

פִּירֹשְׁי

רַבִּינוּ יוֹסֵף בֶּן שָׁוֹשָׁן

עַל

מִסְכַּת אֲבוֹת

וַיֵּצֵא לְאוֹר בְּפִעְמָה הָרָאשׁוֹנָה מִתּוֹךְ כַּתְבַּת יָד

ע"ז

משה שלמה כשר ויעקב יהושע בלכרוביץ

מכון תורה שלמה, ירושלים, תשכ"ה

**כל הוכיות שמורות
דפוס „המערבי“, ירושלים**

רביינו יוסף ו' שושן *

בבבון ירושלים, תרנ"ה, עט, ס. 10.

ברוך השם שכינו להוציאו מן הגנו לאור פירושו של רביינו על מסכת אבות. ומשנה, חשיבותו לספר זה שמהכוו אנו מכירים לראשונה את דמותו הגדולה של מהברנו ועומק חכמתו. אמן החסיד רביינו יוסף יעב"ץ הדורש זצ"ל, מגורש ספרה, מוכיר, בספרו על אבות, פעמים רבות את פירושיו של רביינו על מסכת זו, וגם רביינו שמואל אוידא זצ"ל, בספרו „מדרש שמואל“ על מס' אבות, הביא הרבה פעמים את דברי רביינו ומיחדו בתואר „החסיד“: „והחסיד הרב ר' יוסף ו'

* מעתות הן הידיות שהגנוו לדינו על תלותם רביינו. החיד"א, שהכיר את עולם הרבנים וספריהם והרבה כתבייד ראתה עינו בימי נדודו — אינו מביא בשם הגודליים" שלו את רביינו ב„מערכת גדולים“, ולא את פירושו למס' אבות ואת ספרו „שושן עדות“ ב„מערכת ספרים“. עילנו להוציאיא יקר מיקר, מדברי חכמים שנאמרו דרך אגב, מהם נקה חומר לדעת את רביינו, שיטה, דעתו, וסבירתו.

ר' משה אריה באברהם, בהקדמתו לפירוש פרקי אבות של ר' יוסף נחמייש זצ"ל, כותב: „ר' אברהם בן שושן מובה בפירוש ר' נחמייש בפ"ג, מ"ז; פ"ה, מ"ג, ושמו השלם: אברהם בן מאיר בן שושן. והוא חיבר ספרים הרבה, כמו שכתב החקם צונז, צור געשיכטע דר' תליז, והווכר פעמים הרבה בשווית הרא"ש וגם באבדוריהם. ואפשר, שהיה אחינו של ר' יוסף בן שושן, אשר חיבר פירוש על פרקי אבות, כמו שהוזכר בעל מדרש שמואל.“

ר' יוסף נחמייש (תלמידו של הרא"ש) מביא בפירושו לפרק אבות גם את ר' דוד בן שושן, „הוא ר' דוד בן יעקב שושן, אשר ישב בבית דינו של רביינו אשר, כמוזכר בשווית הרא"ש, ולפי דעת צונז, צור געשיכטע, במקומן הנ"ל, מובה ג"כ בס' מנחת קנות דר' ק"פ, והרב הוכיר אותו ג"כ בפירושו לס' ירמיה. עין אוצר נחמל דר' ע"ה“ (בתיקדמתה לפירוש פרקי אבות של ר' נחמייש).

ב„צור געשיכטע אונד ליטראטור“, 1845, עמ' 438, כותב צונז: „... אן (במאה ה"ז) פרח בסדרותה ר' יוסף אבנו שושן בקי במקצועות התלמוד והתיאולוגיה. יש לשער, שהוא היה שביבר את הפירוש לפרק אבות במקומן מגורי מחוץ לטלמידה, שרבי שמואל אוידא בפירושו „מדרש שמואל“ לפרק אבות השתמש בו. בחיבורו זה מראה רבינו יוסף אבנו שושן את ידיעותינו הרבות בערבית והוא מצטט את אבינו בתור מקובל גדול.“

שושן" (מדרש שמואל, הקדמה). אבל לככל הכרת משנתו שלימה זכינו רק עתה עם הופעת פירושו על מסכת זו.

רבינו כמקובל

רבינו קיבל תורה הקבלה מפי אביו — כמו שכחוב בפירושו להלן: „ואני תולעה בן ליתון, שועל בן אריה, יתוש בן נשר, שלא היה ביוםנו מקובל במאחד, ואם כבחו אדוני אבי געה מעלי בבחורותי, מ"מ דברים עתיקים נתמלטו לי מבין שפתמי, זיל, ואחר העלות כבחו מעלי, עינתי בה בקונדריסים הבהב מכתב זין, זיל, בעסקי הקבלה, ורומים רבים בכוונות התורה" (פרק שלישי, עמ' פ).

ותנה תיארו בפי אחד מגודלי דורו, רבי יצחק בן ששת (ה' פ"ו — ה' כס"ח): „וכבר קורת לי בהיותי בסרכסטה, שבא לשם החכם היישש, דון יוסף ז' שושאן, זיל, אשר כבר ראייתי אותו בבלגסיא"ה, והוא היה חכם בתלמוד וראה בפלוסופיה, והיה מקובל וחסיד גדול ודקדק למצות, ובינוי ובינו היה אהבה ותשך גדול. ופעם אחת שאלתי לו: איר אתם המקובלים, בברכה אחת מכונים לספירה יודעה ובברכה אחרת לספירה אחרת? ועוד, וכי יש אלחות לספרות, שיתפלל אדם לעז? וענה לי: חלילה שתתני התפללה [להן], כי אם לשם יתרך עלת העלות, אבל הדבר הזה כמו מי שיש לו ריב ושות אל המלך שיעשה לו דין, יבקש ממנו שיזכה אל היושב על המשפט שידין לו, לא שיזכה זה אל הסוכן הממונה על האוצרות, כי תהיה שאלתו בטעות. וכן אם ישאל מן המלך שיתן לו מתן, לא יאמר לנו שיזכה אל השופט, אבל שיזכה אל הסוכן, וכן אם ישאל ממנו יין, יבקש שיזכה זה לשער המשקדים. ואם ישאל להם, יאמר לשער האופים, לא בהforced זהן. בר' הווא בעניין התפללה, שהיא לעולם לעלת העלות, אלא שמכיוון מהמחשبة להמשיך השפעו לאוთה ספירה המתיחסת לאותו דבר שהוא מבקש עליו, כמו שתאמר שבברכת על הצדיקים יכוון לספירה הנקראת גבורה, שהיא מדרת הדיין, והקש על זה. זהobar לוי המינים יכוון לספירה הנקראת גבורה, שהיא מדרת הדיין, והקש על זה. זהobar לוי החסיד הנזכר מכונת המקובלים. והנה טוב מאד. אמנם, מי מכנים אוthon בכל זה, הלא טוב להחפלו סתם לשם יתרך בכוונה, והוא ידע באյיה דרך ישלים המבוקש" (שו"ת הריב"ש, סי' קנו).

צורך צונץ בהערתנו כאן: „הוא לא נפטר בשנת 1305, כמו שמעיר אלגוי ב, תולדות אדם" עמ' 20". וודאי טעה אלגוי באמירו שם: „ובאותו זמן נפטר רבי יוסף בן שושן רבי מאיר מרוטנבורק רבו של הרואה"ש", הרי ר' בן שושן מוכיר בפירושו את הרואה"ש, ראה להלן פרק שלישי, עמ' עד: „ועכשיו ראוי לנו לעשר כל שכר שבוא לידינו, לצדקה, או לדבר מצות, וכן היה נהוג הרואה"ש זיל ובנו זיל וקבלו אותו עלייהם ועל זרעים".

ריבינו סובר שהו"ל כוונו בדבריהם ליסודות הקבלה, אלא שההפסה לשוו פשוטה: „גלו וידוע ליהודי ביתה כי אלו המאמרות (בעשרה מאמרות נברא העולם, פ"ה, א), הם הם הספרות... לפ"ז שחייב האמת... ויל' עמדו בצדק הנביאים וידוע כי המאמרות שנאמרו במעשה בראשית הם ספרות על דרך הגנשתה...”

„מוחייב הוא מצד קבלת בעלי הדת, כי בעשר מאמרות נברא העולם, וכי הם הם עשר ספרות אשר נאמר עליהם בספר יצירה: עשר ולא תשע, עשר ולא אחת עשרה” (פרק חמישי עמ' קכדיקה).

ובמקומות אחר מבאר ריבינו:

„המקובלים אינם מדברים לעולם כי אם בכבוד נברא, אבל בעצם המיחוז אינם גושאים ונוטין כלל, וכן תמצא בספר יצירה, וקבלת בידנו שחברו אברהם אבינו ע"ה, ואנו מדבר כי אם בעשר הספרות וכ"ב אותיות, וחכמי המשנה וחכמי התלמוד, ז"ל,/topics זה הדריך זאנים זוכרים כי אם כנויים רוחקים מן העצם, כגון: רחמנא, ירא שמים קב"ה” (פרק שלישי, עמ' פר).

גם בעניין שמות הקדושים, שהזכירו הו"ל, מסביר ריבינו ע"פ דרכו: „דע כי שם של ארבעים ושתיים, שאמרו עליו הו"ל, שהוא קדוש ומקודש ואין מוסרין אותו אלא למי שהוא צנוע... ונוחל שני עולמים... הוא יוצא מבית בראשית עד בית ובוהו, והוא בן ששה שמות שכל שם ושם משבע אותיות... ועל השם הזה הוא אומר בספר הבahir: י"ב גבולי אלכסון” – לאחר הקדמה זו, מבאר ריבינו: „דע כי א"א, ז"ל: כי התחתונות כסאות לעליונות, והצרות המתחנות שם בעלי גודל, מהם גרגיש הצורות העליונות המוחשיות שאינן בעלי גודל, ונתחמא עללות בהם, והזרה הגדולה היא המוחורת מכל הצורות והיא כסא לעולם השכל ודוגמא לו... כמותו בצורת השכל שהוא כל ואינו נחלק לחלקו, כי כל חלק ומגנו הוא כולם, ומה אני אומר: כל חלק וחלק – אינו כי אם לבאר הענין, לא שיש חלק וחלק, וזה טעם אמרת ז"ל: עולם שכלו טוב, עולם שכלו ארוד” (פרק ראשון, עמ' ג).

*
MRIIZO הגדל של הרמב"ם

בolicחו של ריבינו עם שיטת הרמב"ם בעניין „דיעת ובחירתה”, הוא כותב:

* ריבינו دون יצחק אברבנאל וצ"ל בספריו נחלת אבות (פ"ג עמ' קעט) מביא שיטת ריבינו בפרטנו שאלת זו: „אני רأיתי ספר כתוב חכם מהתאזרונים עיניו בראשו יי"ז דעת עליון זמקובל וחסיד גדול, והיה דעתו שהקב"ה... יידע... הנמצאים בעת מציאתם, ובביא רأית לה מה עתה ידעתי כי יראו אלקיהם אתה... אמן... וירד ה' לדאות את העיר".

„כִּי מֵאֲנָכִי וְמֵחַיִּים לֹא־בָּרֶךְ וְלֹהֲנָדֶד שְׁפָה בְּדָבָר שְׁדָבָר בְּ-אָבִי הַתְּעוּדָה... נַחַל גּוּבָע מָקוֹם חֲכָמָתָה, הַרְמָבָ"ם, זַיְלָה וְאַפְּלִיו לְהֻדוֹת וְלִשְׁבָתָה, כָּל־שְׁכָן לְהַתּוֹךְ... וְהַלִּילָה לְיִשְׁאָנִי מִתּוֹכָה, כִּי אִם מִשְׁתְּטוֹתָה, וְאָוּרָם: כִּי לוֹ זְמִיתִי לְנַשְּׁקָה הַרְצָפה סְבִיבֹת רָאָלִין, תִּיְהִיתִי אָוּרָם לְפָנָיו: אָבִי, תּוֹרָה הִיא... וְלִלּוּדָה אָנִי צְרִיקָה“ (פרק שלישי עמוד פ').

„עד כֵּן דְּבָרַי הַנְּשָׁר הַגָּדוֹל (הרמב"ם), וּמְכָאָן וְאַיְלָךְ אָנִי הַעֲגֹר יַרְפָּלֶף בְּעִינֵּי, וְאַרְתָּר לְאַשְׁקָּז עֲנוֹת עֲנִיָּה בְּעַנְנוּי“ (שם, עמי פ').

על הרמב"ם ותורת החוץ

„הָעַלְיָתִי עַל לְבִי, כִּי מִיּוֹם הַיּוֹתֵר שְׁמָעִתִּי אָוּרָם בְּטוּלִיטְלָא, כִּי נְרָאִית אָגָּרָת

אָחָת שָׁתְּבָר הַרְבָּ זַיְלָה, שָׁאוּרָם בָּה בְּלִשְׁוֹן הַזָּה: בְּסֻפּוֹר יִמְיָ אָבָא אַלְיָ אָדָם אַחָד וְאָמָר לַיְלָה דְּבָרִים שְׁלַטְמָעָם וְאַלְוָלִי שְׁהִיִּתְיִי בְּסֻפּוֹר יִמְיָ הַיִּתְיִי מַחְלִיף בְּחַבּוּרִי טַעַמִּים רַבִּים. וְהַכָּל הַיּוֹן דְּבָנִין, כִּי הַדְּבָרִים שְׁלַטְמָעָם שָׁאמָרָוּ לָגָן, הַיּוֹן דְּבָרִי קְבָּלה, לְפִי שְׁבָכָל חַבּוּרִי הַרְבָּ, זַיְלָה, אִין זְכָרוֹן וְלֹא רַמּוֹן לְדָבָרִי קְבָּלה... מִיּמְמַלְאָה דְּבָרִי אָגָּרָת גּוֹתָן מִקְצָת רְשׁוֹת לְדַקְּדָקָה בְּטַעַמִּים שְׁכָתֵב הַרְבָּ, וְהַמְּדַקְּדָקָה יִשׁ לוֹ פָתָחוֹן פָּה לְטַעַונָּן וְלוֹמָר: אָוְלִי דְּקָדָוקִים אָלוֹן שָׁאָנוֹ מְדַקְּדָקָה בְּחַבּוּרִי הַרְבָּ, הַמְּכָלָט הַטַּעַמִּים שְׁפָתַב הַרְבָּ כִּי הִיִּה מַחְלִיף אָוֹתָם“ (בספרנו עמי פ').

בדבר האgorah הזואת עיין ב „מַגְדָּל עֹז“ להל' יסודיה תורה פרק א' ה'לכה י'

שם כותב הרמב"ם: „מָה זֶה שְׁבִקְשָׁשׁ מָשָׁה רְבִינוֹ לְהַשִּׁיג כְּשָׁאָר: חָרָאָנִי נָא אֶת בְּבוֹדָד? — בַּיְקָשׁ לִידְעָה אִמְיתָת הַמְצָאוֹ“. על כך משיג הראב"ד (מוֹבָא ב, כְּסָפָד: מִשְׁנָה), שם): „אָמָר אֶבְרָהָם, אִין דַעַתִי מִיּוֹשְׁבָתָה עַל זֶה... וּפְנִים וְאַחֲרָה סָוד גָּדוֹלָה הָוֹא, וְאִין רָאוּי לְגַלוֹתָה לְכָל אָדָם. וְאַלְיָ בָּעֵל הַדְּבָרִים הָזָה לֹא יַלְהָרוֹ“. וּב „מַגְדָּל עֹז“: „וְלְדַעַתִי שָׁרָם זַיְלָה יַדְעָ בָּהּ בְּסֻפּוֹר יִמְיָ, שָׁאָנוֹ מַעַד שְׁרָאִיתִי בְּסְפָרְד אָרֶץ מַוְלַתָּנוּ, כְּתוּב בְּמַגְלָה שְׁלַקְפָּה יְשֻׁן, מִישּׁוֹן וּמְעוֹשָׂן לְשׂוֹן זֶה: אָנִי מָשָׁה בְּרִי מִימָּנוֹ כִּשְׁרָדָתִי לְחַדְרָי הַמְּרַכְּבָה בְּגַוְתִּי בְּעַנְיִין הַקָּץ וְכֵל, וּלְרַובִּים הָיוּ דְבָרַיו לְדָבָרִי הַמְּקוֹבְלִים הַאֲמָתִיִּים“.

וְהַאמְנִזְנוּ רְבִינוֹ כִּי „אַיְלוֹ פְּקָח הַרְבָּ (הרמב"ם), זַיְלָה, עֲנִי כְּבָחוֹן עַל חֲכָמָת הקבלה לא נִסְתְּפִיקוּ הַסְּפִיקּוֹת שְׁנוֹתְפִיקּוֹן לוֹ“ (פרק שני, עמי מד).

חולק על הרמב"ם
יחד עם הכבוד הגדול שרבינו מוחש להרמב"ם, ולאחר שכבוי עמד על דבריו,

ובן „אַדְלָה נָא זָרָאָה“ שנאמר בסחוב. וכן „כִּי מְנַסָּה יִיְיָ אַלְקִיכָם אַתְּכָם“ (זג). וכן „לְגָסָות בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל“. זפי: הַכָּל צְפּוֹי, בשעת המעשה כמו עין רָזָא וְאוֹז שְׁמָעָת“ (ודברים מצוים בספרנו עמי פ). הארכנאל חולק על שיטותו של רבינו בחירותו. הרבה והיעב"ץ הסכימים לה, עמי בפירושו למשנה זו:

... וְהַיְעָבְדִי הַסְּכִים לְה, עַמִּי בְּפִירְשָׁוּ לְמִשְׁנָה זוּ;

כ"י „הרבות זיל משותפל בכל כוחו לפחות בין פיקרי הדת והפילוסופיה, ובכל מקום שלא מצא פשרה כתוב כי טעו בעלי המחקר“ (פרק שלישי, עמ' ס) – איננו מותר לרמב"ם כשהוא מוצא אותו גוטה בפירושו לדעות הפליטופים. על דבריו המשנה: „עשרה דברים נבראו ערבית שבין השמשות, ואלו הם: פי הארץ, פי הארץ...“. כותב ריבינו: „ובכן יש לי שאלת ההיא – זאת: ידוע הוא ומפורסם כי אין ערכyi עם מעלה הרוב, זיל, כי אם שם אדם, מ"מ ערכתי אל לבי לגשת להלחם בטעם הזה, וגורשתי, כי ראיינו כי הוא גוטן הרוב ביד החולקים עליינו בהשגת להרגנו... כי הוא עצמו זיל כתוב הפרט זה מכל וכל בספר מדע...“ (פרק חמישי עמ' קלד).

„מה אמר הרב, זיל, כי המאמין על שי האותות יש בלבו דופי, והוא תימה להעלתו על הלב, וכל שכן לבטא במשפטים, קל וחומר כי ק"ו כמה פעמים לכתבו על הספר. והלא ראה כי שאמיר משה: והן לא יאמינו לי, נתנו לנו האותות כדי להאמין לו ויישמעו בقولו כי נראה אליו ה' והוא עשם לפני העם, וכחיב: יאמין העם“ (שם, עמ' קלו).

פילוסופיה וחכמה יוגנית מתנגד גדול לשיטת הפילוסופיה, ולימוד „חכמה יוונית“, ריבינו היה מתבטה נגדה בפירושו, בביבטויים חריפים מאוד.

להלן כמה דוגמאות: „וגדולה היא אלינו, שניהה רגילים תמיד מילדותנו להתנגז במלות וועל דרך קבלה... כל זה הרחוק מעלה דרך חכמי המחקר ולהתאמץ לעלות במלבכם הקבלה“ (פרק ראשון, עמ' ד).

„כי מה שכנו בו הפליטופים לאמת אחר גיעה גדולה, דור אחר דור, היה ידוע ומפורסם לחכמי התורה והיו מדברים בו דרך דרש“ (שם, עמ' ב).

„ועתה אהל לדבר בהשגתה... דרך תורנית, היא הדרך הישירה שתיטת בעניין המלך, לא דרך חכמת יוונית, אשר היא – באממת מכח בלתי סרה – ולא חוץ בת המלך, כי לא ידעו דרכיו“ (פרק שני, עמ' מ).

„ולולא שעצרתי במלין למורה, היויתי מראה לאלו אשר יתחכמו עליינו בחכמת יוננית וחתמת מה להם, כי לא ידעו ולא יבינו, והיו רואים האמת – כצאת השמש בגבורותיו“ (שם, עמ' מד).

„לא כדרך אריסטו ותביריו והשווים אחריהם מבני עמנוא, אשר כל ראיינו בנוית על קדמות העולם, יscr פִי דוברי שקר. ובthicוריו המכונה שווין עדות*, תמצא העיקרי הזות באර היטב“ (שם, עמ' ס).

* כאן המקום הייחידי, בו מוכיר ריבינו את ספרנו „שושן עדות“.

„וכל חכמת הפילוסופים הם צורתייה (של המורה) והיא פוטרת צורתייה מזחילה ומן היבום, כי אין לשום אחד מזער הקודש זיקה על אחת מהם, אבל חוכה על כל איש ואיש העומדים בברית השם ותמי הנחותה על יד נאמנו ביתה, לדוחות כל אלה החכמות הנכריות, גירושות ממנה גרש לב וגירוש בית" (פרק חמישי, עמ' קנה-קנט). „ודע המיעין, כי לא לחנן הארכטי כדי לסייע את פני דבר עוזיה המליך, ע"ה, כי אם כדי ליתן עפר בפי המתפלסים מכני עמו ומבקשים תואנה על המצות...“. לא הספקתי בשעה קרות בלבד, כי ידעת אתazon לב המתפלסים בזמננו זה, את רוע לבבם. הרוצה בתשובתו של רשעים; ב"ה, ייטה לבם וללבינו להאמין בו ובתורתו ולבחרור דרך אמונה" (שם עמ' קנג).

ריבינו מביא מעשה שהיה כדי להוכיח את התוצאה של אלו הנמשכים אחריו הפלוסופיה, והוא, זילול בקומו מצוץ מעשיות: „معد אוני עלי שמים ואארץ, כי עבר שבת באו אליו שני תלמידים של אדם אחד מפ魯סם ונכבד... ומצאו לפניהם החומש סגור, ושאלוני מה היה עשו ? ואמרתי להם : שישימי ללימוד הפרשה של השבת, ווגמגמו שניות. זה עם זה, והראיתי להם פנים כשואל אותם מה היו מגמגין, והשיבוני : כי היו תמהים איך היה עוסק בכך אדם חכם כמווני. וගערתי בהם כי יכולתי... וכאשר באתי לקשטיליא... נקרא לשם בחור אחד מעיר גודלה ולהליג לעג גדול על כבוד התורה בדברים נעררים... וכאשר רأיתי כל כך, שהוורה הרוצה מה המתירים אותה, רוצים להעוז ולהסתיע ממקצת עניינים וטעמי שמאלו בחבירי הרב הגנור, ז"ל, בפירושיו, ובهم נתקיים : תלמיד טועה, ברבו חולה (פרק שלישי, עמ' ס).

מפירושיו המקוריים

מקורו היה ריבינו בפרשנותו ובחידתו לעומקן של תופעות החיים. לדוגמה : על דברי המשנה : „על שלשה דברים העולם עומד : על התורה... ועל גמולותصادים“, אמר ריבינו : „לפי דעתני, כי גמולותصادים בכאן הוא, שזה מליד בת זה לוקח אותה לבנו, וזה עובד אדמותו וזה אוכל בלחמו של זה, זה בונה וזה שוכן, זה אורג זה לובש... והנה כל העולם גומליصادים זה לזה, ועל גמולותחד כוח העולם עומד... וכן הוא אומר : לא טוב להיות האדם לבדר ואות"ל : כל העולם לא נברא אלא להיות צוחה זה לה"ו“^{*} (פרק ראשון, עמ' ח). על דבריו הביא ליטס איש יבנה : „מאך מאך הוא שפל רוח“, אמר ריבינו : „נתתי את לבני לדרוש ולתור על הסיבות הגורמות הגאות לאדם, ואמצאים שבעה,

* למינו בברכות ו, ב, הגירסת : „לא לוצאות לה"ו“, בפירושו של ריבינו :

ואלו הן: יופי, גבורה, נשיות משפחתי, רוב קרובים, עשר, ממשלה, חכמת, נשיות משפחתי — כשאדם רואה שיש למשפחתו מעלה והכל רצין להתחנן עמו... וקמים פנויו ואומרים לו: עליה הנה, זקנים וחכמים ועשירים ממננו, הוותם דעתו עליו... וילך בקומת זקופה ונטרן נטו ומדבר בגאות ובוזו — הנה הוא מחלל כבוד אבותיו אשר קנו להם שם בעמישים הגוניט... ויגורם לקלל אותם ולקרותם רשעים... רפואתו כיצד? כשהרואה שחולקין לו כבוד... ישיב אל לבו ויאמר: הלא כמה אנשים, אני רוואת, יפים ממנני... ועשירים עשר רב מני, עם כל זה אני חשוב מהם בפני הבריות... איזו זה כי אם נחלה וירושה, לא שאי ראי לכך מצד עצמי ומאשר לאבותי עשו לי את כל הכבוד הזה, עתה אלכת לי ואשאלה את פיהם במה כוחם של אבותיהם גדול, ומצאו כי אבותיו הראשונים נהגו במוגלים הגוניט... והוציאו ממוני ומעשיהם של אבותיהם בעבודת השם ובಗימלות חסדים להברים... בצענה זונעה... ועל כן היו האל מספרים בשבחם... ויшиб אל לבו ויאמר: הנה אני ריק מכל המעלות של אבומי... אז ילبس חרדה ובושה מהגאות וגאון אשר היה לובש... וילبس מחלצות עוניה... ויחיה מחלין... העושר, רוב העושר והנכדים מבהילין לב האדם ומחרידין אותו, ותוון דעתו עליו... ומעשים בכל יום, כי רבים מעמי הארץ ואפלו מן התלמידים, כשהם מעשירים נחפכים לאנשים ואינם מכירם את עצם. והחוליה הזה פושט רוב בני אדם, ואין גמלטים ממננו כי אם מהי מספר גנער יכתbam. רפואתו... להתבונן כמה צרות מתגלגות על העשיר. כל היום קול פחדים באזנו מגנבים משודדי לילה, ממשא מלך ושרים. והנה ימיו מכאים ורודף אין, כל שכן אם באו עליו בפועל... כי אהבת הממון דמיון שגוני, והשמה בו חוללות וסללות" (פרק רביעי, עמ' קא-קד).

על דברי ר' יוחנן: "כל הכנסת שוויה לשם שמיים — סופה להתקיים", אומר רבינו: "ואמר כל בנינה בלשון כללי קלומר, שאפילו שהתנו בינהם הם דברים שנראים שהם שום שמיים, כגון אלו שזכרנו (ביקור חולים ולויות מיטים וכיוצא ב'), אם אין כוונתם לשום שמיים, אלא כדי שייהיו כת אחת לעזרה זה את זה ולטעון זה לזה ואפלו שלא כדין, וכדי שייהיה ידם תקיפה בעסקיו הקהל, ככל אשר אנחנו עושים פה היום — אין סופה להתקיים, כי ההשך אין לו רגלים", והוא מפריד את המחוברים, כל שכן שאינו מחבר את הנפרדים (שם, עמ' קטו). וכאשר רוצה רבינו להסביר בפשטות את מעלה החברותה, הוא מסבירו במשל: "החבר (הוא) מראה של חבריו. והטעם, כי כשהיאן אדם מרגיש אם יש שום כתם בפניו, או שום קלוקל בשער ראשו, וכשהוא מסתכל במראתה, המראת תודיענו בכל, ויתכן מה שצדיר תיקון. וכן אין כל אדם מרגיש בכל מומיו, כי קרוב הוא אצל

עצמם ואינו רואה חובה לעצמן, והחבר רואה אותם ומזהיר אותם" (פרק שני, עמ' מה—מו).

והנה פירוש מקורי על "בסיון העקידה", שנתנשה אברהם אבינו: "כז אני אומר לך דרך שיעור ואמדו הדעת, כי השם ביה דן על אברהם להעלותך זאין לנו לשאול על מה ולמה, כי נפלאו ממנו משפטיך צדקה, והלא בקש להמית את משה במלון, והוא שלוח מצותו להוציא את ישראל ממצרים, לפ' שאיתר למול את בנו. וכי יש לנו גודלים כמשה וארון... ונגזר עליהם שלא יכנסו לארץ..." ועל כן אין לתמוה אם נgorה גורתה זו על אברהם. וכאשר ראה השם כי נודרו והשכבים לעשה מצות קונו... וראה לבו הנשבר והgcdתת שכונמרו רחמייו על בנו... ראה השם בעוני ובאהבתנו אותו ויישמע תפלותו ונחם על הרעה אשר דבר לעשות לו... שנאמר: ...ויעלהו לעולה תחת בנו, ומה ציריך לומר: תחת בני, והלא ידענו כי לא העלה את בנו, אלא למד כי הגיירה הייתה להעלותנו עליה ונחם השם ושמע תפלותו וקבל את האיל כופר נפשו של יצחק" (פרק חמישי, עמ' קכח-קל).

פיכושים בשם אבינו מלבד מה שמצויר רבינו את אבינו בתורה. רבנו בתורת הקבלה* — נוהג רבינו למסור בפיישו דברים בשם אבינו. לדוגמה: על דברי שמעיה ואבטליון: "ואל תתווע לרשות" — "רשות: כינוי למלך לפי שתוכל ברשותו...". ואמרו על מלך גדול וחכם, שאף את חכמיו ואמר להם שיאמר כל אחד ואחד מהם מי הוא האיש המצליח בין חברינו... ולא דבר אחד מהם בכונה אשר מטיב בעיניו המלך. אז פתח המלך ואמר: האיש המצליח הוא האיש אשר לא ידע אותנו ולא ידענו אותו. כך שמעתי מפני אדוני אבי ז"ל" (פרק ראשון, עמ' יונ-יח).

על דברי ר' שמואן: "אל העש תפילהך קבוע אלא תחוננים", מביא רבינו הכוונות של ברכת "ברוך שאמר" גישתבה", ומסיים: "ונעל בן סדרו הרכבות על ימירותינו תחילת וסוף בחמש עשרה... בר' קבלתי מאדוני אבי ז"ל" (פרק שני, עמ' סב). על דברי ר' לויוטס איש יבנה: "מאיד מאי הו שפל רוח", מביא רבינו: "ושמעתי מאדוני אבי ז"ל, כי מלך גדול וחכם נחה דעתו עליון"... (פרק רביעי, עמ' קא-קב).

על דברי המשנה: "קשה לשם וקשה לאבד" — "מוגנים של מוחו של זה

* ראה לעלה בפרק "רבינו כמקובל".

הוא חזק וקשה יותר מדתי, לא קיבל הצורה כי אם בקושי, וכשיקבל אותה תעמדו זמן מרובה ולא חפסד כי אם בקושי,adam החוצב אותן בצוור החלמיש, שצורך עט ברויל כדי להצבע ויעמדן לעד. וזהו טעם..., ונחתה לכם לב בשרי שעומד בו הכתב עד שמהותקין אותו בידים וכמשמעותו יכולין לכתוב עלי כתוב אחר... מפני אדוני אבי ז"ל" (פרק חמישי, עמ' קמט). בספר זה מחברים אחרים כי מלבד פירושים אלו של אביו אינו מביא, מפורש, בספר זה מחברים אחרים כי

אם את הגאון רביינו סעדיה ז"ל (יעין להלן עמ' קה; קנו), והרמב"ם ז"ל:

על דבריו המשנה: "שמעון הצדיק היה משיריו נססת הגדולה", אומר רביינו: "הצדיק, اي אפשר שאין טעם למה נקרא שמו צדק, כי כך כתיב: ועمر כולם צדיקים, ואנכי לא ידעת כי אין לי טופרים ולא ספרים" (פרק ראשון, עמ' ז).

עת מבורך היה לו לרביינו וחוט של חן שורה על סגנוןנו.
והנה דוגמאות לפתגמים הרבים בפירושו, שרביינו מעבירם בין השיטין

דרך אגב:

א. תועלתו של זה, היוקו של זה (פרק ראשון, עמ' א).
ב. ראוי לקושיא של הבעל, מירוץ של הבאוי (שם, עמ' ב).
ג. לא נשאר מהם כי אם כיון לckett, שכחה ופהה מן הקציר, ועלולות מזו הבציר (שם).
ד. ופרהה המינות, התגזו הטעיפים * (שם).
ה. צרות מכעיסות זו את זו (שם, עמ' ז).
ו. עשוי מלכותו ועל מזותו רבד זהב על צוארנו (שם, עמ' ט).
ז. הלא ילبس חרדה, ותחזותו רעה, ותעתהו בושת, ותפשתו כלימה (שם).
ח. שתיקת חכמים התהכחות (שם, עמ' י).
ט. כי החיים יש, והמות העדר (שם, עמ' כ).
י. הדת גורת, והדעת גומרת (שם, עמ' כב).
יא. איך העלית שאונך באוני (של הקב"ה) לדבר עליו סרה... אתה... בחיקך ליהה סרואה, ובמוחך נבלת כסוחה, איך לא אחزو גופך רעה, ונפרש חרדה, ותתיל ביוודה (פרק שני, עמ' ל').

יב. וגם זו ראיתי אני, כי רוב הרגלים עם המלים בילודם, לא הצליחה אחריהם (שם, עמ' לט).

יכ. לא עלה הרים וראשי צוקים, ולא ארדר עמקים (שם, עמ' מ).
יד. מי שאינו בוש מעצמו, אינו בוש מאליךו (שם, עמ' מו).

* מלשון המכוב: "טעיפים שנאותי".

טו. עבות חם שלשה ** (פרק שלישי, עמ' סז). צו. כל הסיפורים - שבאו בדברי הנביאים לא באו כי אם להבין ולהורות, והיו למאורות, לפקוות עיניהם עורות (שם, עמ' פא). יג. ויפוי אשר סח' ומאס סבתו, מה תהא אחריתנו, הלא רמה ובאהה, או לאו זהה בושה (פרק רביעי, עמ' קא). יט. ית. גם אוביינו ישליימו, וחיו יגעומו (שם, עמ' קה). יט. השרה, סורה, והתמות שלמות, והענוה תנות, ומשפלות שרת, והצניעות מורה (שם). כ. בהיות לב האדם נוטג בחכמה, אוניו תקשונה לתוכחות, ועיניו יביטו, בכותחות, ובאופן אורד מנחות, ופיו יביע תושבות, וידיו תעשינה הצלחות, ורגלו תכוונה אורחות. ובהתו לבו אוחז בסכלות הגאות, עיניו יראו ורות, ואוניו משמעו תורה סרות, ובאופן אפים קצחות, ופיו בוטהCMDRKOT, ומשלת ידיו מארות, ורגלו לרצף לרעה ממהרות (שם, עמ' קנו).

פירוש רביינו יוסף ז' שושן הוא החמישי בסדרת פירושי רבינוינו, זצ"ל למסכת אבות המופיעים, בעורת הש"ית, על ידינו. ואלו הם:
 נשמת חיים — תמצית של ביאורי מת"ל;
 פירושי רביינו אברהם פריצול, מתוך כתבייד;
 פירושי רביינו יהנה, ע"פ כתבייד;
 פירושי יצחק בר שלמה מטולידי, מתוך כתבייד.
 מוגמת מפעלנו לגלות מעינות החקמה והתבונה של רבינוינו, ז"ל, באמונה ודיות, במסור ובמידות, למען ילכו ربיכם לאורים.
 פירוש ר' יוסף אבן שושן מתרפסת מתוך כתבייד בבריטיש מוייאום — לנדרון מס' 464,2.
 הוותנו נומנה ל„העברים“. שעי' בית הספרים הלאומי בירושלים על שהעמיד לשותנו צילום כ"י זיה.
 ונשים בשבחו של מקום ביה שעוזרנו עד כה ונכח, לגאולה שלמה במתבהה בימינו. אכן.

** רביינו רוץ' למצוא טעם למה, דוקא: "שלשה שאכלו... ." (פ"ג-מ"ד) כאלו אכלו מובחן מתיים". שלשה הוא קשר אמיתי: וצבעות העגלת החטאה. — עד למיליצת אין קוין אבות אלא ושלשה (ברכות טו, ב).

פירוש רビינו יוסף בן שושן

מסכת אבות

פרק ראשון

א' משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, וייחשע — לזרקנים, ווקנים — לבניים, ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדולה, והם אמרו שלשה דברים: הם מותנים בדיון, והעמידו תלמידים הרבה, ועשׂו סייג לתורה.

פי פרקי אבות לרבי הגדול החכם דון יוסף בן שושן זל"ה

משה קבל תורה מבני עמי וכו'. המסכתא חזאת כוללת עניינים רבים ונפלאים ותויקון גוף האדם עצמו ובתיוון נפשו, וגם כוללת מוסרים ותיקון תורה בני האדם וזה עם זה, והוא הפינה הגדולה בעבודת השם הנכבד והנורא ב"ה, כי אם חלק לבר העובדים אי אפשר לעבד את השם ב"ה עבודה שלמה, כי השם ב"ה אחד ומיחוד מכל צד מכל עבר, ואם חלק לבר העובדים אי אפשר שתהיה עבודהם מיחודה כי אם חלוקה, כי מה שרוצה זה הפך מה שרוצה זה, ותועלתו של זה הוקו שלזה, ועובדת השלמה בעניין יודעי דעתו הוא שיחיו הכל אגודה אחת לעשות רצון אביהם שבשמי. וכן אמר הנביא: „לקראו כולם בשם יי' לעבדו שכם אחד"¹. והיעוד הכללי כל הייעודים הטובים הוא מה שייעדנו: „ומלך אחד יהיה לכלם"², וג"כ תיא כוללת אזהרות וחירום לרודף אחר המצאות זלעשותן לשמן, כמו שאמר דוד המלך ע"ה: „אשרי איש ירא יי' במצוותו חפץ מאיד"³. ואמרו חכמי האמת ז"ל: „במצותיו ולא בשכר מצותיו". ולפי שהענינים האלה (עם) [הם] עירורי הדת קראו שם המסכתא חזאת אבות, שהם אבות לכל העבדות והשא הרם כמו תולדות. ועוד טעם אחר שנקראת אבות, לפי שבה הוא אומר כי כל אלה המוסרים והאזהרות העתיקים ⁴ משה ריבינו ע"ה מפי הגבורה, וזהו ע"ה מסרים ליהושע תלמידו וכן הלאו מעתיקים הולך ואור איש מפי איש. והמעתיקים הם תלמידים והתלמידים נקראו בנים, כמו שאומר בקבלה ⁵ בשביל תלמידי הבנאים בני הבנאים ⁶, ואם התלמידים בניט, לרבותם הם אבות.

תיע"כ ראייתי אני המחבר לדבר בזאת המסכת בעניינים רבים, ואולי כי יראה בתחילת המחשבה במקצת עניינים שאין מדבר בהם כי אינם מעוני במסכתא, אבל בשיעין בהם מעין אמיתי יתבאר לו כי הם נמצאים בזאת המסכתא בכך, והמציא לפועל מה שהוא בכחינו יוציא משורת החיבור. ומודה

1 צפניה ג, ט. 2 יחזקאל ל, ז, כב. 3 תהילים קיב, א.

4 ע"ז יט, א. 5 ע"ז בפתחית הרמב"ז על התורה.

6 ע"ז ספרי לדברים ו, ז. 7 מלכים ב, ג.

**4

אני שאלת היתי מקדים אלו העניינים שאני רוצה לדבר בהם, בשערם קודם שאננו בפירוש המסתאה, כי היה הסדר יותר נכון, אבל כוונתי לומר אלו העניינים על המשניות מדרגה מדבר, כי העצלות גוברת על כל בני דורינו ואולי יתנצלו המעיגנים לעין בהקדמות וכשיתו מעורבים עם פ"י המשניות תהיה סיבה גורמת להיות כל העניינים נוכרים ונעים.

ועתה אחל ליכנס בפי המסתאה, ב"ה המלמד אדם דעת.

כל. הלשון זהה יאמר על המקובל דבר גוףנו מתחבו, כמו: „ולחסיר שקו מעליו ולא קבל“⁵. וברבבי חז"ל אין להם מספר, ויאמר על המקובל עליו מצות רבות כמו: „קימו וקבעו היחסדים“⁶. ויאמר על הטעם המצטייר בדעתנו של אדם ייקבל אותו בלבו ובשכלו, כאמור זיל: „דבר נאה ומתקבל“. וכן מוגל בלשון עברי. משה ע"ה קיבל הלווחות שם גות, וקבע עלייו עבדת השם, ונתקבל בדעתו אמיתות המציאותות ונפלאות התורה. וזהו טעם: „אני אעביר כל טובי על פניך“⁷, וטעם: „בכל ביתך נאמן הוא“⁸.

תורת. לפ"ז דעתינו שהוא מלשון: „יררו משפטיך“⁹. והתי"ז כתיבנו תודה שהוא ג"כ מלשון: „אזריך כי עיתונני“¹⁰, והתי"ז בשגיהם ישח נופל זאמ"ה שהוא מלשון חור המעלת¹¹. ואני כתבתי דעתני שיש לי עליון ראייה ברורה, והוא מה שאמר הכתוב¹²: „והתורה-המצאות אשר כתבת להורתם“. מפנני. ראיית אנשי שהוקשה להם מ"מ מסיני, ואומרים: שהיה לו לגרוס בטני, ומתריצים תידוץין טפלים מריר חלומות וכן ראיו לקושיא של הבל תירוץ של הבא, והלא ראו כי: „מצין תצא תורה“¹³, וכי מן העצים ומן האבנים הוא? אלא על הכתנים ועל ב"ד הגadol שהיה שם. וכן טעם מסיני. מון המלמד אדם דעת שנגלה כבבשו בסיני, וכן אומר בכל מקום: הילכה למשה מסיני¹⁴. ומפרה. כמודמה לכארה כי על תורה שבعل פה הוא אומר, לפי שהיא במסורת ואני נכתבת, ואין הדבר כן, כי אם על שתי התורות הוא מדבר, כי אפילו תורה שבכתב במסורת היא בידיינו ממשה ע"ה, כי מי יאמר לנו כי ביתה בראשית נקור בשב"א ואולי הוא קמ"ץ, וכן כל נקור כי יצא בותה, וכן מלא וחסר. ועל מלא וחסר, אמרנו חוץ¹⁵: יש אם למקרא ויש אם למסורת¹⁶, ופותחות יסתומות, ואותיות גדלות וקטנות, ותלויות, והסדרים, והפרשיות, וצורת האותיות, שיש לכל זה טעמי נפלאים ונשגבים, וכולם מסר משה להושע תלמידו ואחריו איש מפי איש, ובעונתוינו שרבו לא נשאר מהם כי אם כעין לקט שכחה ופהה מן הקציר, וועלות מן הבציר, ופרחה המינות הנכוו הסעיפים, שאמר עליהם דוד המלך ע"ה: „סעפים שנאתי“¹⁷, והם הסוככים על סעיפיהם ונשענים על ביניהם ומאמינים כעולה על רוחם ומלעיגים על המחויקים בדברי.

5. אסתר ד, כד. 9. במדבר יב, יג, ז. 7 פסחים ממט, א.

6. שם ט, יב, ז. 10 דברים לג, ג.

11. תהילים קית, כא. 12. ע"ד דברי הימים יז, יג.

13. שמות כד, יב. 14. ישעיה, ב, ג. 15. ע"י שבת כח, ב, ובקבילות.

16. פסחים פט, יב. 17. תהילים קיט, קיג.

הגבואה ובעלי הקבלה וטוענים מדרך השכל אשר השכיל עליינו בכתב המלמד אדם דעת ב"ה, ומכל החסד שעשה את עבديו שנותן לנו את תורתה מבתיה נקודות, לתועלות גדולות מהם נפלאות ומתחם נראות הנפלאות, שאם נתנה תורה מוגקדת לא היהת נתקית כי אם על דרך אחת, מעכשו שאינה מוגקדת בהגיה לכמה פנים, והפניהם הדרורים שככל התורה היא שמותינו של הקב"ה¹⁸, ואגיד לך מהם קצת, דע כי שם של ארבעים ושתיים שמו אמרו עליון חוץ: שהוא קדוש ומקודש, ואין מוסרין אותו אלא למי שהוא צבוע ועומך בחזי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואני מעדיך על מודתו ודבורה בנהת עם הבריות, וכל היודעו וזהיר בו ומשמרו בטורתו הוא אהוב מלמעלה ונחמד למטהו ואימתו מוטלת על הבריות ותלמודו מתקיים בידיו, ונוחל שני עולמים עולם זה ועולם הבא¹⁹. הוא יצא מבית בראשית עד ב"ית ובזה והוא בן ששה שמות שככל שם ושם משבע אותיות, לשם של שביעים ושתיים הוא יצא מני פסוקים אלו: יוסע ויבא ייט²⁰, שככל פסק ע"ב אותיות, וזה השם והוא בן ע"ב שמות, שככל שם ושם בן שלוש אותיות, וסוזה חדס. ועל השם הזה הוא אומר בספר הבahir²¹: י"ב גבולי אלכסון, ואבא לך קצת ביאור, דע כי א"א זיל: כי התחרותות כסאות לעליונות, והצורות התחרותות שהם בעלי גודל מהם נרגיש הצורות העליונות מהשבות שאינם בעלי גודל, נתאמץ לעלות בהם, והצורה הבדורית היא המובהרת מכל הצורות. היא בסא לעולם השכל ודוגמא לו, כי כאשר הבדור כל חלקו שווים בעצומות ובשמותינו, כי כל חלק מחקליו ואפילו חלק במקומן וחיבת מטה הוא מקום חצי הבדור, אלא הוא נחלק לשניים, אין בו חלק שייפול עליו שם שלישי או רביע או חמיש או שנות או שאר שמות יותר חלק אחר, כי צורתו פשוטה וחלקו שווים. כמו כן בצורת השכל שהוא כל ואינו חלק לחלקו, כי כל חלק וחלק ממנו הוא כלו, ומה שעני אמרו: כל חלק וחלק, אין כי אם לבאר הענין לא שיש חלק וחלק, מהו טעם אומרים זיל: עולם שכלו טוב עולם שכלו אורך²².

18 עי' זהר שמות פז, 19 קידושין עא, א. ב"ה, יט, ב, כ. כי תורה שלמה שם אותן קלו, ובמילאים שם עמי רפה.

20 שמות יד, יט, ב, כ. עי' תורה שלמה שם אותן קלו, ובמילאים שם עמי רפה.

21 כי' זה ועי' בספר גבוריות ה', פ"ג ופירושי מהר"ל לנדרים לא, ב.

22 קידושין לט, ב. ב"ה, יט, ב, כ. כי כל חלקו שווה לחלקו השווה לו, וזהו שמי רפה.

שיצאת מנו הנקודה כלפי התקף אי אפשר להיות אלא אלכסונית. ואלה הגבולות הם מחשבים לא מוגשים. ומונח הטעם הנפלא הווה גם כל מעשה השם הכלליים כדורים. ובמה שגיליתי לך תלמיד מה שלא גלית. יימליך סתום מן המפורש, ולפי הצורה הגדורית הוא כסא ודגם לשלוחם כדורים, ואמר: "רוכב שםם"²³: "יושב בשמי"²⁴: "מרום וקדוש אשכון"²⁵: "השמי כסאי"²⁶ ודומהיהם. ולפי של התורה שמותיו של הקב"ה, נהגו לומר כשמגビיה שליח צבור ספר תורה: "גדלו לי אתך ונורמה שמו ייחדו"²⁷. ככלומר שהוא מריט ספר תורה שהוא שמו של הקב"ה. ובאשר נמסרה לנו התורה بلا נקודות יש לנו תעלת שהיא שוה בכל גודלה היא אلينו שנאה וגילים תמיד מילדותו להתנהג במסורת ועל דרך קבלה ולהתפרק מלשםך על שוקול דעתינו, וכן אמר דוד משה אלקי יעקב: "דרך אמונה בחרת"²⁸. טעם המסכתה הזאת עם היותם כולם דברים של טעם לא רצוי חז"ל להיותם בידינו בשוקול דעת בלבד, כי אם במצב שוטר ומושל בשבט אלוה וכוי כולם היה מפני הגבורה למשה ע"ה, כל זה הרתקה מעל דרך חמי המחקר ולהתאמץ לעלות במרקבה הקבלה.

לזקניהם. אלו הם אשר הארכיו ימים אחר יהושע. בנסת הגדולה. מאה ועשרים זקנים הין, אשר מכללים הגי זכריה ומלכי מרדכי ע"ה, ונקראו בנסת הגדולה לפיה שהחזרו עטרה לישנה, כמו שאמרו ירמיה ואמר: גוים מתקדים בהיכלו איה נוראותיו לא אמר: הנורא²⁹. אתה דניאל אמר: גוים מתחבדים בבניו איה גברותיו, לא אמר: גבר³⁰. אתה אנשי בנסת הגדולה אמרו: אדרבה זו היא גברותיו וזה היא נוראותיו: אי יותר גבר הוליבש את יצרו³¹, וגנות ארך אפים לרשעים, וזה היא נוראותיו של אל מלא נוראותיו, אומה אחת היכי יכול להתקיים בין שבעים אומות והתקינו בתפלה האל הגדל הגבר והנורא, והחזרו העטרה לישנה. והוא מתוגין בדין כל הדינין הם דברים של טעם ותולויים בשוקול הדעת, כי אם מעתים ופעם כתובם, כגון שאלה להתקאים בין שבעים אומות והתקינו בתפלה כגן גן מושלים שקלים של עבד³², וכיוצא בו שהם גורת המלך. ובדין נפשות כגן ההורג בשגגה, שיגלה עד מוות הכהן הגדל³³. ובעדים זוממים: "כאשר זםם"³⁴ ולא כאשר עשה³⁵, ובמעבר מזורעו למולך³⁶ ולא כל זרעו⁴¹, ופרטם אחרים מועטים שחם בטלים במעוטם. אבל הדינים הנוגאים תמיד בין בני העולם כולם נכוחים למניין וגוי. וכן אהזו³⁷: הרוצה להתחכם יעסוק בדינים⁴², לפי שהטעמים

23 דברים לג, כו. 24 מהלים ב, ד. 25 ישיה נ, ט.

26 שם. טו, א. 27 תהילים לד, ד. 28 שם. קיט, ל.

29 סע, ב. 30 דברים י, יג. 31 עי' ירמיה לב, ית.

32 עי' דניאל ט, ד. 33 אבות פ"ה, א. 34 עי' שמות בב, יד.

35 שם כא, לה. 36 שם שם, לב. 37 עי' במדבר לת, ב.

38 דברים יט, יט. 39 עי' מכות ה, ב ורש"י שם ב, ב.

40 עי' יונרא יח, כא. 41 סנהדרין סד, ב. 42 עי' ברכות סג, ב.

העינויים מחדדין השכל, על כן הותיר. ואמר: הו מתונינו בדיין, כי המחשות עסוקיות ממשמשנות מצד הטרדות הקוראות אותו המטרידות את הדעת מלהשקל הטעמים במאנו צדק לא יספרו מרוב, וכל מי שדעתו מישבת עליון, והיא נקייה משבותות גסות הרוח יש לו להשוד דעתו, ושלא יפסיק הדיון על פ' הנראה לו מתחילה. מתחשבתו כי אם במתו רבה ובישיוב ובהשקט. ומה נכבד מה שצוו חז"ל⁴³ שיזהו הדיין טענות בעלי דיןיהם, ותבאו ראייה משלמה המלך ע"ה, שהור טענות השתי ונשים⁴⁴, ואמר: זאת אמרת, וזאת אמרת, וכי כשם יציא אדם הענעה בפיו יתחזק כה התחבוגות כאשר תכח אוננו דבר פין, וכוכ אהו"ל: כי חיים הם לмотיאיהם⁴⁵ למו"ם בפה, וכן הירא את דבר השם לא יהיה חכם בעניינו זייןיא. ויפחד פון ייעות משפט: כי המשפט לא לאלקים הוא⁴⁶, וכן אמר נעים זמירות ישראל: כי אקה מודה אני מישרים אשפט⁴⁷.

והעמידו תלמידים הרבה. טעם הרבה שלא נדקך על התלמידים אלא כל הרוצה למדוד יבוא וילמד, כי בהיות התורה מצויה אנתנו יש תקוה לאחרתנו, כי אף שמתמצא באנשים בלתי הגונים, יבוואו אחרים וילמדו מהם ויהיו הגונים, ואם נדקך על התלמידים אולי לא ימצאו כי אם מתי מספר, ובכל דור יהיו חולכים ומתחמעין בבלא ספק, כי אין אהז"ל..., ויתהה דבר זה גורם שתשכח תורה מישראל מכל, וכי מי הוא זה ואיזהו תלמוד תורה במתחלת תלמידיו ומחמי האמת שירדו לסתות דעתו של אדם, אמרו: לעולם לימוד תורה אפילו שלא לשם, שמחוז שלא לשמה בא לשמה⁴⁸. ורבי גמליאל הגשיא היה מכירין: כל תלמידה שאין תוכו כבשו אל יכנס לבית המדרש, וכשמננו במקומו ר' אלעזר בן עיריה נתוספו ארבע מאות כתאות בבית המדרש, ויש אמרים: שבע מאות, וכשרהה רבי גמליאל בן חלשה עניין שהיה נראת מתחכו כי בודאי היה עושה מישראל, ואע"פ שהראו לו בחלום עניין שהוא שמה רשותו והוא אמר: מ"מ אומר הספר: כי אין לנו למדוד מן החלום, וכי לא הראו אותו לו כי אם להפיס דעתו, והוא מה שאמר על החלום בגמרה: ולא היא⁴⁹.

וישו פיג' לתורה. סייג לעיריות, שנויות⁵⁰, ואיסור הייחוד עמהם. סייג למכלות אסורת, שייעורי התרומות. סייג לשבות, תוספת מחול על הקודש⁵¹, וככל פטור אבל אסור⁵². ושלשות המקוץין, מחמת שמלאכתו לאיסור, ומוחמות מאום, ומוחמת הסרון ליט⁵⁴. ושאר הסיגין לשאר איסורים דבר זה למדeo מקראי שכותוב: "ושמרתם את משמרתי"⁵⁵. ודרשו הם ז"ל: עשו משמרות למשמרתי⁵⁶. ואתה העמץ ראה גם ראה כמה הם מדקדקים המlot, כי אילו אמר הכתוב: עשו משמרתי, או סיימו משמרתי וכיצד באלו הלשונות, לא היו למדין ממנה כי אם ליזהר מלעbor עבירה ולקיים את משמרת השם, עכשו

43. ירושלמי סנהדרין פ"ג, ז"ח. 44. מלכימ"א ג, כג.

45. משליך ד, כב. 46. עירובין נד, א. 47. דברים א, ז. 50. ברכות כת, א.

48. תלמידים עה, ג. 49. פסחים ג, ב.

51. יבמות כא, א. 52. עי' ש"ע אונח"ס ר"א סעיף ב.

53. עי' רמב"ם הל' שבת פ"א, ה"ג. 54. עי' יבמות כא, א.

55. שבת קג, א. 56. יבמות כא, א.

ב' שמעון הצדיק היה משיחרי כנסת הגדולה: הוא היה אומר: על שלשה דברים עולם עומד: על התורה, ועל העבודה, ועל גמилות חסדים.

שאמר: **ושמרתם את משמרתי**, סובל שני פירושים: האחד, זה עצמו שהוא משמעו המפורסם כלשון שאר שמירה שבמקרא, והשני, עשו משמרת למשמרתי ופירשו מלה ושמרתם כמו ובניתם, שטעמו עשו בנים, או חפרו שטעמו, עשו חפירה, וכיוצא בהם וייה פירושו: **ושמרתם את משמרתי** כמו: **ותהמරת בחומר**, ⁵⁷ וכן: **ושדרת אותו בשיד**, ⁵⁸ שתחמור ותסיד עצמו פועלים ופועלים, וכן מלת **ושמרתם פעילה**, שננו פועלין אותה, תהי פעלת המשמרת, והואל והוא סובל שני הפירושים דינם להחמיר. ולטוש עין שכld בפי הוה כי דק הוא. ואלו השלשת מוסרים כוללים כל בעבדת השם ב"ה איש לא נעדך, כייד הדין, הוא. תיקון חברת בני אדם זה עם זה, וישבו: **תחת גפן וחתת תאנתו**: ⁵⁹ בתיהם שלום מפחד" ⁶⁰: **"סמור לכם לא יראו"** ⁶¹: **וגם כל העם הוה על מקומו יבא בשלום** ⁶². **וזאת היא ההכנה** שאין למעלה הכנה ממנה לעסוק בתורה, **ואם היה נעדך אי אפשר לעסוק בתורה, וכן אמר החכם: מסיע אבנים וגוי** ⁶³ **ואה כהה כבholו גור ויתרונו הכלשח חכמת** ⁶⁴. **וברבו ה תלמידים יתחוورو השמורות**, כי: **בריזל בברזיל יחוּד** ⁶⁵, **ותהיה תורה גדולה ונדרת**: **וסיגי תורה מקיימין עשית המצאות על תלם**, וממה יקר הסדר הזה התחל בהבשך, **הוא מתנוין**, **ושונה במוכשר**, **והעמירתו תלמידים**, כי הכהה בלתי המכשר שיאו ותפל, **ושלש בחוצאות המכשר לפועל**, **ועשו סייג לתורה**: כי לא **המדרש הוא העיקר אלא המשעה** ⁶⁶, **ומסתכת זו**, **פיה פתחה בחכמה כוללת הכלל**, **ואחר כן** **הוראה לפруш**, כי טעמי שאר האסכתא אינם כי אם פרטיו הכלל הזה.

ב' שמעון הצדיק וזה משיחרו, בוגת הגנולה וגוי. אמר יוסף בן שושן: **אי אפשר שרביבנו הקדוש שחבר המשנה שלא שמר ביה שום סדר, וכי סמן משנה לחברת שודמה לה ואפיקל במקצת, וכן פרק לפrek ומסכתא למסכתא.** והרמב"ם ז"ל נתן טעם בסדר המסכתות, בהקדמותו לפירוש המשנה בלשון ערבי וכנהו אל סראגא, פ"ג נר. ועל כן נתהן את לבי לדרוש ולתור טעם לסדר המשניות בזאת המסכתא, ולכך אני אומר: **שאותה שדרה השלשה דברים בא** **וחכר מדברי** שמעון הצדיק מה שփליג במעלתו אוטם הדברים שאמר: **שהעולם** [עומדה] **עליהם**, כי הם הם עצמן, **על התורה**, **בגדי העמידו תלמידים הרבה**, **ועל העבודה**, **בגדי העמידו תלמידות סייג לתורה**, כי כאשר השוגג חייב להביא קרבן על שוגתו, יותר אזהרה יתרה שללא יבוא לידי שוגת, **ועל גmiliot חסדים**, **בגדי הוא מתוגין בדין**, כי **gamilot m'sdim הוא מיקון החברת**.

57. שמות ב, ג. 58. דברים כו, ב. 59. עיי מלכים א, ה, ת, ז.

60. אירוב כא, ט. 61. עיי תהילים קיב, ח. 62. שמות ית, כב.

63. קהילת ג, טין. 64. ממשלי כת, יז, ז. 65. אבות פ"א יין, ז.

הצדיק אי אפשר שאין טעם למה נקרא שמו צדיק כי כה כתיב : "ועמה כלם צדיקים"⁶⁶, ואנכי לא ידעתי כי אין לי סופרים ולא ספרים. משייריו. שהויה מהאזרוגנים שבתם.

עומד הפרש יש בין עומד וקיים שבסוף הפרק, ולשם אבארנו ב"ה, על המורה. שבה נברא העולם, שואמר : "אם לא ברית יום ולילתה"⁶⁷ ואמרו חכמי האמת : שהקב"ה היה מסתכל בתורתה וברא את העולם. ורוא טעם פלייא.

ועל העבהה. אמרו : אלמלא מעמדות לא נתקימו שמים ואארץ⁶⁸. ועתה אבאר לך הטעם כבר דעת מאמר זויל : שהעולם נברא במדתرحמים ובמדת הדין⁶⁹, והם צורות מכעיסות זו את זו, וכאשר : "אמת הארץ תצמת, צדק משימים נשקי גם ד' טוב וארצנו תחן לבולה"⁷⁰. הנה העולם עומד בתכליות השילמות, והאמת הצומחת מן הארץ היא התורה, וצמיתה לעולק בה ולקיים אותה מהבת הגותן אותה ב"ה, ואז מדת הרחמים נשפעת ומתחפשט על העולם, ובכואה כן תכעיסנה צרה, שהיא מדת הדין, כאשר השמעתיד, ותעכב עליה ולא תוכל להתחפשט ברצונה ותצטמצם, וההתפשטו והצמצמו כפי מעשה יושבי הארץ, ובעבודת הקרבנות צנה וסוחרה למדת הרחמים והזהה מדת הדין ומצמצמת אותה במקומות צר אשר אין דרך לננות ימי ושםאל. והמשכיל על דבר הנביא ימצא הטעם הזה. ישעה הנביא אמר : "כאשר יקרת עיני נקבות ואני אהבתיך ואותן אדם תחתיך"⁷¹ וכן אמר : "ונתני כפר מצרים כוש ושבא תחתך"⁷². ואמר הักם : "צדיק מצרת נחלץ ויבא רשות תחתיו"⁷³. ואמר : "כופר לצדיק רשות ותחת ישרים בגודג"⁷⁴. ואם אלה זכו ד' עליהם ייוון, ואם אלה חבו רציב כי אי אפשר למדת הדין שלא תפעול, על כן בכוונה לפני המלך יסלקנה מעל אהביו, וידחנה על שונאיו. ומאהבתו אותו נתנו לנו עורות מצר ותורה אותן עבדות הקרבנות לתגניה לנו מרגע מדת הדין, כאשר תאכל האש אתבשר הבהמות וחלבם, והם אשר הוא הנפש. הנה נשם הבהמות תחת נפשנו ונגופם תחת [גופנו], וcumעהה הקרבן, לכל חוקיו וככל משפטיו. וככהני השם בסוטכלם בעבודת המעשית המורוגשת, ובזה הכה היו מצמצמוני את כה מדת שפע מון השכללית על המעשית המורוגשת, ובזה הכה היו מצמצמוני את כה מדת הדין, ומרגילין אותה למובה, וכובשין אותה שלא תחפשט בכל העולם, וזה טעם איסור התבומות. ושובابر לך עניין הצמצום, דבר ידוע הוא כי המדרורה ממשיכף עצים כשמצמצמין אותה במקומות קטן היה חומה חזק מאד, ואם עושים אותה בבקעה גדולה אין חומה כל כרך חזק כי מתחפשט הנה והנתן. ואתה רואה : כי כאשר תאכל האש היורדת מן השמים את הקרבן ותכללה אותו עד אשר לא ישאר כי אם דשן תיחות, היה סימן טובים למקראים, שנאמר : "ועלתך ידשנה

66 ישעה ס, כא. 67 ירמיה לג, כה. 68 ב"ר פ"א, א. 69 מגילה לא, ב. 70 ב"ר פ"ב, טה. 71 תהילים טה, יב-יג.

72 ישעה מג, ז. 73 שם, שם, ג. 74 משלי יא, ח. 75 שם כא, יה.

ג אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. אלא הו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס. ויהא מורה שמים עלייכם.

סלה⁷⁶. ובעולת אליו ע"ה נאמר: "המים אשר בתעה ליכחה"⁷⁷, להפליג בחוק פעולת האש. וכשהיה עמוד מתמר וועלה ולא היה נוטה לצדדים היה לחם סימן טוב⁷⁸, והטעם כי העשן הוא מליחות הדבר הנשרת, וכשהאש רפה יعلا העשן עב וינטה מהמת כבדו, וכשהיא חזקה לא ישארו מן הלחות כי אם מעט מזער ותעה תימרות העשן בשוה והחומר מעלה אותה למעלה ומגביה אותה. ומאלת הטעמים תוכל להרגיש טעם הצזום ע"פ שאין בידך קבלה בדבר, כיأكل האש בחזקה היו יודעים כי נכבהה להם מזע הדין, וזה טעם. "צדייך מושל ביראת אלקים"⁷⁹. וזרע הוא ליריע דעת: כי האש היורדת למזבח מזע הדין היא באה, והאש היסודית היא תולדתה, ועל כן: מצהה לחייבא מן ההדויות⁸⁰, והטעם כי האש של מטה היא חומר לאש של מעלה, ואש של מעלה נאותה בה כמו שתאותו אש של מטה בעצים ובפחילה, והוא אש של תוקד על המזבח"⁸¹, כי אם חס ושלום כבתה תשלח על העולם טעם: "אש תוקד על המזבח"⁸², וטעם: כי מזבח העם שככת לו, וכשלא היה הקרבן מתקבל ברצונו היה סימן כי מזע הדין פשוטה, ומזע רחמים מצומצמת, וזה טעם: "בכל צרתם לו צר"⁸³. וטעם: "עמו אנכי בצרה"⁸⁴, שמדת רחמיו במצער. וטעם: באילו פדאני⁸⁴: "אשר פדי לך ממצרים גויים ואלקיו"⁸⁵.

על גמilot חפדים. לפי דעתך, כי גמilot חסדים בכאן הוא שזה מולדת בת זהה לזכה לבנו, זה עובד אדמתו וזה אוכל בלחמו של זה, זה בונה וזה שוכן, זה אורג וזה לבש, וכיוצא באלו, והנה כל העולם גומלי חסדים זה לזו, ועל גמילת חסד כזה העולם עומד, שאם היה כל אחד ואחד נפרד בלבד ולא היה נמושך ממנה שום מושך לוולתו לא [היא] העולם עומד כלל. וכן הוא אומר: "לא טוב להיות האדם לבדו"⁸⁶. ואיזה ליל: כל העולם לא נברא אלא לזרות צוות זה לזה⁸⁷, ואחר שהפליג באלו הג' דברים, ואמר: שהעולם עומד עליהםם, בא להורות איך ראוי שתהייה כוונת המקימים אותם כדי שייהיו رجالים שהיתה הארץ עמדו עליהםם. ועל כן סמסטר טעם אל תהיו כעבדים וגווים.

ג אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק וגוי. פרט. הוא מה שנשותן הרב לעבדו דרך נדבה לא דרך שכר, ובא להזuir שלא לעבוד את השם כדי להשתכר, ואפוי על הדריך הוה שנתקבל אותו דרך נדבה, כי אם מהאהבה עזה ונפלהה עד שתהייה עובdotינו בעינינו שורה, ויגיעינו

76 תהילים כ, ד. 77 מלכים-א ית, לח. 78 יומא נג, א.

79 שמואלב, כג, ג. 80 יומא בא, ב. 81 ויקרא וטנ. 82 ישעיה, טג, ט. 83 תהילים צא, טג. 84 ברכות, ח, א.

85 שמואלב, ז, כג; עיי פ"י רד"ק. 86 בראשית, ב, י"ח.

87 עיי ברכות ז, ב.

בעשה רצונו מנוחה, ועל מלכותו ועל מצותיו רビיך זתב על צוארכנו, וכן אמר דוד ע"ה: „אשר איש ירא ד' במצותו חפץ מאד" ^{๘๘}, ודרשו ח"ל: „במצותו" ולא בשכר מצותיו ^{๘๙}, ואמר: „הורני ד' דרך חקיך ואצRNAה עקב" ^{๙๐}, הטעם כשאכיר מעלה חקיך שכיר אחר, וזה היה עצם ייחו לי עקב עשיותם ולא אבקש שכיר אחר, וזה היה המעליה שאין מעלה ממנה, וכי יעלה אליהomi ומיא יצעיע לסלולמה, וכמה היא האמת עלבה מגונה, והלא נשתדל להפיק רצונו Chabinu, כמוינו כמוני, ונשמה ונגלה כאשר עלה בידינו להפיק רצונו, ולא נתקוין כי אם למצוא חן בעינינו, וכי שחננו השם ב"ה דעת ויעלה על לבו הדבר הזה הלא ילبس חרדה ותאחוור רעדת ומטעתו בושה ותכסחו כלמה, ויאמר: אם לאיש כמוינו ככה, ומה אקדם ד', ואנו ידע וכייר צדקות ד' ב"ה, כי אם נעשה רצונו על הדרך אשר געשה רצון Chabinu בהיה רצאים לפניו.

ושני תלמידים היו לו לאנטיגנוס ע"ה, וצדוק וביתוס שמוטם, וכשמשמעו זה אמרו: כבר גילת הרב דעתך, כי שוא עובד אלקים, והלכו וייצאו מן הכלל כי לא הבינו דבריו, ויש סופרים שבשביל זה שינו הגרסא, ובמקום על מנת שלא לקבל פט, גוטין: שלא על מנת לקבל פרס, וטעות היא בידם, כי מדאגה בדבר דמיון הפתאים ומוגרי רוח, יש לנו לשנות הגרסאות, נשנה גם כן הרבה מקראות בתורה, וכי יש שיטות גדולה מזאת שיעלה על דעתם שאפילו בעבוד על מנת שלא לקבל פרס שאם יבא הפרס לא נקבל אותו, ואם נקבל אותו נהיה מבטלים התנא, אדרבה כל שנגמר בדעתנו שנעבור מהאהבה, על מנת שלא לקבל פרס, כן ירבה השכר יוכן פירוש, רק הכוונה הרצiosa שלשנה בודד את השם מאיתבה לעשות רצונו בלבד שלם, ושנאמין ונשכלי כי אי אפשר שיש שכיר כמוון, וכ"ש שיש שכיר גדול ממנו, עד שנעבוד כדי להגיע לאותו שכיר.

אמר יוסף ז' שושן: הטעם הזה אמת ויציב לידע ע"כ חובה علينا: מצדיק הרבים, לדוש ולפרנס בשוקים: וברחובות שיש שכיר גדול לעושה המצאות ולהפליג בוה: עד להפליג הוא האמת בעצמו. וראו למי שיש לו לשון: למודים ויש בפיו תוכחות חיים, ושפתיו ירענן רצון להרצות בין טעמי דבריו לרבים, כי אע"פ שסוף שכיר לבוא, ואין בו שום ספק, כי אין ראוי שתהייה סוף כוונתנו לקבל פרס כי אם לשום שמים, ויתן הטעם לפי שהוא ב"ה ברא אותנו והוא מכלל אותנו וננתן לנו לחם לאכול וגבגד ללבוש וכיצא בוה: סך הדברים, אין בין שתי הדעות כי אם הכוונה בלבד, ובcheinתו עצם השכר וגדולה היא: „ורוב מהחולל כל, ושוכר כסיל וושוכר עוברים" ^{๙๑}, ושתתי הכתות יש להם שכיר טוב בעמלם. וראה מורה שמי' עליybם: אחר שורו לעובד מהאהבה ולעשות המצאות לשמן, והם מצאות עשה, כי לא יכול לשון שמושב כי על מצות עשה, חור להזהיר ולזרע כשםנו מלעbor על המצאות לא תעשה, שלא תהיה מניעתו. וזאת מיראתינו מן העונש, כי אם מיראתינו מן הבה"ה למרות עיני כבodo, כמו כן

^{๘๘} תהילים יב:א. ^{๘๙} ע"ז יט, א. ^{๙๐} תהילים קיט, לג.

^{๙๑} משלי כו, ג.

ד יוסף בן יווער איש צירידה ו يوسف בן יהונן איש ירושלים קבלו מهما:
 يوسف בן יווער אומר: היה ביתך בית ועד לחכמים, והו מתחבק
 בעפר רגלהם, והו שותה בצמא את דבריהם.
 ה يوسف בן יהונן איש ירושלים אומר: היה ביתך פתוח לרוחה, ויהיו
 עניים בני ביתך, ואל תרבה שיתה עם האשא. באשותו אמרו —
 קל וחומר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים: כל המרבה שיתה עם
 האשא — גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופה יורש גיהנם.

גadol הירא לעבור על מצות אבי, והוא בטוח שלא יגיע לו שם נזק איילו
 היה עופר, ואינו נמנע מלעבור אלא מפני גדרות أبيו עלי, כ"ש מפני גדרות
 האל הגדול הגבור והנורא, אחר שזרו שנעבוד את השם מהאהבת, חור לזרו
 שנחתרב לחכמים, ובזה יכול לעלות למדה זו, כמו שאמר החכם, "חולך את
 חכמים יתכם"⁹¹. והחכמה תחביב עבדות השם ב"ה, וכן אמר: "ראשית חכמה
 יראת ד"⁹², וכן זרו שנאה גומלי חד זה לזה, וזה נמצא: "חן ושכל טוב
 בעיני אלקים ואדם"⁹³, על כן סמד ואמר: היה ביתך פתוח לרוחה.

ה ה يوسف בן יווער איש צירידה וכו', يوسف בן יהונן איש ירושלים אומר,
 איש צירידה הגדול שבצירידה, וכן איש ירושלים הגדול שבירושלם;
 ועד. מלשון הייבור וקייבור, כמו: "אשר אoud לך שם"⁹⁴,
 מתחבק. מלשון: "אבקת רוכל"⁹⁵.
 והו שותה וכו'. על דרך צחות השיר אני אומר: כי לפי שאמר: שיהיה
 הבית לו מוכן לצעאת ולובוא החכמים, סמוך לו, והו מתחבק בעפר, כלומה
 ע"פ שמعلין עבר בצתם ובכובאם, לא יהיה עליך לטorth והו מתחבק בו,
 ואם האבק גرم לך צמא, אל תבקש להגיח לך מצמאנו זה כי אם מדבריהם,
 והטעמים האמתיים הם אלו, ראוי לכל משכיל שלא יפנה לבטלה כלל,
 אלא שישא ויתן תמיד בינו לבין עצמו בדרכי תורה, ואני ספק כי יתחדשו לו
 שאלות וילודו לו ספקות או יצמא לשמעו את דבר ד', מה יש לו לעשות,
 יתאבק בעפר רגלי החכמים וירונו צמאנו, אם יתקבלו דבריהם עליון ויתישבו
 בעדרתו ויצטירו בון בתיותו חסר אותם והוא מכיר בחסרון מתמלא חסרון;
 דוגמת אבני המלאים במשבצות, המשבצות הם גומות היהי, האבנים מלאים
 אותן. והמנגה לבו לבטלה אפילו ישמע דברי חוץ ויבן אותן לא יבואו בלבו,
 כמו שאם קדמו לו בהם ספיקות, ולא יהיו בעדרתו כל כך מקובלות כי אם
 דוגמת אבני בילוט שונפלות כל מהרה, על כן אה"ל המשלט שתיקת
 החכם התחכਮות, על כן זהoir התנא חרוץ שנאה תמיד צמאים לדברי חכמים,
 וכן היה משתבח דוד: "נפשי הארץ עיפה לך סלה"⁹⁶, טעם אמר אין לו לאדם
 להרים ולקפוץ רק שיקח הדברים בהדרגה ישירה מעט מעט, וכן אמר החכם:

91 משלוי יג, ב. 92 שם ג, ד. 92* תהילים קיא, י.

93 שמות ל, ו. 94 שיר השירים ג, ו. 95 תהילים קmag, ו.

„פלס מעגל רגילר, וכל דרכיך יכוננו“⁹⁶; הטעם שהחרכים הם מחוברים ממעגלים, ואם פלס אדם כל מעגל וממעגל מגלוותיו בפני עצמו זה ואחר זה ולא יפסיק פסעה גסה, יכונו כל דרכיו ויגיע אל מהו חפות, ואם יפסיק פסעה גסה מוטה בחזי הדך, וזה משל גמרץ לתלמידים, וזה פ"י המשל, כל חכמה מהוברת מטעמים ואם יקח התלמיד טעם אחר טעם וישකול אותם ראשון ראשון במשקל צדק, יכונו טעמי ויגיע לחדכמה, וכן הורה אונגו התנא שנשתה בצמא, הטעם שנשתחה מעט בעודנו צמאים לא שנייה יהדי אל פינו לבתי נחנק, וכאשר יש לו לאדם להיות ביתו ועד לחכמים, כן יש לו להיות ביתו פתוחה לרוחה לעוניים. כמו שアイוב: „דליך לאורה אפתחה“⁹⁷, שהיה ביתו פתוחה לד' רוחות⁹⁸, כדי שלא יצטרך האורה לטבוב חותם הבית אלא שיכנס בשובה ונחת بلا גינויו, וכשימצא הדל השואל הדלת פתוחה יכיר בבעל הבית שיקבל אותו בשמחה, זכי. מה שהוא נתן לו בלב טוב ובנפש חפות, וירוח לו לשואל, והנוגה כרך מכלכל את העניינים במתנתו ומהיה לבם בהסבירתו.

והיו עניינים בני ביתך. שיעשה ארליך ביתו על ידי עני ישראל ויתו עמו, יהנו בתנתנו, וישמחו בשמתנתו, אם יבנה הבית ישמוו הבונים, ואם יעשה בגדים ישמוו החיטאים, וכן בכל מלאכה ומלאה התעשה כן: ברכת אובד עליון תבוא⁹⁹, וברכה לביתו¹⁰⁰*. בית, וכל אשר הוא עוזה ד' מצליה¹⁰⁰, ומפני שהוא צר עין ויהגה הוא לבדוק ממוני, ובשנתחו לא יתרעב ור¹⁰¹, ולא ייחוץ בעינו רעהו¹⁰², בשלום שדר יבאונו¹⁰³, יפול ביתו, יצטרך לשגור שכירים להטיע אבניו ועציו, וכן נאמר בבית המנוגע: „ובא אשר לו הבית“¹⁰⁴, ודרכו חז"¹⁰⁵: אשר לו לבדוק הבית: „ונחץ את הבית“¹⁰⁶, על כן אמרו חכמי המושלים: לא יהיה מי שלא יהיה בחיו. ואשר נפשו נדיבת ייחוץ על דל ואביון לפrens אותו דרך כבוד, אל הבודד יכבדו, כי מי שמשתמש בעניינים ומשתקרים עמו שכיר גדול וממוני בידו ולא עוד אלא שהוא משתבר יותר משכירו, שכרו גדול מן העוצה צדקה, יען כי השכיר מה שהוא גוטל שכרו הוא לו חלף עבדתו גוטל אותו ביד רמה. ומקבלי צדקה פניהם ישנות ככרום, והוא עוף שיש לו גונונים הרבה¹⁰⁷, ועל כן הם ז"ל מגנים מי שקונה עבדים ואינם משתקרים עמו עני ישראל, ולקמן הוא אומר: מרבה עבדים מרבה גזל¹⁰⁸.

ואל תרבה שיחה עם האשה. אחריו שורן שיתה ביתו של אדם מוכן לעובות השם, ועד לחכמים, פתוחה לרוחה, וענינים בניו ביתו, בא להודיע מן הדבר המטורידו והמעכב עליון מלעשותם, והוא רבוי השיחה עם האשה. בה"א הידיעה שהיא האשת הידועה המצויה בביתו שהיא אשתו של בעל הבית. שאם

96. משלי י, ד, כו. 97. אירוב לא, לב. 98. אדר"ב, פ"ז, א.

99. ע"י אירוב כת, יג. 100. ע"י יחזקאל מד, ל. 101. ע"י בראשית לט, כג.

102. ע"י משלי יד, ג, לת. 103. אירוב טו, כא. 104. ויקרא יד, לת.

105. ערכץ טו, א. 106. ויקרא יד, מה. 107. ברכות ו, ב.

108. אבות פ"ב, ג.

ו יהושע בן פרחיה וגתאי הארבלי קבלו מהם: יהושע בן פרחיה אמר: עשה לך رب, וקנה לך חבר, והווי דין את כל האדם לכף זכות.

תאמיר שבשאר הנשים הוא מדבר היה עניין זר הרבה, כי מה טעם אל תרבה שיחח עט האשה, ויהיו עגנים בני ביתך, על כן למדו ואמרו: באשותו אמרו, כי אין לו לדבר עמה כי אם בדברים המוכרחים לצורך הבית, ואפי' באותם הדברים לצורך הבית דבר בקצרה, וזה טעם אל תרבה שיחח, כי בדברים בטלים אין לו לדבר לא מעט ולא הרבה, כי אם ידבר עמה וירגיל עמה, תדבק נפשו בה ובאהבתה ישגה תמיד, ולכון יבטל מדברי תורה ושועה בדברי שקר טופו יורש גניהם, והדרך להתרחק מן האשה שילמדו מזולתו, וישיבתו לו חבר נאמן, ובעסקו עמו לא יהיה לו פנאי לשוה שיחח בטלת, ואם לימד בינו לבנו עצמו קל מהרה יבטל מתלמידו האשה בצדו, וכן כתוב: „ואם לא תטיב לפתח חטאך רובץ¹⁰⁹, ועל כן סמד לו ואמר:

ר יהושע בן פרחיה, וגתאי הארבלי קבלו מורה, יהושע בן פרחיה אמר עשה גורו אמרו בלשונו עשה שאיפילו שאיבו ראיו להיות רבו שייעשה אותו כאלו הוא ראוי כי אין תלמידו של אדם שהוא למד מעצמו, כתלמידו שהוא למד מזולתו מטעמים רבים. הטעם הראשון בערך העצם, ושאר הטעמים בערך המקרים, דע כי כל מה שהאדם משיג מונעיגים על הדרכו זאת ולא השיג אותם, תחילת השגתו הוא בחמשת החושים, חוש הראות, וחוש השמע, וחוש הרית, וחוש הטעם, וחוש המשוש, ואין לאלו החושים שם תשגה כלל בשם עצם כי אם במרקירים בלבד. חוש הראות הוא משיג עינوت כמו הלבן והשחור, והאדום והירוק, וכן שאר העינות ומשיג ג"כ היכולות הגודל והקטנות, וחוש השמע הוא משיג הקולות. וחוש הרית הוא משיג הריות, ותוישatum הא משיג המתווק והחפה והמלוח ושאר הטעמים. וחוש המשוש הוא משיג הקור והחום והכבד והקלות ותחלק והשער, והרוך והקשוי. וכל אחד מאללו החמשה חושים אלו משיגם כי אם מתחשו בלבד אוטם המיתוזדים לו, כיצד כגון שיש תפוח לפניו אדם אינו משיג את עיניו, כי אם בחוש הראות שהוא בלבת העין, ולא ריחו, כי אם בחוש הרית שהוא באף, ולא טומו כי אם בחוש הטעם שהוא בתיר, ולא הכא את מכח שיכו בו כי אם בחוש השמע שהוא באוזן, ולא רוכו וקושיו כי אם בחוש המשוש שהוא בכל שטח הגוף, הנה הוא לחמשת החושים כולם להכיר התפות על בוריין, וכן לשאר הגוףם, ויש חוש שנקרא חוש הכלול והוא נמצא במקומו של מות, שכשישיון התפות או שאר הגוףם פעמי אחת דרך הנזרת, איןנו צריך להשגת הגוףם על בוריים כי אם להוש אורה, כיצד הרי שראה את התפות הוא משיג את ריחו אע"פ שלא הריחו, והשיג את טumo והוא לא טעם אותו, וממשיג את רוכו וקושיו והוא לא משש אותו, וממשיג הכרת מכח שיש בו שהוא הכרה, תמה: שפלת והוא לא הקשיב אותה והשיגתו זאת מעולה מהשגת החושים הפרטיים, לפyi שאינו צריך לה כי אם להוש אחד

בלבד, ומשם יעלה אדם להשגת הדמיון שאנו צריך בה לשום חוש מן החושים והזאת משיגו היפות על בורויים, ואפילו הם מופלגים ממנעו בקצת הארץ, ועל כן תוא רועל הכה אף' בחולום בחזונו לילת, והצדיק והכוב בכח הזה שים בהשגה, כי כל כך הוא מודומה האדם עשת ברול פורתה באירר כמו שמודמה נשר פורת, והנה הכה הזה סופג את הכל, ומשם יעלה אדם למעלת השכל שהוא זורה וצופה על הדברים שהשיג כה הדמיון יבחן ביניהם ויקלט האמת ויפלוט השקר. ואמשיל לך בו משל נמרץ בין בעלי דיןין המדיניין זה עם זה, דיןין, והכה המודמה סופר, והascal דיןין בין בעלי דיןין המדיניין וזה, והסופר כותב כל הטענות שהם טועניין הצדוקות והכוונות אין הסופר רשאי להזות שום טענה, את הצדיק ואת הרשע שווים בעיניו מאך שהיה סופר. כשיבו אדיין יבקר את הטענות יבחן בין צדיק לרשע, והצדיק את הצדיק, והרישע את הרשע. ועל דרך הזאת ועל ההדרגה הזאת, חנן אוננו את הדעת, המלמד אדם דעת ב"ה, וכל המשנה מן הסדר הזה איןו משיג ההשגה שלמה, כי אנו שוכני בתיהם חומר לא נוכל להשכיל שום מושכל כי אם בהסתכלנו אל המוחש, והלמד מזולתו הוא שומע את דבריו בחוש השמע, ותחוש הכלול מזיכיר אותו לשאר החושים, אשר מהסתכלותם אל מוחשייהם המשווים במושכלים אשר הרבה מלמד את התלמיד, ובזכרו את החושים כאשר זכרונו יעלה לדמיון ושם למעלה השכל כאשר השמיעתי. והנה תלמידו בידיו מסודר על נכון. וכן אמרו ארבעים ושמונה דברים התורה בקנית, בשמיית האzon¹¹⁰, מלמד שעיקר התלמוד בשמיית תאון, ומישקל זה הסדר הוא תלמידו צלמות ולא סדרים, והשומר אותו יאיר באור החיים, והלומד בינו לבין עצמו. לא ידע בכל אלה, ולא אכל בטובה. ועל כן הזהיר ואמר: עשה לך רב, ואמרו: כי חיים הם למוֹצָאֵים¹¹¹, אל תקרי למוֹצָאֵים אלא למוֹצִיאֵים בפה¹¹². וטעם "חיים" כי אינם נשכחים, הדע שכן שיכשאדים מעין בספר ואינו מוציא בשפטיו הוא ממהר לאבד וביארתי הטעם הזה לפי שקנאתי לחכמוני ז"ל, כי שמעתי דברים מז' המתפלסים מבני עמו מוריס זיקים על טעם "זקור"¹¹³ ו"שמור"¹¹⁴ בדבר אחד נאמרו¹¹⁵, ובמאירים דרר חוש השמע, כלומר כי אלו היו בקיים בטוב הדעת החושים לא היו אמורים: כי בדבר אחד נאמרו, על כן באתי לבאר כי לא הגיעו וראשיהם לסלותם של הויל ותוכן לבות הוא ידע כי זאת היא סוף כוונתי, ונשוב לבאר שאר הטעמי אשר אמרנו כי הם בערך המקרים. ואלו מקצתם: הלומד מעצמו כעובד אדמה שחוresh וזרע ושאר מלאכות, ואולי יצילתו מעשו או לאו, או המות יפריד בינו ובין מלאכה ומלאכה, והנה זרע לרייך זרעו, ואולי יעשה לא יכול לחם עד שייעלו בידו העשר מלאכות שיש מן החרישה ועד אפיקת הפת, וכל זה בהוצאה זמן אורך בעצמו וויעת אפו, ותלמוד מזולתו הוא כמווצא פתו אפוייה לשעתו. ועוד הלמד בינו לבין עצמו איינו מדקדק כל כך, כי אינו דומה מי. שטוען את עצמו כדי שטועניין אותו אחרים, כי זה שהוא למד מעצמו... תחילת מחשבתו יספיק,

110 אבות פ"ג, ה. 111 משל, ז, ב. 112 עירובין, גה, א.

113 שמות כ, ח. 114 דברים ה, יב.

ז. נתאי הארబלי אומר: הרחק משכון רע, ולא תתחבר לרשות, ואל תתייחס מן הפורענות.

ולמד מזולתו לא כז, כי הדבר מזורו ומהדש ספקות ומקשה ומתרץ, ופרטיהם יש בטעם זהה לא יספרו מרוב.

ונקנה לך חבר. הטעם שיקנה אותו במכירת הפצז שיהיה מבטל רצונו מפני רצון חבריו, ובזה תשלם החברת, כי כל אחד לא ישוו בעיניו הפצז לכגד הפצז חברו, וכאשר נאמנה אל אל רוחם, ונאמנה זה אל זה, נחה שקטהنفس יהדי ימתיקו סוד ויגזרו אומר ייקם להם, כמו שאמר החכם: „הפר מהשבות באין סוד וברבו יוצאים תקום“¹¹⁶, באין סוד מלשון: „ובסודם אל תבאו נפשׂי“¹¹⁷, ואמרה: „שםן וקטורת ישמה לב ומתק רעה מעגת נפשׂי“¹¹⁸, פי' השמן והקטורת החיצונים הם מעצת המריה אוטם ונחם יבומו מעצב לבו, הם מועילים לו מה שהוא אינו יכול להוציא לעצמו. ככה ייעילנו מתק רעה, הטעם הפסד שהוא ממתיק עמו בהוועץ עמי, יותר מעצמו שמתיעץ בין לבין עצמו.

הוי זו את כל האדים לכי צופות. ואין לך מחיר שנייקנים בו חברים כמו במחיר הזה, כי כאשר ידין את כל האדם לכי צות לא יהיה לו תרומה על שם אדם ולא תלונה, ולא עוד אלא שהוא רואה את עצמו חיב אליהם, והנה הוא אוהב את הבריות ורואה אותם, ובזה יהיה גם הוא אהוב אליהם ורצוי.

מכל מקום מי ששמו עתו רעה והוא מוחזק במעשים בלתי הגונים ראוי להתרחק ממנו ולשנוו אותו, ולכך סמך לו ואמר: „...שכנו שאים [קרוב] לנו, על כן אמר נתאי הארబלי אמרה הרחק וכו', שכנו שאים [קרוב], שאיןו קרובי, בן לשונו הריחקה, וברישע שאינו אין חוץ רלה לומר: הרחק, שאיןו קרובי, רק הויה של לא יתחבר לנו. ואמר על השכנו — רעה, ועל שאיןו שכן אמר — רישע, ואם שניהם רשעים, הטעם כי שכנות הרשות היא רעה לשכנו, וקרבתו הייך גדול, אבל הרשות שאיןו קרוב לאדם אין רשות גורם לאדם שום רע אלא אם כן הוא מתחבר לנו.

ואל תתייחס מן הפורענות. ככלمر אם ראית השכן רע והרשע עושין רע ומאריך להם, אל תאמר בלבך: „עוב ד' את הארץ“¹¹⁸, הגה אלה רשעים ושלוט עולם תשגעו חיליל¹¹⁹, אל וattachbar אליהם, לא, כי סוף פורענות לבוא: „וואוי לרשע רע“¹¹⁹: „פתחע ישבר זאן מרפא“¹¹⁹. או יהי ה' פ' ואל תתייחס מן הפורענות, אם הארכת בשכנות הרע ובחברת הרשות ודרכן צלהה, אל בין לאשר הם מעשיהם סתוםים אצלך שאתה חיב לדzon אותם לך.

116 משלי טו, כב. 117 בראשית מת, ו. 118 משלי כו, ט.

118 * יוחאלא ח, ייב. ** תהילים עג, ייב.

119 ישעיה ג, יא. יא. יא.

119 * משלי טו, טו. יא. יא. יא.

ח. יהודה בן טبאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר:

אל תעש עצמן כעורך הדיינין, וכשייהו בעלי הדין עומדים לפניו יהו בעיניך כרשיים, וכשנפטרים מלפני יהו בעיניךצדיקים —
שקלבו עליהם את הדין.

זכות, ולא עוד אלא אפילו לצדיקים אי אתה חייב (בחזותם) [לLOCOTOM] במקום שאתך חב לאחרים ולא לטעת להם עם בעלי דין ולא להשיג להם שום עזה לטעון בך וכך, ואפי' הוא דין עם רעים ורשעים, ואע"פ שציטיך להתרחק מהם, כי יש צדיקים והם רשיים בדיןיהם, ויש רשעים והם צדיקים בדיןיהם, ועל כן סמך ואמר:

ח. יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מוח. יהודה בן גורי בעורבי, לפי שתו הנטהדרין ישבון ערוכין חצאי גורן עגולה^{121*}, חפס זה הלשון. התעם כי אלו העורבים ומתעברים על ריב לא להם ותובען לאשר לא חב לאחרים, ולא חב להם ואוטונען לנטען מזולתם, והם עשוין לחרח ריב, זריכין ב"ד שיערכו במערכת לשמו הריבות, כיון שהם עורבי הדיינין והותיר מן המעשה הרע הזה, וכן הירא את דבר השם ישמור לפיו מחסום, [לא]. ילמד שום טענה לשום אדם לא לטען, ולא לנטען, כי הוא עון פלילי, והעוצה בו כחש לאל ולמעל: כי המשפט לאלקים הוא¹²⁰, וזה השיא עצה לחבירו למעול מעלה בשם, וכחש בעימתו ולא ירא אלקים לחטא ולהחטא, לסבב את פני דברי שקר לפני אלקי אמרת והוא בכלל: "אָרוֹד מכה רעהו בסתר"¹²¹. ויש של מעלה באילו אינה רואה, והוא בכלל: "אָרוֹד מכה רעהו בסתר". והוא מי שנוגג בו להראות כי הוא חכם ולהשתרר על קרובינו ורعيינו, ולהראות כי הוא להם למושיע, והוא באמת מרהיקים מישע, ואני אמר כי לא אשם בכל אלה כי אם תלמידים לשקר, אלא אפי' המלמד לחבירו: אל תבעה תביעה זו כי לא תזכה בדין: "אָשֵׁם הוּא אֲשָׁם לְשָׁמֶן"^{121*} ב"ה, כי גנום זה לחפש טענות ולבקש עלילות כדי שיזכה, ואם הארכתי לא הוצנתי מפי מיליון ירות ליבי מלתי מליון ונשארתי במליון, לפי שאני רואת שנוגנים מקצת תלמידי חכמים. והוא בדין כל אחד מהרשותם לא יוציאו מהרשותם ברשעים. כדי שייהיו שניהם שרים בעיניך ותחזור ותדרוש עליהם ותבזוק, אותם ויצא הדין לאמינו. והוא בדין כל אחד מהרשותם לא יוציאו מהרשותם בצדיקים. בכל ארץ קשתיילא גורסין בזקאיין, והוא תהה גדול, כי מן הנמנע שיוכו בדין שני בעלי דיןין, ואיך יתיו בעינינו שניהם בזקאיין, והוא זכתה לאחד מהם וחיבר לאחד, אבל טעם צדיקים יציב ונכון ליזדי עיטה, כי בעודם דין זה עם זה וחוקים כשקרניין לדעת את אשר בלבבם, וכן הוא ראוי וצורך ומחייב למשעה, וכשנפטרין מבית דין וקבלו עליהם את הדין, כבר בסתולקה מעשה ואין שם כי אם מחשبة בלבד, ראוי לדון את שניהם

^{121*} ויקרא ח, יט. ¹²¹ סנהדרין לו, ב. ¹²⁰ דברים א, יז.

¹²¹ שם כו, כד. ¹²¹ סנהדרין ל, ב.

ט. שמעון בן שטח אומר: הוּא מזבַה לְחֻקֹר אֶת הָעֲדִים, וְהוּא זָהָר בְּדָבְרֵיךְ — שָׁמָא מִתּוֹכְךָ יְלִמְדוּ לְשָׁקָר.^{122*}

י. שמעיה ואבטליון קבלו מהן. שמעיה אומר: אַהֲרֹן אַתְ המֶלֶךְ, וְשָׂנָא אַתְ הַרְבָּנוֹת, וְאַל תִּתְוֹדַע לְرִשּׁוֹת.

לכך זכות ולהיות במחשבתו כצדיקים, ולומר שמא התובע בדין הבע לפני דעתו, והנתבע שכרם שמא שכת, ובדין כפר לפני דעתו, ואעפ' שזו היא דעתם קבלו עליהם את הדין בתומה וונגה, ואם היו עורומים ולא יוכלו לדעת מפייהם את אשר בלבבם, נקרא לעדים ונשאלת את פיהם על כן סמרק אמר:

ט. שמעון בן שטח אומר: הוּא מְרַבָּה וְגֹדוֹן צָדִיק הַדִּין לְהִיוֹת בַּעַל עֲרֵמִים כִּי לְחֻקֹר אֶת הָעֲדִים, וְשׁוֹאֵל אֶתְמָתְאָה שְׁאַלּוֹת זְרוּת כִּי לְבָלְבָל וְלְאַוְתָה הַיּוֹמָן דְּבָרֵיכֶם, וַיַּזְהַר אַזְהָרָה יִתְרִיחַ בְּשְׁאַלּוֹת, שָׁמָא מִתּוֹכְךָ יְלִמְדוּ לְשָׁקָר. הַטָּעַם הוּא אִי אָפָרֶשׁ לְבָאוּרָו כִּי אִם אַחֲרִים... בְּשַׁעַת מַעֲשָׂה כִּי מִי יָכַל לְכַתּוֹב אִם יָאמְרוּ כֵּךְ וְכֵךְ לְוֹמֵר לְהָם כֵּךְ וְכֵךְ, וְלֹפֶנְךָ שְׁאַרְכִּיךְ לְהִיוֹת הַדִּין, עָרָם: עֲשָׂה בְּדִעַת גְּבוּן, וְכֵן נָאֵר בְּשָׁלָמָה ע"ה^{122*}, וְצָרֵיךְ לְהִיוֹת אִישׁ חִיל זָוְרִין, וּמְתִיר צְדָקָה בְּכָל יִשְׁוֹב וְהַתְּבִוגָנּוֹת יִתְרִיחַ וְהַדִּין בְּעַצְמוֹ מַסְכוֹן פָּנָן יִחְטָא אֶזְעָשָׂם, רָאוּי לוֹ לְאַדְם לְחַתְּרַחֵק מִן הַדִּין שֶׁלֹּא יִחְפֹּצֵךְ בְּרַבְבָּנוֹת, וְכֵן אַחֲרָל: נָתְמָנָה פְּרָנָס מַלְמָתָה נִקְרָא רְשָׁעָם לְמַלְמָתָה^{122*}. וְחַכְמָי הַתְּלִמְדָזָן זְעַל תִּהְיָה דִין, וְכַשְׁתִּיה יִצְאָ מִבֵּיתוּ לְדוֹן בְּשַׁעַר אֶתְתִּיה, אָמַר: אֲפִיקָן לְבָנָי חִנּוּתָל, פִּי כְּלָמָה כָּלִי חִנּוּתִי, וְהָם רְצֻוָה, וְמַנְעֵל, רְצֻוָה לְמִלְקָוָת וְמַנְעֵל לְתַחְזָקָה, וְאָמַר: בְּרַעֲוָת גְּפֵשָ׀ה, לְקַטְלָא נִפְיקָן, וְצָבֵי בִּתְחִיה לִתְחִיה, הוּא עֲבִיד, אַוְרִיקָן, לְבִתְחִיה קָא עַיִל, וְלֹאֵי שְׁתָהָא [בִּיאָה] [כִּיצְיאָה] (כִּיבְיאָה) מַה יִצְאָה בְּלֹא עַוֹן אָף, בִּיאָה בְּלֹא עַוֹן¹²³, הַטָּעַם שְׁתָהָא מַתְפֵלָל שֶׁלֹּא יִטְعַה בְּדִין, וְלֹא יִתְהִיא טָעוֹן, עַל כֵּךְ סָמָה י. שמעיה ואבטליון קבלו מהן שמעיה אומר: אַהֲרֹן אַחֲרָבָן, וְגֹדוֹן אַמְרָר דוד המלך ע"ה: יִגְעַר כְּפִיךְ כִּי תָאֵל אַשְׁרִיךְ^{123*} (גֹדוֹן), וְאַמְתָּזָל¹²⁴: פְשָׁוֹת גְּבָלָתָא בְּשָׁוָקָא וְאַכְלָוָגָרָא וְלֹא תִּמְאָא: כְּהָנָא דְּרָבָא אַנְאָגְבָרָא רְבָא אַנְאָנוֹ וְנַוְילָא לִי מִילְתָא¹²⁴. הַסְּתָלָל בְּאוֹמָרוֹ: אַהֲרֹן אַתְ המֶלֶךְ, וְלֹא אָמַר: עַסְוק בְּמֶלֶךְ אוֹ לִמְדָה (ברכה) [מֶלֶךְ] וּכְוֹצָא בְּאַלְוָה הַלְשׁוֹנוֹת, כִּי הַטָּעַם שִׁיהְיָה הָאָדָם שְׁפֵל רֹוח בֵּינוֹ לְבִין עַצְמוֹ, שִׁיהְיָה אַוְתָב אֶת המֶלֶךְ, לְאַשְׁיטָסָק בְּהָה וְלֹבּוּ גּוֹתָג בְּגָאוֹת וְהָוָא עֲוֹשָׂה המֶלֶךְ כְּמוֹרָחָה וְאַנוֹס, כִּי אִם בְּשִׁמְתָה וּבְטוּב לְבָב, וְשֶׁלֹּא יִבְקַשׁ שְׁוֹרָה עַל חַבְרוֹ רַק שִׁינְגָנָתָה, וְאַפְלִילוּ הוּא יִכְלֶל לְהַתְּשִׁעָר מִן הַשָּׁוֹרָה, שִׁמְאָס בְּאוֹתוֹ הַעֲשָׂרָה הַרְבָּה לְפִי שְׁתָהָא מַטְרָדוֹן מִן הַעוֹלָם, הַוְאֵל וְהָוָא בָּא מִחְמָת שְׁרָה, וְעַל כֵּן אָמַר אַהֲרֹן, וְשָׁנָא. שְׁכַשְׁיעָשָׂה הָאָדָם הַמְעִשִּׁים הַגּוֹנִים אָנוּ יִבְרָח מִהְפַּכְם, שֶׁלֹּא יִשְׁעַה זוּ כִּי אִם מַתְּבִּגְנוֹנוֹתָו אַלְיהָם בְּמַחְשָׁבָה טֹהָרָה מִכָּל סִיג הַדְּמִינּוֹת וְהַשְּׁגָעּוֹנוֹת וְכֵן אָמַר הַחַכְמָה: טָבָר אַרְחָת יְרָק

122 מלכימ'א ג, יב. 122* עי סנהדרין קג, ב' ו' בדיק'ש שם, ורמב'ם לאבות פ"א, י.

123 סנהדרין ג, ב. 123* תהילים קלת, ב.

ואתבה שם, משור אבוס ושבאה בו¹²⁵, ואומר: "טוב פת חרבת ושלוחה בה מבית מלא זבחין ריב"¹²⁶, הטעם כי הסתפקות האדם במתה, במתה שישתכר ממנה שובע נפשו, תגרום לו שלא יקנא [בעשיהם] ממנה, ויהי אהוב את הבריות, וכי ישיות אהוב יהיה אהוב, על כן אמר: "ואהבה שם", ותגרום לו ג"כ שלא יחרד לבו יותר ממקומו לבקש התרונות, על כן אמר: " ושלוחה בה", ובמהר אמר: "ושבאה בו" ו"מבית מלא זבחין ריב". והרבנות גורמת שנאה וקנאח מחייבין, כי בשתגגה דעתנו עליון, ישכח מהחוק ואת אהינו לא יכיר. וכן נאמר: "וישמו ישרונו ויבעת"¹²⁷ וג/or, "ורם לבבד ושכחת"¹²⁸ וג/or, וכן עדות וראייה על הטעם הזה מוסף הצדיק עללו השлом שגמל טובה למזנו להרגו והפשיטו והשליכו לבור במדבר שmeta, ולא רצוי לרham עליו ולזכו ברית אהינו ומכו אוטו להוריד מצרים לאומה ידועה באכזריות אף על פי השיב להם טובה ולא כמתפרק עליהם כי אם מנהם אותם ומדבר על לבם כדי שלא יכלימו מאושע עשו, ואמר להם: "לא אתם שלחتم אותו הבנה"¹²⁹ ועיניו זולגות דמעות. ומה שאמר להם: "אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותו מצרים"¹³⁰, לא אמר כי אם לברר להם כי הוא יוסף אחיהם, כי לא ידע בכל אלה כי אם הוא הם, והעד כי בסמור אמר להם: "ועתה אל תעצבו"¹³¹ וג/or, הטעם האmittiy שהוא נתכוון לומר להם אני אין מבטיח אתכם מצד חסידותי, כי אם מצד שאפי' התייחס לרצה להרע לכם אין יכולת בידיו, כי אתם חשבתם ולא עלה בידכם, ועצצת השם היא לבדה תקום, כל זה כדי שלא להכלים, שלא להראות להם שהם גמלו הרעה, והוא גמלם הטובה, כדי שלא תחכד בקהלונם, וזה תכלית החסדות אשר אין למעלה ממנה. וכן דעתינו הקצרה כי כל אשר עשה להם שנחן אותם כמרגלים את הארץ, ומה שאסר את שמעון עד שיביאו לנו את בנייון, ונניתן הגביע באמצעות בנייון, כי לא עשה כל זה כי אם לברר ולאמת להם כי היה יוסף, כי אילו היה ור למלה היה אומר להם הביאו את אחיכם, והעד כי לא נתכוין לצעיר אותם, כי השיב להם כספיהם, ועם כל האמת והחсад היה הרבנות קבורה אותו¹³², ומעשים בכלל יום מעמידים על זה הטעם, ואמרו חכמי האמת: הוּי קבל וקיים¹³³.

ואל תזרע לרשوت. רשות כני למלך לפי שהכל ברשותו, ורשות בלשונו ערבי¹³⁴, וכן קורין למלך¹³⁵, שהטעם ראשין והזהיר שלא יתקrab האדם למי שהכל ברשותו: "ונפשו אותה ויעש"¹³⁶, ומרי אמר לו מה תעשה. אמרו על מלך גדול ותוכם שאסף את חכמי ואמר להם: שיאמר כל אחד ואחד מהם מי הוא האיש המצליח בין חבירין, וכל אחד מכם אמר: איש כל הישר בעיניו, והמלך משתחאה להם מחהיש עד ייחקרו מלימ, ולא דבר אחד מהם נכוונה אשר מטיב בעיני המלך, או פתח המלך ואמר: האיש המצליח הוא

125 משלו טו, יז. 126 שם יז, א. 127 דברים לב, טו.

128 שם ח, יד. 129 בראשית מה, ח. 130 שם שם, ד.

131 שם שם, ח. 132 בריפות נה, א. 133 טנדוריין יד, א.

134 ע"י איוב כג, יג.

יא אבטלון אומר: חכמים הזהרו בדרכיכם! שמא תחובו חותמת גלוות ותגלו למקומות המים הרעים, וישתו התלמידים הבאים וימתו — ונמצא שם שמים מתחלל.

האיש אשר לא ידע אותן ולא ידענו אותן. כך שמעתי מפי אדוני אבי ז"ל. ואין לך מלך שקרבתו טيبة כי אם מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכן אמר משיח אלקי יעקב: "ואני קרובת אלקם לי טוב"¹³⁵. אחריו שマーך דברי שמעית לדברי שמעון בן שטח כמו שהראיתך, סמך גם כן דברי אבטלון הבהיר שאמור: חכמים הזהרו בדרכיכם וגורה, לדברי שמעון בן שטח שאמר: והרי זהיר בדבריך שמא מותכם ילמדו לשקר.

יא אבטלון אומר: חכמים הזהרו וגורה. טעם זאת המשנה: שהיה אדם זהיר באמרי פיהו שהיה מבוארין ופשיטים מעידים עדות ברורה על כוונתו, ושלא יהיה בהם מלות סוטולות. שם טעם זו מכוונת, וכן אמר החכם: "ודעת שפטיך ברור מללו"¹³⁶, שטעמו שפטיך דעת ברור מלון, ולא נמצא במללו מללה סוטולת כי אם דעתו וכוונתו בלבד, והנה אריע בדברי רבינו הקדוש ע"ה שהיבינו מהם השומעים אשר לא צוה, ולא עללה על כלו שדרש ברבים בהלכות חמץ ומצה, ואמר: אסור ללוש אלא במים שלגון, והוא ע"ה היתה כוונתו שאסור ללוש בפסח כי אם במים שנשאבו מאתמול, ועבר עליהם לילא אחת, לפי שהנholות והמעינות מתחילה לחתום בימי ניסן, ואמר: במים שלגון מלשון: "לינו פה הלילה"¹³⁷, והבינו השומעים באמרו: במים שלגון, מלשון: "לנו המים"¹³⁸, והשכימו בקנוקיהם לפתח ביתו לתה, לתם מים משלו ללש בhem. ואם בדברי זה האדון אריע כד עאכ"ז בדרכי שאר בני אדם. עיסתם¹³⁹, ורואי לכל אדם שישתדל בכל יכולתו שלא יהיה בדברו ספק, ומה שאמר התנא: חכמים הזהרו, אין הכוונה שאין שאר בני אדם מוחתרין בכך, אלא לפי שאם יפול ספק בדברי החכם יבואו השומעים לכל טעות, מה שאין כן בדברי הדיות שאין משגיחין על דבריו.

הmittים הרעים. כנו לミニות זיפך: "באר מים חיים"¹⁴⁰. והזהיר ואמר: חכמים הזהרו בדרכיכם וגורה שלא ישמע מכל דבריכם. טעם שיוכל להסביר ממנה שום צד מינות, כי שמא תחוב גלוות, ותגלו למקומות שמצוים שם המינים והם המיטים הרעים. המאררים למלים, וישתו מן המים הדם התלמידים הבאים אחריםיכם, אל המקום שגילתם לו וימתו, כי יעריכו דברי המינים אשר גליתם לעיריהם למה שהבינו כוונתכם, וימתו, כי: "עוזבו בא ר מים דברי המינים בדמותם כי כו היתה כוונתכם, וימתו, כי: "עוזבו בא ר מים חיים להצוב להם בורות נשברים אשר לא יכולו חיים"¹⁴¹, כי אם נחשים ועקבבים אשר אין להם לחש, אשר לא יוכל להרפה בו הנשור, ועל המינים

135 תהילים עג, כח. 136 איוב לג, ג. 137 במדבר כב, ח.

138 בראשית כו, ב. 139 פסחים מב, א. 140 ע"י ירמיה, ב, יג.

140 ע"י ירמיה, ב, יג.

יב הַלְלָ וְשָׁמָאי קִבְלוּ מֵהֶם. הַלְלָ אֹוֹרֶ: הַוִּי מַתְלִימִידִיוֹ שֶׁל אַהֲרֹן: אֹוֹבֶל שְׁלָום וְרוֹדָךְ שְׁלָום, אֹוֹבֶל הַבְּרִירּוֹת וְמַקְרְבָּנוּ לְתוֹרָה:

אמר: „כל באיה לא ישובון“¹⁴¹, ואמר: „אורח חיים פון תפלס“¹⁴², הטעם לפי שהיה בורהת מלפלס מעוגנותה, באורח חיים נעו מעוגנותה הנהנה והנה, ולא תדע לשוב בדרך אשר באה כי אין נבחנים המעוגנות איזה דרך ילכו, והם כבוי לדעתו הרעות האמונות הכהושות אשר אין לעליהם עקר ידוע על מה שישמו, כי לא ניתנו מרעה אחד, כי אם העולה על רוח כל אחד כמי עיונו ושקול דעתו, באבן ואבן ומאונני מרמה, ולא שבת אלה עליהם שינהיג אותם דרך ידוע ולהעביר אותו תחת השבט, שבת המזות, כי המעשימים הישרים הם כסאות לעוזות הנכונות ולאמננות האמתויות, אלה הכסאות ר' ר' המצאות אינם סובלים לשבת עליהם דעה בלתי נוכנת, וזהו טעם: „אמרת ר' צרופה“¹⁴³ כי אין בה שם סיג, ובאמरתו זאת הטורת שאינה מקבלת חערבות סיג, הוא מגן מן הטעות לכל החוסים בו, וזהו תגמציא שם שמיים מתחילה. הטעם כי מוסת על מכשול המינות, יש בזה מכשול אחד גדול והוא שיתגלגלו דבר מינות על ידי חכמי השם עם נחלתו אחר שהזהיר להתרחק מן הדבר המביא לכל המינות בא לו זו להצדיק את הרבים ולקרבן ל תורה, על כן סמד ואמר:

יב הַלְלָ וְשָׁמָאי, קִבְלוּ מֵהֶם, הַלְלָ אֹוֹרֶן, מֵי שְׁנוֹהָג בְּמַנְגָּי חַכְםָן וּמַרְגָּילָן אֶת מַעֲשָׂיו עַל פִּי מִדּוֹת שֶׁל אָוֹתוֹ חַכְםָן וּקְרָא תַּלְמִידִיו אַעֲפָן שֶׁלֹּא רָאוּוּ מַיְמָיוּן וְאַהֲרֹן עַיִּה הָיָה מִפּוֹרָס בְּאֶלְהָה הַמְדוֹת בְּרִידְפָּת הַשְּׁלִימָן וּבְאֶחָבָת הַבְּרִירּוֹת. באַהֲרֹן חָרְזָן: הַיְיָ מַתְלִימִידִיו שֶׁל אַהֲרֹן אֹוֹבֶל שְׁלָום, טעם אֹוֹבֶל שְׁלָום, כאשר השמעתיך באֹוֹבֶל המלאכה, שְׁיִהְיָה האָדָם רֹדוֹךְ הַשְּׁלָום מַאֲהָתוֹ בְּשְׁלָום, לא שְׁיִהְיָה כּוֹנוֹתָו שִׁישְׁבָּחוּ אָוֹתוֹ אָוּ כְּדִי שִׁיחְיוֹקוּ לוּ טֻבָּה, וּשְׁיִהְיָוּ מַעֲשָׂיו בְּאֶמֶת וּבְחַמִּים, הַפָּה וְהַמְעָשָׂה וְהַלְבָּד שְׁיִוְן, וְאֵן יִהְיָה מַתְלִימִידִיו שֶׁל אַהֲרֹן. אמרו עליו על אַהֲרֹן: כי אָדָם אֶחָד נִשְׁבַּע שָׁאַנוּ מַתִּיחָד עַם אֲשֶׁר עַד שִׁירּוֹק בְּפִנֵּי שֶׁל אַהֲרֹן, כְּלָוְרָע עַד שִׁיעָלָה לְרִקְיעָה, גַּדְעָן הַדָּבָר לְאַהֲרֹן, וְתַלְדָּע אֶצְלָוּוּ שִׁשְׁבַּע וְאָמָר לוּ: שְׁנַפְלָה בְּעַיְנוּ קָשׁ יָאוּ צְרוּר וּשְׁרַוק בְּעַיְנוּ כְּדִי לְהַרְוִית, לו מַצְעָרָה. רַקְקָה הַנִּשְׁבַּע בְּעַיְן הַטוֹבָה וְהַקְרָה עַיְנוּ שֶׁל אַהֲרֹן, וּכְשַׁרְקָק אָמָר לוּ אַהֲרֹן עַיִּה: לְךָ וְהַתִּיחָד עַם אֲשֶׁרְךָ כִּי כָּבֵר רַקְקָת וּנְתִקְיָה שְׁבוּתָךְ¹⁴⁴. ואָמָר אַהֲרֹן עַיִּה עַשְׂה כְּךָ וְלֹא נָתַן אֶל לְבָוֹא אֲשֶׁר נָזַל וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא הַנִּשְׁבַּע הוּא לְבָטָא בְשְׁפִטְיוֹ רַקְיָה כְּנָגֵד מְרוֹחָת שֶׁל נְבוֹאָה וְשֶׁל כְּהֹונָה, וְלֹא דַי שְׁלָא נָתַן לְבָוֹא לְאֶלְוָתוֹ אֶלְאָהָרָן שְׁהָעִירִים כְּדִי לְקִים דְבָרוֹ, כִּמָה הַתְאָוָה גַּדְעָן כְּאֶשְׁר נִשְׁתַרְרָה אֶם הַשְׁתָרָה אֶם נְרַגִּישׁ שִׁישָׁ בֵּין אֲחִינוּ בְּגִיְישָׁ שְׁמָן שְׁנָאתָה, וְאֶפְרַיִם יְהִי הַדִּינּוֹת וּמְקִנְתִּי הַמְשִׁפְחוֹת אֶם לֹא נִשְׁתַדֵּל לְהַטִּיל שְׁלָום בְּינֵיהֶם בְּכָל יְכֹלְתֵינוּ.

141 משלי ב, יט. 142 שם י, ה. 143 שם י, כב, לא.

144 עיי' ירושלמי סוטה פ"א, ח"ד.

יג. הוא היה אומר: נגד שמא — אבד שמא, ודלא מוסיף — ייסות,
ודלא יליף — קטלא חייב, ודאיישתמש בתגא — חלף.

ומקרוון לתורה. הטעם שלא תהיה אהבתינו זה את זה אהבה דמיונית לאכול ולשותה ולশמות שמה של הוללות, כי אם אהבה אמיתית לקרבון לתורה ולחניל אהובינו יש¹⁴⁵, כי אין יש כי אם התורה, שאין חוץ לモורה כי אם שקר, והשקר אינו קניין כי אם העדר, וזה טעם: „החיים והמוות נתתי לפניך“¹⁴⁶, חיים הם קניין, והמוות הוא העדר, ואחר שאמר: „החיים והמוות נתתי לפניך“, חור בעצמו כי אם העדר החיים, וכי כל קניין הוא טוב, וההעדר הוא רע, ולפיapirosh: „את הטוב ואת הרע“, וכי לא היה להם מבוא בשкол הדעת העיוני, והאמת אתה כי היו תמי דעת, וכי לא היה לך להם מבוא בשкол הדעת העיוני, כי לא היה לך מהמתפלסים מבני עמיינו מקצתם מליעיגים על דבריו חז'ל, ומڪצתם אמרים: כי היה עיונם מן העולה על רוחם, כי אם עיון לך מזקמתם נבואות, ושкол במאזני הקבלה, על כן ראייתי לכתוב התה טעם נכבד מאד שמורה על צליות ככמתם, וכי מה, שכונו בו הפילוסופים לאמת אחר יגיעה גדולה דור אחר דור היה ידוע ומפורסם לחכמי התורה והיו מדברים בו דרך דרש, אמרו: „וירא אלקם את כל אשר עשה והנה טוב“¹⁴⁷ זה יציר טוב, „מאד“ זה מות¹⁴⁸, כבר השמעתי, כי החיים יש והמוות העדר, וכי הייש קנייני טוב, והתהעדר אינו קנייני והוא רע, ודע כי הייש הוא כל והוא טוב, החלק הוא רע, כי הוא העדר, והכל אינו יתחלק ולא יפול עליו לא רב ולא מעט, אבל בחלק יש רב ומעט, וזה טעם: „כל אשר עשה והנה טוב“ יצר טוב כי הוא כל, ומלה מאר מורה על החלק שנופל עליו רב ומעט, והוא העדר, ועל כן אמרו: „מאד“ זה מות שהוא רע, כי הוא העדר החיים, וזה הטעם הוא אחד מני אלף מנו הטעמים, הנמצאים לחז'ל מפורסם ומספרדים בין דרישות ושיחות זו עם זו, וזה התגא זרו אותו שלא תהא אהבתינו וזה לנו אהבת כל איש את איש מינו, כי כן תעשנה הבהמות, כי אם אהבה המחברת את איש המין לעשوت אותם אגדה אחת כאיש אחד: „לקראו כלם בשם ד' ולובעדו שם אחד“¹⁴⁹, ואנו נהיה כל דבקים בכל חיים כולנו. כבר השמעתי כי הרבעות גורמת שנאה וקנא, והתמיימות והעגנות גורמיין אהבה ואחות, ומאותר שרווי על אהבת הבריות בא להזכיר מן השרה הגורמת השנה טעם ואמר:

יג. הוא היה אומר: נגד שמא וכו'. כבר הארמתי בטעם הזה בפ"י, ושנא את הרבעות. אבל נשאר לדבר בתיקון הגירסה. ראייתי ברוב הספרים שבארצות קהילות הקודש, שמדוברים בלשון לעו שכתב בהם: נגד שמא אבד שמייה. השם הראשון של נגד שמא שם סתום, והשם של אבד הוא כתוב ביויד והיא מורה על שם האיש הנטהר אשר לא נזכר. ולא די שכתבו כן בספרים אלו, שאפלו הספרים שבהם כן הם גורסיין, ואין צורך לומר התמונ, והוא תימא גדייל

145. משלី ח, כא. 146. דברים ל, יט. 147. בראשית א, לא.

148. ב"ר פ"ט, יב. *148. צפניה ג, ט.

יד. הָאֵלֹהִים אָמַר אֵין אָנִי לִי — מַיְלִי ? וּכְשָׁאָנִי לְעַצְמִי — מַה אָנִי ? וְאָמַר לֹא עֲכַשְׂיוֹ — אִימְתֵּי ?

שיתופש טעות כזו בכמה קהילות ברכבת ה' עליהם ולא זהה מפני סופרים ולא מפני ספרים,ומי יתן ידעתו הוא דין הי"ד והה"א של אבד שמית, והוא לא נודע ולא נזכר. והගירה הנכונה אשר כאן אין בה ספק היא הנגד' שניהם שמא, בש"ז ומ"ם ואל"ף. ופי' נגד' שמא שנמשך השם ויצא בעולם מלשון נגיד ונפיק מן קדמוהי¹⁴⁹.

ודלא מופוף, יוסוף. אמר מי שאינו מוסיף טעם על טעם ומאסף את הטעמים שהוא למד ומהבר אותו אחד אל אחד, אלא כשהוא למד טעם אחד הוא נפדי בעיניו ואינו מಡדק לחבר אותו ולקשרו עם טעמי אחרים, וזה יגירום לו לאבד הכל כי ראשוני ראוו בטל ויסופו כולם מלבו וכברם יסוף מזרען. על כן ישתדל האדם שיטopic לעולם טעם על טעם, ושלא ישילך הטעם הראשו בלבומו את השני, ושלא יוציא הישן מפני החדש כי אם שיציפין חדשים גם ישנים. כמו שאמר החכם: "כִּי גְּעִים כִּי תְּשֻׁמְרָם בְּבֶטְנֶךָ"¹⁵⁰, ואמר: "קָשְׁרָם עַל לְבָר תְּמִדָּך"¹⁵¹ וגו'. וכן לפרש ודלא מוסיף מי שאינו מוסיף מעצמו ומוסיף דבר מתוד דבר, כי יסוף ויabd הדבר הראשו מדעתו, דוגמתה האיש הסריס אשר לא הולידי בז, ודוממת הקצר ואינו חור לזרוע. וזהו טעם: "ישמעו חכם ויסופיך לך"¹⁵². שישמע דבר ויסופיך הוא לך, שיזוציא הוא מעצמו דבר מתוד דבר ויתבר הכל ויקנה תחכחות שיקנה בהם בקנו מה שאינו קנו. וכן אהוז"ל: למגור איש והדר לסבור¹⁵³, יישארו הדבר הקנו והבקנה ייחדיו בדעתיך, ואין כאן חליפין.

קטלא חייב מי שאינו לומד כל עיקר.
ודאי השתמש בתנא חילך. הוא כתור והוא דומה לדומה לשון ערבי שקורין כתור התאג'. והטעם שלא ישתחש אדם בכתורה של תורה, ומה שננא תנא סתום לפיה שסתום כתור כתורה של תורה, כי כל כתורים זולתה אינם כי אם נעלם בלוט ומטלאות. ואחר שזרו על התלמיד בא לזרו אל התלמידים שהיו מתרים וחווצים, ולא יתנו חלק לא מכחים ולא מזרעם ללא יעיל, וסמס' ואמר:

יד. הָאֵלֹהִים אָמַר אֵין אָנִי לִי מַיְלִי זָgo', טעם המאמר הות נכבד מאי למתבונן אליו, ובו ארבעה זרויין מסודרים סדרם נכוון מהותיב. הראשון שישעבד האדם את עצמו למומעיל לו, והוא אומרו: אם אין אני לי מיל, והשני שלא סמוך על זולתו, הוא אומרו: מי לילו והשלישי שיקלו בעיניו כת' גופו ושיקול דעתו, והוא אומרו: וכשאני לעצמי מה אני. והרביעי שלא יוציא מזמנו כלל אפי' רגע אחד, והנני הם ארבעה טורי אבן, והנני מרצף אותם לד', שים כחן משפט על לבך. אמר: אם אין אני לי מי ליל, השם אם אין אני נמצא לעצמי, מי זה ימצא לי, ואם אני לא אשתדל להועיל לי, ולא אהוש

149 עי' פ"י מחוזר ויטרי, כאו. 150 משליכ בב' ית' 151 שם ו' כא. 152 שם א, ת. 153 שבת סג, א.

לנפשי מי יכול להניע ליומי יחשח חוץ ממי, ותנו ואמרנו: וכשאני לעצמי מה אני, כלומר אני כדי למצוא אם לא אגע את גופי ומחשבת דעתך כי מה אני שאוכל למצוא אם אוציא שום חלק מכך גופי או מחשבתי בתעוגה הגות, ואין בגופי ובבדעתך כדי לזה וכדי לזה, ואחר שסדר זרוי העצם שם בה התולדה וכח המחשבת שלא יוציא שום חלק מהם כי אם במועל, חור להזיר על חומו שלא יוציא אדם ממנה שום רגע כי אם במועל, ואמר: אם לא עכשו אמתי, כלומר אם לא אעסוק בתורה עכשו שהוא הרגע התווא אני עומד בו, אimenti יבוא רגע אחר בעתיד שיחיה ראיו לעסוק בו יותר מזה הרגע שאינו בו, ולא אף במוחו כי הקודם זכה ברכה, כי אם אנות ברגע ההוא יהיה עלי לטrho לעסוק ברגע העתיד, כי הרגל על כל דבר שלטונו.¹⁵⁴ פ' אחר אם לא אעסוק עכשו ברגע שאינו עומד בו, ואוציאו אותו לבטלה ואבד אותו מטעם אבידה זו, אין רגע מרגעיו ומני שאנו בן חורין לבטל בו, והנה הטעם הזה גורם למשכיל שלא יוציא ממוני אף רגע אחד כי אם ביראת ר' כל החיים, ושלא יתרשל במנ הווה ויסמוד על חומו הדעת. ויש מפרשין: אם לא עכשו בידי הברחות אמתי, האם בידי הזקנות, ולפי דעת הקצחה יש לשאול על זה הפירוש מי יודיעני כי חיל ע"ה שנה משנה זו בברחותו, ואפי' התמצא לומר: כי שואה בזקנותו נוכל לומר כי לא שואה כי אם לזרו לכל העולם ללמד בברחותם. עוד יש שאלה אחרת: למה נפרש פ' שנctrיך לדוח וلومר: כי ראש המשות שאמր: אם אין אני לי וכו', מדובר בכל פרקי האדם בילדותו ובחורותו ובזקנותו, וכי סוף המשנה אינו מדובר כי אם בפרק הבהירות בלבד. כי לא יתכן שאמר הילד: אם לא עכשו אמתי, כי הנה פרק הבהירות לפניו שכחו וудתו יתרים בו, ואין ציריך לומר כי לא יתכן לאומרו בפרק הזקנות לפני פ' המפרשים. ועוד כי לפי זה הפירוש אין כאן וירזו אלא שקדמים למלוד בידי הברחות עד אשר לא יבוא לידי הזקנות, אבל אין כאן וירזו על כל רגע ורגע ממספר ידי האדם כאשר השמעתי, ואותה המעין כתוב בעיניך שב. וזה האדרון ע"ה אמרו עליו: שלא כעס מעולם¹⁵⁵, וכן הנה לנו, כי בהתבוננד אל כל הסירות הסמוך בעצמו ולא בזולחו, והוא מוציא כחו וממנו להועיל לעצמו: «נפש הרוץ תדשן»,¹⁵⁶ לא ככיסיל החובק את ידיו ואוכל אתבשרו¹⁵⁷, על מה זה יבא לכלל כעס, והכעס איינו כי אם על דבריהם זרים וחיצונים מן העצם. ואמר החכם: «כי כעס בחיק כסילים ינוח».¹⁵⁸ ואמר: «כי לאויל יהרוג כעס».¹⁵⁹ ואמר: «כבד אבן ונטל החול וכעס אויל כבד משניהם».¹⁶⁰ יعن ובעין כי כל עצמן לא בקש האויל והכסיל כי אם בתרונות אשר אין לעצם בהם חפים, כי אם כן: «לא יחפוץ כסיל בחובגה».¹⁶¹, «חכמה זמושת אוילם בזוו».¹⁶², ולא יחפיצו כי אם במראה עיניהם, ועיניהם יראו זרות, על כן יכעסו.

154 ע"י תשבי ערך רג'.

155 שבת לא, א.

156 משלי יג, ד.

157 קהילת ד, ת.

158 שם ז, ט.

159 אירוב, ה, ב.

160 משלי כז, ג.

161 שם ית, ב.

162 שם א, ג.

טו. שמאז אומר: **עשה תורה קבע;** אמרו מעט ועשה הרבה; והוּי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.

ולבם ידבר מהיפות, והשכל לא כן רק הוא קונה לעצמו, וכן אמר החכם: **היו לך לבך ואין לירם אתרך**¹⁶³. ודברי שמאז עם טעמי אם אין אני מי לי וכי אחדים הם ואין אריך לתחת טעם לסתמיכותם.

תו שמאז אומר **עשה תורה קבע;** שיעשה עצמו בתורה עיקר מלאכתו. ושאר עסקו טפלים, ושלא תחיה תכלית מגמותו בכל עסקיו וכל משלוות ידיו כי אם להווים השרות והכנות לעסוק בתורתה, וכן אמר החכם: **ויתרנו הכיר חכמה**¹⁶⁴, כי היתרונו שיש לכל הכשר אשר יכשיר בכל עסק העולם תורה איןנו אלא הכספי החכמה, ואין חכמה אלא תורה, כי אם אין תורה מה יתרון לאדם: **והוא ימות באין מוסר וברבו אלתו ישגה**¹⁶⁵, ואשררי מי שعمل ב תורה.

אמור מעט ועשה הרבה, ואחר שזהו רעיון על תלמוד תורה שהוא תכלית כל הלימוד ועיקרו, וחול לזהו רעיון על יושר הדבורה, כי כח הדבר שהוא הדעת בו נבדל האדם משאר בעלי חיים בחכמה ובדברו, וכן אמר: **מלפני מבהמות הארץ**¹⁶⁶ וגוי, ואין אפשר להוציא את הכח הזה אל הפוועל כי אם בדבר שפטים והוואיל והבדיל השם ב"ה" את האדם משאר בעלי חיים בניב שפטים, אשם גדול הוא למשכיל להוציאו לבטלה, ותורת האמת צוותה: **מצוא שפטיך תשמרו ועשית**¹⁶⁷, ואמרה: **לא יהל דברו**¹⁶⁸, ואמרו חכמי האמת: **כ כי מי שאינו עומד בדברו יהיה בעניין כבוד ע"ז**¹⁶⁹, והטעטם הוא הדת גורות, והדעת גמורה, ונעשה בעניין הבריות נבזה וחדרל איסים. על כן הוהיר זה האדון עליו ועשה לו סייג, והוא שלעולם לא יוצא לאלה להיוון נוקש ונבלד באמורי פין, ואולי ממה שבגדתו לשעות, כדי שלא יבוא להיוון נוקש ונבלד באמורי פין, ואולי טעם: **מצוא שפטיך תשמור ועשית**, ככלומר אם נשמר פתיח פיר להגביה אותן, רק שייהיו שפלים למטה מאשר אתה גמר לעשות. או תבוא לכל מעשה: **ועשית**, כי די היה לומר מוצא שפטיך תעשה, ג"כ היה טעם: **תשמור** שלא תשכח, ושני הפירושים כאחד טובים. ואל תדמה כי הטעם הזה טעם מוסרי ממוסרי דרך ארץ בלבד, אבל כל הגנה ברו הוא דבק בשם הנכבד ב"ה" שהוא אומר ועשה,ומי שאינו נזהר בו הוא נתבע בעניין השם ב"ה, שנאמר: **כי תועבתה ד' גלוון**¹⁷⁰ וגוי, והוא נקרא בוזה שנא: **ונבלו דרכיך בזוזה**¹⁷¹, כי אילו יקר בעניינו בכך אל הכבוד, לא תהיה מוציא לפניו דברי הבא, שנאמר: **אל תבהל על פיר ולבד אל ימחר להוציא דבר לפני האלקים, כי האלקים בשמות אתה על הארץ, על כן יהיה דבריך מעתים**¹⁷².

163 שם ה, י.ז. 164 קהילת ז, ג. 165 משלי ה, כג.

166 איזוב לה, י.א. 167 דברים כב, כד. 168 במדבר ל, ג.

169 סנהדרין צב, א. 170 משלי ג, לב. 171 שם יד, ב.

172 קהילת ה, א.

ממעשיך, והעושה בהפך הרי זה העיד על עצמו, כי גבה לבו, ואני רואה כי הוא על הארץ כי אם בשמי. וכי אמר: „שפטינו אתנו מי אדון לנו“¹⁷³, והוא רשות רע, רע לשמים ורע לבריות. רע לשמים, כאשר השמעתי. ורע לבריות, שהוא מלسطם אותו בעיר ובשדה, מה שאין כן בליטים מזוני שאינו מלسطם רק בשדה, ועוד כי הליטים נזהרים ממנה, ומזה אי אפשר להזהר, כי הוא כהולך בחזקת כשר, גונב דעת הבריות שסומכת דעתו עלי, בגין שאומר: לך קנה שחורה פלונית ואני אלה לך הדים, או לך חוכר ואני אהיה לך ערבי, יערב אל לו לגשת לעשות הדברים שהיה מפחד וגור מעשיהם, כאשר הוא סמור לבו על אותה התבטה, ואם האמין לו הנה הביא לו מגורתו. ועל כיוצא בו אמר החכם: „שנּוּ רועה ורגל מועדת מובטח בוגד ביום צרה“¹⁷⁴. הטעם כי מי שייחס לו שנּוּ יהדר שלא ילווה במקומו אותו השן, וכן מי שהוא חיגר איינו פסעה פסיעה גסה, אבל מי שיש לו שנּוּ רוגל וסבירו ששנוּ חזק ובא וליעס ונמצאת רועה יסתכן, ואילו יתנק, וכן בסבור שהיה רגלו רגלו [בריאות], והפסיע וمعدה רגלו ויצנה בארץ, וכן יקרה לבוטה במבטחה בוגד, ולא עוד כי נפש הוא הובל, כי תבירו בעת בון ואילו הוא נושא את נשנוּ, ועל זה אמר החכם: „אל תגול דל כי דל הוא“¹⁷⁵ וגור, וטעם: „כי דל הוא“, חולה הוא ונכח רות, כמו: „מדוע אתה ככה דל, בן המלך“¹⁷⁶, ותדקה ותשוח נפשו כשלובין אותן, על כן: „וקבע את קובעתם נפש“¹⁷⁷, נפשחת נפשחת נפש¹⁷⁸. ואמר החכם: „תחולת ממושכה מחלת לב“¹⁷⁹, ואם התחולת הממושכה תחליה את הלב, התחולת הנכובה תמייננו, ואפי הנודר סלע ואינו נתון כי אם שלשה דיברין, הרי הוא אשם בכל אלה באשומות הנוגרין בשבייל תדרין שחר, על כן תירא את דבר השם יניח השקן מלבו ומשפתיו וייהית לבו דובר אמת ושפטיו שפט אמיתי, כי: „די אלקים אמת“¹⁸⁰.

בספר פנים יפות, מלשונו: „אל תבישני משברי“¹⁸⁰, הטעם שיקבל אדם את חייו בפנים מאירות, כדי שייכרו חביריו שהוא שmach בהם, כי הוא חף לאפיק רצונות ולחת להם את אשר הם מפיצירים, והוא טעם בספר פנים יפות, ואמר: פל האדם, בין גדול בין קטן, ואלה השלשה טעמי נוראים לכאותה שהם זרים זה מזה, והמתבונן בהם היטב יהיו לאחדים בידיו, זירעו על קביעת התורה, ואחריו כן על המעשה, ואחריו כן על טוב החברה ולהיות האדם רצוי לאחין, שלשה גביעים משוקדים. עד היל ושםאי היו מועתקות מב"ד לב"ד ומסיעה לסייע וכנו היו הדעות מוסכימות כאחת ושווה בשיקול הדעת, ולא נחלקו היל ושםאי כי אם מעט מזעיר, ומשם ואילך נחלקו הדעות, וכן אמרו: משבבו תלמידי היל ושםאי שלא למדו כל צרכו רבו המחלוקת ונעשית תורה כתמי תורות¹⁸¹. ולפי שורו שםאי ע"ה ואמר: אמרו מעט וכי כדי שלא יהיה

173 תהילים יב, ה. 174 משלי כה, יט. 175 שם כב, כב.

176 שמואל-ב' יג, ד. 177 משלי כב, כג. 178 יರמיה י, י. *

177 ויקרא כד, ית. 179 תהילים קיט, קטן.

180 סוטה מו, ב.

טו. רבנן גמליאל אומר: עשה לך רב והסתלק ממנו הספק, ואל תרבה לעשר אומdot.

אדם נוקש באמרי פיהו בא לזרו שישתליך האדם מן הספק כדי שלא יבא לכלל טעות במעשה, וטמרק ז אמר: ¹⁸² ר' גמליאל אומר: עשה לך רב, להורות ולהבין האיסור וההוימר והחיבר והפטחו, ושאר ההוראות. העטם שיבוררו לו האדם איש חכם ידוע שישאל אותו וירוחו את אשר עשה ויסמוך עלייו, ולא יהיה פוטה על טעויות הרבה, פעם עשותם כפלוני ופעם עשותם כפלוני, כי זה יגרום לו להחוג כפי דעתו, והואוה מתרג עצמו, וכל אשר יחפש עשתה, ומתחperf מצד אל' צד, הוαιיל זיאנו משעבד עצמו להוראות חכם ידווע, והוא שיהית בר טמאנ מאפרוסם בהורה וביראת שמים, כמו שדרשו ז'יל בפסוק: כי שפטך כהן ישמרו דעתך ¹⁸³ זאו, אם דומות הכהן במאלאך ד' צבאות יבקש תורה מפייתו ¹⁸⁴.

הסתלק מ הספק, כי כאשר אין האדם נשען על בינתו והוא חרד על דבר השם ביה וידיא פן יחתא ואשם, והויל ושאל לכהן או לשופט אשר יהיה בימי או לאיש היוז בעירו או בארץו שהוא החכם המובהך, וישאלו, ויכוין מעשיין על פי, כבר יצא ידי חובתו וקיים מצות התורה שאמרה: כי פלא מפרק דבר וגער על פ' התורה אשר יורך ¹⁸⁴. והאיש הות המשאל בעונת זביראת חטא כבר נסתלק מ הספק, ולא נשאר עליו עון אשמה הספק, אומdot שלא ישר אדם מעשוריו באמדון הדעת, כי האדם הוא חס על ממונו וקוחב אצל עצמו, ואולי יטעה באמדון דעתו ולא ישר מושלם ויבא לאכול טבל. אמר יוסף בן שושן תהה הוא בעיני למה אמר: ואל תרבה לעשר אומdot, ולא אטר מכל וכל שלא לעשר כי אם במדה ובמשקל ובמשורה, כי המעשר אומdot הוא בא לכל ספק אישורין הרבה, ביטול מצות: עשר תשער ¹⁸⁵, זגול שכר שכיריהם, כי הלוי שוכר הוא: כי שכר הוא להם ¹⁸⁶, ואם עשה כן במעשר שני חוץ לירושלים, הוא עובר על: לא תוכל לאכול בשעריך ¹⁸⁷, והוא אוכל טבל אם לא עשה מושלם. ואם לוי הוא ישר מעשר מעשר באומד דעתו, הרי בא לכלל אישור מדוע. והמעשר שהלוי נותן לכהן תרומה הוא כי כן כתוב בו: (כתורתם) [כתבאות] גורן וכתבותת יקב" ¹⁸⁸, וכמעט הרכחוני אלה הספקות לפרש: ואל תרבה לעשר אומdot, כלומר אל תעשר אומdot, ואפילו שהתקין להרבות בעשר ולתת יותר מן השיעור, כי שמא יטעה באמדון דעתו ויצא שכר הכוונה בהפסד המעשה, ואין שכר הכוונה שהיא בזק המעשה. כי שכר הכוונה אינו כי אם מתנה מעותה, והפסד המעשה יש בו בטול מצות ועבור עלallo אהירות הרבה כאשר השמעתיך,

¹⁸² מלכי ב, ז. ¹⁸³ מועד קטן ז, א. ¹⁸⁴ דברים יז, ח'יא.

¹⁸⁵ דברים יד, כב. ¹⁸⁶ עי' במדבר יח, לא. ¹⁸⁷ דברים יב, יג.

¹⁸⁸ במדבר יח, ל.

יז. שמעון בנו אומר: כל ימי גדלי, בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתקה; ולא המדרש עיקר, אלא המעשה; וכל המורבה דברים — מביא חטא.

לפי שזרו להסתלק האדם מן הספק, בא ווירו שיותר מן הדבר. שמא יטעו, סמך ואמר:

ין. שמעון בנו אומר: כל ימי גדלי זפין גדלי בין החכמים, טעם בין החכמים, כלומר הרבה מוסרים למדתי מן החכמים והרבת מדרות טבות, ולא מצאתי בכלל מדה טובה מן השתקה. טעם אחר גדלתי בין החכמים שאינם מהטאי אדם בדבר, ודגין לכך זכות, והם מעליימים. עיניהם משגיאות בני אדם ובינם מדקדקין עליהם, אעפ"כ לא מצאתי לגוף טוב אלא שתקה, כמו שהיה טובה השתקה עם שאר בני אדם, שהשותק ניצול ממכשולות הרבת. וכן אמר שלמה ע"ה: "שומר פיו ולשונו"¹⁸⁹, ועל כלל התורה כלה. נאמר: "חיה ומות נתתי לבני"¹⁹⁰, ואמר החכם ע"ה: "מות וחיהם ביד לשון"¹⁹¹, המורים על טוב מדת השתקה, אעפ"כ אריך מעט בראשית כדי שייתה יתרון לבעל הלשון. החכם מה הפליג בשבח השתקה, ואמר: "חושך שפטינו משכלי"¹⁹², ואמר: "גם אויל מהריש חכם יחשב אוטם שפטינו בונן"¹⁹³. ואמר: "חושך אמריו יודע דעת, יקר רוח איש תבונה"¹⁹⁴, התבונן בפי פסוק זה, "חושך", יצרו ונמנע מלעשות אותו דבר, כמו: "ואחשור גם אנכי את מהטעתו לו"¹⁹⁵, כי מוכחה היה מז' יצרו לנגע אליה (אל) [אלא] שחשכו אותן, וכן אמר איוב: "גם אני לא אהש פ' אדרבה בצר רוח"¹⁹⁶, כלומר מוכחת אני לדבר מצד צער, ואעפ' שהיה לי לחשוך את פ', אבל לא אוכל: "ואדרבה בצר רוח ואשיתה במר נפשי". וכן טעם: "חושך אמריו". כי מי שיצרו מכך איזו לדבר וירוח לו, והוא כובש את יצרו מלדבר והושך אמריו, אילולי שהוא איש דעת ודעתו גוברת על יצרו לא היה יכול לעזור במלין. "יקר רוח", הדבר שאיןו נמצא כי אם ביקר גדול נקרא יקר, כמו: "ודבר ד' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ"¹⁹⁷, וכן: "יקר בעיני ד' המותה לחסידיו"¹⁹⁸, וזה שאין כה ביצרו להכריח אותו להוציא את רוחו, הרי זה העיד על עצמו שרוחו יקרה, ובכיסיל הוא אומר: "כל רוחו יוציא כסיל"¹⁹⁹. "איש תבונה", כי אילולי שהוא מתחבון בדרכיו בחכמה ובתבונה ורואה את הנולד ונזהר ממנו, לא היה חושך אמרין, לכן הוא אומר: "לב חכם ישכיל פיהו"²⁰⁰. ומקרים הרבה בלבד אלה יש בשבח השתקה, ובדברי חז"ל לא יספרו מרוב. וכן הפליג בגנות רוב הדיבור, ואמר: "פי כסיל מהתת

189. משלו כא, כג. 190. דברים ל, יט. 191. משלו יח, כא.

192. שם י, יט. 193. שם יז, כה. 194. שם שם, כו.

195. בראשית כ, ז. 196. איוב ג, יא. 197. שמואלא ג, א.

198. תהילים קטו, טו. 199. משלו ט, יא. 200. שם טז, כג.

לו"²⁰¹, ואמר: „והסכל ירבה דברים"²⁰², ואמר: „איל ביום יידע כעס"²⁰³, אמר: „לא יחפי סיל בתבונה כי אם בתהלות לבר"²⁰⁴, כלומר אם ראית שום ססיל שמקש דבר הבונה, דע שאינו מבקש אותה מצד שהוא חפה בת, וכי: „חכמה ומוסר אוילים בו"²⁰⁵, ואין זה מבקש אותה כי אם מצד שהוא יתפס בתהלות לבו, לפטוף בדברים ולהרבות בדברים [ולגנות] דעה שבלבו ממנה ואם הוא מעט מוער. וכן אמר איז"ל: אסתורה בלגינה קיש קיש קרי"²⁰⁶, וכן הוא: „בלב נבון חנוך חכמה ובקרב כספים תדע"²⁰⁷, כי לא מצאה שם מנוח אשר ייטיב לה, על כן יצאה בורחת ונודעה, לבטים אשר לא יכירו ערכתה. ואתה המשיעין ראה גם ראה כמה גדול מכשול הדברים (שלא) [הלא] תורה אלדר ומידך שנחה עליהם רוח השם והיו מתגבים במחנה ורואים עליונות אמרו אמתות, אבל אע"פ שאמרו אמתות, אילו כבשו אותם לא היו אשימים באשמה: הנביא שכובש נבאותו שהוא חייב מיתה בידיו שמים²⁰⁸, כי לא שלחם השם לאמרם, על כן נמחלו דבריהם בעניין השומעים עד אשר באו והגידו ליהושע ע"ה, וחיר לירושע: מאד: „ויאמר אדני משה כלאמ"²⁰⁹, לויל ענותנו של משה, שמא ארעה תקלת על יدي דבריהם נמצאת למד שאין לו לאדם להוציא מפיו אף מלחת אחת אלא אם כן היא חובה עליו לאומרה. ויש דברים שככל איש מישראלי מן הנולאים אלהים הייבין לדבר בהם, ואלו הם: במקרא, במשנה, במדרשי, בתפלה ובחנןיהם, ולפרנסתם חסדי השם עם בריתינו ובפרט עמנון, כדי לזרע את השומעים לעבדו ולאתבונו.

ולא המדרש הוא העיקר אלא המשעה לפיה משמעו המפורסת: כי אין הכוונה בתלמידו התוות, המדרש לדעת משפטיה תורה בלבד, כי אם לעשות אותם כי כן נאמר: „למען השמור לעשות"²¹⁰, ובתווך רע"ה וכיוצא בחוקי העמים הוא מדבר מקרא שכותוב: „לא תלמד לעשות"²¹¹, ואיז"ל: אבל אחת למד להבין ולהורות²¹², ובחילמוד חוקי האלקים לא כן, כי אם לשומר ולשעות ולקיים, ונאמר בקבלה: „לא מוש ספר" וגוי²¹³, וכי הכוונה: „לשומר ולשעות ככל הכתוב בו. וטעם, הכל" כתעם: „לא תוסף עליין, ולא תגרע ממנו"²¹⁴, ונוכל לומר بما שלא אמר „כל" ואמר „כל" בכ"ף הדמיון הדמיון — הכתב בו וכל הטעמים הנכללים בו דומים אליו" אע"פ שאין כתובים בו, והוא הורת שבעל פה.

ונחוור לענייננו, כי מה תועלת לדריש משפטיה הורתה²¹⁵ ונחדל מלעשות ולא נשבע בה, וממשפט הולוב, וכן שאר כל המצוות, וכן איז"ל: גمراה גמורה ונוראה תואר²¹⁶, בתמייה, כלומר וכי תלמוד הורתה הוא כמו זמר

²⁰¹ שם ייח, ג, ב, 202. קהילת ג, יט, ב, 203. משליב, טו,

²⁰⁴ שם ייח, ב, 205. שם א, ג, 206. ב"מ, פה, ב,

²⁰⁷ ממשלי ייד, לגונן, 208. סנהדרין פט, א, 209. במדבר ייא, בלה,

²¹⁰ יהושע א, ח, 211. דברים יט, ט, 212. שבת עט, א,

²¹¹ יהושע א, ח, 214. דברים יג, א,

²¹² שבת קו, ב, 215. ציד לחותיפ: בגון משפט הוצאה,

²¹³ ציד לחותיפ: בגון משפט הוצאה,

יה ר' בן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם קיים: על הדין, ועל האמת, ועל השלום. שנאמר: אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (ובריה ח, ט).

יש לנו שמעון ונעשה (ו) לא נushman. לא, כי אבל ונענו ועשינו. וטעם ולא המדרש הוא עיקר אלא המעשה, בין שניותיו אזהרות של שתיקת ה' הוא, כי אפי' בדברי תורה אין מדרש הדברים והגינוי המלאות עיקר, והואיל שכן הוא ראוי ללמד דרך קצורה. ואם לא תפרש כן יהיה ולא המדרש הוא עיקר בין שתי האזהרות זו מאה, אחר שורו על המעשה, בא לו רוזו שיתיה המעשה לשום شيء, לדון דין אמר כי: "ד' אלקיים אמת"²¹⁷ ולרדוף [אחר השלום] כי השם ב"ה נקרא שלום²¹⁸, וסמן ואמר:

יה ר' בן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים וכ'ו. לעמלה במשנה על שלשה דברים העולם עומדת, יעדתי לבאר ההפרש שיש בין עמד ובין קיימ. יודע כי הדבר שעומד עליו דבר אחר כי הוא כמו היסוד לבניין, ואין מעמד לבניין מבלחתי היסוד, ואם יסתלק היסוד ייפול הבניין לשעונו, והקיים הוא שסתמיין לבניין סעד חזוק שסועדין ומוחיקין אותו, ואם יסתלקו אוטם החזוקים יתקלקל הבניין אבל לא ייפול לשעונו, כמו שיפול בהסתלק היסוד, ולשם ביארתי טעם הזיות העולם עומד על אותם שלשה דברים. ועתה נשוב לבאר איך הם אלו השלשה דברים חזקים וכיימים לאותם שלשה דברים שהם התורה והעבודה וגמилות חסדים.

הدين הוא חיוק התורת וקיומה, כי הדינין שופטים בין איש ובין רעהו, ומורזין על מצות עשה,ומי שאינו רוצה לקיים מכירחין אותו, ועל כל מצוה ומצוה מכין אותו עד שחטא נפשו, או יקיים אותו, ומענישין לשובר על מצות לא תעשה כפי רשותו.

והאמת היא קיום לעובודה, כי בהיותינו אהבים האמת. גניה ראים לשכון כבוד אל אמת בארץנו ולבנות בית המקדש וומרח ולהעלות עליו עלות ושלמים, לצמצם ולכבות מגדת הדין הפוגעת באוטבי השקך, ולמשוך אלינו מגדת הרחמים שהיא נשפעה על אהובי האמת וחונת סביב אליהם.

והשלום קיום וחיווק לגמилות חסדים, כי בהיות בני אדם שלמים זה עם זה, ורוצה כל אחד ואחד בטובת חייו, ישתדל כל אחד ואחד בצרבי חייו, ויזרע גריםנות תמרה, ואפי' בסוף ימי זה והוא יודע כי לא תוציא פרי עד סוף שבעים שנה²¹⁹, ויבנה בבניינים חזקים למען יימדו ימים רבים וכייצא באלו המعيش. כל זה מטיב לבבו ומרירות הפטזו להוציא לולתו, ובזה יתקיים העולם ייכון על מתכונתו. ונשוב לדבר בפי הרואי לפי דעתו, על כל אחד ואחד мало' השלשה דברים, שהם הדין והאמת והשלום; הפרש גדול יש בין הדין ובין האמת, כי יש דין מרומה ואין שום אמת מרומה,

217 ירמיה י, י. 21 שבת י, ב. 219 ע"י חננית כב, א.

ועל כן אומרים חכמי האמת זיל דין אמרת לאמתו²²⁰, והסתכל במלתalamto, שהטעם לאמתתו של אותו הדיון המאורע שבعلي הדיון מדינין עליון, על כן חייב הדיון לשום אל לבו לדעת אמתה הדבר, ושלא תפחה אותו ערמימות הטועני ושישתדל לדעת את אשר בלבבם ולא את אשר בפייהם, וכן אמר החכם: "מים עמוקים עזה בלבד איש"²²¹ וגוי, ואחריו שהוא בטוח שיריד לעומק הדבר ולאמתתו, יש דברים שרואין לדzon בהם לפני מושרט הדין, והפניו שדו בהם שורת הדיון הוא עובר, על: "לא תהה משפט"²²², ועל: "לא תעשה עוול במשפט"²²³, ומבטל מצות: ,,ושפטו את העם משפט צדק"²²⁴, ומצות: ,,בצדך משפט עמידך"²²⁵, והוא מהריב את העלים, וכן אחות'ל: לאחרבה יושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה וצדיקו של עולם כתוב בתורתו: ,,צדך צדק תרידוף"²²⁶, הטעם רודף הצדיק, לא צדק הטענות, ולא אפללו צדק העדויות, ואמרו חכמי הגامت²²⁸: כי הדיון שאנו זו הדיון לאמתתו, והוא חותך הדיון על פי עדים, והוא מרגיש שיש בדבר מרמה, ואומר: קולר תליו בצוואר העדים, כי הוא עובר על: ,,מדבר שקר תרחך"²²⁹, וכי שאנו מתרחק מן השקר הוא רותק מאלקית אמת, ואמר עליון דוד: ,,כי הנה רוחיך יאבדו, הצמותה כל זונה ממדך"²³⁰. ואמר ישעה הנביא ע"ה: ,,וחריחו ביראת ד", ולא למראה עניינו ישפטו ולא למשמעו אני יוכיח"²³¹, הטעם כי מי שיש בלבו יראת ד' לא ישפטו למראה עניינו, כי העניים לפעמים יראו זרות, ולא יוכיה למשמעו אונינו מן הטועני ומן העדים בלבד, כי כל כך יבא קול השקון באונים כמו קול הצדיק, ולכן לא יחו כי אם בדעת נכה ובלב שלם ירא את ד' וחדר על דבריו, וכי שאנו נוהג כן הרי זה העיד על עצמו שאין בו אפללו רוח מיראת השם. ואומר: ,,זו דין עני ובאיון אז טוב לו שלא הוא הדעת אותו"²³², מכל מי שאינו עוזה כן הוא חבר לפערעה שאמր: ,,לא ידעת את ד"²³³, ואמרו חכמי האמת ויל: כי הדיון דיין אמרת געשה שותפה להקב"ה במעשה בראשית בראשית כי כל מה שברא הקב"ה באמת וצדוק בראו, והסתכל כי לא סוף הכתוב מכל המעלות שנכללו במעשה ורבנן של כל הנבאים כי אם שתי מעלות, ואלה הם: האחת שהיא מקנה על החמס, והשניה הענוה, קנאתו על החמס שהעידה התורה כי כשראה איש מצרי מכיה איש עברי, כי הרג את המצרי, והוא תחת סבלות מצרים הרף נפשו למות מעוצם קנאתו על החמס, ואחריו כן כשראה לשבי אנשים עברים נצימים אמר למרם ידו להכות את חבירו: ,,למה תכח רעד", אמר לו: ,,להרגני אתה אומר"²³⁵, ובקש פרעה להרוגו וברוח לו מפני אכזרות הרוב, אך עפ' כן לא נתחרט על קנאתו על החמס לומר: מהלוי ולצרה הווא,

220 שבת י. א. ועי' בתוס' שם. 221 משלי כ. ה.

222 דברים טז. יט. 223 ויקרא יט. טו. 224 דברים טז. יט.

225 ויקרא יט. טו. 226 ב"מ ל. ב. 227 דברים טז. כ.

228 שבועות ל. ב. 229 שמות כג. ג. 230 תהילים עג. גז.

231 ישעה יא. ג. 232 ירמיה כב. טז. 233 שמות ה. ב.

234 שבת י. א. 235 שמות ב. ג'יד.

אדרבה בצדתו עמד וקנאת הצדק אצלתו והציל עסקו מעסקו והושיע לבנות יתרו מן הרועים והוא יחיד והם רבים. והוא גור ותם בארץ, ולא שכלה אמתו בהציל אותו מיד עושקיהן, אלא שדלה להם השקה את צאנם מרוב חמלתו על העשוקים, להחיתות רוח שלדים וללחחות לב נדכאים, ובבראות השם תמים פעלו שונא גול ועולה, שהיתה בו המדה הקירה הזאת, שלאו הוציא העשוקים רצחי משפט מתחת סבלות מצרים העשוקים והמרציצים משפטם ולחת על ידו תורת אמרת: „פה פתחה בחכמתה“²³⁶, „בראשית בראש אלקים“²³⁷. והעידה כי העולם מחודש ברצון מוחלט וזהו יסודה של תורה, כי הפינה הזאת שקעה בנפשות בעלי ברית אברהם כי „יש אלקים שופטים בארץ“²³⁸, כי המחדש דבר ברצון רשות בקיומו, ואילך שיתקיים כי אם בעשה רצון השם, כי כל דבר הוא נזון ומתקיים בדומה לו, לעולם נברא בעשות רצון השם, וכן קיומו בעשות רצון השם, ורצוינו צדק ומשפט כי הם מכון ברצון השם, ובפינה הזאת שהיא ההשגחה, והיא תולדת השפיטה היחידוש ומהורייבת לה, העמוד תורה על תלה, ויעמדו יעדיה וגיוימיה אם תשמעו ואם לא תשמעו. וזרזה וצotta לעשות משפט וצדקה, כי צדק נתנה ועל ידי צדק נתנה, ונעשה על ידו מעשים נפלאים כדי לאמת דבר יי: „אלקים שופטים בארץ“. ואחו בכנפות הארץ ונגער רשותם ממנה²³⁹, אשר כל גזומות אין אלקים²⁴⁰, ואחר אשר עשה כל המעשים האלה העידה התורה עליון כי היה: „ענו מארך מכל האדם אשר על פני האדמה“²⁴¹. העדות הזאת סקרה פי דובי רשות האומרים עליון: כי היה עשו משפט הצדקה לשורה כמו שאמרו דתנן ואבירם: „כי תשתרר עליינו גם תשתרר“²⁴², וכאשר העידה התורה כי היו בו ע"ה אלו שתי מעלות הנוכרות, נתרבר לירדי דעת ולבני מדרע כי היה דבר בשם המיחיד בדיקות מיוחדת אשר כמותה לא נהייתה לוותה. והנני מבאר הטעם באיר היטב לרואי המשם. דע כי אין האומן עשו שם כל תהיינה שתי הצורות מתאימות חוברות: אשה אל אהותה או תשלום כל המלאכת, והצורה המורגשת תוכיה על הצורה השכלית, ובזה יבחן האומן ונכיר מעלה אומן על מעלה אחר חבריו, וכאשר ראיינו כי געשה על יד זה האדון אדון כל הנבאים צורות מעשים אשר לא נצטירן בהנה ובכל הגוים ידענו כי נצטירן בדעתן צורות שכליות אשר לא נצטירן בהנה בדעת זולתו, ומאשר ראיינו כי סוף כוונת התורה וסוף מגמה כל המעשים הנוכרים היה לפרסום אלקטות השם המיחיד ב"ה וכי יש אלקים שופטים בארץ, שנאמר: „אתה הראית לדעת כי יי הוא האלקים“. וג"ג²⁴³, „למען תדע כי

236 ממשיל לא, כו. 237 בראשית א, א. 238 תהילים נח, יב.

239 שם פט, טו. 239 ע"י איוב לח, יג. 240 תהילים י, ד.

241 שם טז, יג. 242 דברים ד, לה.

*240 בדבר יב, ג.

לי הארץ"²⁴³, כי אני יי' בקרב הארץ"²⁴⁴, וربים מלבד אלה, על בן נקרא הוא בלבד: "איש האלקים"²⁴⁵, ולא נקרא בן נביא אחר, ואין טענה מז: ותשורה אין להביא לאיש האלקים"²⁴⁶, "איש אלקים קדוש הוא"²⁴⁷, וולחם, כי הטעם לכלום כי הם מאותו המין אבל איש אחר פרט לא נקרא איש אלקים בשם, כי האיש משה לבודו ודבקותו בעצמו של עולם אהוב צדקה ומשפט גרמה לו למסור עצמו על הצדקה ולהציג עסק שעסוק מיד עושקן, זאמת ויזיב כי קודם שהציג עסק מעושקן, כי החיל את עצמו מכל וככל מן העשך הבא לעשותו אותו, ואיזה זה יצר הרע הצורר וכי קודם נלחם במלך הגדול אשר בא אל עיר הקטנה ובונה עליה מצודים גודלים כדי לחמום האיש המשוכן החכם הנדרך"²⁴⁸, אחר כן נלחם ביצרי בא עולם עד הגתינו אוטם מן הערים והפסיק והמת העול בעביבו תורה אמת, ולכן כל שעמדו רגליהם אבותיהם על הר סיני חייב לאחוב הצדקה ולרדות אהדרו כפי דעתו וציוויל ועתה אנשי לבב טumo וראו כמה כה שבפרק הזה שמספר העתקה התורה מסיני למשה ע"ה וממשה דור אחר דור. ובתחילה הפרק ובסופו לא תוהיר כי על הדין, בתחילת אמר: "הו מותגין בדין, ובסופו: "העולם קיים על הדין", כי הוא עיקר התורה כלל ופרט, כלל על התורה הוא אומר: "כי הוא חיך ואורך ימיך"²⁴⁹, וכן בחוקם הוא אומר: "ואזכיר באמונתו ייחיה"²⁵⁰. והוא הוא הדין, ואמרו חז"ל: בא חבקוק והעמידם על "אתת"²⁵¹, הכוונה שהעמיד כל המצאות על אחת והיא האמונה. ועוד כלל אחר התורה נקראת שלום והדין הוא מביא שלום בעולם שנאמר: "וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלם"²⁵², ועוד כלל אחר כי התורה היא בתריס לפני הפורעניות, שנאמר: "אם בחקooti תלכו"²⁵³, היה עקב תשמעון"²⁵⁴, ואמרו חכמי האמת: "אם יש דין, אין דין" ^{ואם אין דין יש דין}, אם יש דין למטה אין דין לעללה"²⁵⁵, הטעם כי תסתלק מודת הדין מן העולם, ואם אין דין למטה חס ושלום תתגבר מدت הדין של מעלה, פרט כי כשייש שופטים בארץ לחובט במקל ולהחות ברצועה: "יתמו חטאיהם מן הארץ, וrushim עד איןם"²⁵⁶, ובאביב ירבו הצדיקים. כי על האמת. כל דין אלא שהוא עול. כמו שבחוב למלחה, וגדרולה מזו שהשם ועל השלים, שהוא תליי בדין, כמו שבחוב למלחה, וגדרולה מזו שהשם ב"ה נקרא שלום שנאמר: "ויקרא לו ד' שלום"²⁵⁷, רע"כ אמר הגביא: "דין עני ואבון או טוב הלא הוא הדעת אותי"²⁵⁸, כמו שהשمعתיך למלחה. ואמרו בקבלה: "האמת והשלום אהבו"²⁵⁹.

243. שמota, ט, כט. 244. שם, ח, יח. 245. דברים, לג, א.

246. שמואל-א, ט, ג. 247. מלכים-ב, ד, ט. 248. ע"י קהילת, ט, יד.

249. דברים, ל, כ. 250. חבקוק, ב, ד. 251. מכות, כד, א.

252. שמota, ית, כג. 253. ויקרא, כו, ג. 254. דברים, ז, יב.

255. תנומה, משפטים, ה. 256. תהילים, קד, לת.

257. שופטים, ה, כד. ראה שבת, ג, ב. 258. ירמיה, כב, ט.

259. וכירה, ח, יט.

פרק

שני

א רבי אומר: איזו היא דרך ישירה לוי האדם? כל שהיא תפארת לעשרה ותפארת לו מן האדם. הו זהיר במצבה קללה כבמזהה חמורה — שאין אתה יודע מתן שכון של מצות. והו מחשב הפסד מצוה בנגד שכרה, ושכר עבירה בנגד הפסדה.

פרק שני

א ר' אומר, איזו היא דרך ישירה וגדי. ישירה, היא הדרך המוצעת בין שני הקצוזות, כי הדרך הישירה אין בה מכשול, כי העולה להר תלול או יורדת לעמקים תגוף באבן רגלי, וכן יקרה בתלמוד, הרוצה להתחכם יותר מראוי ישתומם, כי כן אמר החכם: „ואל תתחכם יותר למטה תשומם“¹, הטעם כי תתקלקל דעתו ותשאר נפשו ריקה ושםמה מון הדעת מהיוישר, ובטל מה תלמוד ואומר: מי יבאי אני לחדרי התורה והחכמתה, אאולי אכשל בדבר הילכה ואבוש בפני חבירי. עליו אמר החכם: רמות לאויל חכמתה², ואמר: „אמר עצל ארוי בחוץ בתוך רחובות ארץך“³, וזה بلا ספק: „ימות באין מוסר וברובו אלתו ישגה“⁴. תפארת לעשרה. טעם לעושת שאפי לא עילתה על הדעת שאין בעולם אדם אחר אלא הוא, היא תפארת לו לעצמו, והוא מפואר בה לפני השם ב"ה, והואיל ומהomer קורצנו ובתי חומר בתינו, אי אפשר לנו להתנתקה בדורך וזה, וזה היא דרך הפילוסופים התועים מדרך השכל, כי תमבוקש עלילות במעלות תגללה ערות דעתו וערות מעשיין, כאשר אירע לפילוסופים וגרים להם זה לפי שאין להם על מה שישיכוכו, ואין להם דרך ידועה אלא כל אחד ואחד בורר לו דרך כפי העולה על רוחו, והשם ב"ה אשר יציר את האדם ויודע מתחשבותיו ומכיר תולדתו ועתונותו לנו דרך ידועה שנגל בה, צלילה ומסוקלת מאבן נגף ומצור מכשול, כי הוא ידע יצרנו, כרופא האומן שמכיר תולדת האיש שהוא מORGEL בו ויודע הרכבת ליהותיו וכח גופו, מצויה אותן לנאהו במאללו ומשתו ובעשר תנוטותיו, ההנתגות הראויות לנו, כן עשה לנו חכם הרזים ב"ה שנתן לנו תורה ערוכה אשר ימצא בה מקימה: „חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם“⁵, על כן חור ואמר זה האדין ריבינו הקדוש: ותפארת רוח אלקיים ואדם. ואחר שהורה אותנו לבורר לנו דרך זו ולא עובנו על שיקול דעתנו, מדאגה בדבר שמא נבחר לנו דרייך, כמודומה לנו שהיא זו שיש בה שני תנאים הנוגרים, והיא לא כן ונטעה מן הדרך, כמו שאמר החכם: „יש דרך ישר לפניו איש“⁶ וגדי. על כן פירש איזו היא הדרך שיש לנו לבורר, והשיא הרואיה לנו והמדרגות אותנו לשומר את דרך עץ חיים ואמר: „חו רץ למזהה קללה. חלילה חלילה שטעם קללה, כתעם: „מלךה אביו“⁷.

1 קהלה ג, טו.

2 משלין כד, ג, ז. 3 שם כב, יג.

4 שם ה, כב. 5 משלין ג, ז. 6 שם יד, יב.

7 דברים כו, טו.

כי כל המצוות כולם כבודות בנות מלך ה'ון, ואין טעם קלה אלא שהוא יכול להעשות بكل ובchein מועטת, וכן אחוז'ל באחתה הגודה שמי'ה בתחלת גמרא עז' ⁸ שהקב'ה אומר לאומות העולם: מצוה קלה יש ל' וסוכה שם לכו ועשו אותה, ולשם הוא מריש ואומר: מה מצוה קלה שאנו בה חסרו כי, וכן הוא כי מסכך אדם סוכתו בחבילי עזים, או בקס ותבן, ונתקה מהם אחר המועד. ומה שוחצר לומר שנדר במצוות קלה כמצוות חמור, שמשמע שיש במצוות כבודה ונקלת, אין הדבר כן כי אם אשר אשמעיד, האדם הוא שקווע ביוון מצולות הדמיון, ואין מי שיצא מן המצולות הזאת כי אם אחד מעיר, והדמיון מדמה לאדם כי הדבר הנעשה בעסק גדול והchein יתרה כי הוא נכבד מאד מן הדבר הנעשה בקהל ובchein מועטת, הלא תראה אנסים פחאים בבעלם למסכוב ויתנו להם משטה שיש בו הרבה סמים ונעשה בעסק גדול ובchein יתרה כי קדר בעיניו המשקה ולופוטא אשר צהו בו, וירבה שכון, ואלו היה הרופא בלתי אמן והמשקה בלתי רואי ואולי ייקח, או היה סיבת מות, ובא רופא אחר אמן יצוחה להשכות את החולה מעט מים פשרין להקיא המזון המועוף הלהחות הלבבות אשר באסתומכה שהם חונקיין אותו, ואלו היה מקיא אותם יארו עינוי וימלט משחיתות, יקל הרופא בעיניו החולה ובעיניו ממשיווי יאמרו לי: המכבי בהרות ונחלי מם הביאנו לך נבאתך וצא, כי מים על פני כל הארץ. וכדי שלא נכשל במכשולות הפטויות הזאת הזדר לזהיר אותנו לומר: הו זהיר במצוות קלה כמצוות חמוץ שאין אתה יודע מעתן שכון של מצות, כלומר השם ב"ה שמר אותנו מן הטעות הזאת ולא פרט לנו שכון כל מצות ומצוות, כי אם גילה לנו שיש מצחה שכורה גדול משכר חברתה הינו נזהיר במצוות שכון גדול ומתרשלין בשיטת האחרות, והיינו מעבירין על המצוות כסבורין כי מעלת המצוות זו על זו ובערך שכון, ואין הדבר כן כי רוב השכר ומיועדו לנו אלא לפדי טורה העשויה, כאשר הוא عمل ולפי צعرو וכבישת יצרו, לא מצד מעלה המצוות כי ככל הם מעלות כי אל לעילו נתנו את כולם תדע שכון הוא צא והתבונן בעונשין של אהירות של תורה וথמצא כי הדבר שיצרו של אדם להוט אחריהם והוא מתגבר בהם, החמיר בעונשם, וכי יש לך אורה שהיצר גבר בה כל כך כאדרת העניות, ותחמיר עליהם בעונשם, וכך עליהם סקילה שריפה וחנק, ועל המאכלות שאין יצרו של אדם מתגבר עליהם כל כך לפי שהוא פורש מלأكل מאכלות ידועים, לא קנס מיתה כל. ועתה דמיין התבונן במפעטי תמים Zusim ב"ה ותראה בעניך כי הוא אמרת ותורתו אמרת: „הצור חמים פעלן“ ⁹ זוגי, שկול הדעת נותן כי אשמת האדים גדורלה אם הוא יכול לכוף את יצרו بكل והוא חטא ולא ירא אלקים, וכי אין אשמו גדורלה כל כך אם יחטא ואשם, כאשר יד יצרו תקפה עליי, והכמי האמת זיל אמרו הטעם הוה בפי אמרו: שלשה הבה שונאן, עשיר מכחש וקונמן, ודל מתגאה ¹⁰. מכלל כי אינם שגואים כל כך, עני מכחש ובחרן מנאך וערש מתגאה, והוא הטעם הוה מבואר וגלי לרואו המשמש, אם כן מה הוא זה שענשה התורה

⁸ ג. א. ⁹ דבריהם לב. ד. ¹⁰ פשתים קיג. ב. ועי' בס' גני' כת. ב.

הפק זה כמו שהראיתין. דע כי אין ענשי התורה נקמה כי אין המعني בהם אויב ומתקם, כי אם חנון ורחים, וains כי אם רפאות לגוף ולנפש, ורופא אומן רחמן ונאמן נתן והוא ביה יודע יצרו של אדם ורצה להציג אותו מיד יצרו, והדברים אשר יציר האדם להוט אחריהם ויצרו גובר אותו עליהם לא היו בני אדם בדים מהם כי אם מיאת יתרה ומגgor גדול, והעד הנאמן על הטעם הנכבד הזה שלא קנס על שבועת שווא לא מיתה ב"ד ולא מיתה בידי שמים ולא כרת, ואין לד עון גדול כמותו, (אונשי) [אונשי] תושיה קנסו עליו מיתה בשאל בחירות ד' ב"ה שבקש למיתה את יהונתן בנו יורש עצר, וכן בו זורת לפि שמעל בחרם היה קצף גדול על ישראל ונחלשו והפכו עורף מלפני אנשי העי וחרגו מהם כשלושים וששה איש, ומס לבב העם וייה למים, ולולי שנוצע המועל והшиб המעליה ונעשה בו מה שנעשה לא הייתה תקומה לשוני ישראלי, כי כן נאמר להם: "תרום בקרבר ישראל לא תוכל لكم לפני אויביך עד הסירכם החורם מקרובכם"¹¹, ראו עתה כמה היא חומרא של שבועה שכ הcritical שביבתו לאבות ע"ה וכל הייעודין שייעיד אתם ב"ה ואחרים על ידי משה ע"ה ועדי יהושע משרתו למסור השבע עמיין ביד ישראל לירוש את ארץם כולם היו נזדים ובטלים בענין מועל אחד שמעל בחרם, ונכט ונראה כי מצות: "לא תשא"¹², מצוה ראשונה שצטוינו בהר סיני, כי אנכי ולא יהיה לך, הם בעצם הנכבד שנקבע על מלכותו עליון, ואינם מכל המצאות, וכל ישראל שצאו על אנשי יesh גלעד והmittim לפוי שלא בא על בנימין להקים האלה, וכן דוד שומר לגבונים שבעה אנשים מזרע שאל לפי שהרג את הגבעונים בגבוק שנשבעו להם ונשיין ישראל לבתי ימיתו אותם, וכל זה מורה הוראה ברורה כי הנשבע לשקר שהוא חייב מיתה, רק שהتورה באחה לרפה ואלה לענשו, כי אין לאיש הганגה בהשבעו לשקר ואין ליצר בוה מבוא, וביראה מן המלכות בלבד בדין מינה בני אדם ועוד שצטוינו להזהיר לעבריגין בשעה שבאיין לעבור עבירה להתרות בהם וליראמ ולהפחידם ולהזכירם לאשר יקרה להם מן העונש המר, אויל ישםעו וישבו, ולא עניש אותם עד שנביא קול פחדים באוניהם, ולא זרו מתאותם, ועשו מעשה הרע והתירו עצם למיתה, כל זה יורה על אמונות דברי כי עונשי התורה רפאות לא עונש דרך נקמה, וחכמי האמת זיל כללו הטעם הזה בשמלות, ואמרו: בראתי יצר הרע, בראתי לו תבלין¹³, ואלו המותין אשר לא יכולון לרופא, הרי מיתן זו רפואה לשאים שנאמר: "... והשאים ישמעו ויראו"¹⁴, על כן ראוי לשופט בשיקנוס עונש לענוש, שלא יקנוס אותו בלב רגנו ובנפש הומית, כי אם דרך עצה ותושה שמחיבין להרחק הנזקין כאשר תחביב מלאכת הרפואה להחותן האבר הנגוע לבתי יתפסת ויפסה הנגע בשאר איברים, וכאשר תחביב מלאכת עבודת האדמה, לנכס העשבים מבין התבאות, ולכורות הוללים במומרות מהאלנות ולהסיר מהם הנטיות: "ונתנה הארץ פרייה"¹⁵, "ועז השדה יתנו פריו"¹⁶, ואם ישאל שואל: עובד ע"ז

11. יהושע ז, יג. 12. שמota ב, ז. 13. קידושין ל, ב.

14. דברים יט, ב. 15. ויקרא כה, יט. 16. שם כו, ד.

ומסתית ומדיה וברוך את השם ומkill אבינו ואמו ומחלל שבת שכל אלו אין הנאה בהם לאדם כלל ואין התאהה להטהה בהם, וاعפ"כ הם קינוי מיתה, השובה: דבר ידוע הוא כי היצור מתעה את זאדים על שני דרכיהם, הדרך האחת שמדוברה התאהה הגשנית כגון משגש מأكل ותודה, והדרך השניה שמדוברה בו התאהה והכעס, ואלו המעשים אשר טען אוטנו השואל אין אדם עושה אותם כי אם ברונו ובחימה באך ובלבצ' נזול שמעברין אותו על דעתן, ועל כן קנס עליהם מיתה אולי ייכבשו את כסם וימשלו ברוחם, ועבודה זורה ג"כ היה היצור מתגבר עליה באותו זמן, וכן הוא מוזכר בפרק חילק¹⁷ שאומר: שראה ר' אבהו למנשה המלך בחולום ותמה עליו: היאך היה עובד ע"ז, וכי השיב אותו מנשה ואמר לו: כי אילו היה הוא באותו זמן היה נישך (כגדלו) [כבד] בשינוי והוא רץ אחריה ומוסיף על זה כי כל אלו הם המראות וכפירה בעצם הנורא בה, וחילול שבת נכלל בטעם הזה, כי השבת היא אותן כי השם הוא בורא עולם ואדוון הכל.

שאינו אתה יודע וכו', לא מה הוא, ולא על אי זה דרך הוא, ולא מתי הוא, כי השבר האמתי אינו אלא לעולם הבא, והשבר הזה אחוזל¹⁸: כי נאמר: "עין לא ראתה אלקים"¹⁹ וגור. על אי זה דרך אם כי כבישת היצור, או כפי היגיינה בטורה המשעה, מתי הוא, אם מקצתו בעולם הזה ומងין אותו מקצת משבר העולם הבא, או אם מנגין אותו כתעם: אוכל פירוחתו בעולם הזה והקרון קיימת לו לעולם הבא²⁰, והואיל שכן הוא, הוחר בכולם אזהרה שות.

הספר מצווה. عمل גופך או חסרו כיסך, בעשיית המצאות. בנגד שכחה, מן השם ב"ה, ותמצא בדעתך כי השבח יותר על ההוצאה, אין ערד ואין מספר כי רב הוא, ונשכח לבך ויגל כבודך כי הובאת עד הלוות שעשית רצון בורא שמים וגנותיהם: "אשר בידו נשפך כל חי"²¹, "אף בשער ישכון לבתח"²², כי יש שכר לפועלותך²³, שכר אמרת, מעם אלקיך אמרת ב"ה. ושכר עבירה. הנאת הגוף כגון משגש ומأكل, או הנאת רעינו כגון להשתר על חבירו, ולהcott באגروف רשות, וכיוצא באלו הדמיונות והשגעונות, או הנאת ממון כגון גול ועובדת גניבת ואונאה.

בגנד הפסדה. שהפסדה אהוב ורע: "רעיך ורע אביך"²⁴, שכל אהובך ורעיך כאין נגידו, כונגו בבטן, גוחך ממעיים, מבטיחך על שדי אמר, מרעיף טלים: מшиб רוחות, מורייד גשמי להצמיה, מוציא דשא תבאות, ועז עושה פרי, מצמיה מני צמחים: "ממגד תבאות שמש, ומגdem גרש: ירחים"²⁵, בורא צאנה ואלפים כולם, צפור שמים, ודגי הים, כל זה עושה האלקים, ואתה סרווח על מיטחך, והמליכך עליהם והמשילד בהם, אכלת ותשבע בכל: אותן נפשך, ראיית ותשמה לכל מראה עניין, זכור זאת אויב עצמו, טורף נפשו באפנו,

17. שנחדרין קב. ב. 18. ברכות לד. ב. 19. ישעיה סד. ג. פאה פ"א, א. 21. איזוב יב. י. 22. ע"י תהילים טו. ט.

20. פאה פ"א, א. 23. משלו נז. י. 24. דברים לג. יג. *22. ירמיה לא, טו.

ב הסתכל בשלשה דברים אין אתה בא לידי עברה: דע מה למעלה מלך — עין רואת, ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים.

הلمען הנאת שעה, הנאת דמיונית, תיעוב תוראה ויתולח חוק ותופר ברית עולמית, והוא בן אדם כי יפישר מננוו והעולה על בלבד את התוכחות האלה, אל תירא אותו, כי חברך חרב ברית הנפת עליון, לא תאהبه לו ולא תשמע אליו, קום עליון והדור לרגלך תשיתנו, בפגועך בר' אתה תמייתנו, ורועל רשע שבור, תחרג ואל תעבור, וחזקת ולאיש תהיה חייה תחיה, והרמב"ם ז"ל פ"י בו هو מוחשב וככ. מכל מקום יש צד התבוננות לדעת אייזו מצהה שכחה מרובה והוא שתתבונן במצוות עשה שפי' הכתוב עונשה של המבטל אותן ומוחומר העונש על ביטולם וקלותם תלמוד השכר המעט הוא אם רב, וכן מעונש העבירות תלמוד לנמנע מלעשות אותן, ואם האריך בזוז הפני ועשה דוגמת הכלל היוצא מtower דבריו הוא מה שכחתי דרשו מעל ספרו וקרואן, איי"ש פלייה דעתך ז"ל ממי נשבה לא אוכל לה, כי שאלתו שאלתי מاته ז"ל, השאלה הראשונה כי כוונת המשנה היא שיטותו המכונה כלכך בעינינו, כדי שנשתדל בכל אחת ואתה מהם ושלא תrushל בשום אחת מהם כסבוריין שאין מעלה הברטה, וחוץ זה הטעם באומרו: שאין אתה יוציא כה, ואיך יתווור לומר: שיש צד שיתברא ממנו שיש מצוה ששכרכו מורהacha משכר אחריות, ולא די שייחיו דבריו סותרין זה את זה, אלא שהוא הופך כוונת המשנה מכל וכל ונינתן מקום שניהיה זהירין במצוות ידועות יותר ממצוות אחרות, ושנבעיר על המצוות, ותחלה דבריו הוא הוי זהיר וככ' ואיך יתווור לומר ההפך המוחלט. השאלה השנייה, אם הכוונה בו הוא מוחשב מצהה היא לדעת שכר המצוות, אייזו רב ואיזהו מעט, בדברי הרבה ז"ל, לא היה לו לומר: אלא והו מוחשב שכר מצוה כנגד הפסדה, כי לפ"י הדבר ז"ל שכר מצוה הוא המבוקש המעט הוא אם רב, והפסד המצוה שהיא העונש על ביטולה כפי פ"י הוא הראייה על השוכר. ואיך האיקים הופסיד שהוא הראייה על השוכר שהוא המבוקש, והנה בעבירה לא הדרים כי אם המבוקש שהוא שכר הגנוו ממנה לפי דברי הרבה. ולמה שנה הסדר, אבל לפי הatzpoach השוכר הגנוו ממנה לפי דברי הרבה. והוא שפה בעבירה, והטעם שהוא שצופטי הוא מוכrho להקדמים ההפסד וזה השוכר בעבירה, והטעם שהוא מזרזע על המצוה ואומר: אל יכבד עליך מה שאת השוכר תמצא שהשבח מעמל גוף וחסרוון כיסך, כי כתעריך ההפסד הווה כנגד השוכר תמצא שהשבח יותר על התוצאה, ובعبارة הותיר ואומר: אל ייפותך יצרך בשוכר שתשתכר מן העבירה בתגנת גוף או לתגנת ממון, כי כתעריך השוכר זה להפסד העונש תמצא החוצאה יתירה על השבח, ועתה המעניין אם יש מלין השיבני כי אתה תבהיר ולא אניבן.

ב עין רואת, המעשימים. ואוזן שומעת, הדברים. מעשיך, הדברים גם הם כלליהם בכל מעשיך, שעיקמת השפטים הוא מעשה²³ בספר. הטעם לפ"י

²³ סנהדרין סה, ב.

השגתינו הוא כי אין שכחה למעלה ולבעל הקבלה ספר ממש, הוא הספר האמתי שגא': "ספר אשר כתבת"²⁴, כי הספר של נגיד דרך העברת קורא אותו המקובל ספר, וכן אמר אליהו בן בזוי: "...ביד כל אדם יחתום וגוי"²⁵. המשנה הזאת: "ראייל כל מבקש כי לחוק אותה על לה לבו ולוכרהה תמיד בערבית וכוקר בקראי שמע, כי כאשר התבונן בפסוק הראשון שהוא העיקר חמוץ כי העולה בידך ממנה: כי ד' לבדו הוא האלוקים אין עוד מלבדו"²⁶, וענין האלקות וענינה הוא כי הוא ב"הMSGICH בתחthonim, וזהת האמונה היא עיקיר התורה יסודה, והעמוד אשר היא נוכנה עליו, ועל כן התחלת: "בראשית ברא אלקים"²⁷, שהעידה כי השם ב"ה בראשים וארץ וכל תולדותיהם, וכי הוא ב"ה לבדו הוא הקדמוני, וכל הנמצאים כולם מחודשים ברצונו, והוא ב"ה לבדו מנהיג אותם ומשגיח בהם ושותפ' אותם משפט צדק, ועל כן התחליל במלת אלקים שהוא לשון אלקות טענוינו מנהיג ודין, שנאמר: "עד האלקים יבא דבר שביהם"²⁸, ובא זה הארדו רביינו הקדוש ע"ה שוקרה ר' סתמו בכל מקום לירון על הפנה התקורת הזאת, ואמר: הו זיהיר במצוות קלה וכו', ואחר שזרו על המצוות השכילנו והורינו דרך זו נלך, דרך שמדרכת מרגלתו אוננו לשמרו ולעשות הורתו והאותה אשר הורנו ואמר: הסתכל בשלשה זוגי, ועתה בון אדם חשוב אל לך אם בא את ביתך אדם נכבד ותורתך אוצרינו, וארגנו, ושם כלינו, באמתתך, ונכנס עלייך פתואם וראתה אותה, או איש שלמה אשר בטח בה, ויתדיינו תמתיק סוד ושמע אותו מספה בוננו ומנילה סדרו לאנשי ריבון,لال היהת רוצחה לבוא, בצור ולהטמיון בעפר, ואמרתו: להרים כסוני לא לגבעתו בבליעו, מלפניו אורה ברושה ואורה הצלימה, קלחו חותמה בון קל, ותומר עד אין מסטר, אביך קנייל האל הגדול הגבורה והגנאה, הנגרנו לך, בכח לעשה חיל, ובאותו כה עצמו כל עיניך ועפעפהך ותנות בון פניך להקניתו במעשיך ולהתבעיסו באמרי פיך, איד לא נכלמת ולא בושת לмерות עיגן בכבודך, עינינו רואות מעשיך, ולדבר עליון סתת, ואניזה תשמנעה דבר שפתית,لال זכרת שפלותך ונובה מעלהו, והלישתך ועצצת גבורתך,لال ראיית מראה העלב והבוקר: "עשה גדלות עד אין חקר ונבלאות עד אין מסטר"²⁹, "מכין הרים בכחך גאור בגבורה"³⁰, "האומר לאצולה הרביה"³¹, "ההופכי התzu אגם מיט"³², "המרגני ארץ מקומה ועמדויה יתפלצון"³³, "האומר לחרס ולא זורת, ובعد כובבם יחתום"³⁴, איש עני איך לא ידראת להמזרתו: "...עמדו שמים ירופפו ויתממו מגערתו"³⁵, איד העלית שאוננו באוננו לדבר עליון סרת, וחיות הקודש יראים להללו, והגלגים תמהים משלבהתו, ואתה יlood אשת בחיקך עמל, ובמוחך רעדת ונפשך חרדה, ותחיל כיוודה, ובמוחך בבלת כסותה, איך לא אחות גופך רעדת ונפשך חרדה, ותחיל כיוודה, ותפיל עלייך אימה, ולא געוי משמור אוניד: "...והיית משוגע ממראה

24. שמות לב, לב.

25. עי' דברים ד, לת.

26. איוב ל, ג.

27. בראשית א, א.

28. שמות כב, ח.

29. איוב ט, י.

30. מלכים סת, ז.

31. תהילים קיד, ח.

32. איוב ט, ג.

33. שם ט, ג.

ג רבנן גמליאל בנו של רב יהודה הנשיא אומר: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה — סופה בטלת גוררת עון. וכל העוסקין עם הציבור, יהיו

עיביך³⁵, ויפלו פניך, וחלחלת בתמגיך, וירפו יידך, ונגפו רגליך, מפני פחד ד' ומחרר גאננו, שבטלת מפני רצונך, זכור זאת והתואושש ושוב ממחשבתיך וייש תקוה לאחריתך, כי אל רחום ד' אלאיך אם תדרשנו ימצא לך: „כי תדרשנו בכל לבך ובכל גפשך"³⁶, „חסיד הוא בכל מעשיו"³⁷, לא יבשו חסינו: „דום לד' והתחולל לו"³⁸, „אשרי כל חוכמי לו"³⁹, לפי שורו רבינו הקדוש ע"ה שיבורר לו האדם דרך ישירה בדעת מעורבת עם הבריות, ושתיטב בעיני.ak alklim adam camo shashmutik, סמן לדבריו דבריו רבנן גמליאל בנו שלהם דומין לדבריו ואמר:

ג רבנן גמליאל בנו של רב יהודה הנשיא אומר: יפה תלמוד תורה וכו', יפה. יש לדקדק למה חפש כאן לשון יווני, ולא אמר: לשון צווי, או אורה, וכיוצא בהם, ואולי שהטעם שאפי' שתלמידו תורה היא עבודת השם ותיא למעלה מכל העבודות, כי מה נעבד אם לא נלמד, מכל מקום יש לו לאדם ליפות עבודה זו במנהיגים הגונים בדור ארי, כתעם אמרם ז"ל: „גאים דברים היוצאים מפי עושיהם"⁴⁰, שהטעם שאע"פ שדבריו טובים ונכוחים אין נראים נאים אם איןעו עשרה מכל היוצאים מפיו, וכן טעם: יפה דורש יפה מקים⁴¹, וכן הוא טעם משנתינו שכשהאדם עוסק בתלמוד תורה היה תלמידו יפה בעיני הבריות, כשהוא דעתו מעורבת עמהם, ונוהג עמם מנהגים רצויים, מבקר חולים, מלחה מתים מנהם אבלים, מדבר על לב דואגים, מכבד ואפי' לקוטן ממנו, ולא פרישתי דרך ארץ שייטסוק בבקשת פרנסתו כמו שפירשו הוה גודלים וטובים מני, לפי שלבי נוקפי מה חור ואמר: וכל תורה שאין עמה מלאכה, ולא אמר: שאין עמה דרך ארץ. וכי לישב פירושי הגודלים אני אומר, כי מה שאמר: שאין עמה מלאכה, איןו כי אם לזרו לבני אדם שיבררו להם המלאכה מכל מני העסקים של דרך ארץ, שכן נאמר: „גיע כפיך כי תאכל"⁴². ועוד שאין לך עסק שאדם יכול לשאר חלק מן הימים לעסוק בו כדי שישתכר ממנו לחם חק. יומו ולחזרו ולעסוק בתלמוד תורה שאר הימים כמו המלאכה, ואין זה צריך לומר, עם היוות דרך ארץ בקשת הפרנסה, לא יבטל פירושי' שכשיהיה האדם נושא וגנות בנהית עם הבריות ומנהגי' ודבריו רצויים ונאהבים, כי תחתיפה תלמידו בעיני הבריות. משבחת עון. כי אלה המחשבות הרעות איננה נקשרת כי אם כל הביעור והריק מתלמוד תורה, ונפנוי מכל עסק יישבו של עולם. בשלה. שכן שניינו: אם אין קמה אין תורה"⁴³.

35 דברים כת, לד. 36 שם ד, כת. 37 ע"י תhalbim קמה, יז.

38 שם ל, ג. 39 ישעה ל, ית. 40 מוספתא יבמות סוף'ת.

*40 ע"י חגיגה יד, ב. 41 תהילים קכת, ב. 42 אבות פ"ג, כא.

עוסקינו עמהם לשום שמים; שוכות אבותם מסיעותן וצדקתם עומדת לעד. ואתם מעלה אני עליכם שכיר לאלו עשיתם. ד' הו זהירם ברשות — שאין מקרים לאדם אלא לצורך עצם. נראים כאוהבים בשעת הנאתנו, ואין עומדים לו לאדם בשעת דחקון.

ג' גורדת השמא תאמור: כשתחבטל (חכל) מכל מקום מה שעסוק בתורה זכות היא אלו לא כי, אלא מה שלא נשתדל לבקש מהחיתו, עון הוא בידו, כאשר לא שת לבו כי אם כשאין לו מה ייאלץ יבוא לפשוט ידו באיסור, (אליה) [או] שהוא מקבל מתנות, הואיל והוא פשע בעצמו וגורם שיצטרך לקבל מתנות, כמעט שאותן מתנות הם גולות וחבלות, גועל לולתו וחובל לעצמו, וכן אמר החכם: "ושונא מתנות ייה"⁴³, ומכלל זה שומע לאן ואמר: "פָּנָא אֲרוֹרֵשׁ וְגַנְבֵּתִי"⁴⁴ וגור.

ל' שם שמים, ולא לשם שררה, אבותם, של ציבור, מפייתן, לעוטקים: של אבותם וצדקתם של אבות הצבור והם אברاهם יצחק ויעקב ע"ה, זכות אבותם של ציבור עומדת לעד, לציבור אחר צבורה, ואתם דבר השם ברוך הוא לנוכח העוסקין, אין לעוסקין, אלא טוב הפנייה וטורה ההשתדרות. באילו עשיתם, כלומר ע"פ שבזכות אבותם וצדקתם הצליחו מעשהיכם, אני מעלה עלייכם שבר, באילו עשיתם, הואיל עסוקתם לשמי. והרב ז"ל⁴⁵, פ"י כי לפעמים נמנעים העוסקין עם הצבור מעשיות מצוחה בעודה, שהם עסוקים בצריכי צבורה, ומעליין להם שכיר, אותה מצחה ע"פ שלא עשו אותה בעבר עסקם, עם הצבוד, ופליאה דעתני ממן, אין דעתני משות לישיב פירושו על לשונו המשנה, כי אין לשון המשנה סובל זה ההפכי, כלל, לפי קוצר דעתך, כי לא היה לו לשנות לפיו פירושו ז"ל, כי אם: הי' עסוקם עמהם לשם שמים ואני מעלה וכו' ואפי' שנה כו' עדין, אנו צרכין למודעך, כי מי זכר לנו שנמנענו מעשיות המצוחה, ונtinyת טעם שוכות אבותם וכו', ואתם, מעצביין עלי להבין פירושו ז"ל.

ד' בראשות, כינוי למלך לפי שחכל ברשותו וכל אשר ייחוץ יעשה, ואין צרך רשות כי אם רשות עצמוני, והוא שם כלל לכל המלכים, ועל כן אומר: שאין מקרים לשון רביהם, ובא להזהיר את הקרובים למלך שמא יתפתחו בעצםם בריאותם שהם קרובים אליו, אלא שייחזו בעיניהם זרים ממנה, והזור הקרב דבריו היו מעתים ואינו מתקרב יותר מדאי כי "לב מלכים אין חקר"⁴⁶. וגם זו ראייתני אני כי رب הרגילים עם המלכים בילדותם לא הצליחה אחריהם, לפי שהורגלו עם וهم ילדים משחקרים ועדין לא נתנו עליהם הוד מלכות לבן יתקרבו להם יותר מידי ואיתם לא תבעטם, והתבונן סדר זאת המשנה מה טובו ומה יופיו, התחליל בהנחתת האדם את עצמו. ואמר:

43. משלו טו, כו. 44. שם ל', ט. 45. רמב"ם בפי' מאן.

46. משלו כה, ג.

יפה תלמוד תורה וכו', ואם ככה הוא עשויה זוכה להיות ראוי להנאה את קהלו, וזה אותו וכל העוסקים עם הצלבך וכו', ואם ככה הוא עשויה חפץ ד' בידו יצילח: „והחותם המשולש לא ב Maherah ינתק"⁴⁷. וחוק עלי כל בן ברית אם הגיע למלכות להעלות על דעתו, מה אמרו חז"ל בפסוק: לך לך כי שחת עמר"⁴⁸, שדרשו: לך לך מגדולתך, ככלות נתתי לך אדולתך אלא בשבי ישראל. כיון שרחרו לך לך מגדולתך⁴⁹, ובהלותו זה על לבו שישא ק"ז בעצמו: למשה רבינו יאמרו כך אנו הבל וריק עאכ"ג, והוא לא תווות דעתו עלייו להשתרר על עם הקודש, ויאמר: „אני ואפסי עוד"⁵⁰, ויראה עצמו כאילו הוא שלחו של מקום ביה אשר: „פלגי מים לב מלך בידך"⁵¹, וננתן את חנו. בעיני המלך להיות דבריו נשמעים ונונשים בעמדו בפרק לפניו. بعد עם קדש אלקיין, ויקח בידו שבט מושלים: „ויכתך הארץ, בשבט פין, וברוח שפטינו ימות רשות"⁵², ויחזיק בדק בתני כניסה ותמי מדרשות, וככל עמו לא נתוכו. אלא אלהרים יד האמת: „ולפתח חרצובות רשות"⁵³, וולשבה מלחמות צולנו, לגדור פרצונות התובה כיד ד' התובה علينا.

ודע המעין כי היה עם לבבי לדבר בהשגהה ולהתריבת ולבאר טעם עין רואת וכו', ולפי שראיתי כי דברי רבנן גמליאל שומשכין, ונגרירין אחר דברי אביו ע"ה שאמר: תפארת לעוזה ותפארת לו מון האדם, בא הוא אמר: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שנוי אלו דממות ממציאין חן לעושתו בעיני אלקים ואדם, ושישתדל האדם לפתח על צרכיך צבוח ועל צרכי כל המלכות. ושיחיו עסוקין לשוט שמים, וככל זה הוא כמן פ"י לדברי אביו שאמר: איזו היה דרך ישרה וכו', על כן לא ראייתי להפסיק בינהם, ועתה אחיל לדבר בהשגהה, כאשר היה עם לבבי דרך תורגות, ותאי תהבה הישרת שתטיב בעיני המלך לא דרך בילא ידענו דרכינו, ברוך אלקינו מודיע דרכינו בלתי סרה ולא חפץ בה המלך כי לא ידענו דרכינו, ברוך אלקינו מודיע ישר למשתה וגבור. לא אעל הרום והראש צוקים, ולא ארד עמקים, כי אם דרך ישר לפניה איש ואיש, כי ישר דרך ד' להבין תושעים ולשובב גפעות המיעיגים. ההשגהה בחתוניהם היה על שלשה דרכם: הדרך האחת, השגהה כללית שימושם בעולם: قوله בכללו, וזה טעם: „כי לך הארץ"⁵⁴, ואמר בקבלה: „אלקי כל הארץ יקרא"⁵⁵, ומקראות רבים מלבד אלה שמורים על זה, ועל כן אמרים חכמי האמת: לעולם יראה אדם שהעולם חייו וכאי וחוינו חייב וכו', הדרך השנית, שימושם בכל הארץ השגהה כללית שהיא פרטית משאר האומות שנאמר: „והייתם לי סגולה מכל העמים כי לך כל הארץ"⁵⁶, וככתוב: „אשר הוציאתי אתכם מארץ מצרים לחיות לכם לאלקים"⁵⁷, „אלקי העברים שלחנני אלך"⁵⁸, ומקראות לא יספרו מרוב מעמידים על זה, ועל כן בננה לנו הארץ.

⁴⁷ קהילת ד, יב. ⁴⁸ שמות, לב, ג. ⁴⁹ ברכות ל, א. ⁵⁰ ישעה ממו, לת, ג, 51 ע"י משליכא, א, 52 ישעה לא, ד.

⁵³ ע"י שם נת, ג. ⁵⁴ תהילים כד, א. ⁵⁵ ישעה נד, ה. ⁵⁶ קדושים מ, ב. ⁵⁷ שמות יט, ה. ⁵⁸ במדבר טו, מא.

⁵⁹ שמות ג, טג.

אשר עני ה' תמיד בה⁵⁹ והיא מBOR הארץ, וכמו שחתבBOR באמצע הבטן, כר ארץ הצבי היא באמצעו של עולם, וירושלים באמצעה של ארץ ישראל, ובית המקדש באנטרכיה של ירושלים, ואבן השתייה אשר הארץ מונת עליה⁶⁰ היא אבן אשר שם יעקב אבינו ע' מריאשתי, וצוק שמן על רأسה, ועליה אמר: "אכן יש ד' במקום זה"⁶¹, כי שם נגלו אלו האלקים אשר שם את האשׂו על: "האבן הרASAה תשואות חן חן לאת"⁶², כי המחפה לבחת חן ימצא כי אמר אותו צחיק: "זה אבן חנאת אשר שמתה מצבה יהיה בית אלקים"⁶³, וקבלה, בידינו כי עליה נעה יצחק עז'ה, והוא היה בגנו ארונה היוספי ועליה העלה המלך דוד ע' העולה ותענצר המגפה⁶⁴, ואמרו חכמי אמרת זיל: בית המקדש של מטה מכובן בוגד בית המקדש של מעלה⁶⁵, ואמרו: סולם שראה יעקב אבינו משופע הדת ושפערו בוגד בית המקדש של עולם⁶⁶, וטעם משופע שיפולין לעלות בו. הטעם שהגבאים והמחזיקים בבריתם עולים במחשבותם למלכים ומורידים השפיע למpta, שנאמר: "עלים וורדים בו"⁶⁷, והתחבונו כי העולם מקומו⁶⁸. וטעם שיפרעו בוגד בית המקדש כי בחתובון המשכילה אל צורת בית המקדש של מטה ותבונתו ותבונתו כלו יعلا במחשבונו לביית המקדש של מעלה: "כי שם צotta ד' את הברכה"⁶⁹ והיא ניתנת לאברהם אבינו ע'ה, ועליו נאמר: "והיה ברבה"⁷⁰, קלומר אתה עצמן תהיה ברבה, ומן הברכת הזאת יבורך זרעך ומברכתם יתborכו כל גוי הארץ, ולפי התפיה הוה והוא פלייה תהיה בירת: "בורוך"⁷¹ כב'ת: "ווחתרה בחמר ובונת"⁷², ושדת אותם בשיד⁷³, והדומים להם, וזה טעם: "ברך יי' מצין"⁷⁴, שמצוין יתפשט השם ומתרבר בבל העולם, וטעם מתברך מתרבת, כל זה עדות נאמנה לאשה נאמנה אל רוחם: "כי חלק ד' עמו"⁷⁵, עם לבך ישכון ובגוים לא יתחשב⁷⁶. והדר השלישית, שהוא ב"ה משגיח בכל איש ואיש, שנאמר: "אנבי ד' אלקייך"⁷⁷, לשון ייחיד, וטעם אלקייך משגיח בר, ופוקד כל מעשית, וכן מקראות בתורה, ובקבלה, הוא אומר: "גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דבריך בני אדם לחת לאיש כדרכיו⁷⁸ וגוי, לאיש הפרט, ואומר: "הן צחיק בארץ ישות"⁷⁹, חזק ייחיד, ואומר: "או לרשע עז כי גמול ידין יעשה לו"⁸⁰, ואומר: "...את האזדק ואת הרשע ישפט האלקייך"⁸¹, והמלך לא המשנה והتلמוד מלאים על כל גdotיהם מן הטעם הזה, וכן שנה לנו ריבינו

59. עי' דברים יא, יב, 61, עי' תחומה קדושים, 2, 62. בראשית כת, ט.

60. זכריה ד, ג, 64. בראשית כת, כב, 65. עי' שמואלב' כת, כת.

61. ירושמי ברכות פ"ד, ה, 67. בר"ר פס"ט, ג, 68. בראשית כת, יב.

62. בר"ה פס"ח, ט. ועי' פ"י ריבינו יצחק ביר שלמה על מס' אבות ע"מ, סג.

63. תהילים קלג, ג. 64. בראשית יב, ב, 71*. שם כב, ית, 72. שמות ב, ג.

65. דברים לג, ט. 73. דברים כו, ב. 74. תהילים קללה, כא.

76. במדבר כג, ט. 77. שמות כ, ב.

78. יומיה לב, יט. 79. משלי יא, לא. 80. שעיה ג, יא.

81. קהלה ג, יג.

הקדוש והוא ר' יהודה הנשיא ע"ה, והוא הגרא ר' סתום בבל מוקם, והוא אמרו עליו חכמי האמת ז"ל: ממשה ועד ר' לא מצינו תורה וגדרה במקום אחד,⁸² ואמור: דע מה למעלה מך לשון יחיד. ואמשל לך משל גמרץ;⁸³ באלו שלשה דרכים של השגחה אשר השמעתיך, האדם בקרא עולם קטן קטן;⁸⁴ וכאשר גוף האדם יש לו מזג כללי מכלכל את גופו בכללי ומצד זה המזג הכללי לא ימנע שיקרא שם חולין לשום אבר מאיברי אותו הגוף אף' היה מזג של אותו אבר מזג טוב או שומן ובריאות (אף' היה מזג של אותו אבר מזג רע), כמוותם בעולם כללית כאשר השמעתיך שמעמדת אותו ומכלכלת אותו בכלל ומצד זאת השגחה לא ימנע מהיות צדיק נבחן ורשע יוחנן. ועוד אשמעיד בזה טוב טעם. וכאשר יהיה לאבר הלב מזג מיוחד משאר האיברים וממנו יתפשט כח ועור לשאר האיברים, כמוותם בעולם, ישראל יש להם השגחה מיוחדת משאר האומות, וכאשר הוא הלב באמצעות הגוף ומרחקי שאר האיברים ממנה מרחק שתו, ר' ל' שווה בפי הניאות לכל אבר ואבר משאר איברי הגוף התפשטו שווה, ר' ל' שווה בפי הניאות לכל אבר ואבר קיבל בלי מושא פנים: "כי הצור תמים פועלו"⁸⁵, אשר לא יש פנים**, שעשו כמותו בעולם, שכן את ישראל באמצעות הגוף, ומהם תפשטו הברכה לכל הארץ ומכללים את שר האומות, אך' שיש להם דתות שונות מດתנו, כמו שיש לאיברים מזגים מיוחדים מכלתי מזג הלב, ועל דרך שהלב צריך לשאר האיברים כן היו צריכים לשאר האומות, ולכך נצטינו להקליב שביעם פרי החג כנגד ע' אומות,⁸⁴ וטעם פרים ולא כבשים ולא עזים, לפי שהשיגות ע"ז טעונה פר, וכל האומות עובדי ע"ז הם בשגגה,⁸⁵ כי כסבוריין היו שכן רצון הקב"ה, וכאשר יש מזג מיוחד לכל אבר ואבר מאיברי הגוף, כמוותם באיש המין שמשגיח בכל איש ואיש השגחה פרטית, וכאשר יתלה האבר בזאת מזגו מהחוקן, כן תחולת הנפש בצאתה מהויה ומשפמה אשר שם לה אשר עשה לנו את הנפש הזאת, וכאשר يولיד החולי כאב באבר, כן يولיד החטא עונש מהתשם ב"ה לאיש הפרט בעל הנפש החוטאת, וכאשר יתפשט החולי מאבר לחבירו הקרוב אליו, ואולי געיג החولي מאבר לאבר עד הלב וימות הגוף, כן יתפשט רשות איש המתחרב אליו, ואולי יתפשט מאיש לאיש עד שתחביב כל המדינה כסודם, או מדינה למדינה עד שיתחביב כל העולם כולו, כמו בימי המבול, וכאשר תחביב מלאכת הרפואה לרפאת האבר ולהחיזרו לביראותו, כן חייבה תורה אמת להעניש את החוטא כפי חטאו, או בגין הלקותו כדי להחיזרו למוטב. וכן נתנה התורה הטעם בamarah: "כדי רשותו כמספר", ונאמר: "פָּנִים יוֹסִיף להכotto על אַלְהָ וּנְקַלֵּה אֶתְהִיר"⁸⁶, ואחות'ל: "כיוֹן שנקללה הריני הוא אחיך".⁸⁷ וכאשר תחביב מלאכת הרפואה אם חולי האבר הוא חולין אשר לא יוכל לרופא והוא חולין שמתפשט שיקצבו אותו האבר, כן חייבה תורה להרוג את האיש על חטאיהם ידועים פן יחתיא את אנשי עירין.

82 סנהדרין ל, א. 83 תנומה פקודי, ג. 84 סוכה נה, ב. 85 ע"ז מוג' ח"א פליין.

83 **שם י, יז. 84 סוכה נה, ב. 86 דברים כה, ב. א.

86 דברים כה, ב. ג. 87 מכות כ, ג.

וחייב להחרים עיר הנדחת ותורוג את אנשיה לפני חרב, פן יתפשט חטאם בעיר לעיר ויתחביב העולם כולם כי כך נתנה התורה טעם למצות המומיות: „ונבנארים ישמעו ויראו“⁸⁸. ונשוב להשלים עיקר ההשגחה ולאבר טעם עין רואה וכו', וכי: מبشرינו בחוזה אלה⁸⁹, אם נתבונן ובבית אל פועל השם ומשעה יידיו ביצירת האדם. כבר השמעתי כי הלב באמצע הגוף וכי הוא מכלל כל מיagi האברים בכהות השלוחות מalto לכל אבר ואבר מאיברי הגוף. ודע כי כאשר תתחדש באבר ליה זהה, אין האבר יכול לקבל אותו הכה שליחת אליו מן הלב, כי הלה הזכה מעכבה, והלב נדייב כמו השמעתי, כי הלב לא יכול כתו מן האבר הושא, והליה הבה לא תקבל אותו כי אינה ממנה, והוא ג"כ איןנו נח עליה כי לא ינוח דבר כי אם על דוגמתו, וחזור אותו הכה וממצטצם ומתקנס אל הלב מקום מוצאו והוא על נדיבות יקום ויסוף לשלווח את כתו ואין מסף אותו ובחו"ז יעדתו. כמו שהוא במושכל, כי השופט האלקי הוא המעיד את העולם הנפש הזהה והتورה תמשכנו עליה, והוא ג"כ שמה לנוּה עלייה, כי ימצא מנוּה דוגמתו, והוא מה שאמր: „אש��טה ואביטה במקוני כחום צח עלי אור וככוב טל בחום קציר“⁹⁰. הטעם כי השופט האלקי מצא דוגמוּה כחום צח עלי אור וככוב טל בתום קציר, ולכן נאמר קודם פסוק זה: „כל יושבי תבל ושוכני ארץ“ וגוי, ובסוף הפרק הוא אומר: „בעת והיא יובל שי לוי צבאות, אל מקום שם יי' צבאות הר ציון“. וכך אשר תחתה הנפש מן הדרך הראיי והנאות ותתפקיד הארץ, כשהיא השפע ממנה אליה לא ימצא מנוח וחזור ומתקנס במקום מוצאו, וזה מה שאמר הגבאי: „למה תהיה כגר בארץ וכארוה נתה ללוּן“⁹¹. הטעם כי המזיא נדייב וחוץ להחנדב שפע טבוּן, וכך אשר יבוא השפע לחול על הארץ ואינו מוצא דוגמתו לחול עלייה, הרי הוא שם כגר וכארוה שאין יושבי הארץ נאותין אליו ולא הוא נאות אליהם שאין דעתם שותה ולא מנוגם, והנה אין דעתו של זה כיבולות דעתו, וזהו: „ותקצר נפשו בעמל ישראל“⁹², שהטעם ותקצר השפעתו, כי מלת נש הוא לשון רבי, וכן אמרו חז"ל: אמר קרי ליה נש משום דגפייש⁹³, והשפע הוא ברכה ורבי, ותקצר בעמל ישראל. כמו שהగור והארוח רואים כי לא זאת המרגעה להם ונכספים לשוב אל ארצם, כי השפע האלקי מוצטצם ומתקנס למקומות מוצאו. וזהו מקרה שנאמר: „ולא יראה בר ערות דבר ושב מהאריך“⁹⁴, ואומר בקבלה: „אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו וביקשו פני, בצד להם ישחרונני“⁹⁵. וכך אשר הדבר מהנה ומוועיל לדבר התנאות לו והוא דוגמתו, כי הוא מצער ומיוק לדבר שאינו גאות לו ואינו ממיינו, בכיה השפע האלקי אותב ומהנה לדומה לו, ושונה ומצער להפכו. והוא טעם מקרה שנאמר: „והיה כאשר שש ד' עליכם לתייבב אתכם ולהרבות אתכם, כי ישיש ד' עליכם להאביד“⁹⁶ וגוי, וכן הוא טעם. „והיה ד' כאויב“⁹⁷, וטעם כף הדמיון

88. דברים יט, כ. 89. עי' אירוב יט, כו. 90. ישעיה ית, ד.

91. ירמיה יד, ח. 92. שופטים י, ט. 93. איכה רהה פ"ג, ו.

94. דברים כג, טו. 95. חז"ל, טו. 96. דברים כח, סג.

97. איכה ב, ה.

ה הוא היה אומר: עשה רצונו כרצונך, כדי שייעשה רצונך כרצונו;
בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצוןך.

של כאיב, כי הוא אינו אויב חיללה, כי אם אויב נאמן, והשוגים ממנה הם אויבי עצם, כי שקר הם והאמת מבלעת אותם, כאשר ייקו הבשר היין את החולמים והם להם סמי מוות, והם באמת סמי חיים. ואילו פכח הרוב ז"ל עיני כבודו על חכמת הקבלה לא נסתפקו הספיקות שנסתפקו לו, כי: "תקצר נפשו"⁹⁸, וכי "תעצב אל לבו"⁹⁹, וכי יצא באלו מקראות, כי אינו מדבר כי על השפע שמתחרד ומתקצר כפי תוכנות המקבלים כאשר השמעתי. וטעם: "ומתעצב" כי העצב הוא אצום והתקנסות, וטעם "אל" כמו בעבר, כמו: "אל הנער הוה התפלתי"¹⁰⁰, וטעם "לבו", הפטז ורצונו, כמו: "יתו לך כלבך"¹⁰¹, וכן הוא פ"י הפסוק "ויתעצב" השפע שטומו ויקער, בעבור שלא מצא הפטז לנוח לעילו. ואל יתריד תחילת הפסוק שאומר: "וינחם ד'", כיabalפי מקומות נקרא הכבוד הנשפע בשם העצם, ולא פחת עניין בכמה מקומות הוא אומר על הכבוד השורי בקדושים הקודשים: "לפניך ד'"¹⁰², הטעם כי מן השפע נודע מציאות העצם וגודלו, ועתה אשמה דרכי מהتوا בלשוני כי הדברים עמוקים, ולולא שעכזרתי במלין למורה היתי מראה לאלו אשר יתחכמו עליינו בחכמה יונגה וחכמת מה להם, כי לא ידעו ולא יבינו, והיו רואים האמת כצאת השימוש בגבורתו. ונזהר למשותינו לפי שהויר מקרבת מלכי בשר ודם, ואמר: שאין מקרין לו לאדם אלא וכו'. חור ואמר: כי קרבת אלקיהם טובה וסマー.

ה הוא היה אומר: עשה רצונו כרצונך וכו', עשה רצונך אלו מצות עשה שם רצויים לפניו, ובכם תתרצה בעניין, בטל ראניה, אלו מצות לא תעשה שיצרו של אדם רוצה בהם. מפני רצונך, הטעם מפני שלא יאמס לך רצונו כי שנואים הם לפניו ועל כן אסרים. ופירשתי בכמה לפי שהאיסור מגיעה, והמניעה העדר, ועל ההעדר לא ייפול לשון רצון, כי שייעשה, כדי שיבטל, אין הטעם דרך שכר וಗמול, כאומר לחבירו: עשה עמى היום כדי שאתה לך לך וכך, רק הטעם כרופא שאומר: אכול מאכל פלוני כדי שתעמדו בבריאותך או כדי שתתגאה ממחלתך ולא תأكل לך וכך כדי שלא תחללה, שתהטעם שהוא מורה אותנו שאלו מבריאין ואלו מחוליאין, ועל הרדר הגהם הכל יעודי התורה על מצות עשה וגינויה על מצות לא תעשה, כחכם מורה צדק שאומר: לך לך דרך פלוני כי כולם מלא באבנין מונות מחסת ובגד ללבוש, ולא תחק לך דרך פלוני של מכות נגף וצורה מכשול השם מצוים ליטים ותאבד, כי חילתה שכרכן של מצות הוא תענוגי הגוף. כמה נתיכחה עמו משנה זאת ויכוח שיקח המשכילים ושנה ממכו והענין יעתה בלבמה, פי הגענו למידה זו שהוצרכה חכמי תורתינו

98 שופטים י, טו. 99 עי בראשית ז, ג, ה, 100 שמואלא א, א, ב, ג.

101 תחלים כ, ה. 102 שמות כ, ג.

ו ה' הלל אומר: אל תפרוש מז' הצבור; ואל תאמין בעצמך עד יומ מותך; ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו; ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמע שטוף להשמע; ואל תאמר: לכשאפנה אשנה — שמא לא

תפנה.¹⁰³ מטרתו של הילל בפירושו לא לחשוף כל מה שבעל יפה ורשות, אלא לחשוף כל מה שבעל זריזה ורשות רצון, השם ב"ה כרצוננו. היוטינו אנחנו רמה ותולעה, והוא ב"ה אלקי האלקים ואדוני האדונים: „הוא עשנו ולא אנחנו“¹⁰⁴, היוט רצוננו דבר ואודוק במאכל ומשתה המכבד עליינו עבדינו ולאסרו ולכנוס רוח בחפננו, והוא ב"ה רצונו כעב מלkos איינו לשמר: תורה תמיינה משיבת נפש ועדות באמנה מהחיכמת פתי ופקודים ישרים ממשתי לב, ומוציא ברה מאורה עיינין, ויראה טהורת עמודת לעת, ומשפטי אמרת צדיקים¹⁰⁵. מענינים הגות על רוב שלום, מטהרין לבבינו מן הדקנות ומלבונים מהשבונות מתאות החיתרונות ומישרים דעתנו מלפת אחר השגונות, ומרגילים נפשותינו דרך רום. ח比亚ו לשבת בסתר עליון לבוא אל המלך לפני ולפניהם לחווות בוגנים ד', עם היוטנו מתחזק שדי נחזה לברא את כל זה, מי יתנו לו ואול' חחת בבני זאת חתוכחת מרוזת שחתה, מתחזק בלבנו בלבני האחים בלבם ואחריהם שיחדנו, האדם לעשות רצון קונו מורה לתורות ולהבין שאין רצון השם ב"ה שפראד אדם מחייבו, ואפלו מהיה כונתו כדי שלא יטרידו זה את זה מלעטוק בתורת עסquitם, כי זו דרך הכווייף שביבאה האדם לדי' שמות ויאבד הכל, ואינו זו הדרך הישירה שהשמי ענו בראש הפרק שאמר: ותפארת לי מון האדם וסמדר ואמל.

ו ה' הלל אומר: אל תפרוש מז' הצבוד וככ' אל תפרוש מז' הצבור שלא תוחז דעתו של אדם ויחשוב כי די לו בעצמו, וכי אין לו צורך בחבירת החברים, וזאת טעות גדולה והperf' יישוב העולם, ולפי שהותה מקרבת המלך חור להזחיר שלא יתרחק האדם מהבריו בני גילה, כמו שאמרה השונמית כשהשאלו אותה: „היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא“, השיבה ואמרה: „בתוך עמי אנכי ישבת“¹⁰⁶. ואמרו חז"ל: כל העולם לא נברא אלא צות לה¹⁰⁷, ובהיות האדם בעולם הזה אי אפשר לו מבלתי חברת בני אדם, וכן כתיב: „לא טוב היה האדם לבדיו“¹⁰⁸, וסמך לזאת הআরথ. כלומר אל תפטע בעצמך כי אף אל תאמין בעצמך עד יומ מותך. כלומר אל תפטע בעצמך כי גדר תחבד ותפרוש מז' הצבוד כי יציר (היתל) לא יטה אותה. רוד וואה כי גדר חזק וסיג גדול הוא מורהبشر ודם זה על זה, ומתבוששים ואומרים: החבר מראה של חבריו, והטעם כי לשאין אדם מרגיש אם יש שם כתם בפניו או שום קלקל בשער ראשו, וכשהוא מסתכל במראות, המראה תודיעינו ברכ, ויתכן מה שצידיך תיקון. וכן אין כל אדם מרגיש בכל מומיו כי קרוב הוא אצל עצמו, ואני רואה חובה לעצמו, והחבר רואה אותך ומזהיר אותך, ויש

103 תהילים ק, ג. 104 עי' שם יט, חיט. 105 מלכימ"ב ז, יג.

106 ברכות ו, ב. 107 בראשית ב, ית.

לאדם שלא יאמין בעצמו שהוא כושאה ומעשו רצויים ולבו שלם ותמים עם אלקי, אל יאמין בעצמו ולא יבטה כי אין היצר יכול לפתחו, כי ינאי המלך שמש שמנוגים שנה בכהונהגדולה ונעשה צדוקי¹⁰⁸, ואמרו חכמי האמת: אין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים אלא אחר מיתתן¹⁰⁹, מכאן ראייה כי בעוד האדם בעולם הזה כי אינו יוצא מן האפשרות לטוב ולמטוב. על כן ראוי לכל משכיל להכיר את מקומו ויירא פן ישחית וידאג פן ישחת, וימסור היכולות והשתדלות למי שהיכולות לו בלבד, וכן אמר החכם: „בטח אל יי' בכל לבך ועל בינתך אל תשען“¹¹⁰.

ואל תדריך וכרכ, והתעם: „כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחתט“¹¹¹,sap וaphael גдолו החסדים אי אפשר שלא יראה אדם בהם שם דבר שבריך תיקון, ואם רואה בחבירו שם גנאי ורואה עצמו שהוא נקי מungan, אין לו לדון אותו שהוא פחות מungan, כי זה יגרום לו גנאי מהגנאי אשר ראה בחבירו כאשר תווים דעתו עליו ויתפרק ויאמר: זו לך כי ובר היתי בחבירי כי לא מעשי כמעשי, ולא דרכי כדרכיו, וידין אותו כאילו אינו בן גילו, ואולי יראה כן למקצת הברים עד שיראה עצמו שאינו שיתחבר הוא עמם ויפורש מולם, ואולי יגעונו עניין זה לכלל שגות, אכן הדרך השרה היא כאשר יראה האדם את חבריו כי יחתט ואשם שתבוא בלבו חרדה ויפחד וירא ויאמר: הלא הוא כמו מוחמר קרטצי גם אני, וחומר אחד לכלנו, ואם היום עשה הוא כן, אף אני עשה לאחר מכן, ויסוף משמרת על משמרתו לבתיו יכשל הוא כאשר נכשל אחין, ולאחר את נתן עצמו במשמר טוב, חייב שיווכיה את עמיתו בלשון רכה ובדברים נכוחים ורצויים, ויראה לו כי הוא עצמו וגדוליים וטובים מungan נכשל בכווץ' בו, אבל בראותם כי אשימים חייו ושבו, ושחררו אל, וגם אתה תשחר אל ואל שדי, תתחנן כי עתה יעיר עלייך ושלם בזאת צדך.

אריש. ראיתי ריבים שהם נפתמים בטעם הזה, ואל תדריך את חבריך וכרכ ולא מהומון עם בלבד אלא אפי' מאשר ידמה בהם שהם הניחדים שנצללים לאשם מאשמותו וגופרים במאשים וכוכעים עליו ואומרים לו: אל תדוע את חבריך עד שתתגיע למקומו. כי באילו הייתה כוננת הלו ע"ה באמרו: אל תדריך את חבריך, כי המאשים את האשם והוא גם הוא עשוי לאשמה באותו אשם, כי אין על האשם עון אשמה ויגרום להם זה עכירות דעתם ומיעוט תלמודם, עד שטבעו בינו מצלחה והכזין, ומדמיין כי אין האשם מגונה מצד שהוא אשם כי אם מצד שמנוגין אותו, ואם המגנין עושים לעשות כיווץ' בו, אין שם גנאי, ומטעם זה יחייב כי אם יסכלמו כל העולם לחנות מדרך השכל כי אין שם טעות, והלא ראו: „ואם כל עדת ישראל ישבגו“¹¹², ואם אלה העניינ הדעת רוא דרש חיל ב, ויהי בימי שפט השופטים¹¹³, שאם יאמר השופט: טול קיסם מבין שניך אומרים לו: טול קורה מבין עיניך¹¹⁴, וכי כל עוד

108 ברכות כת, א. 109 תנומה חולדות, ז. 110 משל, ג, ה.

111 קהלה ג, ב. 112 ויקרא ד, יג. 113 רות א, א.

114 ב"ב ט, ב.

הקרה בין עני המשפט אין לה ליטול הקיסם מבין שניינו. זה הכלל יש רבים אשר לא יכולו מכל אשר עשו, כי מ沙חרים אומרים להם שעשו, והנה הפכו תחולת היל ע"ה לתקלה, ודע המיעין כי מי שאינו בוש מעצמו, אינו בוש מלאקי ב"ה.

ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמעו. כלומר אל תהשוב בלבד לומר: דבר שאינו ראוי להשמע על פיך וחסוך שאי אפשר שישמע, אבל הזהר שלא תוציא מאפיק מה שיחסרך עליו שומע.

שפפו להשמען. כמו שאמר החכם: "כי עוף השמים יוליך הקול"¹¹⁵ וכן, ואח"ל: "חברך חברך אית לה וחברא דחברך חברך אית ליה"¹¹⁶, והוא פ"ז תאמר כמו: "הלהרגני אתה אמר" זון, וחויה באורה: זו הרוי הוא תלמידו של ר' יוסף שאמר: לעולם לא אמרתי דבר ותורתי לאחוריו¹¹⁸.

ואל תאמר: למשאננה אשנה שמוא וגוי. אל תהשוב בלבד, ועל יעלה על דעתך שתעשה עסקך עיקר ותוורת הפל, והנה אתה דוחה האמת עד שתפנה מן השקיר, ותשבת מהחשבה רעה לאכניות תורה. כי אשר היא חיקך ואורך ימיך בספק כות, ואולי לא יעלה בידך לעסוק בה: ואפילו על דרך עראי. כי רוע מחשבתך, כי שמא לא חפנת. שתתבונן בחומשת המוסרים שבמשנה הזאת תמצא כי טעם אחד כולל את כולם, והוא שמייתו של אדם מן האפשר לחיות, אל תפרוש מן הצבוה שמא צטרך להם, ועל תאמינו, עצמאר שמא תחתה מן הדרך, ועל תדין את חברך שמאiscal כמושהו, ועל תאמיר דבר שמא ישמע, ועל תאמיר למשאננה אשנה שמא לא תפנה.

אמר יוסף שדוחן: טעם זה אל יתי נקל בעניגך, ר"ל שמירת האדם מן האפשר להיות כיביזקה הוא. מאד, זאנן מי שיגיע לשמור אותו כראוי? כי אם מתיק מספר, גונער ייכתבם, כי אם יחסר האדם אחד משישת תנאים, אי אפשר להזהר בו, זאנלן הנק: אריקות אפסים, יושקל הדעת, וממשלת ברות, כי מי שאינו אריך אפסים יימחר יהישה מעשה קודם מחשבתו. וכן אמר החכם: "קדר אפסים יעשה אולות"¹¹⁹, והנה [מי] שהוא [אינו]. אריך אפסים אין לו שkol הדעת להבחין בין הרוי לעשוות ובין מה שאינו ראוי, ומאייה מהם ישמר, והלא שניהם שווים אצל הרוי ושאינו ראוי כי אין לו בחינה. וכן אמר החכם: "החכם עיניו בראשו"¹²⁰, והנה שהוא אריך אפסים ובעל שיקול הדעת, אם אינו ימוש ברווחו, השנים יעדמו בגוד, כי אע"פ שהוא רואת דרך הישרה עזה ישמנה כי בשירות לבו הולך, וכן אמר החכם: "עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו"¹²¹, ואמր: "ראית איש אין בדרכיו תקוה לכטיל ממנו"¹²², שאפי' הוא החכם אם הוא אין בדרכיו, שהטעם כי רוחו שאינו מושל בו מאיצת בו לככלל דבריו ולא במשפט, ופסוק זה לעד על קושט אמרי,ומי הוא זה ואיזו שנטצאו בו אלו שלשה גבעים משודדים בקנה אחד, ובעוונות שלושה הימה נפלאו מני ולא אחד בהם, וכמה נמהרי לב מהזקנים

115 קהילת י, ב. 116 כתובות קט, ב. 117 שמוטה ב, יד.

118 שבת קית, ב. 119 משלי יד, יג. 120 קהילת ב, יד.

121 משלי כה, כה. 122 שם, כו, יב.

ז. הוא היה אומר: אין בור' ירא חטא, ולא עם הארץ – חסיד, ולא הבישן – למד, ולא הקפדו – מלמד, ולא כל המרבה בסחורה – מוחכים, ובמקום שאין אנשים – השתדל להיות איש.

ע' במדבר, כמאמר החכם שאם: "שונר הוה לא יורע ורואה בעביהם לא יקצ'ר", וכאומרו: " אמר עצל ארי בחוץ" ¹²³ גוי, אבל כוונת אלן דמקראות שאפילו רואה אדם רוח סערה באה שלא ימנע האדם מלזרע ושיעמול לרוח, וسامם יראה עבן גדרול והشمיט התקדמות בעביהם זוקל רעם בגלגול וברקיפט רב שלא ימנעה מלקצ'ר וילך קצ'ר בזום מים עברו, וسام יראה גודדי חיות ולסתים בדרוך אשר הוא תמליך שלא למנע ממנו ההדר. ומשנתיינו ומשנת אייזה חכם יתראה את הנולד, ובכיווץ חבתם והמקראות אשר אלה המשניות מהם נמשכו ועליהם נספהנו כוונת מלפעוטעם שייתחר האדם מן המקרים הקרים אשר יכולין צאת מן הדירה אשר יילח בת, ומן העמשה אשר ייעשה, ויכמן מעשי במשפט אבצדקתו על ידי הראות הנולד, אבל האכר גושא משך זהה עשרות הימים ארבעים והאריך בנות זוגנו מלזרע שמא יבא רוח ויפור זרעינו, לא יירע לעולם ואודהמו תשם, וכן אם יראה חות ימנע מלקצ'ר שמא יבא מטה סחף וילח אלמותינו לא יקצ'ר לעולם, והנה הזרע אשר זהה החיה אשר בארץ תאכלנו, השאך עצים חזילו, כי בטחון מקרים אבל, אקצתה ליל' אם כי משינינו לוח אשה: שמא חשתה עליין או שמא ימותו חביבים אשר יוליך יהנה העולם בטל, "האדמה שתשאה שםמה", ואלה: חנמරאים אין בהם תבונה להכريع בין המדאות הנולדין און בין אמרות שנמצאו בדברי חז"ל שנראים חולקים, ואתה המכין חכרים בבניינם ותיזה התאים, ואחר שהזהיר מן המקרים חדור וצאמו: כי אין דבריו כי אם חכם יראה זכר מרע, אלא עם הכסיל, אשר לא ידע להזהיר, יומתuper ובוטחת, על כן סמך שאין בור' גרא חטא, ואון [און] נאכ' לא ידע לא יטמא, כי אם צדקה עליין ז. הוא היה אומר: אין בור' ירא חטא וכו', בור' הגברי, והוא שאי בו לא מורה שהיא עץ חיים. ולא מעשים טובים, שהם כער' הגברי, והוא מלשון: שדה ברות ¹²⁴, והיא השדה אשר לא תורע ולא תצמיה, וזה אינו ירא מלחותא, כי אינו מכיר בגנות החטא ועבשו. עם הארץ, שאנו מן התלמידים, אבל יש לנו מוסר, והוא יודע בדרכי ישבו של עולם וידעו מערובת עם המון עם הארץ, ובאייש הוה אמרו חכמי האמת זיל ¹²⁵: מורה לנחרן ברג, ואמרו שמותר לסקלן, שנאמר: "עם הארץ ירgeomחו באבן" ¹²⁶, ואם עם הארץ כה, בור' מה תהא עליין, ואם תאמיר לפשאנה אשנה, תבוא עצמד לכל אלה, כי אם לא יתיר לך עזב את הארץ, אז לא יתיר לך הארץ החסיד, הוא לפנים משותה הדין, ועם הארץ אינו עשה אפילו צריך

¹²³ קתלה יאנ' ד. ¹²⁴ משלוי בב, יג' ¹²⁵ עי פאה פ"ב, א' ¹²⁶ פסחים מט, ב.

*¹²⁵ פסחים מט, ב. ¹²⁶ ויקרא כ, ב.

ח אף הוא ראה גולגולת את צפה על פניו המים; אמר לה: על דעתך — אטיפך, וסופה מטפיך — יטופון.

כ"י אם דרך הרגל העם, והכמת אנשים מלמזה מיושבי הארץ, לא דרך מחשבי
שכלו. שיעשה סיג לכunos לפנים משורת הצדקה שהוא החסד. קפוץ. מי שדעתו קצחה ואינו יכול לקבל דעתות שונות שבתלמידים
שאין כל הדעות שותה, וצורך המלמד להיות בעל דעת רצואה ומפייס ושיסביר
פניהם לשאליהם, (ואלו) [וואטילו] לשואלים שאלות חפלות שלא כעוני.
ולא כל המרביה וכיוון כי אחר בצעו לבו הולך.
ובמקום שאין אנשי זבור, לפי שאמר: זלא עם הארץ חסיד, והטעם
כמו שהשمعתיך, חזור והזהיר שיזכיא אדם עצמו משורה זו, אף' שאנו אדם
צדיק בארץ, שלא ילך הוא בדרך אגשי הארץ, וישתדל להיות איש, ואין
איש כי איש חסיד. ואחר שתוחיד להשרמן מהקרים האפשרים וויזע לעסוק
בתורה באמרו ולא תאמיר לכשאנה אשנה וכו', ובאוامر ולא כל המרבה
ב沙发上 מחכמים, וטעם כלם הוא שיודע מן המקרים האפשרים המצוויים, חזר
ואמר: טמא יעללה על דעתך כי עונש העבירות הוא מוות המתין, וכי יש מהם
מוכרחים מהם אפשררים, לא כי, אבל הם יכולים מחייבים לא אפשררים; ואוי
לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו¹²⁷, על כן סמד ואמר.

ח אף הוא ראה גולגולת וכו'. טעם זאת המשנה בניו על היסוד הכללי
אשר יסדו לנו חז"ל שאמרו: אין אדם נוגף באצבעו מלמטה עד שמכרוין
עליו מלמעלה¹²⁸, ההתורה והגביאת, ההורמה, מלאים מן הטעם הזה, ובעל
הגולגולת הזאת לא הגיע למדעה זו אלא שעשה הוא כיוצא, כי כו כתיב:
"כאשר עשית יעשה לך, גמוליך"¹²⁹ וגuru וכותיב: "אווי לרשע רע כי גמול ידיו
יעשה לו", על כו אמר: על דעתך אטיפך, ואתה גורר כי לא צפה זאת הגולגולת אלא
או ישאל שואל ותתך: הוזיאל ואתה גורר כי לא צפה זאת הגולגולת אלא
על שחזיפה היא לזרחתה, והוא הדין תאמר בראשונה: שחזיפה אותה ואתה
כ"י גם היא החזיפה תחילתה וכן למעלה, ומה זה ועל מה זה נעתה, והגה בגונרת
השם ב"ה החזיפו כל המצפין ולמה (יעשׂו) [יעונשו]. אף אתה אמר לו לשואל:
במקומות אשר חשה שאלת זאת על זאת המשנה, שאל לך אותה על המקרא
המפורסם בתורה, שנאמר: "ואשר לא צדה והאלקיםanga לך לידו"¹³⁰ וגuru, ולמה
ינוט והאלקיםanga אתה לידי, התשובה תמצאה בדברי במסכתה הזאת על דברי
הרמב"ם ז"ל שדבר על שעבוד מצרים, למה נענו מצרים וגורייה היהת:
"ידוע תדע כי גור יהיה ורער"¹³¹ וגuru, ותנוח ותעמדו על קושע אמרי אמרת,
ואחר שפירר שווה מות בנפש מריה וגם קבורה לא היהת לו אלא צף על פני
המים, חזור והערר כי הכל למיתה הם עזמדין, ואפי' הבא אל אבותיהם בשלום
ונגמר בשיבה טוביה ירום תולעה וסמרק ואמר: מרבה בשר מרבה רמה וגuru.

127 ישעתה ג, יא.

128 חולין ג, ב.

129 עובדית א, טו.

130 שמות כא, יג.

131 בראשית טו, יג.

ט הוא היה אומר: מרבהבשר — מרבה רמה; מרבת נכסים — מרבה דאגה; מרבה נשים — מרבה כשפים. מרבה שפות — מרבה זמה;

ט הוא היה אומר: מרבהבשר וגוי מרבה בשור, כל טובות העולם והגאותיו הם דמיונות, זולתי הנאה הגוף ותענוגיו במאכל ובמשתה וברחיצה ובסיכה ולשכוב בגדיים טובים ולתריה בזומרות שהם הנאות מורגשות מתחוקים האירבים וمعدנין הבשר ומרבין אותו, וכן אמר החכם: "וְגַם כֵּל הָאָדָם שִׁיאָכֵל וְשִׁתָּה"¹³² וגוי, ובמי שאינו מהבה את גופו כראוי אמר: "יש רעה אשר ראייתי תחת השמש ורבה היא על האדם, איש אשר יתן לו אלקים עוזר ונכסים וכבוד ולא ישלייטנו האלקים לאכול ממננו"¹³³, ואומר: "גומל نفسه איש חסד ועוכר שארו אפורה"¹³⁴, לא שהוא משבח תענוג הגוף, ולא אמר אלא כנגד המחסרים את נפשם מטובה מהבת הממן וממונם חביב עליהם מגופם, מכל מקום לא גינה תענוג הגוף כמו שנגינה תענוג הדמים, לפי שהענוג הגוף הוא תענוג מורגש והוא דבק בעצם האיש המתענג, ושאר התනאות גינה לפי שאין לעצם חלק בהם, כי אין אם כי אם דמיונות, ובهم אמר: מה יתרון לבעליה כי אם ראות פניו, על כן בא זה האדון ואמר: כי אפילו התענוג המORGש שמעדן את הגוף ומימה אותו הוא מרבה צער, וכן אחזויל: קשה רמה למת כמחט בשור חי"¹³⁵, לא שדעתם שהמת מרגש, אלא שכלי מי שדעתו נקייה יש לו להצער בחיו על ניוולו במותו, ויתנדל למעט מאותו ניוול.

מרבה נכסים. אבל לך כי הנכסים הבל הבלים שאין בו ממש, הגע עצמן שטמנת ממון גדול בקרקע, וונגנב אתה לא ידעת שונגנב והנק שמה טוב לב, ואומר: יש לי رب, ואפילו מעט אין לך, והנה אתה שמה לא דבר כי אם דמיון חזון לילת או בהתקף, אמרו לך: שונגנב והוא לא נגב, והנק סר וועך (עד) [על] שאבד ממד, והוא מצוי בראשות טמון בטור אהילך, ומה טוב ומה נעים הטעם הזה למשכיל על דבר ואונז שומעת תוכחות חיים, ווע והשכל כי האיש המתחPEAR והמתהיל בעושר ונכסים, וגם כן האיש ההולך סר וועך כי לא כביר מצאה ידו, כי האנשים האלה (ואם קמו עיי' עיניהם משיבם), אינם בעני המשכילד כי אם כתיגוקות שימושיים באגוזים, ותינוק זה אצלו ערימת אגוזים, ותינוק זה אין לו כי אם מלא חפוני, זה מגנן ומתחלל, וזה מקונן ומוחולל.

מרבה דאגה. דעת כי הפרש יש בין יגון ועצב ורונו ושאר לשונות וכיוצא באלו ובין דאגה, כי הדאגה היא כשאדם ירא משום צרה שתבוא עליו לעתיד, וכן אמרו שני המתוות וחצי המטה על המובח שבעו: "אם לא מדאגה מדבר"¹³⁶, ואמר "ודאג לנו"¹³⁷: "אדאג מהטהטי"¹³⁸, שהטעם עפ"י שאני בוטה בתסדים,

132 קהילת ג, יג. 133 שם, ג. א.ב. 134 משלי יא, יז.

135 שבת יג, ב. עיי' פירושי מהר"ל, שם.

136 יהושע כב, כד.

137 שמואלי-א, ט, ה. 138 תהילים לח, יט.

מרבה עבדים — מרבה גול; מרבה תורה — מרבה חיים; מרבה חכמה — מרבה ישיבה; מרבה עצה — מרבה תבונה; מרבה צדקה — מרבה שלום. קנה שם טוב — קנה לעצמו; קנה לו דברי תורה — קנה לו חי העולם הבא.

השם אdag שמא תגרום חטאתי, ושאר הלשונות הם הצורות שהאדם שרווי בהם, ולפי שאין אדם מצטרע בעשור ובנכיסים כי אם מיראותו שמא יאבדו, תפש התנא לשון דאגה, וראוי להאריך מעט בטעם הווע לבאר אותו ביאור על ביאור, ואם הוא מבואר לענייני המשמש, יש סמאל שמסמא העינים ומכה בסוגרים ומעוור עיני חכמים, על כן ראוי לדבר על אמולוי לב ולהשביע אותם בדברים נכוחים ולהראות להם כי הם רעבים רעב אשר: " מגד תבאות שמש ומגדי גרש יהים"¹³⁹. אין די למלואו וצמאים צמא אשר מי זה אין די לרשותה, וכי אם ירצו ישבעו וירשו, דשנים ורunganים יהיו, נכסיו של אדם הם מטלטליין והם בסוף או כלים, או הקrukוט, והטמלטליין או יהיו ברשותו ובאצזרותיו ובגנוני, או חז מצאותו ביד לווים ונפקדים. אם הם ביד לווים ונפקדים ירומ לבבו ויאמר: איך עשרתי מצאי הון לי, וכמה עבדים יש לי: כי "עבד לווה לאיש מלחה"¹⁴⁰, וגם הנפקדים ממיין לווים הם, ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה כי הוא הוא העבד, כי כל ימיו מכואבים, גם בלילה לא שככ לבו שמא העני חייב פלוני, שמא כלו נכסיו ביד בעל זרוע, שמא יכפר נפקד פלוני בפקדונו, ואלו הדאגות אין להם מספר, והגה הוא צר לצחות כל אחד ואחד מן החביבים, יימצאוות צרות רבות ורעות, וגם הקrukוט דואג הוא שמא ישתדרו, או ארנו אותן עוברי דרך, או שמא הפועלים לא עבדים כראוי. ומה פגעים נכוונים לעומתם, וכל פגע ופגע חkok ועוצר בלבד בעלייהם. הנה שגבת הובתוין, וכל פקdoneותיו ולשודדי ליליה, או לעילית שלטון, כל נכסיו בחזרה חדרין, הלא יdag לגביבים ולשודדי ליליה, או השמה שלטון, או לסייעיקון ואנפיחות ועתה אנשי לבב שמעו וראו כי הנכסים הם בעצם מהבל ימעטו כי אינם רק דמיון ודאגות היא רבה על האדם. ועוד העמינו כי התנא ע"ה דבר עם הנבاهלים להו כמי חילשות דעתם, ואמר להם: כי השמה זהה הוללות בעושה ובנכיסים אחד מני האף מן הדאגות: "ואהרטוי להוללים: אל מהולו"¹⁴¹, אבל שלמי הדעת אינם צרכין לטעם הווע, וכי אין לנו למגוע רגלינו מלודוף אחרי התבבל, כי אם מדאגה מדבר פחדרו שמא יאבד ממנו, לא כי, רק שלמי הדעת אם יצברו כperf כסף והוא עולה על הדעת, כי הוא גמנע שקרה בו שום חסרון אינם חושבים אותו לכלום. ומהם ימעט בעיניהם, וככובד אבן ונמל החול עלייהם, רק אשר יוציאו ממנה בהתגנותם לפני קולם ב"ה במצות, כי אם לפי צרכם ההכרחי, לחם לאכול ובודג ללבוש, ואיפלו זה אינם נאותים דרך תענוג כי אם דרך סמי הרפואה להווע וזה היא הדרך

139 דברים לג, יד. 140 משלי כב, ג. 141 תהילים עה, ת.

הישראל אשר ידרוך בה הירא את דבר ה': "ויבתוב ידו לה" ויקרא בשם יעקב ובשם ישראל יכונה"¹⁴¹, כי לא התפלל אותו צדיק יעקב ע"ה לكونו, כי אם על פניו ויחיזן שאמר: "ונתן לי לחם לאכול ובגד לבוש"¹⁴². ושלמה ע"ה שאל מאות השם ב"ה: "רש ועוושר אל תנתן לי", ואמר: "פָּנוּ אֲשֶׁר וְחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי מֵה' וְגֹרוּ", ואם שלמה דאג שמא יפתח העשור ויצא לידי כה, מה תהא עליינו אנו, ותוורת האמת אמרה: "וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה", וכתיב אחריו: "ורם לבך ושבחת"¹⁴⁴ גור. ושותה שביעולם איך תברח מפני ארץ נוהם ודוב שוקק, ולא תברוח מפני מכת הבזע שמייה את האדם לשכוח את קונו. ועתה בני אל חי אל תמייתו נש חכמה למלאות תאורת עפר מן התודעה: "ואל תבטחו בעושר ובגול אל תחללו חיל כי יגובל תישתו לב"¹⁴⁵, כי עושה יעשה לו לנפשים כנש יערות העמים¹⁴⁶, ולא תוכלון לשמר אוthon במשמרתכם, ואמ תשמരתחו תאספו רוח בחפניכם המבדיל בינויכם בין אלקיכם, ותוורת משה עבד ד' לא תמוש מפיקם, ועליה אמר הacket: "בהתהילך תנחה אותן"¹⁴⁷ גור, ואמר: "ומצא חז' ושכל טוב בעני אלקים ואדם"¹⁴⁸, אשר אנוש יעשה זאת, ובן אדם יחויק בה"¹⁴⁹, "עż חיט לא למחזיקם בה ותומכי מאושר"¹⁵⁰.

מרבה בשפום. דע כי המאמין בדבר ומדבק דעתו בו וכל מהשנתו, כי לפעמים יעלה בידו ואפילו הוא דבר הבא, והנשים דעתן קל¹⁵¹, ועל כן מאמינים בכשפים וועסוקות בהם, ולפעמים תעלה בידן כוונתם בהם, ולכנז אמר: "מכשפה לא תחיה"¹⁵², והוא הדין מכשף אלא שדברה התורה בהות.

מרבה זמה. בשפותה בגוניות התגא מדבר, סתם גוויות זונות וכל שכחנות שכך יצאו מכבוד משפטם ואין אימת בעל עליון, והאדון רוצה בכך כדי שיולידו לו עבדים.

מרבה גזל. כי העברים בחזקת פסלים, ואם הם בעלי אמגניות יודעים הם כי שכرون לרבען, ועל כן ישתדלו לגוזל לבעל הבית ויקחו אותו לעצמן וכן בכל עסק שיתעסקו בו. ועל דרך צחות השיר אני אומר: כי רבם עצמו הוא גוזל לעניין ישראל שאין משתקרים עמו, ועובד על מה שניגנו: ויהיו עניינים בני ביתך.

מרבה תורה. שהוא עוסק בתה ומקרב אחרים אליה. תורה היא כל, ואחר כך חור ופרט ישיבת חכמה ועצת וצדקה. כי העוסק בתורה בכל חום חיים. לפני שנה בסוף קנה לו דברי תורה קנה לו חי העולם הבא. כאן שינה מרבה חיים סתום על כירח כתהי הульם הות מדבר, והטעם כי העוסק בתורה בכל לבו יוכל בעיניו הנותר הועלם הות ותילר נפשו בעיניו משומן לא עליהם לבן, ולא يكنא בעשיים ממנו ויושמה בחולקו, ואם באו

¹⁴¹ ע"י ישעה מוד, ה. ¹⁴² בראשית כת, כ. ¹⁴³ משלוי, ל, ח-ט.

¹⁴⁴ דברים ח, יג-יד. ¹⁴⁵ תהילים סב, יא. ¹⁴⁶ משלוי, גג, ה.

¹⁴⁷ שם ו, כב. ¹⁴⁸ שם ג, ד. ¹⁴⁹ ישעה נו, ב.

¹⁵⁰ משלוי ג, ית. ¹⁵¹ שבת לג, ב. ¹⁵² שמות כב, יז.

י. רבנן בנו זכאי קיבל מהלל ומשמעותו. הוא היה אומר: אם עשית מורתך הרבהה, אל תחזיק טובה לעצמך – כי לך נוצרת.

עליו יסורין לא יבעט בהם, ועל בן ריבבה חיים כי יגעמו חייך ויתבר דעתו, והערב לו שנטו: „שנון ושמחתה ישיגותנו ונסו יגון ואנהה“¹⁵².

מרובה חכמה. כתעם: הרבה חכמה למדתי מרבותי, ומתלמידי יותר מכולם¹⁵³.

מרובה עצה. שאינו סומך על עצמו במעשיין, והוא תמיד גוץ ונמלך קדום מעשתך.

מרובה תבונה: שהוא מוציא דבר מתוך דבר העצה שיעצתו: „תנו לחכם ויחכם עוד“¹⁵⁴.

מרובה נחלה. לחתת לעניין ישראלי ולגמול חסד לעניינים ולעשירים לחיטים ולמתים, ובכלל גמילת חסדים והצדקה שהיא האדם מעביר על מידותיו ושלא ידקק על חבריו.

מרובה שלום. וכן כתיב: „והיתה מעשה הצדקה שלום“¹⁵⁵.

קנה לו דבורי תורה. לא נתחרר לי טעם בון, בעבור אורות הכלם"ד של לעצמו.

קנה לו בפרטיה הנוכರין, אם חשקת נפשו בה וקנתה אותה שהשתדר ועסק בה ובפרטיה יהגת¹⁵⁶, ובחילתה היא תורה של שם ב"ה ומשם האדם

בדעתו או ריא שלו קנינה לא כתעם מה שדרשו חז"ל בפסוק: „כי אם בחרת

ד' חפצנו ובחורתו יהגת¹⁵⁷, ובחילתה היא תורה של שם ב"ה ומשם האדם

חפצנו בה, היא תורתנו של עצמן¹⁵⁸.

קנה לו חי העולם הבא, יען וביען כי דבקה נפשו בחיים האמתיים אין מות של גוף יכול להפריד בין זבין החיים, אשר העם שכמת לו, אחריו

שווין להרבנות תורה DAG שמא העושה כן תזה דעתו עליון, חור ותותיר שלא יתפאר אדם בעניינו עצמו ויחזיק טובה לעצמו וסמכ ואמר.

י. רבנן בנו זכאי קיבל מהלל ומשמעותו. הוא היה אומר: אם עשית גור,

אין לך בריה שסורה מן הדורך אשר צוה אותה יצירה כי אם האדם לבדו,

אין לנו עסק כאן בעלויונם רק בתהווים הארבע יסודות וכל המתחות מהם כל איש ואיש מכל מיין ומין אשר תחת המשמש איינו יוצא כחות השערת מן

הכוונה אשר בעבורות נוצר, לא בעלי חיים ולא צמחים ולא מוחצבות ולא ימים ולא בתרות, כתעם שאמר בהגדה בש Amar R' פגחים בן יאיר ע"ה לנתר: גנאי

גנאי גנאי חולק לי מימיך, תшиб אוטו הנתר: אתה הולך לישות רצון קוגר ואני הולך לעשות רצון קוגר, וכי השיב ר' פגחים לנתר ואמר: אעפ"כ חולק מימיך ונחלקו המים¹⁵⁸. ואין לתעלות על הדעת כי חז"ל אמרים: שדרבר הנתר,

התפעם נגיד מאר, ותו"ל. ועיירונו בהגוזותיהם על טעמי באמיתת המציאות.

152. ישעתה לה, י. 153. מכות י. א. 154. משלי ט. ט.

155. ישעתה לב, י. 156. תהילים א. ב. 157. עז יט. א.

158. חולין ז, א.

יא חמשה תלמידים היו לו לרבען יוחנן בן זכאי ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאול ורבי אלעזר בן ערד. הוא היה מונה שבתם: אליעזר בן הורקנוס — בור סיד שאינו מאבד טפה; יהושע בן חנניה — אשורי يولדהו; יוסי הכהן — חסיד; שמעון בן נתנאול — ירא חטא: אלעזר בן ערד — מעין המתגבר.

ובאות ההגדה רמזו לנו מעלת בני אדם על שאר הנמצאים וסדרו העניין דרכו טענו וננטען, וכי ר' פנה טען את הנתר לחלק את מימיו גם לאוטן שהיה מליבין כמה לעשותות מצות לפסה, וכי השיב הנגר אמר: כשם שאתה רוצה לעשותות המצוה אשר צויתתך, כך אני עושה את אשר צויני. קוני אשר רצה לעזותי גנאי, ולמה בעבר אני את חוקי ואחלוק את מימי ויעמדו: כמו גדי עד שחשלים את חוקך, והшибו ואמר: עפ"כ שאתה עושה רצון קונית לא ראי מעשיך כראי מעשי כי מעלה רתבה. ונסבה למעלה מעלהך, כי מה שאתה עושה אין עושה אלא בתולדת מוחלטת בבלתי דעתך והשכל, ואני עושה רצון קוני בבחירה: בחכמה בחבונה ובבדעת שחנני. קוני, שעשני בצלם אלקים; ואתה עבדה של תולדת ואני בascal, אני אדרנה של תורה; ובא התנאה: הנה ע"ה ואמר לאדם: ותלא בהמות והצחים והיסודות מתיים, עוזרים רצון קונים. בחיקם טبعי מוחלט לא ישובתו, כמה וכמה יש עליך לעשותות ולמה תמייר רצונו קונית. מצד הדעת שחנגן וחיבך חביב שכלי ולמה תחיק טוביה עצמן מסאר הנבראים, שעושין תמיד רצון קונים, אבל אתה חייב לשבח ולפאר להודאות ולהלל לשם הנכבד והנורא על אשר משחך למלך על שאר חבריך התחזונים והמשילד במעשה ייון, וכל שת תחת גליך, וכל זה למה לפי שחנגן דעת להכير מעלהו ולעבדו בבחירה שכליות. וברוך את ד' אשר יעוץ ונתן לך תורה אםת. לא חמשה תלמידים היו לו לרבען יוחנן וגוי. לפי דברי אלו חמישה חכמים זו"ל היו וראוין לכתוב אותם באות המסתאה, סומך מסדר המשנה עניינים ומונינים ושבותם ובריהם לדברי רבן יוחנן בן זכאי, ואין מקום לסמן דבריהם לדברי רבן. ולא דברי זה לדברי חבריו, רק מסדר בגודל הצל, ובקתון כלו.

בור סיד. שלא היה שוכן שם דבר אפילו דבר אחד מתלמידו. אשורי يولדהו. שבוח כלבי שכל וראוין יאמרו עליו: אשרי שזה ילך אשרי שזה גדול, הטעם כי היה רצוי לאחיו ודבר שולם לכל זרעו. חסידי. שמעשו ונגניו לפני פנים משותה הדין הצדק, והוא הפסד. ירא חטא. ידע. מעין המתגבר. הטעם שהוא מתגבר על מוצאו ויפצץ מימיו החוצה, וכי כן היה ר' אלעזר שהיה מוצא דבר מתוך דבר, והיתה דעתו ובינתו מתגברת על מצא הדבר. על דעתך כי שבת התלמיד הראשון נמצוא בשני ומוסיף עליו השבה שפרט וכן בכולם, וטעם ירא חטא, לא שלא היה ר' יוסי ירא חטא, אלא שזה היה בטבעו ובהתולדתו בעל יראה יתרה.

יב הָוָא הִיא אֹמֵר: אִם יְהִיוּ כָל הַכּוֹמִי יִשְׂרָאֵל בְכֶף מְאוֹנִים, וְאַל יַעֲזֹר בָן הַוּרְקָנוֹס בְכֶף שְׁנִיה — מְכֻרֵיעַ אֶת כֶּלֶם. אָבָא שָׁאָל אֹמֵר מְשֻׁמוֹ: אִם יְהִיוּ כָל הַכּוֹמִי יִשְׂרָאֵל בְכֶף מְאוֹנִים וְאַל יַעֲזֹר בָן הַוּרְקָנוֹס אֶת עַמָּהֶם, וְאַל עֲזֹר בָן עַרְךְ בְכֶף שְׁנִיה — מְכֻרֵיעַ אֶת כֶּלֶם.

יג אֹמֵר לְהָם: בָּאוּ וְרָאֵו, אִיזּוּ הַיָּא דַרְךְ טוֹבָה שִׁידְבָּק בָהּ הָאָדָם? רַבִּי אַלְיָעָזֶר אֹמֵר: עַזְיָן טוֹבָה; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר: חַבְרָ טוֹב; רַבִּי יוֹסֵי אֹמֵר: שְׁכַן טוֹב; רַבִּי שְׁמֻעוֹן אֹמֵר: הַרְוָאָה אֶת הַגּוֹלֵד; רַבִּי אַלְעָזֶר אֹמֵר: לְבָ טוֹב. אֹמֵר לְהָם: רַוְאָה אַנְּבֵי אַלְעָזֶר בָן עַרְךְ שְׁבָכָלְלָ דְבָרֵיכֶם. אֹמֵר לְהָם: צָאוּ וְרָאֵו, אִיזּוּ הַיָּא דַרְךְ רַעָה שִׁיתְרַחְקָ מִמְנָה הָאָדָם? רַבִּי אַלְיָעָזֶר אֹמֵר: עַזְיָן רַעָה; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר: חַבְרָ רַעָה; רַבִּי יוֹסֵי אֹמֵר: שְׁכַן רַעָה; רַבִּי שְׁמֻעוֹן אֹמֵר: הַלּוֹה וְאַינְנוּ מְשֻׁלְּמִים. אֶחָד הַלּוֹה מִן הָאָדָם בְּלֹהֶה מִן הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שְׁגָאָמָר: לֹהֶה רְשָׁעָ וְלֹא יִשְׁלַׁם וְצַדִּיקָ חִזְנָן וְגַנְוָתָן (תְּהִלִּים ל' כא). רַבִּי אַלְעָזֶר אֹמֵר: לְבָ רַעָה. אֹמֵר לְהָם רַוְאָה אַנְּבֵי אַלְעָזֶר בָן עַרְךְ מְדָבֵרֵיכֶם, שְׁבָכָלְלָ דְבָרֵיכֶם.

יד הַם אָמְרוּ שֶׁלְשָׁה דְבָרִים. רַבִּי אַלְיָעָזֶר אֹמֵר: יְהִי כְבָוד חַבִּירָךְ חַבִּיב עַלְיךָ כְשַׁלְךְ; וְאֶל תַּהֲיֵי גַּוָּה לְכָעָסָוֹת; וְשׁוֹב יְמֵינוֹ אֶחָד לִפְנֵי מִיתָּתָךְ. וְהִוִּי מַתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אָרוֹן שֶׁל הַכּוֹמִים, וְהִוִּי וְהִירְבָּגְנָה לְגַחְלָתָם שֶׁמְאָתָכה. שְׁנָשִׁיכָתָם — נְשִׁיכָתָ שְׁוּעָל וְעַקְיָצָתָם — עַקְיָצָת עֲקָרֶב, וְלְחִישָׁתָם — לְחִישָׁת שְׁרָף, וְכָל דְבָרֵיהֶם — כְּגַחְלִיאָשׁ.

טו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר: עַזְיָן הַרְעָה, וַיַּצְרֵר הַרְעָה, וְשְׁנָאת הַבְּרוּות — מְזַכְּיָאֵן אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.

טז רַבִּי יוֹסֵי אֹמֵר: יְהִי מִמְנוֹן חַבְרָךְ חַבִּיב עַלְיךָ כְשַׁלְךְ; הַתְּקֹן עַצְמָךְ לְלִימּוֹד תּוֹרָה — שְׁאַנְהָרָה יְרֹשָׁה לְךָ; וְכָל מַעֲשֵׁיךָ יְהִי לְשׁוֹם שְׁמֵים. יב — תָּז — הָוָא הִיא אֹמֵר: אִם יְהִי כָל הַכּוֹמִי יִשְׂרָאֵל וּכְבוֹד, אֹמֵר לְהָם: בָּאוּ וְרָאֵו דַרְךְ פּוֹבָה שְׁרַדְבָּקְתָּה וְגוּ, אֹמֵר לְהָם: צָאוּ וְרָאֵו אִיזּוּ הַיָּא דַרְךְ רַעָה שִׁיטְרַחְקָ וְגוּ, וְהִמְאָרוּ שְׁלִשָּׁה דְבָרִים, רַי אַלְעָזֶר אֹמֵר: יְהִי כְבָוד תְּלִמְדָדָךְ וּכְבוֹד, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר: עַזְיָן הַרְעָה וְגוּ, רַי יוֹסֵי אֹמֵר יְהִי מִכְּנֹן וּכְבוֹד, אֹמֵר לְהָם: צָאוּ וְרָאֵו, כְּשֶׁשָׁאָל לְהָם עַל הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה, הָוָא אֹמֵר לְשׁוֹן יִצְחָא: צָאוּ וְרָאֵו, וְכָן הַגִּירָסָא בְכָל הַסְּפָרִים בְּטַלְיטָלָא וּבְכָל מְחוֹזָותָה.

ענְיָן טוֹבָה. שְׁסַתְּפָק בְּחַלְקָו וּוּתָהָר מִכְבָּדוֹ לְחַבִּירָיו, וְלֹא יַדְקַדֵּק עַלְיהָם וַיִּשְׁמַח בְּטוֹבָה חַבִּירָיו וּבְתַגְלָתָהָם. לְבָ טוֹבָה דַעַת נְכוֹנָה וּכְוָנוֹנָה רְצִוָּה.

הלה וaino meshalem. בוגר רואה את הנולד, כי הוא גועל דلت בפני לויים, וכשיצטרך ללוות פעם שנייה לא ימצא מלאה. חיב עלייך וגוי. אקדים לך הקדמה אחת להנצל בה שלא תדינני כמאיר בדברים לא במה שדברתי ובמה שנייני עתיד לדבר, והאות זאת, דעת כי הטעמים יתחלקו לשני חלקים, יש טעמים שהם חכמים, ואלו הם הנקריאות האמורות סתם, ויש טעמים שכוננות ותכליתם מעשה, ר' ל' שהם מורים היאד נעשה. החלק הראשון בשיחבר בם מהבר חיבור או פירוש אין לו להאריך כי אם לבארם בלבד, ושישתדל לבארם בדרך קצורה, אבל החלק השני שמחיב מעשה, ציריך המחבר להאריך ולהסביר את השומעים בדברים ולמושל משלים, ולהביא ראיות מפטוקים ומדברי חז"ל להביא מעשים שאירעו שאוותם שעשו מעשים על פי אותם הטעמים שעשו והצליחו, וכי נכשלו אשר לא בנו עשו, והטעם כי אין בחכמה שאין בה מעשה, כי אם לציריה בדעת, אבל בטעם שציריך ציור בדעת וילעשות מעשה על פי אותו צייר, ציריך אריכות, לפי שאי אפשר מעשה מבלתה טורת, ולכן יכבד ענינו על האדם, ועל כן ציריך המבאר שrogatch לבאר אותו הטעם לחביב בעניין המעינים המעשים שמחיב אותו הטעם במיעדים רצויין שמוציאים הדעת ומעוררים לב השומע להשתדל לעשיהם, והוא טעם יציב ונכוון ליראי השם ולהושאבישמו כדי לזכות את הרבים. ועוד טעמי זאת והמסבאתה הם מות החקיק החשני, ויזעטני כי הטעם ידי ממון חברך וכי לא הניגו לך תינוק שאיןו מבין אותן, אבל להוציאו לפועל חמי ראשי כי לא בטליב להתנגד במוסר זהה כי אם מתי מספר בזמנים העוברים ובזמנינו זה, בטליבם במעודם אותן שנזהגים במדה זו על כן ראיינו להאריך בבואר המדדה הווא כי היא פנית התורת. ושאל אדם אחד לשלל הוקן ע"ה למלמו תורה על רגלי אתה אמר לו¹⁶⁰: "וזאתה לדעך כמור" ¹⁶⁰. וזהו טעם יתי ממון חברך וכו', אין כי הדרימו שבעל מקום מחייבת שהיא הדומה והמתדמת בשקל אחד ובערך אחד ממשי, כי הוצר חמיים בע"ה לא יצא לעבדיו [דבר] שאי אפשר לעשונו, כי היאך אפשר שיאבב אדם את זולתו כאחבותו לעצמו, וטעם: "ואהבת לרעך" אין אלא במין שיאתב את חבירו ממן אותה האהבה שהוא אהבת את עצמו, אלא שאהבתו לעצמו ולזולתו כ שני אישים מהם ממן אחד ומשתנים בთואר, כן תשנה אתבתו לחברו בין: רב למעט. וכן טעם ידי ממון חברך וגוי, איש טהור עיניהם אהבת טהור לב יש לו מדחה זו, וכל שאין בו מדחה זו אין זה כי אם רוע לב, וכן אמר החכם: "גנש רשעossa והע לא יתוון בעיניו רעה"¹⁶¹. המדדה היקחה הזאת מעידה על בעליה שיש בו שלשה מעלות: טוב טעם ודעת, וטהרת לב, ובಥוחן בשם בכל לבו. ואבאר אתם אחת: טוב טעם ודעת, כי מי שטעמו עמוק בו ודעתו מיישבת עליו ידע וישכיל כי בשלום חביריו יהיה לו שלום, ראה גם ראה, כי מתחת לשם מטר על פני הארץ הסלע שהוא מחובר לעפר תלחלה ויוציא דשא ותגה טוב לו בטוב חבירו, והסלע שבראשי צוקין רום מים י עבור עליו ויבש לשעתו, לפי שאין סביבו דבר שמעכב את המים כדי לקבל מהם תלחחות, כמוחו

כגמשל כי ברבות טובות החבירים, גם אני לא אחשוד פי מלאכול בטובתך, ואם אדם מצליתו כחבריו המצליחים, הנגה מה טוב ומה נעים, ואם מטה ידו עמו, יחויקו בו או יעסק עמהם ויתהכר או ילווה עד עת בא הצלחתו ויפורעום. וכמה פנים חדשות יתחדשו בין בני האדם להשתכר זה עם זה, והפניהם הועופים שכטולם מי שאינו משתכר כל מעסקו כי אם ממתנות חבריך, הנגה הוא בסלע היישב מאלין שהוא חוק וקשה לחברינו ללחתו לו, והnge העני המתומטט יעמוד בעולם לא תמדו הצלחתו, אך אם יום או יומיים יעמוד לא אם אין הצלחה בעולם לא תמדו הצלחתו, אך אם יום או יומיים יעמוד לא ישר ולא יקום חילן, ודגמת הסלע שבארשי צוקין, הנגה נתברך כי מי שಡתו שלימה ישיב אל לבו הטעם הזה וירצה בטובת חברינו, וזהה ממון חברינו חבריך עליו בשלה, כי גם ממנו יאכל. טהור הלב, כי מי שהוא טהור לב בליך שום תערובת סיג, אפי' יעלת על לבו כי הוא מן הנגע שtagיע אליו שום הנגה מולתו, טהור לבו ישמחו הצלחת חברינו ויאתכם נדבה, כי כל דבר ישמה וישיש בדומה לנו, והוא טוב ורוצה טוב, והגה: ממון חברינו חבריך עליו, תהה מדעת קונו יש בו, שנאמר: "טוב ד' לכל"¹⁶², ובכתוב: "ישמת ד' בעמישו"¹⁶³, ותאייש הוא בלתי טהור הסיג אשר בלבד יפריד בינו ובין היושר. והבלתי ישר, הישר הוא הפכו, וכל דבר שונא הפכו, וכן זה שונא טוב חבריך, והגה זה העני כל מינו רעים, כי אי אפשר שלא יהיה בעולם מגליהין, והגה העולם בנחת ווואה בגינוי, והחכם ספר כי שני האנשים האלה, הטהור והבלתי טהור, ואמר: "מדרכיו ישבע סוג לב ומועליו איש טוב"¹⁶⁴, ומי זה הפסוק כי המונגה המוציאת הטהור שבה הוא למעלה והסיג למטה בתוך, על כן אמר: מדריכיו ישבע סוג לב, ומועלין, ומאשר עליין, הטעם מאשר על הסוג התואר הטהור, הסוג לב ישבע מן הסיג, ואיש טוב ישבע מן המטור, וישם בטוב העולם: "וכל מי עני רעים, וטוב לב משתה תמיד"¹⁶⁵. הבתוון בשם, החיש אשר יבטח בהשתדלוין יראה ממון חבריו כי הוא אבידה אשר אבדה ממנו ומצאה חבריו וכי הממון ההוא גוזל הוא אותו, ויצטער עד אשר ישיב לו חבריו את האבידה והשיב את הגויה אשר גזל, טעם והשבה שהולך וסוער עליי ים החמדה וחומר כל אשר לרעהו, כי זה העני הגנה רוח ולאחר על דבר השם שהוא בוטח על השתדלוין, כשהחבירו מוצא מציאות, אומר: אילו עברתי אני על אותו מקום קודם חברי התיי מוציא אותן, ואם נשתכר חבריו בסchorה יאמר: אילו נודמתי אני בעת שבא הסchorה זו לחבריו אני הייתה משתכר השכר התואר, וביצא אבלו העוניים, והגה כל פרטת ופרטת שמתכرين חברינו, לשפים בעניינו ולצנינם בצדיו: "ההבותה בשם חסד יסובבנתו"¹⁶⁶, בטחוון אמרתי שיבטה אליו בכל לבנו, ויסלק מחשבתו כל שום בטחון, וכל שום חבריו וכל שום תקות וכל שום תוחלת בהשתדלוין עצמוני, ולא בשום אדם זולתו כי אם בעור אשר תחת כל השמים לו הוא יגידו מהיה כל חי מומנת היא הנותגה. ובועלות האיש אל המעלת העלינה חוות לא

162 תהילים קמה, ט. שם גד, לא. 163 תהילים קמה, ט. שם גד, לא. 164 משלי יד, יד.

165 שם טו, טו. 166 תהילים לב, י.

יקנא בצלחת הבירו, כי אמר לו נפשו: זו מחת אלקים היא לא הבירך קגאה בהשדרות, ולא אתה חסרת אותה בהתרשותך, כי ברכת ד' היא תשיר, ולא יוסיף עצב עמה¹⁶⁷, ולא די כי לא יקנא בצלחת הבירו וניצל מהולי הנקה שהיא רקב עצמות אלא כישמעו בצלחת הבירו יתשבו טובה, ושמועה טוביה תדשן עצם¹⁶⁸, וישמת ריגל על טוב המשועה שתי שמות, האחת כי אין בטחון כוה מתחוק כי אם בלב טהור, וטהר לב ייטיב לבו בטובות הבירו כאשר השמעתיך, והשמה השנית כי כאשר יראה הצלחת הבירו יוסיף אומץ בבטחוינו בשם, כי גם כן יציל בידיו, כי בן אמר החכם: וטהר ידים יוסיף אומץ¹⁶⁹, אזו יהיה ממון הבירו חביב עליוו כלשהו.

ואל תהיו נוח לפערות. כלומר שאם אין ממון הבירו חביב עליוו כל ימי מכאים וכעס עניינו. כאשר תגבר עלייך מורת הצעס תקצר נפשך בעמלך ותכעס ותחזקך כל היום. וזה ע"ה אחר אשר הורה לנו בדרך המירות הנפש ומחדשת בלב כוונה רצiosa, ומלוקת מלביבנו הצעס, חור ותוהירנו: אל תהיו נוח לכעס, כי בן דוד הרופא האומן, בתחילת ימך הליה הורה שמסבבת החולין.

שוב يوم אחד. כי בהסירך הצעס מלבד יעילך להעביר הרעה מבשרך, כל שכן אם תראה שלמהר אתה מות שיקל עלייך רעת תאות הבשר, כי למהר אתה מות וירם חולעים ויבאש, ותשוב מזו הדרך תרעה ותקח צדקה לדרכך אשר אתה הולך לנצח נצחיהם, וטעם ים אחד לפני מיתך: כי לא ידע האדם את עתו¹⁷⁰, ונמצאו כל ימי בתשובה.

אורן. האור הוא מלון: "יהי אור"¹⁷¹, והוא הלב, וכן הוא אומר: "באורים כבדו השם"¹⁷². והלב הוא הולך למחרות מן הגדלת, ואינו חם כל כך, על כן אמר: שיתחמו נגדי אורן, שיקת הטעמים במדרגה ישרה, ולא נחרום לקרבה אל הרוב כי אם מרוחק במקום שאין הייד סולחת ולא נקרב אל הגדלה שלא נכוות.

נשיכת שעול. שיינו עוקמות, וכשהוחבן בגוף יקרע קרע גדול בשיזיאם. בגחלי אש. כי הם דברי השם ואומר: "תלא פה דברי כאש"¹⁷³.

ר' יוסי אומר: עין הרע רוב הביצג, שנאת הבריות. רוע הלב. מזיאין. ברוע עינו לא ישיג תאותו ותאותו תמייננו, וברוע לבו לעולם אינו רואה כי אם אשר הוא שוא ונותע בעיניו.

ידר ממו. גם המשנה הזאת מזרורית להתרחק מאשר גינה אותו למעלה, כי מי שהביב עליו ממן הבירו אינו שונא את הבריות. וזהתקין עצמו למדוד תורה לא תרע עינו, כי התנאי הראשון ש策יך המתקין עצמו למדוד תורה הוא ההסתפקות. וטעם עצמן כי אם זהה עצמו לא יתכן עצמו לבך, אין מנהיל אותה ביום הגהלו את בניו, ואומר: לא יגעתתי ומצתתי אל תמיין¹⁷⁴.

לשומות שמויות. בפי אל תהיינו כעבדים המשמשים, תמצא זה הטעם באර הימין.

¹⁶⁷ משלי י, כב. ¹⁶⁸ שם טו, ל. ¹⁶⁹ אירוב י, ט.

¹⁷⁰ קהילת ט, יב. ¹⁷¹ בראשית א, ג.

¹⁷² ישעה כד, טו.

¹⁷³ ירמיה כג, כת.

¹⁷⁴ מגילה ז, ב.

ין רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקרית שמע; וכשהת מתפלל — אל תעש תפלתך קבע, אלא תחנונים לפני המקום ב"ה, שנאמר: כי חנוך ורחום הוא, ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה (יואל ב, יג); ואל תהרי רשע בפני עצמן.

ין רבי שמעון אומר: הוי זהיר בק"ש וגור. הוי זהיר שיקרא אותה בעונתה של שחרית קודם הנץ החמה, ושל ערבית אחרי צאת הכוכבים, ושיקרא אותה בכוונה, והחפלה שהחרית אחר הנץ החמה, וממנה בעוד שימוש על הארץ באורה ובויה, ואע"פ שהיה מחלוקת של ר' יהודה ותיכים למצוות, והקדום וכלה בחכמים¹⁷⁵, מכל מקום חכמים מודים שהזריזין מקדימים למצוות, והקדום וכלה ישא ברכתה, קבע. שלא תהיה כמו החוכם שכשיפרע אותו האדם ירווח לו, תחגנותיהם. כדי ששאל ארכיו ממי, שאם בידיו גליין וידוע לירודע דעתך כי חובה על העבד לעבד לרבו בדבר הנכבד שיש לו, וידוע ג"כ כי ההבדל המובהר והנכבר שהבדיל השם בו את האדם משאר בעלי חיים הוא. והיבבו ונקרו השם ב"ה: „השם מה לאדם“¹⁷⁶, „ונברא ניב שפהיהם“¹⁷⁷, וכשתתבונן בזה הטעם ר"ל הדבר תורה אותו פלאי, ולבו נסמק ל„נורא“. תחלות עשו פלא¹⁷⁸, ועל כן הווירה תורה אמרת לשמור ולעשות מוצא שפטים, ובمعد הנפלא אשר כמוו לא נהי לפניו ואחריו לא תהי כהן, מעמד הר סיני, אזהרה ראשונה שהזהירנו ייחדו של עולם הוא: „לא תעשה“¹⁷⁹, כי אנטיכי, ולא יהיה לך אינם בכלל המציאות, כי אם קבלת עול מלכות שמים, ואחרי שמלך עלינו קדשנו במציאות, ואנו והזהירנו אזהרות, אזהרות לא ת שא בראשות וחכמי האמת אמרו: שכל שאנו עומד בדברו הוא כעובד עז¹⁸⁰, ואמרו: שיתה בטילה, ואמרו: שכל המגבל פיז מעמיקין לו גהינם¹⁸¹. והביאו ראייה: „שווה عمוקה פין זורת“¹⁸², והתבונן בפליות דבריהם. שקוראין נבל הוצאה דבר בבלתי הגון על הפת, ואמרו: מעמיקין לו גהינם מודה כנגד מדת, והוא חילל כבוזו שיש לו על שאר בעלי חיים והשליך תפארתו לארץ ונקרו נבל מלשון: „נובלת עליה“¹⁸², ועמיקין לו כמו שהעמיק הוא, והupil הגבואה שהוא הדיבור, ומאשר הפלגה התורה ותכמה בעונש מי שמחלל כבוד הדיבור, יתבונן המשכיל וימצא טוב מעלת עבודה האדם את השם ב"ה בדברו, וכי אי אפשר לאדם לעבד עבודה בכבדה כמו, והוא שיתה התגין התייזובי שהוא דבר שפטים שווה ומוסכם עם ההגין הפנימי. שהוא מחשבת הלב, ועל כן בא זה התגנה ואמר: הוי זהיר בק"ש ובתפללה, וראיתי להאריך בטעם הזה כי הוא כבשונו של עולם, וקדם לכן אקדם הקדמה. והיא זאת: דע המעין השם יודיעך אורח חיים כי ייחוד השם נתבאר מאדם ועד משה באר היטב, ובמקצת הדורות נסתפק עליהם עניין האלקות,

175 ברכות כו, א. 176 שמות ד, יא. 177 ישעיה גו, יט.

178 שמות טו, יא. 179 שם ב, ג. 180 סנהדרין צב, א.

181 שבת לג, א. 182 משליכם כב, יד. 182* ישעיה א, ל.

ר"ל השגחת האל בבריותו, וכאשר נסתפק עגין האלקות נסתפק ג"כ למקצת אומות עגין היחוד, עד שבא אברחות ע"ה וביאר ופרשם ההשנה מקצת פרוסום, שנאמר: „ויקרא שם בשם ד' אל עולם“¹⁸³, ונדרקה זאת האמונה בו ובורעו אחריו משאר תאות, עד שנקרא השם חמיוחד: „אלקי אברות, אלקי יצחק, ואלקי יעקב“¹⁸⁴, „אלקי העברים“¹⁸⁵, וכשבא מוציאת רבנן של כל הנביאים ע"ה פירסם בכל העולם כי ד' והוא האלקים בשמים ובארץ, פרוסום גלווי לכל העמים, והוא ע"ח מצד שהוא נביא לא דבר ביחסו, כי אין אמונה הייחודה נלפקת מצד הנבוותה כי אם משיקול הדעת, אבל אמר ויציב כי מאשר פרוסם בעולם כי ד' הוא האלקים, וכי העולם מחודש, בתבואר היסוד לכל בא עולם ביאור לא יבואו ספק, כי אין מחודש בלתי מחדש, והמחודש ב"ה הראת נפלאות על ידי משה נביאו שאפשר להעתות כי אם בכח השם הייחודה, וזה הביאו האמיה אשנה בתבואר לאדם ועד אברותם, ומאמברותם עד משה, אלא במקצת דוחות נשחתה, בעבדים ע"ז, עד שבא משה ופרשמו וביארנו, כאשר המשמעתית, לא בדרך אריסטו וחכריו ותשוטיט אורתיה מבני עמנון, אשר כל ראיותינו בנווות על קדימות העולם מימידות על כי ד' אינו האלקים, יספר פי' דוברינו שקר, ומ יחבירי | המקובנה שwon עדות תמצא העיקר הוזעקה¹⁸⁶, שבנו בפניהם ונודע האלקות, וכן אמר: „שמע ישראל ז"ז“, שסתום עיקר מגמות הפסוק הוא האלקות, ופי' פסוק: „שמע ישראל אתה ז"ז“, שאתם יודיעים עד' הוא „אלקינו“ כמו שראים, הנה תקומה אתה, ז"ז אה"ז, פמו שכבר ייזכרם במתיבת מונה שאלקינו אחד. וסmodo לו: „ואהבתת“, הטעם הוואיל ואליקנו אחד אתה חיב לאהוב אותו בבל לבבך, כי אין שם אחר שתנתן לו תלך באהבתה. והעד הגאנן על זה הפני כי אילו היה עיקר מגמות הפסוק לתהוויד על הייחודה היה לו לומר: שמע ישראל אחד ז' אלקינו, ועוד שגנ, כי אחות¹⁸⁷ של שגנ, באחד כדי להמליכו בשם ובראו רוחות רוחות¹⁸⁸, וזה עגין שבאנכי האלקות, וזה הוא צול מלכות שמיים, ואח"כ צול מאות, הנה בתבואר כי אנכי ות הפסוק אינם בכלל המזומות כי אם בקבלת מלכות חמוץ המזוחה, יסוף קרית שמיט: „להיות לכם לאלקים“¹⁸⁹, ועתה כל מבקש ז' שם לבני לזרבי האדון הזה אשר אמר לך: הו' זהריך וכו', וכאשר תראה כי יצאו הכהובים זchor בלבך מי בראם, כאשר אמר: „שאו מרים עיניכם“¹⁹⁰ וגו', והעלת על דעתך דבר גבורותיו ותלבש חרודה ואימנה ורעדת באצורה: „כי הוא תאלקים בשמיים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוזר“¹⁹¹. וכאשר תצייר זה בדעתך הוזיא אותו בפיך וברכתו ואמור: ברכוך אתה ז' אלהינו מלך העולם אשר בדרכו מעריב וגו', ויהיו דבריך אלה משמיים לאוניך מה שאתה, מאמינן במחשבתך ובבדעתך לא דבר שפטים ולבד אין ענק, ודע והאמת כי מה אהבת השם ואותנו לימד אותנו תורה ומצוות, והוזיא זה הטעם בפיך, ואמור: אהבת עולם אתה לנו וגו',

¹⁸³ בראשית כא, לג. ¹⁸⁴ שמות ג, ו. ¹⁸⁵ שמות ג, יט.

¹⁸⁶ שם ב, ב. ¹⁸⁷ דברים ג, ד. ¹⁸⁸ ברכות יג, ב.

¹⁸⁹ במדבר טו, סא. ¹⁹⁰ ישעה מ, כו. ¹⁹¹ דברים ה, לט.

וכאשר תאמר: ונשמעו ונעלמו בדברי תלמוד תורהך, ישמחו לבך והעלונה כליותך. בדבר שפטיך מישרים, כי אם תאמר בפרק ולברך לא כן, תהיה בכלל דברי שקר לפבי אלקי אמרת, ואח"כ אמרת בשמה וגילת ורעה: „שמע ישראל“ גו', ואמור לנו מה עצמן עצמן בכלל ישראל בתורת עדות. וכן הערוני חוץ' כי הכוונה בהיות עי' של שמע וдолית של אחד גדולות, שהשם בוחן לבבותה והוא עז על האדם שמעיד בפיו אם הוא מעיד בלבו או לא, וסדר השלש פרשיות בכוננה גדולה ובעדות נאמנה. ואח"כ תאמר אמרת ואמנה שתקבל אלקתו ומלכותו וממצותיו לעדי עד, ושאר משני הברכות, והחפלה וסmodo נגואלה לחפלה ואל תשיח ביןתיים, והשכיבנו היא תחילת תפלה, וכן אחז'ל השכיבנו כתפלה אריכתא דמייא¹⁹². וכשתרצה לשון תקראי השתי הפרשיות שמע והיה אם שמעו, יושב בסתר עלין עד כי אתה ד' מחשסי, והשכיבנו עד כי שומרנו ומיצילנו אתה, וחסמוך לו ואנחנו עמר וצאן מריעיתך עד פרית אחותך ד' אל אמרת, ומומר ואתה ד' מגן בעדי, והומומר של אהירין, ומומר „השימים מספרים כבוד אל“ ופסוק „נפשי איזותיך בליליה“, ופסוקים אחרים. וקודם ק"ש אמרו: „זכרתי בליליה שמך ד“ גו', ואחר כל הסדר תוה אמרו: „אם זכרתיך על צורעך“ גו', ואם כהה אתה עיטה, אם השכיב לא תפחד, ואם תעוזר בליליה אל תפנה לך לבטלה, וזכור דברי החכם ע"ה שאמר: „עיין רואה ואחן שומעת הי' עשה גם שניהם“¹⁹³, „אל האhab שבנה פון טורש"¹⁹⁴, כי בעודך ישן אין עינך רואה ולא אניך שומעת וכמעט תעזה מעשה שם כאלו הוא שוא. והתבונן בטעם הזה אם בעל דעת אתה, וקיים לך קודם עלות השחר, כי כן אמר דוד ע"ה: „עורתך בבדוי עורה הנבל וכגנו ערירה שחיר"¹⁹⁵, „וחכון לך ראתך אלקיך ישראל"¹⁹⁶. וטהר גופך מן הטנוך ונפשך ולבדך מן החונך, וסדר הברכות סדר, וכשתתחילה כל ברכה וברכה תכוין בטעם הדבר שאתה מביך עליון, כי אם תברך ולא תדע על מה אתה מביך כמעט תהיה ברכת לבטלה, והזהר שלא תאמר: זוקפי כפופים ו מגביה שלדים כי אם האחת, ואם תברך שתיתן האחת היא לבטלה, והזהרתך על זה לפי שוראיyi רוב הסדרורים שבמבחן ברגש כתבים שתיהם. ודע כי המברך ברכה לבטלה הוא עבר על לא תsha, וכן ראייתי בכל הסידורים שבמבחן הנזכר שמקדים שלא עשני גוי, שלא עשני עבד, שלא עשני אשה, והוא טעות כי לברכה ידועה אין לו להקדמים אחרות עליה. והברכות שאנו מברכין בבורך כבר נטפלנו להם, ואנו חייבין בהם ואותן הברכות, שלא עשני ושלא עשני כל היום כשר להם, ולא סדרו אותן אלא כדי שלא נשכח אותן והייב אדם לברכ אותן בכוונה רצוייה, לפי שלא עשה אותו גוי שאינו חייב במצוות, ולא עבד ושפה שפטוריין מןמצוות ידועים. ויברך את השם לפי שעשו מחייב במצוות: שגדול המצוות עושה ממי שאיןו מצווה ועושה¹⁹⁷. וכשתברך הג' ברכות של תורה ברך בלב שלם ובשמה ובוטוב לב על הלקחת הטוב שנתקן לך להיווך

192 עי' ברכות ד, ב ובחשיבות הרשב"א סי' נא. 193 עי' משליכ, ב, יב.

194 שם שם, יג. 195 תהילים ג, ט. 196 עמום ד, יב.

197 קידושין לא, א.

ולהתיבר בעולם הות ובועלם הבא, והבדילן מן התועים והוציאד מאפללה לאורה, וסדר דברי התורה סמור לברכות בלי שום הפסיק שיתה ולא הפסיק הפלגתו זמן. ואח"כ תברך ברכת שאמר וסדר הזמירות והפסוקים שנתנו לומר ושירת הים, וברך ברכת ישתחבה וענה אמן על עצמד כי היא סוף הברכות. ודע כי בברוך שאמר יש ט"ו פעמים ברוך, והוא אומר: ברוך הוא אחר שאמר והיתה העולם הוא טועה ומוסיף על המניין, כי אם ברוך אומר וועשה. וטעם הט"ו כנגד שם י"ה, שאליה ט"ו מיני שבת, ואלו הם שיר ושבתה וכו'. ודע כי דוד ע"ה היה המירות قولם הם על דרך השם, ומזמור תהלה לדוד. ודע כי דוד ע"ה היה משתמש בויה השם משאר הגנאיים, והתפעם שכח השם הזה היה נלחם בעמלק ומהותה את בכרו, שנאמר: "כִּי יַד עַל כֵּס יְה"וּ¹⁹⁸, ושאל ע"ה לפני שלא תשלט בח זה השם בעמלק נקרעה מלכות ישראל מעלייו ונגניתה לדוד, על כן היה משמש ביה", השם שייעורו על עמלק, ועל כן סדרו הברכות על זמיותיו תחילת וסוף בחמש עשרה כמו שהשمعתך. כד קבלתי מאドוני אבי ז"ל. וראיתי להשלים לך הענין למה הוא זה השם כנגד עמלק, דעת כי חמיש עשרה חסדים שעשה השם עמו מפוזרים בעולם: כשהוא עמלק להלחם עם ישראל, מהם היו עושים כבר ומהם היו עתידיין להעשות, ואילו נשלמה כוונתו בישראל היו נשחים העשויים ובטלים העתידיים, וזה השם אשר סודו ט"ו בכהו היו עושים הט"ו חסדים ועל כן הוא נלחם בעמלק, ובגאותה מצרים נתברר כי גדול ד' מכל האלים, ואלו הם הט"ו חסדים: הוציאנו ממצרים, עשה בהם שפטים וכו'. ואחר ברכת ישתחבה תחילת בסמור קריית שם, והתבונן בטעמיהם רעד לנוכחות מי אתה מדבר: לנכח אלקינו האלקים, וקריאת שם על הדרך אשר השמעתך, וכשתאמר: אמת ויציב ונכוון, אמר כל אותם הלשונות בכוננה רציה כי אתה מקבל עלייך מה שאמר הכתוב שאמר בסוף הקרייה: "...אָנָּי ד' אֱלֹקֶיכֶם", וכי הוא בעיניך ומהשบทך אמת ויציב ונכוון ושאר הלשונות, כי כן אתה אומר בפיך את כל הלשונות, הדבר הזה עליינו, והדבר הזה הוא להיות לכם לאלים, וגם כן תעשה בכל אמת ואמת, התבונן בלבד מה שאתה מוציא מפיך, ובאשר תאמור: אמת מצרים גאלתנו היטב בכוננה רציה, ובעדות נאמנה, כי השם המפורסם ביה' גאלנו בכהו הגדיל, ולא היה מקרת, ולא כה גלגול ולא כה כוכב, אדרבא כי ניצח ושדר המערכות בורונו הנטויה, באבותנו ובחלמו הוא גאלם, כי הוא האלים בשמיים ובארץ, והשגת בנו וקיים: "...וגם את הגוי אשר יעבדו דן אגבי"¹⁹⁹. והתפלל בסמור מבלי הפסיק, וכאשר תתפלל באמונה זאת שקוועה בדעתך תהיה תפלהך מקובלת, כי המסתפק בהשגהה תפלוו תועבה, כי אין יתפלל בפיו ובשפטיו ולכון אמר לא ושומע אין לך מאת המלך. וזה סמכיות גואלה לתפלה. ולמקובלים טעם נכבד מאד, והוא פלאי, אני רשאי לפרשו, ואין בין טעם של מקובלים ובין הטעם שוכרתי כי אם שטעםם הוא המעללה הראשונה והטעם הנוכר הוא המעללה של מטה הימנה ושניהם חבורות אשא אל אהותה. ובהתוות דבר אלקوت האל וגאות העם אשר הוא אלקינו בפיק ובלבבך קום קרא, אל אלקיך: "...או תקרה זו" לעגה²⁰⁰.

198. שמות יז, ט. 199. בראשית טו, יד. 200. ישעיה גה, ט.

ית רבי אלעזר אומר: הוּא שׁוֹקֵד לִימּוֹד תּוֹרָה; וְדוּ מָה שְׂתַשֵּׁב אֶת אֲפִיקוֹרָס; וְדוּ לִפְנֵי מֵי אַתָּה עַמְלָה, וְמֵי הַזָּה בַּעַל מְלָאכָתָךְ, שִׁישְׁלָם לְךָ שָׁכָר פְּעוֹלָתֶךָ.

ואל תהיו רישע לפני עצמן. אחר שזרו על התפללה ושיתחנן האדם לפני השם יומם לו: ,,כִּי חָנוּן וּרוֹתּוֹן הָאָזָן,, חור. ואמר: ,,ואל תהיו רישע לפני עצמן, הטעם אל תדין את עצמן שאתה רשע ותאמר: היאך אפשר שישמע השם תפליתי, ואני המריתי את פיו, ותחדל להתפלל, אל תהיו רשע לפני עצמן, ותחפלל כי חנון ורוחם הוא, ונחם על הרעה אשר דבר לעשה לך על אשר חטאתי וישמע תפלייך ויראה תחינתך.

יה ר' אליעזר אומר: הוּא שׁוֹקֵד וּבָרָה. הוּא שׁוֹקֵד, מנו: ,,כִּי שׁוֹקֵד אָנִי''²⁰¹. הטעם, האדם כל כבודתו וכל מגמת פגיו ללימוד תורה ושאר עסקי העולם טפליים, ושתחיה תוכלית כוונתו בהתעסקו בהם כדי להתפרנס ולהיות למדוד תורה. את אפיקורוס. האדם היושב לבטה בביתו ואינו ירא מצד אויב לא יכין כלי זון, וכן הלומד תורה, אמרנו: ,,כִּי בְּתַחְלָכוּ תַּנְחָה אֹתוֹ וּבְשַׁבְּבוֹ תִּשְׁמֹרּוּ עַלְיוֹן''²⁰², בא' והזהיר זה החכם ע''ה, כי השׁוֹקֵד ללימוד תורה שיחזור ויעזין היטב בטעמי ויבחנים ויעלה על לבו מה שיוכל לטען עליהם האפיקורוס דילין לו תשובה להשיבו, וזה הטעם מועיל הרבה לתלמיד כי ידקק במה שלמדו יתר ועיזן יפה נקל, ואמרנו: הגי מיל' אפיקורוס גוי אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפרק²⁰³, הטעם כי הגוי אינו יודע עיקרי התורה ולא שמע את שמעה מאבותיו ולא ראה את כבודה הוא עצמו, על כן אם טוען עליו אין לטעמה עליין, וראו לחמול עליון ולהסביר לו תשובה נצחות, אולי ישמע רישיב, אבל מי שידע בכל אלה המעלוות, מעלות התורה, וטעם דרכיה והכיר אותה וכperf בתה, אין זה כי אם מריד ומעל, וכל אשר תשב עליון ירגע ויתקצתו היוסף לחטא, על כן ראוי לשוטק ממנו מושום: ,,וְלֹפְנֵי עֹור לְאַתָּה מְכֻשָּׂל''²⁰⁴.

לפניהם מיש אתה עמל העמל שאתה עמל בהיותך שׁוֹקֵד ללימוד תורה ובהתדרותך להסביר על החולקים עלייה, כשהתבונן גדולות נותן התורה שאתה עמל לכבודו, תדע ותשכיל כי עמלך מנזהה, ומה יפה חלקך ומה נעים גורליך שכחית לך.

ומי הז בועל מלאתך, עובדי האל נחלקים לשני חלקיים: החלק האחד עובדים לשם הנכבד ב''ה, בהיכרים כי הוא הרואי לעובדו ולשרתו: ,,בְּמִצְוֹתֵינוּ חֲפִץ מְאֹד''²⁰⁵, ולא בשכר מצותו²⁰⁶, כי אין בעיניו שכר כי אם עשה חסד ומשפט וצדקה, כי באלה חפץ הקב''ה, ובחילק השני. הוא עמל ורוצה שכר פועלתו, לכן בא התנאה הנה על כל כת וכת כפי השוגנה, לכת של החלק הראשוני, אמר: דע לפני מי אתה עמל, לכת של החלק השני אמר:ומי הז בועל מלאתך, כדבר עם שכיר יום ישעשת מלאכה ביום ויטול שכרו בלילה.

201 ירמיה א, יב. 202 ע''י משלו ז, כו. 203 סנהדרין לח, ב.

204 ויקרא יט, יד. 205 מהלום קיב, א, 206 ע''ז יט, א.

יט. רבינו טרפון אומר: היום — קצר, והמלאה — מרובה, והתפעלים — עצלים, והשכר — הרבה ובעל הבית — דותה. כ. הוא היה אומר: לא עלייך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לבטל הימנה. אם למדת תורה הרבה — נוטנים לך שכर הרבה; ואני הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעתק'; ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא.

פרק שלישי

א. עקיביא בן מהלאל אומר: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה: דע מאיין באית, ולאן אתה הולך, ולפנוי מי אתה עתיד

ואחר שזרכו להיות האדם שקו לממוד תורה, ושכרצה המשנה חורה להזהיר ולומר: כי אין במדת ימי האדם כדי להשלים מלאכת התורה, על כן סמן ואמר: יט. ר' טרפון אומר: היום קצר וכו'. לפי שנראה מכל דברי המשנה הזאת כי אי אפשר לו לאדם לצאת ידי הובחו, ואולי היה הטעם GRATIS לחיות האדם מתרפה במלאכת התורה, כי מתרפה ידיו בשמו: היום קצר והמלאכה מרובה, סמן ואמר:

ב. הוא היה אומר: לא עלייך המלאכה לגמור וכו' לא עלייך המלאכה לגמור, כלומר אין חובת האדם לעבוד את השם להשלים ולגמר כל מלאכת העבודה, כי אם לעבוד כפי יכולתו בלבד, והוא שלא יבטל אף שעיה אחת שלא יבורך, כי לכך נוצר, ואין שכר, מעולתו תלי וועמד עד שחשלם כל המלאכה, אלא אם למדת תורה הרבה נוטני לך שכר הרבה, וישנה לשכירות מתחילה ועוד סוף.²⁰⁷

לעתיד לבוא. מכאן מדבר שם. יעבד אדם כפי כחיו ולא תשיג ידו כדי מהייתו כי אם בקושי ייבעת ויאמר: זו תורה וזה שכרת, ויקנא בהholics בראותו שלום רשעים, הוהיר ואמר: דעת מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא, וכי מייעוט השגך מטוב העולם הזה, בן ירצה וכן יפרוץ בצוור החיים.

פרק רביעי

א. עקיביא בן מהלאל וכו', ואין אתה בא לזרע עבירה. הטעם אם תכוון ממשיך על פי אשר יחייב לך הסתכלותך בהם לא תבוא לידי עבירה. מאין באית. כשיעללה האדם על לבו זה הטעם לא תוויה דעתנו עליינו יהיה נבואה בעינוי נמאם, ויינצל מוחלי הגאות שהוא ראש לכל תחוליא הנפש המחלישה אותה: "ובעיטה צורת גום כעס", התאות הגשמי: "ושפהה תריש

לייתן דין וחשבון. מאיין באט, מטיפה סרוותה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה. ולפנֵי מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפנֵי מלך מלכי המלכים הב"ה.

ב' רבי חנינא סגן הכהנים אומר: هو מתפלל בשלווה של מלכות — שאלא מורה איש את רעהו חיים בלוונו.

గברתת², והתענה תחת ידיה ובהגيعי לשונת: מאיד מאיד הוא שפל רות, יתבאר הטעם הזהobar היטוב.

ולאן אתה הולך, ובעהות האדים הטעם הזה על לבבו יקלו בעיניו מהmedi העולם וכל מעלותו המוגנית בעושר ונכסים וכבוד, כבוד דמיוני שהוא קלון באמת, וכל הרודף אחריהם אותם תמיתנו, כי מאנו האמת והצדק מעשיהם חפזו התועה, וכאשר ישתכל המשכיל באלה שני הדברים, ראשית האדם כלימה ואחריתו רימה, ישוב לבו בדעת ותבונת, ויאמר: א"כ במא הוא האדם נכבד משאר בעלי חיים, ובמה כחו גדול שהוא רוחה בהם והם נרדמת והוא לו לעבדים, שנאמר: "וְרָדוּ בְּדָגֶת הַיּוֹם"³ וגור, ישוב המשכיל לברker בין האדם והבאהמה לדעת על מה זה ועל מה זה, ויראה את האדם מדבר ובן דעת, וכי יש בו דעת האלקים ומعلתו מעט למעלת המלאכים החיים, ויראה הבהמות אלים גם بلا דעת ומעלותם למעלה מעט מן הצמחים המתמים, אז יאמר המשכיל: אכן נודע הדבר, כי מעלה שאר האדם על שאר בעלי חיים ובין המות מצד הדעת לא מצד הגוף והנכסים, וכי בדעת יבחן בין החיים ובין האלים אשר ובין הטוב ובין הרע, והואיל ויש לו מעלה הבינה הזאת רצה האלים אשר נתנה למדוד תורה ומצוות, למאוס ברע, שהם הגוף והנכסים, ולבחור בטוב, שהם דעת תורה והטוב המעשים. ואם יכוין מעשיו על פי התורה הוא כהן לאל עליון, ואם יכוין אותם להבאות בשד והון ירד למטה מן היסוד התהתקון, ועל שני הדריכים משגיח וושאופט. על כן הסתכל לפנֵי אתה עתיד ליתן דין וחשבון שהוא מלך מלכי המלכים. ומפני אמר לו מה תעשה, ואין לך מנוס ומשגב מפני דינו כי אם בעשורתך רצונו, ועתה בן אדם הסתכל באלה השלשה דברים בשיבה ונחתת ודעת יתרה ואין אתה בא לידי עבירה.

ב' ר' חנינא סגן הכהנים אומר: הוא מתפלל וכו', אחר שהזהירה המשנה את האדם לתקן דעתו ומעשיו מצד עיונו והסתכלותו, נסמכה לה משנה שבית להזהיר למי שאין לו עין זו לה辨ין בין טוב לרע, או שייצרו גובר עליון והוא חובש אותו בבית האסורים: ואין חbos מתר את עצמו⁴, והויל אותו שיתפלל בשלום המלך ושיעבור תחת שבט משלו וישמר את פיו, וכן נאמר „שומ תשים עלייך מלך"⁵, ואחוז"ל: שתהא אימתו עליך⁶.

² משלוי ל, כג. ³ בראשת א, כו. ⁴ ברכות ה, ב.

⁵ דברים יז, טו. ⁶ כתובות יז, א.

ג' רבי חנינא בן תרדיון אומר: שנויים שישובים ואין ביניהם דברי תורה — הרי זה מושב לצים, שנאמר: וּבָמוֹשֵׁב לְצִים לֹא יִשְׁבֶּת שְׁרוֹהָה בֵּיןֵיכֶם (תהלים א, א); אבל שניים שישובים וועסוקין בדבורי תורה — שכינה שרואה ביןיהם, שנאמר: אוֹ נִדְבַּרְוּ יְרָאִי יְיָ אִישׁ אֶל רְעָהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמַע וַיְכַתֵּב סְפִירָה זָכוֹרָה לִפְנֵי לִירָאִי יְיָ וַיַּחֲשִׁבָּה שְׁמוֹ (מלachi ג, ט). אין לי אלא שנים, מנין שאפילו אחד שישוב וועסוק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובל לו שכר הרבה? שנאמר: יִשְׁבֶּת בְּדַד וַיַּדְמֵם כִּי נִטְלָל עַלְיוֹן (אייה ג, כה).

ח' חיים בלענו. כתעם: „גבולם שאלה חיים“, שפירשו השאלה הוא הקבר בולע גופי בני אדם שלמים, כן גבולם אנחנו, ואין אנו צדיכים לחתחם איכרים מרוב התגברותם עליהם, וכן אמר הנביא ע"ה: „וחעשה אדם כדgi הים כרמש לאמושל בו“, ואחזה⁸: מה הדגים שבים הגדול בולע את הקטן, אף בני אדם הגדל מתחבירו בולע אותו⁹, ובא זה התנהא ע"ה והעיר אותנו והזהירנו שאין בדעתינו כדי לישב את דרכינו כי: „לפתח חטאך ריבץ¹⁰ וכולנו נתקלין בו וכי אנו צדיכים לשפט מושלים, וכן צותה תורה אמרת: „כי יפלא מפרק דבר למשפט"¹¹ וכו', וקנסת מיתה את הנפש אשר תעשה בידך רמה לבתי שמעון, והארצתי בטעם זהה להתרחק מעלה דרכי המתפלשים הסומכים על דעתם ונשענים על בינהם וכופרים בתורה.

ר' חנינא בן תרדיון אומר: שניים שישובים ואין ביניהם וכו'. ואין ביניהם וכו', לא די שלא עשו מצוה אלא שעשו עבירה ואם נועדו שנים יחר ואין ביניהם דברי תורה. כי עתה הגידו לי למה ישבו כי אם לאכול ולשתות, או לפחות לשוח שיחה בטלה, ואי אתה יכול לומר: כי הם עוסקים בישובו של עולם, כי על כן אמר: לשון יושבין, כלומר יושבים בטלים: „ובמושב לצים לא ישב“, וסמור לו: „כי אם בתורת ד' חפצו“, משמע כי שנים שנוצעו ואין בתורת השם חפצם שהוא מושב לצים.

שכינה שרואה, ואל יעלה על דעתך שאמרו זה דרך הפלגה, אלא שהודיעו לנו טעם אמרת, ומה אם עובי רצונו שעושין צלמים הבל מהה מעשה העתוועים משפייעים ומושכים אליהם כחות רוחניים, אדם שנברא בצלם אלקים עacci¹², שכשישוכך בתורת אמרת שתשרה עליו שכינה, וכאשר הצלם העשיינו אלא דמיין כך הרוח הנמשך אליו אינו אלא דמיין שווא, והאדם שנברא בצלם אלקים שורה עליו רוח צדקה ומשפט רוח דעת ויראת ד'. ישב בדד וידום, כי היושב בדד אין לו צורך להשמיע קולו.

7. משלו א, יב.

8. חבקוק א, יד.

9. ע"ז ד, א.

11. דברים יז, ח.

10. בראשית ד, ג.

ד. רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה — كانوا אכלו מזבחית מתים, שנאמר: כי כל שלוחנות מלאו קיא צאה בלי מקום (ישעיה כה, ח). אבל שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו דברי תורה — كانوا אכלו משלחנו של מקום, שנאמר: וידבר אליכם: זה השולחן אשר לפני יי' (חווקאל מא, כב).

ה. רבי חנינא אומר: הניעור בלילה, והמהלך בדרך יהידי ומפנה לבו לבלתיה — הרי זה מתחייב בנפשו.

ו. רבי נחוניא בן הכהן אומר: כל המקבל עליו על תורה — מעבירים

ד. ר' שמעון אומר שלשה שאכלו על שולחן וגוי מזבחית מתים. צלמי ע"ז הם גלמים מתים, והרוח הנמשך אליהם הוא כת הנמשך מآلמים אחרים מתים מצד עצם כי אין להם אלהות מצד עצם כי אם מצד השם המיחד שהוא אלקים חיים, והאוכלים והשותים להנאת גופם ולמלאות קריסם ואינם זוכרים את אשר עשה לנו את הנפש הונאת חכם וכיריסם אלהיהם ועובדים אותו, והמון שאכלו הוא תקרובות ע"ז, הואיל ואינם מכירים שנותן להם המקום ב"ה, והוא היא הראה שכותוב: "בלי מקום", שהשולחנות שאין להם זכרון למקום אינם מלאים כי אם טופת. ואין הגוף הטהור מקבל אותם, אדרבה דוחה אותם, או קודם העיכול השני והוא הקיא או אחר העיכול השני יצא ואמר לו. ופליאה מבני דעת טעם שלשה ולמה לא אמר: שניהם, ואולי הטעם כי הנסנים שמא יתעסקו בדברים וייהו נידוני כshawgini, אבל כשהם שלשה היה לו לשישי להוציאם, והואיל והשלשה הסכימו הסכמה בלתי הגונה הוא הקשר אמיין:

ו. ר' נחוניא אומר: עבותם הם שלשה, וכן אמר מיכה המורשתית ע"ה: "השר שואל והשופט בשפטם והגדול דבר הווות נפשו הוא ויעתווה" ¹³ כי השור והשופט והגדול שלשנתון הסכימו על הרעה ויעתווה.

ז. ר' נחוניא אמר: שידברו האוכלים על השולחן דברים מוכחים שהם בעברות השם, כמו: "אל הנער הזה התפלתי" ¹⁴, שפירשו בעבר.

ה. ר' חנינא אומר הניעור בלילה וכו'. הניעור בלילה הוא יהידי על מטהו, והמהלך בדרך, תנאי ידוע הוא בטעם, כי המהלך בעיר מושב, אף' שהוא מהלך יהידי בראותו בני אדם יתdzשו בדעתו מחשיבות ביישובו של עולם, או מתרד מחשבתו להסתכל בהם ולהבין דבריהם, אבל בהיותו עיר במטהו או מהלך בדרך יהידי אין לו מי שיפנה לבו לבלתיה כי אם נפשו ועצמו, והנפש החוטאת היא מתמות, הוי הרוי זה מתחייב בנפשו.

ג. ר' נחוניא בן הכהן אומר: כל המקבל עליו על תורה וכו'. מעבירין לפי שמי שהוא בן דעת ומשעבד עצמו לתורת האמת, תיקר נפשו בעינו משום

מןנו על מלכות ועל דרך ארץ, וכל הפרק ממנו על תורה – בותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ.

ז' רבי חילفتא איש כפר חנניה אמר: עשרה שיוושבין ועוסקין בתורה – שכינה בינויהם, שנאמר: אלהים נצב בעדת אל (תהלים פב, א). ומניין אפלו חמשה? שנאמר: ואגדתו על ארץ יסדה (עמוס ט, ז). ומניין אפלו שלשה? שנאמר: בקרב אלהים ישפט (תהלים פב, א). ומניין שאפלו שניים? שנאמר: אז נדברו יראי יי' איש אל רעהו ויקשב יי' וישמע (מלachi ג, טז). ומניין שאפלו אחד? שנאמר: בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך (שמות כ, כא).

ח' רבי אלעזר בן יהודה אומר: תן לו משלו – שתהה ושלך שלן. וכן בדוד הוא אומר: כי ממך הכל ומידך נתנו לך (דברי הימים א, כט, יד).

לבו ולדאוג למסים ולארכוניות שם על מלכות ולא לעטקי העולם לפני שהוא מעט עסק ועובד בתורה, והבנה הוא בן חורין. זאני אומר שהוא בן חורין בלבד אלא שהוא מלך, ואלה הדברים הטעלים הם עבדיו, והפרק ממנו על תורה הוא עבד עבדים.

ג' ר' חילفتא איש כפר חנניה אמר: עשרה שיוושבין ועוסקין בתורה ובפר. איש ר"ל אדרון ובעל אותו הכפר כמו: "איש חיל"¹⁵, שהטעם בעל חיל. עשרה. ידוע ליהודי דעת טעם העשרה, והוא פלאי. ועל כן הוא אומר על שאר המספרים: ומניין, שאפין, יesh ספרים שגורסין הראה על חמשה: ,,ואגדתו על ארץ יסדה,, ויהיה פ"י אגדתו אגדת חמיש אצבעות. ויש ספרים שגורסין: ,,בקרב אלקים ישפטו,, ופי' ב"ל שלשה ובעל דינין שנים. ויש שהראיה על שלשה: ,,בקרב אלקים ישפטו,, וזה אנחנו מונה הבעלי דיןין. ויש שמביא ראה מאן וגודתו, ופי' מן אגדת איזוב שהן שלשה, עץ ארץ ואיזוב ושני חולעת, ולא מצאתי הכרעה והעיקר ידוע עם הראות שונות.

ה' ר' אלעזר בן יהודה אומר: תן לו משלו וכו'. תן לו משלו. מה נכבד ומה יקר הטעם הזה ליהודי דעת, והמשכילים יזהירו כוותר הרקיע בהסתכלם אליו וינצלו מן הפתיות הנכשלים בה הרבה פתאים, ולא הפתאים בלבד הם נכשלים בה כי אם הרבה מבعلي דעת, שכשיהם נותנין צדקה, מוציאין יציאות במצות כגון לעשות סוכה ולולב וציצית וחפליון חושבין כי יתרה עשו ומהזקינו טוביה לעצם, ולא ישיבו אל לבם כי לא הוציאו כי אם מעט מועלן הפקdon שהפקידם בעבודות בעל הפקdon, על כן בא התנאה זהה להסfir

¹⁵ שופטים ג, כט. בפירוש ר' יונה אמר: פ"ל שפ"ט י"ג. בפירוש ר' יונה אמר: פ"ל שפ"ט י"ג.

ט. רבינו יעקב אומר: המהלך בדרך ושותה ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה, מה נאה ניר זה — מעליין עליון, כאלו מתחייב בנפשו.

יב. רבינו דוסתאי בר ינאי אומר משום רבי מאיר: כל השוכח דבר אחד ממשנתו — מעליין עליון כאלו מתחייב בנפשו, שנאמר: השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (דברים ד, ט). יכול אפילו תקפה עליון ממשנתו? — תלמודו לומר: ופנ' יסרו מלבדך כל מי חיך (שם) — הא אינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו.

יא. רבינו הניינה בן דוסא אומר: כל שיראת הطاו קודמת לחכמו — חכמו מתקיימת; וכל שחכמו קודמת ליראת הطاו — אין חכמו מתקיימת.

המכשלה: הזאת ממחשובותינו לזכור דבר אדוננו דוד המלך שאמר: "כי מפרק הכל ומידך נתנו לך", ושבנברך לבעל הפקדו על אשר נשאר בידינו, ושלא נחזוק טוביה לעצמנו על אשר נתנו לנו מידיו, ואם ככה אנו עושים שכרנו הרבה מאד, כי חסיד השם בכל מעשינו, ואשרyi דרכיו ינצחו.

ט. ר' יעקב אומר: המהלך בדרך ושותה ומפסיק ממשנתו וכו', ניר, העושה תערוגות לרע שעושין אותם. כמו במחוגה והם יפים, והרואה אותם חיות לבך¹⁶ ואפי', הכי תלמוד תורה עדית.

מתחייב בנפשו. מפני שהפסיק ממשנתו וגורם שתשתכח מפיו כדכתיב: "ושמור נפשך מאד פן תשכח"¹⁷, ואמר: כאלו מתחייב, לפי שאינו מתחייב בנפש מכל, עד שישב ויסירם מלבו.

ג. ר' דומתאי ביר ינאי אומר משום ר' מאיר: כל השובח דבר אחר ממשנתו וכו', דבר אחד, כי כל הירא את דבר השם וחושב שהוא עドותני והאותב לא יעדך דבר. וזה שישב לו והסיר מלבו את דבר השם וחושב עד אשר שכח אפי' דבר אחד ממשנתו אין זה אותב אמרתי, והנה אין נפשו קשורה באהבת האלקים אשר נתנה. ועל כן הוא מתחייב בנפשו, וכן הטעם הזה נלמד כמה הוא שכר העוסקים בתורה לשמה, ועליו אמר דוד ע"ה: "אשרי האיש"¹⁸; ו"אשרי תמיימי דרך"¹⁹; ו"אשרי דרכיו ינצחו"²⁰.

יא. ר' הניינה בן דוסא אומר: כל שיראת הطاו קודמת וכו', אחר שהזהיר ר' דוסתאי זיל שיהיה תלמודו של אדם כתוב על לוח לבו, ושישמור ושלא

16. ברכות נח, ב. 17. דברים ד, ט. 18. תהילים א, א.

20. ע"י משליך, לב.

19. שם קיט, א.

יב. הוא היה אומר: כל שמעיו מרובי מחכמו – חכמו מתקימת;
וכל שמחכו מרובה ממעיו – אין חכמו מתקימת.

יג. הוא היה אומר: כל שרוּת הַבְּרִיתָנוּ נוֹתָה הַימָּנוּ – רוח המקום
נוֹתָה הַימָּנוּ; אין רוח הַבְּרִיתָנוּ נוֹתָה הַימָּנוּ – אין רוח המקום
נוֹתָה הַימָּנוּ.

ישכח ממנו אפילו דבר אחד, בא ר' חנינא וגהה לו הטעם שיגרום לאדם לשומר תלמודו ואמר: כל שיראת חטא וגוו, הטעם כי מי שהוא ירא חטא, לימוד על מנת לעשות, ידקך הרבה בתלמודו ויבעם לו לשומר אותו בבטנו, ייכוין על שפטיו תמיד, כי בכל רגע ורגע הוא צריך לדעת מה לעשות, וכיונו ירא חטא איינו לומד לעשות, ואין לו לומד לשם שמים, על כן יספיק לו בדעתו לדעת לשאת ולחת ולחותה על חבריו, ולא ישים לב לדעת העקרבים להיות מדקך במצב, וכן אמר החכם: „לא יהפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו"²¹, וכיון שאין בידו עקר כל מהרה יאבד הענף. ומהשר נתברר לר' בחכמת עשיית המצאות שתתקאים כשייראת החטא קודמת יתרה לך ג' כי הטעם בחכמת הגנשתך כי מי שהוא ירא חטא וחפשו בתורת השם הפץ נמרץ ויראה לו בתחלה תלמודו בנסתור שם טעם נוֹתָה מעט מדרך התורה ואפי' כמלוא נימא, יראת חטא תברר לו כי הטעם ההוא בלתי אמיתי ויחזרו ויבקש לדעת חכמה ומוסר, ר' ל' שיתישבו בדעתו החכמה והמוסר שהיא התורה והמצאות והיו לאחדים בידם, החכמה תזרז על המעשה, והמעשה יזכיר החכמה, והחכמה תעוז.

יב. הוא היה אומר: כל שמעיו מרובי מחכמו ובור' הטעם כי רבוי המעשה יותר ממה שמחיבת החכמה, הוא סייג לחכמת,

יג. הוא היה אומר: כל שרוּת הַבְּרִיתָנוּ נוֹתָה גּוֹרָם – דעת כי טוב בעיני כל אדם עשות הישר והטוב, ואפילו אותם שאינם עושים אותו מכירין מעלה העשויים נוֹתָה דעתם מהם ומשבחין אותם בלבם, והרשעים אין דעתם נוֹתָה זה מזה, כתעם סחדי שקרי לאוגרי זילי²², על כן כל שרוּת הַבְּרִיתָנוּ נוֹתָה הַימָּנוּ, יש לנו עדות נאמנה כי רוח המקום נוֹתָה הַימָּנוּ אמר החכם: „ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם"²³. והעליה בידינו ממשנה זו: שיקח האדם מוסר מהבירינו ולא יהיה נשען על בינו ויבטל רצונו מפני רצונם ושישתדל בכל יכולתו להיות רצוי להם הויאל והיעיד חכמי האמת ואמרו: כל שרוּת הַבְּרִיתָנוּ נוֹתָה ואשריו ואשריו חלקו מי שזכה לבבולם הזה יגעמו חייו, כי הכל אהובינו ולעולם הבא: „יבוא שלום יגוח על משכבר"²⁴.

21. שם יט, ב.

22. סנהדרין קט, א.

23. משל ג, ד.

24. עי' ישעה גז, ב.

יד. רבי דוסא בן הרכינס אומר: שינה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת הילדים, וישיבת בתים נסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם.

יד. ר' דופא בן הרכינס אומר: שינה של שחרית וכיו', אחר שעירו ר' חנינא שישתדל האדם להיות רוח הבריות נוחה הימנו, בא ר' דוסא והוחיר על הדברים המשגנאים את האדם בעניינים אלקיים ואדם, ואמר: שינה של שחרית שאיןו משכים לבית הכנסת ויבورو זמן ק"ש שהוא קודם הנץ החמה לכתלה, וכן התפללה שהוא הנץ בסמור לכתלה, וזה עיקר עבדות השם, וכן אמר החכם: „אשרי אדם שומע לי לשקו על דלחותי“²⁶ גור, וכשהאדם משכים ידע מאורות שאריעו בעיר בלילה, אם חלה חבירו יברך אותו, ואם מת לולה אותו יונחם את אבלו, ואם ארעה קטטה בין חבריו ישתדל להטיל שלום, והרבבה פרטיהם יש תחת הכללים האלה, ומילא ידע בכל אלה לא יברך, ולא ילות, ולא ינחים, ולא יטיל שלום, והנה הוא: „מור לאהיו ונכרי לבני אמו“²⁷, והנה הוא יוצא מן העולם. ואמר החכם: „עין רואה ואוזן שמעת“ גוי וסמוד לו: „אל תאהב שינה פן תורה“, כי הוא מזוהיר ואומר לבאי עולם: הלא ידעתם כי העין והאוזן השם עצם, והישן אינו רואה ואינו שומע, והישן יותר מדאי הוא עושה מעשה ביה שם העין והאוזן كانوا הוא לשוא, והנה חטאה גדולה, ודאו חטאיכם אשר תמצא אתכם, هو: „אל תאהב שינה פן תורה“ ותחפש שם אלקיך כי סמכת אליו עשות השוא.

וין של צהרים. לפי שעד ארבע שעות הוא זמן סעודת, וכן הוא אומר בפסחים²⁸, ועל כן אין אוכלין חמץ בערבי פסחים כי אם עד תשלום ד' שעות בלבד, ומון הצהרים הוא אחר חצי היום, נמצא מתשלום הסעודת ועד הצהרים לפחות שתי שעות ומשוחר, והשורה יין בזמן זה ישתכח, כי הינו שבתור הסעודיה אינו משתכר, והנה זה שכור לא עסוק בתורה ולא מתחפל ואיןו עסוק בישובו של עולם, ויצטרך לבוא בחדריו ויגstor לדתו בעדו פן יראו חבירו, והנה הוא יוצא מן העולם.

ושיחת הילדים. תבלבב דעתו של אדם ולא יוכל להתערב עם בני דעת. וישיבת בתים נסיות של עמי הארץ. לא חבורות. הטעם כי תערובת האדם וחברתו עם עמי הארץ אליו יהיה בישובו של עולם, אבל המקומות הידועים שמתכנסין שם תמיד עמי הארץ להרגיל לשבת שם עליהם, יוצא מן העולם, כי אל תיכמים לא ילך שם באמת אנשי העולם, ועל כן אמר על כלם מוציאין את האדם מן העולם, לפי שהזהיר מן הדברים שמוסיאין את האדם מן העולם הזה, חור להזהיר מן הדברים שתורידין את האדם מן חי העולם הבא, ואמר:

26 עי תהילים ט, ט. 27 משלי כ, יב, יג.

25 משלי ח, לד.

28 יב, ב.

טו. רבי אלעזר המודעי אומר: המכחל את הקדשים, והמבזה את המעודות, והמperf בירתו של אברהם אבינו, והמלבין את פני תבירו ברבים, והמגלה פניהם בתורה, אף על פי שיש בידיו תורה ומעשים טובים — אין לו חלק לעולם הבא.

טנו. ר' אלעזר המודעי אומר: המכחל את הקדשים ובו... המכחל, מוציאו שום דבר מקדשי מזבח לחולין. המבויה, שנוהג בהם מנהג בזינו ואינו מכבד אותם לפי שלא נקבעו חיים עצמן בתורה, אלא לפי שהנשיה ובע"ד הגדול היו קובעים אותם על פי חשבונות ותנאים ידועים שאין כאן צורך אותם לכרכם, והיו דוחים ראש השנה מיום המולד למחרטו ולפעמים למחורת מהרתו, ועל פי אותם הדוחות והבזויה אותם הוא הבני והמאום, כי מי שאמר והיה העולם ב"ה צוונו לנו蒿 בהם קדש על פי קביעותם, שנא': „אללה מוציעי ד' אשר אתם מקראי קדש"²⁹, משתקרא אתם אותם הם מועדי, הא למדת שהם מועדי השם³⁰. המperf. שמושך לו ערלה, וראיתי אנשי אמרת שבשביל אורה זו שנזהרין לשוט בגבר במנוגסיהם ופושטין אותם משוננסין במים, ולא ידעתי הטעם, וראוי ליוחר בדבר ולהתנהג כמנוגם, כי יראי השם וחושבי שמותיו. והמגלה, הרמב"ם ויל לא היה גורס שלא כהלכה, ומperf מגלה פנים שעובר עבריות בפרהסיה. ובוטלייטה ומהוזותה ובמחוזות אחרים גורסין שלא כhalbת, פי' שלא על פי התורה שבעל פה שהיא ההלכה. והמלבין, כשמכלימין את האדם משתניינו פ"ו ותוסו אדרמיותם ויתלבנו, ולשון התלמיד:iza זאויל סומקא וatoi חיוורא³¹.

אי לו חלק. מדה כנגד מדה, הוא חל קדשי המקדש לא יבוא אל מקדשי אל. המבויה, הוא בזה לנשיא ולבע"ד הגדול מהם קדשי השם לא יזכה להתחבר לקדושים אשר בארץ. המperf, הוא הפר ברית עולם לא יזכה לחיי עולם, ואמרו חכמי האמת ז"ל: כי אברהם אבינו ע"ה עומד על פתחה של גהנם לשמור שלא יכניסו שם בעלי בריתו. וכי אם ח"ו הרשע בעל ברית לא ימלט רשע את בעליו מדינה של גהנם שמושכנים לו ערלה תחלח ואחר כן מכינסין אותו³². והגודה זו אני אשיבנה לך בסמוך יישוב יונם לירדי שלל. המגלה, הבושא והעוות מדות אלה בנפשם נמצאים ולא בגוף, והוא העו פניו גוללה אותו למרות עיני השם אשר עשה לו הנפש, לא תוכחה נפשו לזרור החיקם, וזהו לדעת פי' הרב ז"ל כפי שנזכר למטה. ולדעת הגורסין שלא כהלכה הוא לא חש לדברי הנביאים ולהחכמי התורה דור אחר דור שתעתיקו תורה שבעל פה ממשה רבינו ע"ה ולא האמין להם, לא יזכה בנחלת אלקינו אמן. וכן אמר הנביא: „אם לא תאמינו כי לא תאמינו"³³. והמלבין, הוא הכלים את

29. ויקרא כג, לג. 30. ר' י"ח כד, א. 31. ב"מ נח, ב.
32. בראשית רבה מות, ח. 33. ישעיה ז, ט.

טו. רבי י Ishmael אומר: הוּא קָلֶל רַאשָׁן וְנוֹתֵת לְתַשְׁחֹרֶת, והוּא מִקְבֵּל את כל האדם בשמה. יז. רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש מרגליין לעורה. מעשרות – סיג לעושר; מסורת – נדרים – סיג לפרישות; סיג לחכמה – שתיקה.

חבירו ברבים והכו נפש כי הנפש היא הנכלה כי לא הגוף, כן הש"י ירב את ריב הנכלם וקבע את המכלים, נפש תחת נפש. ועתה אישב לך ההגדה כאשר יעדתי, דע השם יודיע אורה חיים, כי מי שידעתו זהה אין בידו ספק כי כל דבריו חוויל הם דברי אלקים חיים. נמצא להם הגדות שחדעת מרחיקתיהם, וחובה על יראי השם ולהושבי שמנו לקרב אותם לדעת כפי ציוויהם אם יכול ואם לאו ישאר באמנותו ותומתו כי הם דברי אלקים חיים וכי יש להם נסתר. והגדה זו לפ"ז קוצר דעתך אין כוננתם שאברהם אבינו ע"ה יושב בפתחה של גנים, והכוונה שבזכותו של אברהם שקרה בשם ד' אל עולם⁸⁴,ינו אנו בנו לזכות לחיי העולם הבא, ונמלטם מדינה של גנים, ובפרט בשבייל ברית מילה, כי הוא טעם נפלו. ומה שאמרו שמוסכין לוurrella תחולת, הכוונה כי כל כרך הרשיע עד שלולים ממנעו זכות ברית מילה, ואולי שהטעם גדול יותר מאד ואנכי לא ידעת. ונשוב לפרש המשנה אחר שהזuir על הלבנת פנים: هو קל בראש, ושיתנהג בכובד ראש עם הקطن ממנעו כדי שיגרום הוא לקטן להסיר מסוה הבושת וסמק. ואמר:

טז. ר' י Ishmael אומר: הוּא קָל לַרְאֵשׁ וּפּוּ תַשְׁחֹרֶת. שהבהיר שעורותיו שחורים. ו"ם שהוא מלשון תרגום: „לא חמור אחד מתם נשאתי“³⁵ שתרגומו שחירות, שהטעם לא נשתמשתי בו, ובא התנא לזרו שיתיה האדם קל בפני מי שהוא ראש ונכבד, ונח בפני המון העם שהם ראויים לשמש. ושיהיו הכל שווין להתקבל אותם בשמה. אחר שהזuir להיות האדם קל לראש, חור והזהיר שלא יתנהג כן עם הנשים, כי אם בצענה ובכובד ראש וגוו, וסמק ואמר:

יז. ר' עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש וגוו. שחווי, וכן אמר החכם: „לשחוק ארמתי מחולל ולשםחה מה זו עושה?“. כובד גדול עם הנשים סיג גדויל לעברה. ואגב זה הסיג זכר אלו היסיגים الآחרים, מפורת, שאלו היו סומכים על הסופרים לכתוב התורה ושאר כתבי הקודש, אולי היו גורעים ומוסיפים אותיות כפי הנראה להם מדריך הלשון והיו משנינו לשונות, והיה גורם זה שתעשה התורה שיטות שונות ולשונות חלוקות כפי דעת המעთיקים, עכשו שיש לנו מסורת במספר הפרשיות ובמספר הפסוקים, ובמספר האותיות, וכמה

יה הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם. חיבה יתרה — נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר: כי בצלם אליהם עשה את האדם (בראשית ט, ו.).

פעמים נמצאת מלה פלוניה במקרא ומתנים אחרים מלבד אלה כמו שהמשמעות בתחלת המסתור, اي אפשר למצוא בה שינוי, ובזה תהיה התורה בידינוعروכה בכל וומרה, כמו שהעתיקה משה רבינו ע"ה, אין פרץ ואין יוצאת, יונתקים מקרא שכותוב: "יראת ד' תורה עמוות לעד"³⁷. גדרים. הנדר איןנו נודר אלא להבדיל עצמו מון המותר, והוא סיג גדול לפירוש מן העבירה פרישות יתרה.

מעשיות. מעשה מביא בתלמידו: שadam אחד הייתה עשוה שדהו תבואה יתרה נפלא בעיניו לחת המעשר, כגון שהחיטה התבואה אלף כור, לא נתן למעשר אלא תשעים כורין, לשנה האחורה לא נתנה השדה כי אם תשע מאות כורין, לא נתן למעשר אלא שמונים, לשנה אחורה לא עשתה השדה אלא שמונה מאות כורין, וכן שנה אחר שנה הולך וחסר עד שנתמעטה השדה על מאה כורין בלבד, שם המעשר מן האלף כורין שהחיטה ראייה. ואמרו לו בחלום: הבה עשה אותך בעל השדה והיה הוא נוטל חלק כהן ומגיח לך חמישה חלקים, עכשו נעשה הוא בעל השדה ואתה כהן שלא הניתך לך אלא המעשר בלבד.³⁸ ותבהיר מן המעשה הזה כי המעשר סיג שלא תגרע תבואה. ועוד נאמר: "עשר תשער"³⁹. ואחוז"ל: עשר בשבייל שתתעורר.⁴⁰ ובקבלה הוא אומר: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר"⁴¹ וגגו. ועכשו ראי לנו לעשר כל שכר שבא לידינו לצדקה, או לדבר מצוה, וכן היה נוגה הרא"ש ז"ל ובגיו וקבעו אותו עליהם ועל זרעם.

סיג לחכמה שתיקה. הדברים שרואין לשתווק מהם, אין אחד בהם שאינו (מאידיר) מוחשבו של אדם מלחשותם בדברי חכמה, لكن השתקה מהם היא סיג לחכמה. אחר שורו על אלו היסיגים לשמרך דרך השם ב"ה, חור ואמר: כי אין מעלה בני אדם על שאר בעלי חיים כי אם מצד שנעשוו בצלם אלקים, והם ראויים לשמרו אותה הדרך. סמרק ואמר:

יה. הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם וכו'. שנברא בצלם. לפי שגונה בצלם סתום, יראה כי דעתו של ר' עקיבא ע"ה כי צלם מוכרת ואין סמוך לשם, וכן מרג' אונקלוס הגר ע"ה: "בצלם אלקים ברא אותו"⁴² בצלמו ד' ברא יתרה. וכן: "בצלם אלקים ברא את האדם" בצלמא יי' ברא יתר אינשא. ובשני הפסוקים לא ונר אותן דליית עם השם וכן נמצא בכל הספרים המדוייקים, ובודאי יש עניין עמוק כי היאך יסכים ר' עקיבא ואונקלוס

38 תהילים יט, י. 39 דברים יד, כב.

40 תענית ט, א. 41 מלאכי ג, י.

42 בראשית א, כו.

הגר ע"ה شاملת בצלם אלקים אינה סמכה, ואם יש מקום לומר כי בשני הפסוקים שוכנו מה יעשו: ב, נעשה אדם בצלמנו⁴³, ובפסוק: ,,ויברא אלקים את האדם בצלמו" ⁴⁴, ועל כן אני אומר כי אין ספק כי דעתם השלימה מסכמת כי הוא סמור, ומה שהרاؤ כי הוא לעיניהם מוכרת, אינו כי אם להחיכם ולהעריך אותו כי צלם הוא מצוי מושכל בפני עצמו, וזה היא דעת המקובלין, וכי אין סמכתו לשם ב"ה כסמיכת פנים: ,,פָּנִים אָדָם" ⁴⁵, ולא כסמיכת תואר כתווור: ,,פָּנִי הַמֶּלֶךְ" ⁴⁶, או כסמיכת: ,,רְגֵלִי חֲסִידִיו יִשְׂמֹר" ⁴⁷, והדומה להם לאלוים, שכלם הם חלק מהמלך גופו העצם שננסכו אליו, או תואר מתואר בו, אבל סמכית צלם לשם לא כן, רק כסמיכת ב"ה: ,,וּבִתְּבוּן צְדִיקִים יִעַמְדוּ" ⁴⁸, וכסמיכת: ,,בָּגְדָּלָמָנָה" ⁴⁹, שטעעם בית של צדיקים, ובגד של אלמנה, וربים מלבד אלה שכולם אין להם שם שום דבריקות עם העצם שננסכה אליו רק הטעם שהם קניינו, וכן הוא טעם: ,,בָּצָלָם אֱלֹקִים" שיש כבוד נברא שמו צלם. יהיה הספרה האמיהודה האחרון מלמעלה למטה בראו השם ב"ה, והנה צלם אלקים כאמור: ,,עַבְדָּל ד'" ⁵⁰ או: ,,הַר ד'" ⁵¹, והוא הטעם עצמו בכל התארים שבתורה ובשאר כתבי הקודש, כגון: ,,פָּנִים הַשְׁמָם" ⁵², ,,עַנִּינִים הַשְׁמָם" ⁵³, ,,וַיְדָ" ⁵⁴, ו,רגל" ⁵⁵, ושאר התנאים כולם הם שמות לכבוד הנבראים, והם נגוררים אחר הכבוד הנברא העליון שאמר עליו יחזקאל הנביא ע"ה: ,,דָמוֹת כָּמָרָאת אָדָם" ⁵⁶, ומלה כמראה משלון: ,,וְלֹבִי רָאָה" ⁵⁷, שהטעם מצוי מושכל רוחני הנראה והמושב מתבנית האדם המORGASH ותואר פרצוף, וכן נאמר: ,,וּמִבְשָׁרֵי אהוה אלוקי" ⁵⁸, שטעמו אהוה גודלות אלקوت האלוהה ב"ה, ואלו פחה הרםבי"ם ז"ל עיני כבודו על זאת הטעם האמתי לא הטעם עצמו בדוחק שהכנים להוציאו שמות התוארים ממשמעותם המפורטים, ולא עליה בידיו, כי רבים תוארים נשארו שלא מצא להם שתוות. ונחוור לפירוש המשות, יש לדקדק למה הביא ראיית על חבת האדם הפסוק: ,,כִּי בָצָלָם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" ⁵⁹, ולא הביא ראיית מ, נעשה אדם בצלמוני, או מפסוק: ,,וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצָלָם אֱלֹקִים בְּרָא אֹתוֹ" ⁶⁰, שם מספירים (בריתו) [בריתו] של אדם, ואולי הוא הטעם לפי שהפסוק הזה הוא מורה על היבתו של אדם, שהזוהיר אזהרות יתרות על שמירת נפשו של אדם שאמר: ,,וְאֶת דְמַכּם לְנַפְשׁוֹתיכֶם אֲדֹרֶשׁ" ⁶¹, אזהרה להורג את נפשו לדעת, ולא עוד אלא אפילו: ,,מִיד כָּל תִּהְיָ" ⁶² שאין לה דעת אדרשנו, ומיד איש אהויו" שהורג בלא עדים, ואמר: ,,שׁוֹפֵד דָם הָאָדָם" ⁶³ וגו', בהורג אדרשנו, לא אריך לא אדרשנו כי אם בדמי אדם, ,,דָמוֹ יִשְׁפָּךְ" ⁶⁴ שהצעיר גדול יותר מאד, וננתן טעם לכל אלו החומרות: ,,כִּי בָצָלָם אֱלֹקִים" ⁶⁵ וגו'.

43. שם שם, כו.	44. יחזקאל א, י.
45. מלכים-ב כה, יט.	46. משלים יב, ז.
47. שוואל-א, ב, ט.	48. משלים יב, ג.
49. דברים כד, יז.	50. שם לד, ה.
51. דברים יא, יב.	52. בראשית יט, יג.
53. ישעיה, ב, ג.	54. שמות ט, ג.
55. קהילת א, טו.	56. יחזקאל א, כו.
56. דברי הימים-א כת, ב.	57. בלאשיט ט, ה.
57. בלאשיט ט, כו.	58. איוב יט, כו.

ית חביבין ישראל שנקראו: בניים למקומם. חיבה יתרה – נודעת להם שנקראו: בניים למקום, שנאמר: בניים אתם לי אלהיכם (דברים יד, א). חביבים ישראל שנתן להם כל הגדה שבו נברא העולם. חיבה יתרה – נודעת להם שבו נברא העולם, שנאמר: כי לך טוב נתתי לכם תורת אל תעוזבו (משלי י, ב).
כ הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם גדוון, והכל לפי המעשה, לא על פי רוב המעשה.

יט. חבה יתרה, לפעמים אדם (מהני) [מהנה] את חברו מהבתו אותו, וכשאין ערך אהבת חברו בעיניו כדי שישתדל להתרצות אליו אין לו מודיעו אותו שהנאהו, אבל כשהוא אהב אותו אהבה יתרה הוא מודיעו אותו כדי שייחבב עצמו בעיני חברו. ואחזר: הנזון מתנה לחברו צילך להודיעו⁶⁰, וכן עשה עמו השם ב"ה כדי לאהבה אותנו ולהזכירנו כהיום הזה.
בנים אתם, הטעם כי הבנים דוגמא האבות, וכן ראוי לנו אנו בני אלקי העשות עצמוני דוגמא עליונה שנאמר: „ובו תדבק“⁶¹.

שבו נברא העולם. הראה כי בועלם כתיב: „והנה טוב מאד“⁶², וכן כתיב „לקח טוב“ פ"י לך שבו נברא הטוב, חובה על כל משכיל تحت אל לבו כי לא בא ר' עקיבא ע"ה לוכור אל החיבות אלא כדי להעיר את האדם להיות בעיני עצמו שהוא קדשו בריה השובה ואהובה לפני מי שאמר והוא העולם וייבוש וככלם משגיאת קטנה, ולא יקיים בעצמו „בשוחוק לכסיל עשות זמה“⁶³, רק יותר אזהרה יתרה לחות על בכוד עצמו, וכבוד עצמו הוא כבוד קונו שבראו בצלם ודמות, ולא יחל את בכודו ולא ינבל כסאו כי כן אמר הגביא: „ועל דמות הכסא דמותה אדם עליו מלמעלה“⁶⁴: אחר שאמר שהאדם אהוב והשוכן לפניו בוראו, חזר והזהיר כי האהוב לפני השם ב"ה מדקדים עליו ופוקדים מעשיו, Cunningham שכותב: „רק אתם ידעתי“⁶⁵ וגוי, וכן אמר דוד ע"ה: „וסביבינו נשערת מאד“⁶⁶, ואחזר: מלמד שהקב"ה מדקק עם הצדיקים אפילו כחות השערת⁶⁷, על כן סمد ואמר:

כ. הכל צפוי. מעשה כל איש ואיש ודבורי, ואפילו שיחה קללה, ואפילו הרהורים צפוי. המסתכל מלמעלה למטה נקרא צופה, לכן נקרא שומר החומה צופה⁶⁸, ולפי שחם ב"ה נקרא: „שוכן שמיים“⁶⁹, נקראות השגותם בתהנותם צפיה, והטעם שהוא ב"ה מלך עליון אין חקר למעלתו, ובני אדם בשפל ישבו,

62 דברים י, ב.

61 דברים י, ב.

63 משלי י, כב.

64 יוחזאל א, כו.

65 עמוס ג, ב.

66 תהילים ג, ג.

67 מלכים ב, יז.

68 מלכים ב, ט, יז.

69 עיי ישעיה לג, ה.

اعפ"כ הוא משגיח ורואה מעשה כל איש ואיש מהם, כתעם: „כי רם ד' ושפְלִיראה" ⁷⁰, וכן אמרו חכמי האמת ז"ל: בכל מקום שאתה נמצא רוממותו של הב"ה שם תמצא ענותנותו ⁷¹, וכן תקנו לנו לומר בכל יום: ברום עולם מושבך וצדקהך עד אפסי ארץ, שלא בדברי בעלי המחקר שכופרים בהשגחה ואומרים כי מצד רוממותו הוא נקלה בחוקו מלחשגיה באישיו השפלים, ועליהם אמר דוד ע"ה אשר: „יומך לモימה" ⁷² וגוי, ואלה החכמים בעיניהם וחכמתם מה להם, דנים על אלקי האלקים ואדוני האדרונים ממנהגי בני אדם, בני אדם השקועים בין המצלחה, הדמיון שהגדול בזה את הקטן. ואם אמן אין כבודו של מלך להשגיח על חתולים שבתיות, והוא לפה שהוא בשר ודם, וכבודו תלוי במעלה המונינים, בחיל וסוס ו מגינים צבאים ואנשי חיל מתולעים ומצב ותיריסין ושירין קששים, וכל אלו המעלות הם חז' מהעצם המתעליה בהם וורדים ממנה, וכאשר יתבזבז ימצעו עצמו ריק מביל זה, והנה הוא כאחד עבדיו הקטנים: „על פת לחם יפשע" ⁷³, וכן אמר שלמה ע"ה: „מלך לשדה נעבד" ⁷⁴, אבל הב"ה אשר לו לבודו הגודלה והגבורה ואין לו לולתו מציאות כי אם במאמריו, והשכלם והמלכים והגלגים והיסודות וכל המתחווה מהם אין להם כח ולא שום יכולות כי אם ברצונו שהוא משפייע לכל אחד ואחד שפע הרاوي לו והכל צריכם לו ב"ה, והוא מחייב את כולם. זאת היא גודלו ותפארתו שמכלכל הכל, גדולים ופליים בלי שום עזר חזקה לו חיליה, ואין לשום נמצוא עם מעלו שום ערך בשום פנים ולא בשום צד מן הצדדים, ואין לאחד מן הנמצאים על נמצא אחר שום מעלה כל בערך מעלה הממצאים ב"ה, לא מעלה-scalable ולא מעלה גוף, כי אין יתרון למיכאל השר הגדול על שלושת קطن שבים, ולא לגילג הקיצוני על גרעין אחד של חרדל, אלא הכל שאין במדה ובמשקל ובמושורה למול המעלה הנפלאה, ואיזה טעם ייחיב לומר כי לבנוו להשגיח בזה ואין כבוד להשגיח בזה, והכל מעשה ידו ומשגיח בהם בכל אחד ואחד מבירויותו להעמידו על מתחנוו ועל הלקו של חלק לו מזו הממציאות מן הגלגל הקיצוני ועד ביצי כנימ, והודיע גורות והתורה אומרת: „האל הגדל הגיבור והנורא אשר לא יש פנים" ⁷⁵, ולמי ישם פנים: „ולא נבר שוע לפני דל" ⁷⁶, מול „דבר גבורותיו וחין ערכו" ⁷⁷, וכן אמר אליו: „הן אל כביר ולא ימאמ, כביר כה לב" ⁷⁸, פ"י כביר לב, משימות לב העיון וההשגחה עד שמנעת ואפי' עד ביצי כנימ, וכן אמר דוד ע"ה: „כי לא בזה ולא שקע ענוות עני" ⁷⁹ וגוי, ואלה המתפלסים אשר הם הסעיפים הגנוראים בסעיפיהם, נותניין حق וגבול לכך השם ב"ה, אלה שנוציא נפש דוד בחירות השם ונביאו שאמր: „סעיפים שנאתי" ⁸⁰, ועליהם נאמר: „ובווי יקלו" ⁸¹. ואנו רדע אברם אשר קרא: „בשם ד' אל עולם" ⁸² ומהזקנים בתורת משה עבד ד'

70 תהילים קלחת, ז. 71 מגילה לא, א. 72 תהילים קלעת, ב.

73 משלי כה, ב. 74 קהילת ה, ח. 75 דברים י, יג.

76 איוב לד, יט. 76* שם מא, ד. 77 שם לו, ה.

78 תהילים כב, כה. 79 שם קיט, קיג. 80 שמואלא-ב, ל.

81 בראשית כא, לג.

ב"ה אשר היא יסדה ובנוגיה על ההשגה הפלטית, כמו שיתבאר ונאמר לעילו: „וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עֲבֹדִי“⁸² וככ"ז, והאדם נבחר ונכבד מכל בעלי חיים ונבדל מהם בשני מעלה, בבניין גופו ובเดעתו, בניין גופו בקומה זקופה, איבריו וגידיו, ועצמיו כלם במספר ידוע בគונגה אלקטית, ועשר אצבעות כנגד עשר ספריות, וראשו עגול וחומר פרצוף פניו דוגמא לעלינותה שנ' ב글לה: „גַּעֲשָׂה אָדָם“,⁸³ והלשון מכריע ראשוני, ומלהת המעוור כנגד מכריע שני, וכל פרטיו בניין גופו המורוגשים דוגמת וכיסאות לזרועות שכלים שמכללים מתחרבות צורה עליונה שבקראת אדם עליון, ועליה אמר יחזקאל הנביא ע"ה: „וְעַל דְּמוֹת הַכְּסָא דְּמוֹת כְּמַרְאָה אָדָם עַלְיוֹ מִלְמָעָלָה“⁸⁴, וכאשר נבדל בפרטיו בכח גופו משאר בעלי חיים, כן נבדל מהם בחכמה ובתבוננה ובДЕעתו, והנה האדם בעל נש וגוף מן האדמה, מתחואר מורגש, ראי ומוכן שיחול עליו האור המשובך ויאור באור החיקי, כי נשמהו החכמה מושכת אור השכל, כי ממנו לוקח ומתן טרפ לביתה וחוק לנערותיה שהם חחות הגוף וכח ותק כל גערת וגערת כפי צורת האבר אשר הוא (כן) [קון] ובസיס, ולא להנום נעשה האדם ברמ"ח אבירים כנגד רמ"ח (בגדי) מצות עשה: „אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶתְّהָם וְחַי בָּהֶם“, כי מוקד רמ"ח מוקד החיקי נבעו ומן הדמות אשר על דמותה הכסא ושפונו, ועל כן על האדם לחקוק נקבוע, וערלת המעוור מעכבות משך המשך הזה, כי הדברים נמשכים אחר דוגמתם, וכאשר יסתלק המעכב שתיא הערלה יהיה תמים, ועל כן נאמר לאברהם כשנצטווה על המילה: „תַּתְהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהִי תְּמִימָה“,⁸⁵ ככלומר התהלה ועשה מעשים מקבילים, דוגמא, פנים אל פנים, ואי אפשר להקללה זו בעודך ערל, לנן מול את ערולך, והיה תמים, ואח"כ תוכל להתהלך לפני, והוא"ז: „וַיַּבְקֻעוּ הַמִּים“⁸⁶, שטעמה קודם ל: „וַיַּשְׁמַע אֶת הָim לְחַרְבָּה“, וכאשר יהיה גופו האדם תמים יקרא אדם. ועלינו בעלי ברית אברהם אמר: ואtan צאני צאן מרעתיי אדם אתם⁸⁷. ואח"ל: אתם קריים אדם, ואין שאר האדם קריים אדם⁸⁸, וכאשר יעשה האדם התהנות מצות השם כתיקון ולחפש ושב ושם ו„ישמח ישראל בעשו"ו“, ו„ישמח השם במעשו“, וזה טעם: „ובו תדליך“⁸⁹: שתעשה עצמן כסא, ואי אפשר כן כי אם בהיות המראה כמראה, וכן אח"ל: התהנותות כסאות לעליונות, ואם ח"ו יבטל האדם מצות עשה ויעשה (ויעשה) מצות השם אשר לא תעשנה ואשם, הנה הוא מרוחק ונפסד מן הדוגמא העליונה ואינו מקבל פניו שכינה, וזהו טעם: „עֲנוּגּוֹתֵיכֶם הַיּוֹם מִבְדִּילִים“⁹⁰ וג"ז, והנה השפע ההוא מצטמצם ומתקנס והוא טעם: „בְּכָל צְرָתָם לוּ צָרָה“⁹¹, וטעם: „עַמּוּ אֱנֹכָה“⁹², וטעם: „וַיַּתְعַצֵּב אֶל לְבָוּ“⁹³, כי העצב מצטמצם הנפש. וצחצוז מקרה

בצראה⁹⁴, וטעם:

<p>84. יחזקאל א, כו.</p> <p>85. ויקרא ז, ה.</p> <p>86. בראשית ז, א.</p> <p>87. שמota יד, כא.</p> <p>88. יחזקאל לד, לא.</p> <p>89. יבמות סא, א.</p> <p>90. תהילים קמט, ב.</p> <p>91. שם קד, לא.</p> <p>92. דברים י, ב.</p> <p>93. ישעיה נט, ב.</p> <p>94. תהילים צא, טו.</p> <p>95. בראשית ז, ג.</p>	<p>82. ישעה מא, ח.</p> <p>83. בראשית ז, ח.</p> <p>84. בראשית ז, א.</p> <p>85. יחזקאל ז, ה.</p> <p>86. תהילים קמט, ב.</p> <p>87. יבמות סא, א.</p> <p>88. יחזקאל לד, לא.</p> <p>89. דברים י, ב.</p> <p>90. ישעיה נט, ב.</p> <p>91. תהילים צא, טו.</p> <p>92. בראשית ז, ג.</p> <p>93. ישעיה נט, ב.</p> <p>94. תהילים קמט, ב.</p> <p>95. בראשית ז, ג.</p>
---	---

זה, נתעצב השפע ונצחמצם בעבור לבו שפירשו שכיך ושו חפצו שלא מצא מנוח חפצו ונוח עליון, "ואל" כמו: "אל הנער הזה התפלתי" ⁹⁷ שטעמו בעבור, "ולבך" כמו: "ונתתי לך רועים כלבי" ⁹⁸ שטעמו חפצין, זה הפשטה הנגלה. אבל על דרך הנستر הוא פירוש: "ויתעצב אל לבו", שנצחמצם השפע עד המקום שנקרה לב, והוא הספירה הששית מלמטה למעלה, והטעם כי היא נותנת כה לכלם וממנה יבוא כל שפע הן טוב הן מוטב שהלב בחות לכל האבירים, וכשחתאו דור המבול נכבש מהם השפע מכל וכל וחוזר למקוםו והוא המקום שנקרה לב, והמקום הזה ג"כ נקרא "מרום", ועליו אומרם בתעויות ⁹⁹ למגור מעניתה ולא אתה מטרא, עמד ואמר: רובנו של עולם עליית למרום ועוזבת את בניך, וטעם עליית שכbast השפע והעלית אותו למרום, ולכן אמר: הכל צפי המשעה העשי, והדבר הדיבור, ובשםך אשמייך כוונתי באמרו העשי והדבר.

ורשות נתונה. ככלمر אע"פ שרואה מעין ושותם דבריך רשאי אתה לעשות הטוב והטוב, לא ימנע אותך מעשות המוטב, ולא יאנוס אותך לעשות הטוב, וטעם הרשות נתונה כי האדם כלול מן העליונים וכן התהוננים וברשותו וחפצו יכול לנחות לאיזה צד שירצחה, והפסוק שאמר בספר קהילת ¹⁰⁰: "כי לאדם שטבו לפניו" וגוי, ככלmr שעשו מן העליונים הטובים לפניו והוא יכול להדמות אליהם, וכן התהוננים שאינם רצויים לפניו בכוננה ראשונה, והחותא יכול לנחות אחריהם ולבחור בהם לאסוף ולכונס רוח בחפנוי, והוא טעם והרשעות נתונה. ולא כדמיון הפתאים המדים שהטעם כמלך שנחתן רשות לעשות איש הישר בעניינו ואחריו כן מעניש אותם, וקוראים תגר על צדיקו של עולם. וטעם: "לחת לטוב" וגוי, ככלmr אפילו וזה החותא אשר לא שם אל בו לא דעת ולא חboneה, כי אם לאסוף ולכונס לא לשוא גברא: "כי כל פעול הד' למענהו" ¹⁰¹, כי צריך יש בו לישובו של עולם לבנותו ולנטוע ולעסוק בסחרותם בים וביבשה וימצא צרכיו, הטוב לפני השם בשובה ונחת, יוכל לעסוק בחכמה ובדעת ובכשרון בטעם: "יכין וצדיק ילבש" ¹⁰².

ובטוב העולםណ. ככלmr אע"פ שהאדם חננו השם דעת ודרך הבונות והודיעו להבחן בין טוב לעז וננתן לו כח לעשות חיל לעסוק בתורה ובמצוות, והוא אהוב רע מטיב להעין פניו ברבו למרות עיני כבודו והוא רואתו, כמו שאמר הכל צפי, עם כל זה בטוב העולםណ, מארך אף לרשעים אויל ישמעו ויישבו, ואם ישבו: "ירפא משובתם ויאהבם נדבה" ¹⁰³, ואף אם לא ישבו יזכיר כי בשער המתה, וכי יציר לב האדם רע מנעוריו" ¹⁰⁴, ולא חטאו עשה לו, ולא בעונתו יגמול עליון, ויטה כלפי חסד.

לפי המשעה. הטעם לפי עצם המשעה כשייה עשו בכוננה רצiosa בשמהה ובטוב לב ואפיקו יהיה המשעה דבר מועט, השכר יתיה מרובה כפי טוב הכוונה,

97 שמואל-א, ג.

98 ירמיה ג, טו.

100 ב, כו.

101 משל ט, ד.

102 איוב כו, יז.

103 בראשית ח, כא.

104 עי' הווע יד, ח.

כ"י: „השם יראה ללבב¹⁰⁵, ורחמנא לבא בעי¹⁰⁶. לא על פי רוב המעשה. שהיהה המעשה רב וגדול: הטעם כי מעשה האדם נתנתן לפני בוחן לבבותងונונים לפי איכותם ולא לפי (כוונותם) כמותם. א"ל ר' יונה: אמרתך יפה: אמרתך דרכך מחתוא בלשוני, אף כי כתוב בספר בדיון כי מי אנכי וממי חמי לדבר ולהניד שפה בדבר שדבר בו אבי התודעה נחל ונבע מקור חכמה הרמ"ס זיל¹⁰⁷ ואפילו להודות ולשבח כל שכן להתוכה כפי הנראת מריסי עיני דברי שני הרים: וקופץ לדבר, וחילילה לי שאני מתוכח כי אם משתחת, ואומר: כי לא זכיתי לנשך הרצפה סביבות רגלו התיי אמר לפנוי: אבי, תורה היא ולמדו אני צרך, ועתה הויל ולא זכיתי לך, ואני רואה כי המינות הולכת וגוברת, והتورה הולכת ודלה עניini זדים ארורים השוגנים מצחותיה השוטטים מנאבוותיה, ושוטטים אחריהם ארטשו, מעיד אני עלי שמים וארים, כי ערוב שבת באו אליו שני תלמידים של אדם אחד מפומרים: ונכבד ונוטל תנאי, ומצאו לפני החום שגור, ושאלונו מה היה עשו, ואמרתי להם: שישימי תי ללימוד הפרשה של שבת, ווגממו שניהם זה עם זה, והראתי להם פנים כושאלו אותם מה היו מגמגמין, והשיבוני: כי היו תמהים איך היה עוסק בכך: אדם חכם כמוני, וגערתי בהם כפי יכולתי, ורבם לא היה בעיר באותו זמן, ולכבודו החרשתי עד שבא לעיר, וכשבא הגדתי לו דברך וקנס: אוטם נדיין אם היו נשארים בעיר והלכו להם, וזה אריער לי חוץ מלכלות קשטיילא, וכאשר באתי לקשטיילא ונקריב בעיר: אחת נקרה לשם בחור אחד מעיר גדולה והלעיג לעג אגגול על כבוד התורה בדברים: גנותים ותנוועות של גיזופים, והודיעען הדבר לאדם שהיה בידו למתות ולא מיתה, וכאשר ראייתך כל כך שהורתה הרצעה מן המתירות: אותן רוצים להעור ולהסתיע ממקצת עניינים וטעמי: שמצוין בחבורי הרב הנזcker זיל¹⁰⁸ בפירושיו, ובתמונה מלבדך בדבר שדבר הרב זיל¹⁰⁹, עם כל זה היהי כובש לבני מלחשוב ולשוני מלבדך בדבר הרב זיל¹¹⁰, עד אשר העליתך על לבי כי מיום היהי שמעתי אמרים בטוליטלא כי נראית אגרת אחת שהחבר הרב זיל¹¹¹ שאומר בה בלשון הזה: בסוף ימי בא אליו אדם אחד ואמר לי דברים של טעם ואלילי שהייתי בסוף ימי היהי מחליף בחבורי טעמי: רביהם, והכל¹¹² היהי דניין כי הדברים של טעם שאמר לו: הינו דברי קבללה, לפי שבכל חבר הרב זיל אין זכרו ולא רמז לדברי קבללה, עם היהי הרב זיל¹¹³ משתדל בכל כהו לפשר בין עקרי הדת והפילוסופיא ובכל מקום שלא מצא פשרה: כתוב כי טעו בעלי המחקה, מ"מ דבר האגרת: נותן מקצת רשות לדקדק בטעמי: שכחוב הרב, והמדקדק יש לה פתחון פה לטעון ולומר: אולי דקדוקים אלו שאני מדקדק בחבורי הרב הם מכל הטעמי: שכחוב הרב כי היה מחליף אותם. ואני מולעת בן לוייתן שועל בן אריה יתוש בן נשר, שלא היה עתיקים נתמלטו לי מבין שפטיו זיל¹¹⁴, ואחר העלות בכבודו מעלי עינייתה בקהלנדייסים והרבה מכחוב ידו זיל¹¹⁵ בעסקי הקבלה, ורומיים רבים בכובנות התורה והגביאים. סוף דבר שהשגת שיעור שיש בו די להרגיש ולהזכיר הטעמי

שאמר הרב ז"ל שהיתה רוצח להמלחף כפי התנור. ואחר כל ההתנצלות הזאת, אני נשבע על דעת המקום ב"ה לכל המעין בחבור זה כי כוונתי במא שעני כותב בטעמי הרב ז"ל שהוא לשום שמי בלי שום טענות לשום כוונת אהלה, עם היותו בער מאייש לא יצאת מכלל כל האדם שאח'ו¹⁰⁸: היו דן את כל האדם לנכף זכות, מוסף על זו האזהרה שבועתי זאת. הרב ז"ל פ"י הכל צפוי קודם המעשה, ואף על פי כן הרשות נתונה, ובפרטים אשר הקדימים קודם שנגנכו בפירוש המסתא, האריך בטעם זה והקשה ותירץ ונגורנו אחר קשייתו ותירוץיו בטעם הזה, עניין שעבוד מצרים וענין התראות השם ב"ה בפרעה והוא ב"ה מהדק את לבו, וג"כ הrigata סיחון ועל זה אני רוצה לדבר, ואם ח"ו לא יאמינו לי מקצת המעיניגים בחבורי זה ההתנצלות והשבועה אשר נשבעתי אני מוחל להם, ואם היותם אשימים ואני מוחל, גם אני לא אחשש כי אדרבה בצר רוחי אשיה במר נפשי. תחלה אומר: כי שום מקובל בעולם אינו מדבר בעצם הנפלא ב"ה לא בפירוש ולא ברמו כי אם בכבוד נברא, על הדרך הזה פירושו כל דברי הנביאים, וחכמי המשנה, וחכמי התלמוד לא בדברו בפירוש כי אם בפירוש המצאות, ומוסרים האזהרות בעבודות השם ב"ה ובפירוש התורה לחת טעם לכל אותן שבתורה כגון בסוכות מלא ובסכונות חסר, וטפת חסר¹⁰⁸, ורבים מלבד אלה, והדרך הזה תפשו במדרשים רבות ותנחות מא וולותם לבאר כל היספורים שבאו בדברי הנביאים לא בא כי אם להבין ולהזרות, והיו למאורות לפקוות עיניהם עורות, ואין זכרון לשום חכמה אלקית, מדאגה מדבר שמא יכשלו בה רביהם, כי לא רביהם יחכמו, ובכל דבריהם ז"ל תפשו דרך התורה והנביאים שמדרבים בלשון בני אדם, זה מדבר, וזה משיב כאשר ידבר איש את רעהו, כל זה עשו כדי שלא יכנו גולגולות הלושות בין הרם גדולים, ושלא לחת הרב ביד התומעים מדרך השכל להרוג את המחזיקים בתורה ובדברי חז"ל. ולא שמענו מעולם לשום נביא ולא לשום חכם מהחכמי המשנה והתלמוד שהיה קובל על שום אחד מבני עמנו שנטה מדרך הקבלה לדרך המחקר, כי צדוק וביתוס זולותם לא כפרו כי אם בתורה שבעל פה, ועם היותם עוקרים עיקר גדול אמרתי וירדים לבאר שחת, לא העפלו לעלות אל ההר, כמו שהעפלו אנשים מבני עמנו להכחיש הנבואות ולהכחיש החדש העולם להלעיג על המצאות כמו שנמצא ברבים מבני הפליטופים כי אם שמעום לשם זה המחקר והעיוון עם היותם רקים מדרבי הפליטופים לא כה שיטובם של אוזן עד אשר גרמו עוגותינו כי אנשים חכמים וידועים בתורה ובחכמה וביראת חטא ערנו לנפשם לගשת לקרבה למלאכת הaging וլעסוק בספרי היזום הטובעים בין מצולה ומשבחים אותם וمتברכים מדרביהם וכשיחתם הבטלה וכחשם וארטטו בראשם, ובראותם תלמידים שלא למדו כל צרכם נשאו קל וחומר בעצמן, ואמרו מה טוב הlknu ומה נעים גורלנו שתנוח עלינו רוחם של אלו הקדושים בעלי תורה ויראה מדקדים במצבם גם אנו כמו מהם אחד בתואר בני המלך נלמוד כאשר למדו להם ונעשה כמעשייהם, וכאשר העפלו אליהם התלמידים לעלות בהררי אלו הקדושים ולעסוק בחכמה יונית ולא היה בהם

דעת ללקט אוכל מבין הפסולות לקוצר דעתם, ולפי שהפסולות מרובה על האוכל כרבות חול הים על הבודלות, ומה אריך והספר שחברו אריסטו המכונה „שמע הטבאי“. יסודר ומצוך והוא קדמota העולם. וזה לשונו: התנוועה לא הווה אלא נפסדת, ודבר ידוע כי אין מקום להאמין בנביאים וכי תורה מן השמים עם אמונה קדמota העולם. ואל יתרע אמרד האומר: כי אפשר לנבואה ואפיקו גאמין הקדמota, כי תחתיה תעמדו הבהירת, כי אם אמגנו נוכל להאמין כי תנוועה רוח אלקי על בני אדם, אין זה הרוח מספיק באמנות התורה ולא להאמין בנבואה שאר נביאנו ע"ה, כי אלה עדות השם נאמנה „בראשית בראש אלקים“, צאפילו שלא נכתבה עדות זו, סברת קדמota העולם מכחשת השגחת השם ב"ה בבני אדם, אשר צויתך" ¹⁰⁹ וג/or, זיהה: „עמדו ואשמעה מה יצוה השם“ ¹¹⁰ למאמים לנפש אדם בפסח ראשון, כי התחיה התשובה: לעשות פסח שני, ולמה אריך וידיע ומכואר לדואי המשמש מכירע בינויהם, ובפירוש כתוב אריסטו, אלקיהם של אלו המהפלסים מבני עמו: כי כל כך משגיח השם על עשרת אלף אנשים צדיקים שטובעים ביום כמו על עשרה אלפיים גמלים שהדריס עליהם פיל ונחלקו, ואחר אשר אנשים חכמים וידועים הוגים בספרים שכabbם בהם הטעמיים הכהחים האלה ומתברכים בהם הייש עון ואשמה על קצרי דעתם כמוני, ואלוילו אלק אברהם ופחד יצחק היה לנו כי עתה ריקם שלחונו מן התורה ומן הנביאים ומן המצוות, ועל כן לא בתורה ולא בנביאים ולא בכתביהם דבר לעין מחקר כי האמת עמוקה והדעת קזרת, ולכן המהקר סכנה גדולה ואין מידו מציל. ועוד ע"ה שנאמר בו: „פליהה דעת מגני“ ¹¹¹, ואמר: „דרך אמונה בהרתו“ ¹¹², וכל ספר תלים מלא מזה דעתם, ושלהמה בנו ע"ה שנאמר בו: „ויחכם מכל האדים“ ¹¹³ אמר: „אל תהיכם בעיניך יראה את יי' וסור מרעע“ ¹¹⁴, ואין לך חכם בעיניו שראייל ממר לו: יראה את השם, כי אם התועה מדרך השכל אשר השכיל علينا בכתב המלמד לאדם דעת ב"ה שהיה התורה ושאר כתבי הקודש, ושוטה אחר המהקר כארכטו וחויברו, ואין להאשים לארכטו וחביריו כי לא ראו את ספר התורה. ועל כן אנו אומרים בכל יום: ברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים, וקבעו לנו חכמי האמת ברכות על התורה ועל הנביאים ועל שישית המצוות, כגון ציצית ותפלין ומזוזה וסוכה ולולב ושופר וכיצד בא, שאין שכול דעתנו מכל אותם, לפיכך אנו חייבין לברך את השם הנכבד והנורא ושעשה לנו ולאבותינו כל החסדים וכל האמת והשכילנו והורנו על יד נביאו עובדות שנגבעוד אותו ב"ה בהם, ונהייה בעשותינו אותם בשמחה ובטוב לב קרוביים אל ד' אלקינו ב"ה, לא עשה כן לכל גוי, ולא היה עותנו לעבודו על פי עיגוננו לא היינו משייגים לעשות אלה המצוות, ולא יודעים מהם מצות רצוננו, ואפיקו העבודות שהדעת מחייבת אותם, כגון כבוד אב ואם, ולkom

109. בראשית ג, יא.

110. במדבר ט, ח.

111. תלמים קלט, ג.

112. שם קיט, ל.

113. מלכים א, ה, יא.

114. משל ג, ג.

מפני שיבת אלהוב הרעם והגר, ולהעניק לאשר לא השיגה ידם די מחסורים וכיוצא בהם, לא עזבונו ולא הפקרנו לעשותם על פי שיקול דעתנו, כי יודע אלקים ב"ה כי מאוניינו דעתנו הם מאוניינו מרמה, וכי אם היו דעתנו ובינתינו ושכלנו בך מאוניות ותאותנו ה�性יות בכף שנייה מכרעת את כולם, וכן השכלי עליינו הכל בכתב, והעבירנו תחת השבט, שבט מושלים, וקנס על העורבים מיתות וכרחות ומליקות ונענשי כסף, והבטיח את המקימים טוב הארץ כדי להחידנו ולהביעת אוטנו באלו העונשים הגופניים, וגם כן יעדנו בהנאות גופניות כדי שנשחט במתאותו, כל זה אויל יפותה היצר ונוכל לו למען נלך בדרך טובים,ומי ומני ההולכים. וכן כל אשר יעבור תחת השבט יהיה חדש, וכל המתחכם בשיקול דעתו ורם לבבו להכניס המיציאות והדעת ממשלה השגתו במקראי עיינו ולא שבט אלורה עליו הרי וזה הסיר מתורתו והוא לבער: "פרץ גדרו והיה למרים" ¹¹⁵, "ופורץ גדר" תורבו, "ישכנו נחש" ¹¹⁶ קדמוני. ואם במעשים הגופניים אשר כל רואין המשמש יכולון להבחין אותן ומכירין הנאות והבלתי נאות לא נאמנו בני האשה בענייני היודיע מוחשבותם ב"ה ולא סמכת דעת עליון עליהם למאום ברע ולבחור בטוב בשיקול דעתם והרחקם מדרך העיון כי הם עם עור ועיינים יש, וזו אותם להתנגד ולהרגיל מעשיהם על פי שוטר ומושל דרך אמונה וקבלת מסורת, עאכ"ז עד אין כי יש לנו לירא ולפחד ולנוס כמנி הרב מלטיל דעתינו בדברים עתיקים ולתת רשות ולהיות מהשבות משלוחות להקל אננה ואני פעם בחוץ פעם ברחובות, כי' לכחותם על ספר אשר ישתו בקראיתו החכם עם הכסיל, כי מי שם פה לספר לומר לכטיל: אל מגע בו, ועל כן אני המחבר פציתני פי לדבר מה שדבר הרב הגוי בהכל צפי, כסוס עגור המפאר בעינו אל הנשך הנדול, אמר זיל בסוף פרק שמני מהשמונה פרקים הנוגרים למלעל: כי לא היה בדעתו לדבר בידיעת השם ב"ה העתידות, אלא שכרכיו החורך והוא הטעה שטוועין עליינו החשובים שהשם ב"ה מביאה את האדם על המצויה ועל העבירה, ואומרים האיש הזה, יודע הוא השם ב"ה אם יהיה צדיק או רשע או אינו יודע, אם תאמר: אינו יודע יתרחשו ספיקות עצומות ויתרסו החומות, ואם תאמר יודע: הנה האדם מוכחה במעשו לחרע או להטיב, שאם לא תאמר כן תהיה הידיעה בלתי אמיתית, והרב זיל השתדל לבטל מעליינו טענה זו, לפי שאם תקומו לא ישאר מקום לתורה, כי איך יצוה אותנו לעשות מה שהוא נבצר ונמנע ממנו לעשות אותו או יזהיר אותנו מלעשות מה שאין לנו מפלט ולא ממילט ולא מכרח בשום צד מן הצדדין שלא לעשות אותו, ואם אין האדם רשאי במעשינו לטוב או למותב, אינה אלקינו המשפט להשכיר ולהעניש ואיה: "עקב חשמעון" ^{זון}, ותירץ: כי השם ב"ה אינו יודע בדעתנו נספת על העצם כמוינו שחדעת בנו זולת עצמנו, והוא בו לא כן, כי העצם והדעת עניין אחד וישות אחד, וכאשר הוא נמנע ממנה להשיג העצם כך לא נדע הדעת, ואנחנו לא נדע היאך ידע שיעשה ראובן כך וכך וראובן רשאי יוכל שלא לעשותו, או ידע כי לא

יעשה אותו ואחר כך עשה אותו, ואמ' תקשה ותאמר לנו: היאך אפשר זה? נאמר לך: כי לא תקום עליו טענה זו לפי שאין אנו יכולים לישב דבר שהוא גמגע ממנו להשיגו, כמו שלא: תקום עליו טענה לישב מהות העצם, וכאשר אמר כי אנו יודעים בברור כי השם ב"ה נמצא ואין אנו יודעים מההות, כן אנו יודעים שידעו מי הוא הצדיק וממי הוא הרשע, וכל אחד ישר באפשרותו לעשות ושלא לעשות, ואין אנו יודעים היאך עד כאן עניין התירוץ. ואם אנו באלו המלות עד כאן דברי הנשר הגдол. ומכאן ואילך אני העוגר ידרף בעינו ואשר לא שקו ענו ראה בעינו.

אי"ש, תחלה אומר: כבר הקדמתי לך כי המקובלם אינם מדברים לעולם כי אם בכבוד נברא אבל בעצם המיו"ח אינם גושאים ונוחנין כלל, וכן תמצא בספר יצירה, وكבלה בידינו שחברו אברהם אבינו ע"ה, ואינו מדבר כי אם בעשר הספירות וכ"ב אותיות, וחכמי המשנה וחכמי התלמוד ז"ל תופסים זה הדרך ואינם זוכרים כי אם כנויים רוחקים מן העצם כגון: רחמנא, ירא שמים, קב"ה. ולמעלה האררכי בטעם הזה, וכל שכן לעזר ישנים ולהזכיר שביחסו ולהעריהם תמים להכנס בטעם הזה, והטעם עצמו אומר: "למה זה תשאל לשמי והוא פלאי"¹⁸, ואיך יכתבו בו משנה: גלויה ומפורסתת הכל צפוי והרשota נתונה, ונפרש כי כוונת המשנה לומר: כי השם ב"ה יודע כי ראובן היה צדיק, וכי אעפ"כ יכול ראובן להיות רשע, ותהייה הדעת אמיתית עם היota המעשה של ראובן הפק הדיעה, וכן אם ידע שהוא רשע שיוכל להיות צדיק, ואם רשע כפי שקדמה הידיעה יעניינו על רשעו וממי יאמין לשמוועה זאת, ואין דעתך משות לדמות הנדון לראייה, שאם נאמר: ידענו שאיש פלוני מצוי אבל אין אנו יודיען אמתות מציאות היאך הוא, וכן אם נאמר: אנו יודיען שהוא יודע בידיעה אמיתית מה שעתיד להיות אבל אין אנו יודעים על אייה דרך הוא יודע אותו, אין בזה מקום לטעון עליון, אבל שגוזר שהוא יודע בידיעה אמיתית שרואובן ישאasha אלה למחה, וuber يوم מהר ולא נשאasha, על כרחך מה שאמרת שידע שרואובן נושאasha מהר שקר אמרת, אתה מהшиб שני הפסים בנושא אחד בבת אחת, כי אתה אומר: שדעת האיש אמת והידוע שקר, וגלויה ומפורסת כי הדעת והידוע עצם אחד הם, הואיל ומציאות הידוע כזובת, דעת האיש שאמרת גם כן כזובת, מה שאין כן באמרך שהאיש למציא, כי לא אמרת שהוא למציא ונעדך בבת אחת, רק אמרת שאינו יודע איקות מציאותו, ואין הנידון דומה לראייה כלל לפי קו"ר דעתך, ועתה אגשי לבב אם יש מברחה מן הטעם הזה הורגו ואני אחיריש, הנה בשמים עdry וסחדי במרומים אני עומדת מרעד כאשר ערلتני אלibi להוציא דבר לפניו האלקים הרבה ז"ל ולבוא אל המלך להתחנן לו, ולבקש מלפניו ולומר לנוכח יקרו, אבי כתוב בתורתך בפרק שמני: כי שגונותות הוברי שמים החווים בכוכבים, וכי המוסכם עליו מחותרתינו ומפילוסופי יון כמו שאמרו טענות האמת שפעולות האדם כלם מסורות לו וכי אין לו מכריח עליהם זולתו

וכי הכלתלי בבחירהו, וכי אלו היה האדם מוכחה על פעולותיו כי היה בטלם כל המצוות והאותרות שבורתה, וכי גם כן היו בטלים הלמודים וההכנות להשمر מן הנזק כגון: „ועשית מעקה“¹²¹, וכי היה העונש על מוחלט מkeitנו אל קצינו ומהם אלינו, וכי הוואיל וראובן מוכחה שיהרג ושם עון. מוכחה להרוג אותו דברי הוברי שמים למה בהרוג את שמעון, ועתה האמור הגדול אחר אשר הארת עינינו בטעמים המאים האלה והוצאותנו מבכל דבר אשר סוגר علينا והינו נבוכים, למה הוצאהנו לפני קו צר דעתנו עד בכליים ובחקר תחום, ולהלא היה קל علينا לדון על ההכרח הבא מצד כוכבי השמים, מאשר נדונו על ההכרח הבא מצד דעת בורא השמים כאשר כתבת אדונינו, ואם השתדרת להוציאנו ממן המבוchar הזהה בטעמי שאמרה שם מתג ורסן לבולם עד ים של הוברי שמים לטעון טענה זו, אם נבוא במשפט עמם, ונאמר להם, איך האמרו על אלקי המשפט שצוה ויזהר את עבדינו מצד אחד וייענה ויגרם אותם, ומצד אחר יפקיד ביניהם פקידים להכריח אותם על פעולתם ולא יעזבם לעשות קטנה או גדולה, ואם ישיבונן הלא אתם האמורים כי אלקי המשפט ב"ה דעתו שהוא עצמו קדמת לפעולות האדם, וכי עופ"כ ישארו הפעולות בבחירהו של אדם לעשות ושלא לעשות, ולא מצאתם לעצמכם שום חילתה כי אם לומר שאין אתם יודעים מהות דעתו, גם אナンנו נודה בתורה וג"כ נאמין משפטם הכוכבים ונצל, עצימנו ונאמר: כי אין אנו מכירין עצמו של המצוות זאת התורה כדי שנתר זה הספק. ועתה אדונינו למה לא נקבע מהם טענה זו, וכי משוא פנים יש בדבר, وكل מהרה קיבל על הדעת טענה זו כנגד הכרח הכוכבים מאשר התקבל כנגד הכרח דעתו, זיין וזה צrisk לביאור. וגם כן אדוננו למה הקשה לך שעבוד מצרים, וטעם: „וקם העם הזה זונה“¹²⁰ וג"ו, ואמרתיך אמר: „ידוע תדע כי גור יהיה זרעך“¹²¹, ואח"כ ענסם על אשר עשו והיו מוכרים לעשוטו, וגם הוקשה לך ממה שנאמר בסיחון: „כי הקשה ד' אלקי רוחו ואמש את לבבו“, וכא"כ ענס אותו, וכן טעם: „וקם העם הזה זונה“, ואחר כן גור אותם בעונשים גדולים אם יזנו, ותקחת עצמן דוחק גדול להתר אללו הספיקותiol וילשבם, ואמרת שайн גוירות ידוע תדע על אנשים ידועים כי אם על כלל אומה מצרים כלם, וכי על כן נשאר רק אחד ואחד מהם בבחירהו לחמות את ישראל, או שלא לחמות. והוא הדין בו: וקם העם הזה זונה“, כי כל אחד ואחד נשאר בבחירהו לוגנות ושלא לונות, ירונו רבינו למה אמרת: שאלו היו גוירות ולא אמרת שאלו היו ידיעות, כי כן הוא, „ידוע תדע“, וכן, „וקם העם הזה זונה“, כשאר הנביות, ותתייחס החשובה על הכל שבסם שאין אנו יודעים עצמנו כי אין אנו יודעים דעתו, ואפילו לדברים רבים שהיו גוירות על הכל, וכי נשארו היחדים בבחירהם, סוף החום את ישראל

¹¹⁹ דברים כב, ח.   ¹²⁰ שם לא, טז.   ¹²¹ בראשית טו, יג.

¹²² דברים ב, ל.

בבחירהו, והזונה מהעם בבחירהם, ידע האם שתהיה לו לזה לחמוס וזה ליגנות, ולמה ענסם והם אגנוסים, ונזהור ונאמר: כי אין לנו יודעים דעתנו והוא טוב דוחק אחד משני דחקים, כי דוחק גדול הוא טעם שנשארו היחידים בבחירהם שביהם נתקיימו הנגורות ולמה יענשו, וג"כ רבינו הוקשה לך טעם: "ויחוך ד' את לב פרעה ולא שלח את בני ירושאל"¹²³, ואח"כ ענסו לפיו שלא שלח, והוא מוכחה שלא ישלה, וכן סייחן שהקשה השם את רוחו ואמצץ את לבבו לבתיה תחת את ישראל עבורי בגבולן, וענסו לפיו שלא נתנם לעבו, ותשובתך רבינו כי כאשר יבטל השם ב"ה מן האדם ידו מל��ופש ורגלו מללהוך ועינו מלראות, כן יבטל את לבו מלעשיות תשובה, כפי שללה במחשבה העילוינה, ומצרים וסיחון היו חוטאים לשם וחיבבה חכמת אלקי המשפט ב"ה למנוע מהם התשובה כדי שימקו בעונם, ואיך לא דאגות רבינו לקצרי דעתו כמונו שנשמע מפה קדוש כמור שהשם ימנע את עבידיך מלעשיות תשובה מתקן את אשר עתו בשכבר ידע השם: כי יצר לב האדם רע מגעריו"¹²⁴. ואחר שבו נחם, ולא נחם השם על הרעה אשר דבר לעשות לו ולא יתנו לשוב ורפא לו, וכל אחד ואחד בקוצר דעתו ואלוו על השם יועף לבו, וירוה החר לעצמו ויאמר: כי השם מנעו מלעשיות תשובה. ועתה התשובה אחת היה לך אבי, ולמה לא פשפטת חדר בחדרי החכמתך ומצאת תשובה לישב דעתנו הקצרה, ועתה אדונינו הויאל ונעללה ענן כבודך מעליינו ולא זכינו לשמעו חרמתה על כל אלה השאלות אשר שאלנו מאთך, מוכחים אנחנו למש אח כלינו ואולי נמצא בהם מכל בית קודש מאשר למדנו מכח טעמיך היקרים ומשמעות הממלאים בספיראים, וכן המועל המזער אשר נאצל על מקצתינו מון הרום אשר על ספריך כמה בנו רוח לשאול השאלות אשר שאלנו, ואחר אשר הם העידונו על השאלות מהם נחכה שיורונו התשובות ומפרק הכל ומידך נתנו לך.

ועתה אחיל לדבר בעזה"א ב"ה, וקודם שאדבר אקדים הקדמה אחת. וו היא ההקדמה, לא יפלא בעיני משכיל שישכים להלכה קטן שבתלמידים והיא נעלמה מרובו של רבו של אותו תלמיד, ואני לך בעולם מי שגדול מחבירו כגדלות מרע"ה על שאר האדים ואעפ"כ געלמו ממננו הלכות והסכימו להם תלמידיו, אהרן ע"ה שאין כהן אוכל התאט בתאניות¹²⁵, ובצלאל שהקדמים מעשה המשכן למעשה הארון¹²⁶ ואלעוזר הכהן בטורת kali מדין¹²⁷, ויתרנו שננתן לו עצה הגונה, ויאמר: "לא טוב הדבר אשר אתה עושה"¹²⁸, ובתלמוד כמה מעשה בוה הטעם, וטעם מORGEL ופושט במקומות רבים שאומרים כמה מקומות הנגינו לי אבותי להתגרר בנו"¹²⁹, ואני ספק כי קדמוהו תלמידים: "מקום הנגינו לי אבותי להתגרר בנו"¹²⁹, ואני ספק כי קדמוהו חכמים גדולים לאותו תלמיד ורבים ונכבדים ממנו, ואעפ"כ חדש הוא דבר

123 שמות י, ב. 124 בראשית ח, כא. 125 ע"י ויקרא י, יט.

126 ע"י שמות לת, כא וברש"י שם.

127 ע"י במדבר לא, כא וברש"י שם. 128 שמות יח, יג.

129 חולין ז, א.

שלא דברתו הם, ולכמה חכמים נאמר בתלמוד: „כדי נאים ושכיב מר אמרה להאי שמעתא¹³⁰, ונאמרו: לפום חורפה שבשתא¹³¹, וידוע לעני המשם כי היהו אומנו מפורסם ויבנה פltrיו גודלים רואים למלך גדול, ובווא הדיט אחד אשר מעולם לא הטיל אריך על גבי לבנה, וכייר שטעה האמן במקומ או במקומות ויבארחו, וגם כן יארע כי יצאו שם בני אדם בשדה ללקט מציאות, האחד עור ופסת, והאחד קל ברגלו ופקת, ותגובה רגליו של פסת בארנקו של דינרין וישות וימשמש במה נגפה רגלו וימצא הארנק ויטלו, והקל ברגלו רץ ו עבר ולא ראה הארנק, וגם אני הפערוש אויל אסקיט ואכזון לטעם נכוון כאחד מלאה, ואם ח"ו לא אסקיט טוב וישראל עשו בכיוצא בו, כי אני קרוב לשכר וווחוק להפסד.

אי"ש, הדעת מסכתת כי ההשגה האמיתית והודיע הנכונה הוא שישיב הידוע את הדבר הידוע על אמתתו כמותו שהוא לא פחות ולא יותר, והטעמזה אמת ויציב לנכוון לפניו כל יודעך דעת ולא יסתפק בו שום אדם משלמי המות, וגם בו ידוע ומפורסם כי פעולות האדם אפשריים כי הוא מהבר מן העליונים ומהתחתונים, פעם יטה במעשהיו לצד העליונים ופעם לצד המתחתונים, שני יצרים יש לו כי בן היה הרצון, והוא ב"ה שבראו בשני יצרים יודע אונסו שהוא בעל שני יצרים וכי ראתם משינו כי הם אפשריים לא מוכרתם, והנתה זאת ראייה ברורה עיונית הכרחית, ואעידה לי עדים נאמנים שהם למעלה מז העיון כגובה שמי על הארץ מה שנאמר לאברהם: „עתה ידעתיך¹³² וגור¹³³, עתה ולא קודם לך, ובנבי שקר הוא אומר: „כי מנשה ד' אלקלים אתכם¹³⁴ וגור¹³⁵; „למען עבorth לנטור לדעת"¹³⁶ וגור¹³⁷; „וירד ד' לאות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם"¹³⁸, בשעת הבניין לא קודם לבניין. וכן בסדום: „ארדה נא ואראה"¹³⁹, בשעת מעשה, ואמר בשופטים¹⁴⁰: כי השair השם מקצת משבעה עממים לבנותם את ישראל. ואח"ל: אין הב"ה מייחס שמו על הצדיקים אלא אחר מיתתן¹⁴¹, והטעם מבואר לבואו המשמש שאנו מיחס שמו לומר: אלקי פלוני בעודו בחים, כי הוא אפשר ואולי יטה מן הדרך ולא תתקיים בו אותה אלקות, ואילו קדמה ידיעת השם בצדיקים למה לא יהה שמו עליהם בחים, ומה שייחס שמו על כל ישראל, ובקרה: אלקי ישראל^{142*}.

לפי שכרת לנו ברית,atum כי לא תשכח התורה מפניו, וכן אמר הנביא: „מהיות גוי לפנינו"¹⁴³ וגור¹⁴⁴. והנה ייחס שמו עליינו ואמר: אלקי ישראל, כמו שאמר: אלקי השמים¹⁴⁵. והנה אני חותם לך בטעם זהה הרשות בכתב אמת,

130 יבמות כד, ב.

131 ב"מ צו, ב.

132 דברים יג, ד.

133 שם ח, ב.

134 בראשית יא, ה.

135 שם יט, כה.

136 שם יט, כה.

137 שם, כב.

138 תנ"המא תולדת, ג.

139 ע"י ירמיה לג, כ.

140 בראשית כד, ב.

והכל הולך אחר החותם. הלא רأית דוד ע"ה ששאל במשפט האורים בהיותו בקעילה: „הירד שאול“, „ויאמר ירד“; „היגירונו בעלי קעילה בידו, ויאמר יסנירו“¹⁴¹, ולא ירד ולא הסגירתו, הא למדת כי הידיעה העלינה בעוניים האלה היא על תנאי, וכן הוא חשב בקעילה ירד ואם ירד שאל אתה בקעילה יסגורוך, והנה עיר התורה תבנה על תלה וארכזון הדת על משפטו ישב: „והיה אם שמעו השמעו, ונתחי מטר“¹⁴² וגוי; „ואם לא תשמעו, והלכתי עמכם“¹⁴³ וגוי, ודוד ע"ה נביא השם ביאר זה הטעם באර התב: „ד' יודע מהשבות אדם כי המה הכל“¹⁴⁴, ושית לבך לפבי זה הפסוק, דעת כי גדר חמוץ הוא שעדרו יחייב שקר, וגדר הגנעה הוא שמציאותו מתחייב שקר, אבל האפשר לא כן, כי מציאותו והעדרו שווים בדעת, וכן הם מהשבות האדם אפשריים שהעדרם והמצאים שווים. וזהו הכל שайн לו גדר ידוע, אולי כי על זה הדרך הם יodiumים למלחה. וכן אמר: „הגוטע אוזן הלא יسمع“¹⁴⁵, וחמי האמת אמרו: עין רואה ואוזן שומעת¹⁴⁶, ואין ראייה ולא שמייה כי אם בשעת מעשה, ובפי אמרו חמי האמת זיל: בטעם טפה זו מה תהא עליה, ואומר כי גור עליהם הדברים שאיןם בבחירה של אדם, אבל צדיק ורשע לא¹⁴⁷, ואין טענה לומר: זאת היא גורה, ואני לא דברתי אלא בידיעה, כי הכל עניין אחד, כי על הגוזרות אחוייל: לך עלה במחשבה¹⁴⁸, ומהשבה היא הידיעה, הנה נתבאר כי איןנו פ"י הכל צפוי שקדמת הידיעה למעשה אם יהיה האדם צדיק או רשע, על כן כתבתי על הכל צפוי המעשה העשי והדבר הדבר.

נוחזר לישוב עונשם של מצרים והרגית סיחון ועוג, וטעם: „וקם העם הזה ונזה“. שעבוד מצרים, לא השיגה דעתך למה דחק הרב זיל עצמו הדוחק שהשמعتיך, ולא מצינו כלל לא שום גורה ולא שום דעתך על המצריים ולא על וולתם להעביר את ישראל, רק הגוזרת או הידיעה אינה אלא על ישראל שייהיו גרים בארץ לא להם, ואין זכר לאומה ידועה ולא לארץ ידועה, ואם חמשו קהל או יהידים, בבחירתם חמסו ובדין גענשו, ואם תאמר כי מאחר שגור על ישראל להיות גרים ובדים הכרח הוא שייהו בהם מעבידים, והנה היו מוכרים ולמה ענסם, אין זה טעם כלל, כי כן תאמרו בכל שיתחייב מיתה לשmins כי זה שהברגו מוכrho היה, וגם גלות החל הוה שנגזר עליינו ונאמר: „ועבדתם שם אלהים“¹⁴⁹, שהטעם תעבור עובדי אלילים אחרים, נאמר על צדקו של עולם שהוא מכריח ואונס את בני אדם לחמום לעלונות. וחמי האמת זיל אשר נמסרו להם סודות השם ב"ה מן הנගאים ע"ה התירו כל אלו הספיקות באר התב והורו כל אלו המבווארות הוראה אמיתיties בשבע מלות, ואמרו: מגילין וכות על ידי זכאי והובה על ידי חייב¹⁵⁰,

141 עי' שמואל-א כב, ט-יב. 142 דברים יא, יג-יד. 143 עי' ויקרא כו, כו-כח.

144 תהילים צד, יא. 145 שם שם, ט. 146 לעיל פ"ב, א.

147 נדה טז, ב. 148 תנחותם ואחתנן, ג. 149 דברים ד, כח.

150 שבת לב, א.

ולא הבנו עצם ולא אחרים בשאו ימים שאין גליהם לא תעבור בה אונית שיט. נשאר לנו לישב טעם: „ויהזק ד' את לב פרעה“, דעת כי אי אפשר שהשם ביה מונע השובה משום אדם, והדבר הזה על פי שלשה עדים יקום. המשכל, והכתב, והנתק. המשכל, כי השם ב"ה טוב, ואין ספק הוואיל והוא טוב אי אפשר שיעשה כי אם טוב, לא עשה את האדם כי אם טוב לו לאדם, והוא ב"ה יודע שעשו הגוף עפר מן האדמה: „ויפח באפיו נשמת חיים“¹⁶¹, והגוף תאב לצומח מן האדמה וגגרר אחריהם ולאסוף הון ולכנות, והנשמה תאבה לדעת את האלקים אשר נתנה, והיצר הגוף מלך לפניו מלך הנשמה, ועבדי מלך הגוף והסרים אל משמעתו מזומנים לפניו בכל עת: „לפתח חטאך רובץ“¹⁶², ועבדי מלך הנשמה לא כן, וצריך המלך לבקש אותן ולא ימצאים כי אם לפרקים רוחקים, וכאשר יעמדו לפניו צרכין גבורת כח וכלי זיין להנתיק מן העיר את עבדי מלך הגוף, ואפי' עבדי הנשמה יגיבו לקריות אי אפשר להנתיק את האחרים מן העיר מכל וכל, כי האדם אוטם אחרי הגוף בכל שעמוד רגע אחד בבלוי היצר הגוף, וכאשר יטה האדם אחרי הגוף בכל ההכרחאים האלה, ואחרי הנשמה לא נתה, ואחרי כן ראה כי רע ומր עוזב דרך הנשמה, ואחרי שבו בהם, ואחרי הודיעו ספק על יריד, וקס על יצרי הרע ויבקש המיתו למעןתו בידי יציר הטוב ולהביאו בכפל רסנו. היילה על דעת כי הד' הטוב לא יחפצוה וד' אלקיו לא ירצהו, חילתה לאל ב"ה הגוכב, כתוב בתורה: „ושבת עד ד' אלקיך“ וגו', ובוthon הטעם: „כי אל רחום ד' אלקיך“¹⁶³. שנוי בנבאים: „שבו אליו ואשובה אליכם“¹⁶⁴; „שבו בנים שבבים ארפא משובותיכם“¹⁶⁵, וכאלה רבות לא יספרו מרוב, עד יחזקאל הגדיל ואמר כי נשבע השם ב"ה: „כי לא יחפו במוות הרשע כי אם בשוב רשות מדרכו וחיה“¹⁶⁶, ושבועה זאת מושלשת בחיי השם. מושלשת בכתובים: „טוב וישראל ד' על נן יורה הטעים בדרכך“¹⁶⁷, ואמר: „ושבו ושברו אלל“¹⁶⁸, ואמר: „כי עמד הסליחה למען תורה“¹⁶⁹. הנתק, כבר ידעת כמה הפליגו המעתקים בעניין החשובה, ואמר: אין לך דבר שעומד לפני התשובה, אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה מוחלין לו¹⁷⁰, ואמר: מקום שבعلي תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדים¹⁶¹, והמשנה והגמרה המדרש מלאים מן העיקר הגודל הזה על כל גודותם, ומה שאח' ל': ב"ד דברים מעכבים את החשובה¹⁶², הטעם כי אותן הדברים קשים לרופא, ועל כן אמרו: מעכbin ולא מונעין. והנת זה מבואר ומיד עדות נאמנה, אם כן מה נעשה: „ויהזק ד' את לב פרעה ולא שלח“, והמחזיק את לבו לבתיהם שלחם ומכה אותו הכה וענסו על אשר לא שלח. התשובה, לעולם לא שבו

151 בראשית ב, ג.

152 שם ד, ג. 153 דברים ד, ל-לא.

154 מלאכי ג, ג.

155 ירמיה ג, כג. 156 יחזקאל לג, יא.

157 תהילים כה, ח.

158 שם עח, לד. 159 שם קל, ד.

160 ירושלמי פאה פ'א, ה"א. ועי' קידושון, ב.

161 ברכות לד, ב.

162 עי' רמב"ם הלכות תשובה פ"ד, ה"ב.

פרעה ועבדיו בתשובה כי אם מוחזקים ברשותם, ואמר: "מי ד'"¹⁶³ וכור, ובחוק המכה היו רוצים לשלוח את ישראל כדי להנitch להם, ולא מיראת השם ב"ה, ולא שהיו מתנהמים ומתחרטים על החמס ובושים מאשר עשו, לא כי אם לבם העREL בשערתו עומד לחמוס ולהארות פי השם, ובראותם כי היהת הרוחה הורוים לסתום, והשם ב"ה אין עניין לבני אדים נקמה על אשר עשו כי אם מוסר אולי ישמעו וישבו אל ד', ופרעה ועבדיו לא היו שבים, היה השם מוחזק את לבם לשבול המכחה, להרבות בהם אמותותיו וידעו ויכירו האמת כי יד ד' עשתה כדי להודיע להם ולכל בא עולם מהם כי לה הארץ, וכדי להורות חטאיהם בדרך היה שולח להם השם ושלות לשוב מן החמס אשר בכפיהם, ואומר להם: "עד מתי מאנת לעונת מפני"¹⁶⁴, כי אם מפני המכחות, ואומר להם: "עתה שלחת את ידי ואך אותך ואך עמד וגוו", ואולם בעבר זאת העמדתיך בעבר הראותך את כה"י¹⁶⁵ וגוו, כל זה וכיוצא בו חסד ורוחמים להשיב אותך להטיב, ושלא יטעו בראותם כי היו ממאנים לעונת מפני השם ב"ה והיו יכולם לעמוד במיוגם ומרודם, היה מזהיר אותך, ואומר: כי לא בכת ובלא חיל היו יכולים לעמוד כי אם בחפש השם ב"ה, כדי שיכירו האמת, ואלו היה פרעה וכל מצרים נכוונים לפני השם לפני שהמרתו וחמסו לעמו, ושלח להם: "שליח עמי ויעבדנו"¹⁶⁶ ושבו ושהרו אל, חיללה כי: "אל רחום וחנון ארך אפים ורב הסד"¹⁶⁷ הוא מונע אותך וממשלים ומעונייניהם על אשר לא עשו הנגע והגוצר מהם לעשות: "חלילה לאל מרשע ישדי מעול"¹⁶⁸, כי אכן יעלה על הדעת כי ישלח השם להתרות פעם, ומה שעה ע"ה אמר: "התפאר עלי למתי אעתיר לך"¹⁶⁹ והוולד ובא: "ויצא עם פרעם בחורי אף"¹⁷⁰, ומה חרי האף הזה והוא יודע כי הם אנוסים, ואך יעבור לומר, שיאמר שליח השם: "רכ אל יוסף פרעה התל"¹⁷¹, ואני היינו המה틀ים אך אמר ויציב כי חיזוק לב המצרים היא לתועיל להם, מוחזק את לבם לשבול המכחות גופניים כדי להריך את עורפם הקשה ולהכני עאת לבם העREL ולהכיר האמת, והם הקשו את עורפם, וזהו דעת חכמי האמת ז"ל שאמרו: שבוכות שאמור פרעה: "ד' הצדק"¹⁷² פעם אחת, שנמלט ולא טבע בים, ע"פ שהכבד לבו אחר כן, השם שאנו מקפה שבר כל בריה¹⁷³, לא קפה שברו שהזכיר האמת פעם אחד¹⁷⁴, וג"כ אוז"ל כי לפי שאמרו המצרים: "אנוסה מפני ישראל כי ד' נלחם לאמ' למצרים"¹⁷⁵ זכו לקבורה, לפי שהכירו האמת¹⁷⁶. הבנה זאת אchkונה לנו היא שמענה ואת תדע לך. וענין סיחון אין לו מבוא כלל בכל הטעמי, ותימא גדול הוא למה

163

שםות י, ג.

164

שם ט, ט-טז.

165

שם ז, טז.

166

שם איזוב לד, ו.

167

שם יא, ח.

168

שם ח, כת.

169

שם ט, כט.

170

שם תורה שלמה שם, בשם דברי הימים למשה.

171

שםות יד, כה.

172

שםות י, ב.

173

שםות יד, כה.

174

שםות י, ב.

175

שםות י, ב.

176

שםות י, ב.

163 ע"י תורה שלמה שם בהערות מרשב"ם פטחים קיה.

נוקק הרב ז"ל לדבר בו כי טעם מבורר הוא ומשמעותו, והוא כי סיכון וועג קנוסי מיתה הינו, כי אמריים הינו ככל השבעה עממיים שנצטו ישראל עליהם: „לא תחיה כל נשמה“¹⁷⁷, ובתגלגה מיתה סיכון שהקשה השם את רוחו שלא יתנו את ישראל עברו בגבולו, והוא חשב כי תואנה הינו מבקשים, ויצא לקרה ישראל ונחרג הוא ועמו, ונתקיימה גם מצות „לא תחיה כל נשמה“,cadom שנגמר דינו למות והוא יושב בעיר חומה בריח ודלתים שמעלין עליו יצאת מן העיר והורגים אותן בצדתו מן העיר, לא נהרג סיכון על שלא נתנו את ישראל עברו בגבולו, שאם כן למה נחרג וועג אמרת לפיה שיצא להלחם, ג"כ סיכון יצא להלחם, ולמה נבקש טעם אחר. ואם נאמר: „כי הקשה ד"ל אליך את רוחו“¹⁷⁸, לא הקשה רוחו לצאת להלחם, כי אם שלא לשמעו אל ישראל, כי כן כתיב: „ולא אבה סיכון“ וכו'. ועוד שאלה נצתת אם סיכון נהרג על שלא שמע את ישראל עברו בגבולו, יתר מאך מחתאו של סיכון כי סיכון כדת עשה לעכבר את ישראל שלא להלחם בשאר האמוראים שהיה עמו, מה שאין כן באדום, ועוד חטא על שלא זכר לעשאות חסד עם אחיו והם דברו מתנוגנים והוא השיב עוזות: „לא העBOR ב"י“¹⁷⁹, מה שאין כן בסיכון, ויצא להלחם: „ויט ישראל מעליו“, וכל כך למה, וכי היה שם ב"ה מעצרו להרוג אותם, כי אם לפי שלא היו קנוסי מיתה, והר שעיר ירושה לעשו¹⁸⁰, שהוא אדום, ובזה תלה הכתוב הטעם כי: „מורשה לעשו נתתי את הר שעיר“, וההפק בבני עזון: „כי עז גובל בני עזון“¹⁸¹, וכי צעה על הדעת לישראל. וכן נאמר בבני עזון: „ויל תTAGר בם מלחה מיתה, וארכט רואים ירושה הוצאות, כי במואב כתיב: „ויל TAGר בם מלחה“¹⁸², ואחו"ל: מלחה הוא שלא TAGר בהו אבל אנגRIA TAGר בהו, ואלו בבני עזון דכתיב: „אל הצורם לפי שבתו של לוט הבכירה העוזה וקראה שם בנה: „מוואב“, כלומר מאביה הוא ועשה אנגRIA, ובצעירה שנכלמה מאשר עשתה וקראה שם בנה: „בן עמי“¹⁸³, שהוא שם נבון כי בין עמה הוא כסתה הקלון, ולפי שנמצא בה קצת עמי“. צנעה מנע צדיקו של עולם שאינו מקפה שכר כל בריה מלעשות בהם אפילו אנגRIA¹⁸⁴. ולפי זה הוקשה לי למה הקדים חז"ל: למה הקדים האב עמוני ומואבי בקהל ד"י¹⁸⁵, ואולי הוא כתעם שנתנו חז"ל: למה הקדים האב במצוות הכבוד, והאם במצוות המורא, לפי שכבוד האם בעני הבן גדול, בשלב צניעות האשפה, ומורה האב גדול, כי כאיש גבורות, על כן הקדים מה שהקדים¹⁸⁶, תלומך אל יפתח לכם בכם בכם, כי שנייהם שווים בכבוד ובמורא. גם כן בכנות לוט, לפי שהbacירה השיאה לקטנה העצה הנבערת והעיזה פניה מאותה כפי הנזכר,

177 דברים כ, טז.

178 שם ב, ל.

179 במדבר כ, יח-כא.

180 דברים ב, ה.

181 במדבר כא, כד.

182 דברים ב, ט.

183 שם ב, יט.

184 ב"ק לח, ב.

185 דברים כג, ד.

186 קדושים ל, ב.

179 במדבר כ, טז.

180 במדבר כא, כד.

181 דברים ב, ט.

182 ב"ק לח, ב.

183 בראשית יט, לח.

184 ב"ק לח, ב.

185 דברים כג, ד.

186 קדושים ל, ב.

היא כמדומה שעונש בה בקהל עמו קל ממוֹאָב, הקדים איסור העמוני, וause"פ שאיין זה עניין החיבור, ישר בעניין וכתחתיו אמר טעם: ,,וקם העם הזה זונה", אינה גזירה ולא אפילו הودעה כי אם בשאר האזהרות שבתורה: ,,אם תשמעו", ,,ואם לא תשמעו". כי טעם: ואם יקום חזות, והנה כמו: ,,ולפקום יום אחד" ¹⁸⁷, וכאלת רבות. ומה שאמר משה ע"ה לישראל: ,,כי ידעתי כי אחרי מוותי כי השחת תשחיתו" ¹⁸⁸, אינה נבואה כי אם שkol הדעת, והעד הקל והומר שעשה: ,,הן בעודני חי עמכם, ואך כי אחרי מוותי" ¹⁸⁹, ואין לנבואה צורך לקל וחומר. ועוד אוסיף לך ביאור בעונש השם ב"ה את המצריים ויתברא לך בביאורי ספקות אחרים שנענשו רבים ויחידים. אולי ישאל שואל על טעם: מגילין זכות וכור, ויאמר: למה עינישו את החביב על החובב שגכל על ידו, ועל ידו נתקיימה גורתו השגור על אותם העונשים, דע כי: השם יראה ללבב ¹⁹⁰, והועשה דין בחביבים שכרו הרבה מאד, כי קיים מצות השם שקס בthora עונשים ידועים, והסיר מכשול מדרך עמו, כל זה כשנתכוון המענייש לשם שמים, אבל המצריים וולותם מן הגוים הלווחצים אוთנו וocabתוינו, ואותו הלחץ לא גורם אותו לנו כי אם עוניינו, מ"מ אורחות הלווחצים כשלחצינו, לא נתכוונו כי אם לחומות ולבותות, ולא יראו אלקיהם, לא לעשות משפט, אדרבא עיקר שנאתם אותו הוא על התורה ועל המצוות, וזאת החשובה נצחית. על עונש המצריים ועל שר האומות שמספר אותם בקבלתך, וכן יעדנו השם ב"ה אחר שאמר: ,,הם קנאוני בלא אל וגוי, ואני אקנאים בלא עם" ¹⁹¹, אמר: ,,הרבינו גויים עמו" ¹⁹² וגוי, וקרא אותו: ,,עבדיו" ¹⁹³ ולמקנאים ולמכעיסים קרא: ,,ערימ" ¹⁹⁴, ע"פ שהכעיסו בגורתו. ובבלה אומר: ,,ושבו את שביהם ורדו בוגושים" ¹⁹⁵, והוא הדין החביב האחד הפרטני, שמגלגלין חובו על ידו, שהוא לא גול וחמס להרבות שהיה מחויב למקום כי אם דרך אכזרות להניחה את רוגזו או גול וחמס להרבות לו, והנה הוא צריך להרוג את ההורג, ע"פ שהנהרג חייב מיתה, והשtan של בעלם לעד שנאמר: ,,אם לקרוא לך באו" ¹⁹⁶ גגו, אה"כ יצא: ,,לשtan לך" ¹⁹⁷, וכל כד: ,,ויחיר אף אלקים כי הולך", לחים עם יושבים לבטה אותו, ונחרג על רוע כוונתו שהיתה משתדל לקל והוא ברכם, אבל על כrhoהו. ועלינו לבאר טעם ההורג בשוגגה למה נתחייב גלות ונמסר דמו לגואל הדם, והוא לא הרג בכוננה ולא להניחה רעהו, דעת כי: ,,יש נספה בלא משפט" ¹⁹⁷, הטעם כי לפיעמים יספה האדם, ולא שפט השם שיספה, והוא גרם לעצמו שלא נשמר מן המקרים, וכן אמר שלמה ע"ה: ,,חכם ירא וסר מרוע וכסייל מתעverb ובודח" ¹⁹⁸, ואמרו חכמי האמת זיל ¹⁹⁹: הכל בדי שמים חזן מងנים פחים, שנאמר: ,,צנים פחים בדרך עקש" ²⁰⁰, ואמרו: אין סומכין על הנז ²⁰¹, וכאשר יכשל

כו.

187 בראשית לג, יג.

188 דברים לא, כת.

189 שם שם, כט.

190 עי' שמואלה טו, ג.

191 דברים לב, כא.

192 שם שם, מג.

193 שם שם, לו.

194 איכה א, ז.

195 עי' ישעה יד, ב.

196 במדבר כב, כ.

197 משלי יג, כב.

198 שם יד, טו.

199 פסחים סד, ב.

200 משלי כב, ח.

האדם בהתעоро הוא עצמו על הסכנות, כר' יכשל בהתעורה חבירו ולא יזהר שלא להזיק את חבירו, ועל כן עונש השם לשוגג, וכן אמר: „ואף את דמכם לנפשותיכם אדרוש“,²⁰² ודרכיה זו לעולם הבא. וזהו טעם: „ועשית מעקה ולא תשים דמים“,²⁰³ לפי שאין כל אדם ראוי לעשות עמו נס ולהזכירו מן הפגעים והוא לא נשמר ואשם, וזאת תורה האשם, והנה ההורג בשגגה שמת החבירו לפי שלא נשמר הוא מן המקרים מסרו השם אותו למקרים, בפיגוע בו הוא ימיתנו, ועל כן התם הטעתו תלוי במקרה עד מות הכהן הגדול, ואם בינה שמענת זאת, וגם בעונש המצרים ייחכם פתי, מי חכם וישמור אלה ויתובנו משפטיהם השם ב"ה הבתית לאברהם אבינו. ע"ה לחת לו ולוראו את ארץ כנען, והוא ע"ה אמר: „במה אדע“, וגו', השיבו אשר אין לפניו משוא פנים, אחת בקשת ידיעה על אשר הבהירתי אודיעך אותה וידיעת אהרת עמה, אותה שבונות הקרבנות תירשנה, ואחרת עמה: „ידעו תדע“, באotta מדחה ובאותו לשון, ואתה הסתפקת אם יורש זרעך את שער אוביינו: „גר יהיה זרעך בארץ לא להם“,²⁰⁴ ויש למסkill על דבר התבוננות נפלאו בנטלות תמים דעים ב"ה למה נתגלгла חובה זו על ידי המצרים משאר אומות;achi יוסף מכורחו לישמעאלים שהיו הולכים למצרים, ועל הדעת אשר לו נתנו עליות חוץ א"ה העלה: הנזכר לעבד למצרים מבית אסורים למלוך על מצרים, והוליך את המוכרים להשתחות לפני ארצה מצרים והנה אם הטעו לאחיהם הטהר למצרים לא הטעו כלל, אדרבא יוסף ואחיו הטעו את מצרים, ולפי שהשם בירך את ישראל: „והיה שם לגוי גדול ועצום“,²⁰⁵ קנוו בהם המצרים וננו אותם: „פָּנִים ירבה“²⁰⁶ על לא חם בכפם, לא שהכrichtם השם לעונתם, על כן השיב עליהם גמול כמעשה יידיהם, ועוד בהתבוננות אחרת, כי יעקב אבי ע"ה לא נזהר בשמיותו ושלח אותו להכנס ברשות אחיו, והוא היה יודע שהיה שונים אותו שנאה גדולה ומתקנאין בו, קנאה גדולה קשה, ויסיבו: „לדעת את שלום אחיו ואמ שלום הצעאן“,²⁰⁸ וاع"פ שלא עלה בראתו שהיה מסתכן, כי היה לו להזהר ולא נזהר: הבה מדקק עם הצדיקים אפללו בחוט השערת שנאמר²⁰⁹: „וביבין נשורת מאד“,²¹⁰ על כן עונשו בכלל בניו על הדרך שאשמייך, הוא ע"ה שגגה על שלא נזהר ושלחו לדעת את שלום הצעאן ובינוי שחתאו ומכרו את אחיהם למצרים עובדי הצעאן, ושחתטו שעיר עזים מן הצעאן ועשו בו מה שעשו, המליך צדיקו של עולם את יוסף על עובדי הצעאן, וה比亚 אב ובנים תחת ממשלה עובדי הצעאן, יעקב שלא שגה כי אם מעט הובא למצרים ביקר ובכבוד, מ"מ עונש גדול היה לנביא כמותו שבא וכל ביתו נודדים ללחם אליה לארץ עובדי הצעאן, ובינוי שחתאו הטעא הגדול נשתעדרו לעובדי הצעאן ועבדום וננו אותם מאשר נרצה עונם, ופקד השם אותם בזכירם את השבועה אשר נשבע לאביהם, למד אותם המלמד לאדם דעת להוועיל

202 בראשית ט, ח.

203 דברים כב, ח.

204 בראשית טו, ח.

205 בראשית טו, יג.

206 דברם כו, ח.

207 שמota א, י.

208 ע"י בראשית ל, יד.

209 תהילים ג, ג.

210 יבמות קכא, ב.

כא. הוא היה אומר: הכל נתון בערבות ומצודה פרושה על כל הרים.
וחתנות פתויה, והחנוני מkeit, והפנקס פתוח, והיד כותבת, וכל הרוצה ללוות — בא ולוה; והגבאים מהזירין תמיד בכל יום ונפרעים מהם לדעתו ושלא לדעתו; ויש להם על מה שישמו; והדין דין אמרת — והכל מתוקן לסעודה:

כב. רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה — אין דרך ארץ; אם אין דרך ארץ — אין תורה; אם אין חכמה — אין יראה, אם אין יראה — אין חכמה; אם אין דעת — אין בינה אם אין בינה — אין דעת; אם אין קמה — אין תורה, אם אין תורה — אין קמת.

לעשות כשרה דוגמת החטא ולשחות הפסח שה כשבים ושה עזים, והנה בצאן חטאנו ובעבדי הצאן לך ובצאן נטכפרנו.

כא. הוא היה אומר: הכל נתון בערבות ומצודה פרושה וגוו. נתון בערבות, לפי שאמרו: ובוטב העולם נדונ, שהטעם בארכיות אפים ומטה כלפי חסד, חור ואמר: כי אתה אריקות אפים אינה נתונה כי אם בערבות, אם ישוב מוחלין לי, ואם לאו נפרעין ממנה, וכן אמרו: האומר הב"ה ותרן הוא יתומרו מעהוי, אלא מריך אפיה וגביה דיליה²¹¹, והתהיה כלפי חסד ג"כ אם שגה האדם באלתו פעמים שלש מגולין עליו את הכל, וממצודה פרושה. כתעם: „אם אסק שם שם אתה“²¹², ויתר העניין. והפנקס. כתעם: „וכל מעשר בספר נכתבן“²¹³.

מוחוריין, בכל קשטייליא גורסין מהזירין בי"ד אחר הזיין, והנכון بلا יו"ד והזיין דגושא והטעם פוקד מעשה בני אדם והולד ובא, כתעם מהזר על הפתחים²¹⁴, מהזר על הגנות²¹⁵.

לדעתו. שרגיש ביסורין הבאים עליו. שלא לדעתו. כגון: שהיתה באה לו הנאה וסלק אותה ממנה. והדרין. בקשטייליא גורסין והדzn בא"יו"ד והוא תימה גדול כי אין לו טעם כלל, ואלו הינה הי"ד מהזירין ושמו אותה בדיין היו עושים בדיין.

כב. ר' אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה אין דרך ארץ וגוו. אם אין תורה. שמי שאינו עוסק בתורה כלל אין עסקו בדרך ארץ מתברכין, שעיל המורה אמר החכם: „היתה כאניות סוחר“²¹⁶, ואמר: „בשמала עשר וכבוד“²¹⁷. אם אין דרך ארץ. כתעם: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ²¹⁸.

211 ב"ק ב, א. ועי' ירושלמי חנונית פ"ב, ח"א. 212 מהלים קלט, ט.

213 אבות פ"ב, א. 214 ספרי לדברים טו, ז. 215 עי' בכוורות כו, ב.

216 משלי לא יד. 217 שם ג, טן. 218 אבות פ"ב, ב.

אם אין יראה. הטעם ששתיהן צריכות זו לזו, מ"מ היראה קודמת, אבל אם יספיק לעצמו ביראת חטא וכשרות מעשים, ולא יתנו אל לבו לעצת חכמה, אין הנסיבות עמדת על מתוכנותה כי היא עמו דמיונית ואיפילו תעמוד איננה שלמה, שהכשרות השלימה הוא שיכיר אדם מעלה ואות יקר תפארת גודלה, ולא יכיר זה כי אם החכם.

אין בינה, ראוי לחשיכך אלו השלשה שמוט, חכמה, ותבוגה, ודעת, דע כי חכמה יקרה הטעם שהאדם למד מהబירו או מעצמו במקרא ר"ל שכונת דעתו לאותו טעם. בינה, היא לנכות את שאינו קני, והוא הוצאה דבר מתוך דבר. דעת, הוא תכלית המבוקש. ושוב אביה לך ראיות, השומע לעצת חבירו נקרא חכם שנאמר: „ושמע לעצה חכם“²¹⁹, ואומר: „אוון שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין“²²⁰, אוון שהיא חפיצה בתוכחת חבריו הוא חכם, על כן יתחבר אל-מין. ואומר: „חריש ואאליך חכמה“²²¹, וربים מלבד אלה ובקש והמציא. בינה, המללה עצמה מורה על הפירוש שהוא לשון הבינים שהבר שמי טעמים ומוציא מביניהם טעם שלishi, ואומר: „ונבון תחבות יקונה“²²² שהוא מתחם לנכות את שאין לו במא שיש לו כבר שהיא החכמה שלמה, ואומר: „בלב נבון תנוח חכמה“²²³, כי מי שהוא עיוני בטבע להוציא דבר מתוך דבר תנוח חכמה, החכמה בלבו כי יוציא ממנה דברים רבים ותוסיה פרי, וربים מלבד אלה, ותראית הברורה מה שאמר הנביא: „ואבדה חכמה חכמי, ובנית נבוני הסתר“²²⁴, אמר אבדון [לחכמה], והסתתרות לבינה, הטעם כי כשתאבד החכמה הקנוייה כבר הסתר בין הנבונים שהוא הכת העיוני לחידש טעמים מעצמו, כי אותו הכת לא יצא לפועל כי אין לו דבר שיוציאו ממנה דבר אחר. וחוץ ל' אמורים: חכם וمبין מדעתו²²⁵. דעת, הסתכל בכל המקרא ולא תמצא שאומר לנוכח השם ב"ה לא לשון חכמה ולא לשון בינה, כמו חכם את השם או הבן את השם, כי אם לשון דעת: „אתה הראית לדעת כי השם“²²⁶; „וידעו דעת עליון“²²⁷; „דע אתALKI אביך“²²⁸; „אשגבבו כי ידע שמי“²²⁹, והטעם לפי שהוא ב"ה עיקר כל מבוקש ותכלית כל תכלית. וכן היא הדרכת התלמיד בתחילה ילמוד אדם מהבירו, ואחר כן ייעין במא שלמד ולהריש ממנה כיוצא בו והדומה לו דבר מדבר, עד שיגיע למבוקשו, וכן סדר אותו הכתוב: „ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה בתבונת ובדעת“²³⁰, ושלמה ע"ה אמר: „ד' בחכמה יסד ארץ כונן שמי בתבונת, בדעתה תהומות נבקעו“²³¹, ועתה המעניין אל יעלה על לך כי יש שלשה טעמים, לכל שם ושם מלאו השלשה שמוט יורה על טumo, רק הדבר הוא כמו המשל שאמשול לך. הגע

²¹⁹ משלי יב, טו. ²²⁰ שם טו, לא. ²²¹ אירוב לאג, לג.

²²² משלי א, ח. ²²³ שם יד, לג. ²²⁴ ישעיה כת, יד.

²²⁵ חזגיה יא, ב. ²²⁶ דברים ד, לה. ²²⁷ במדבר כד, טז.

²²⁸ דברי הימים א כה, ט. ²²⁹ תהילים צא, יד. ²³⁰ שמוט לא, ג.

²³¹ משלי ג, יט-כ.

כג הוא היה אומר: כל שחכמו מרווחה ממעשיו למה הוא דומה?
 לאילן שענפיו מרוביין ושרשיו מעוטין והרוח באה ועוקרטו
 והופכו על פניו. וכל שענפיו מרוביין מהחכמו מה הוא דומה? לאילן
 שענפיו מעוטין ושרשיו מרוביין, אפילו כל הרוחות שבעולם באות
 ונושבות בו — אין מוציאו אותן ממקומו.
 כד רבי אלעזר בן חסמא אמר: קניין ופתחי נדה הן גופי הלוות;
 תקופות וגימטריות — פרפראות לחתכה.

עצמך כי התכליות המבוקש מן העושר הוא מאה דינרין, ואתה משתדל להתעשר
 ואין בידך כי אם עשרה דינרין וחטא, ותחן בהם ותוסיף דינר עד שיעלו
 למאה דינרין, החכמה היא הנמשל לעשותך דינרין, והבינה היא הנמשל להחטעקות
 להוטיף, והדעת היא הנמשל במאה הדינרין, וכשם שכל המשל הוא מין אחד
 והוא הדינרין, כן החכמה והדעת מין אחד וטעם אחד, והבינה מסורת בינוים,
 ואי אפשר להגייע אל הדעת שהוא המבוקש אלא על ידי סרstor, ועל כן אמר התנא
 אם אין בינה אין דעת והמבוקש יגרום הסטורית, כי מי שאין בו התערורות
 לחקר על עיקרה של חכמה לא יבקש לו סרstor, וכן אמר החכם: „לא יהפוץ
 כסיל בתבונה בית“, על כן אמר התנא: אם אין דעת אין בינה. וכן אמר החכם:
 „בחכמה יבנה בית“, שהוא היסוד: „וב התבונה יתכןן“ שיעשה בדבר על נדרך אחר,
 וכן: „וב דעת הדרים ימלאו“, ²³² שהוא העיקר הפנימי בחדר. ועתה המעניין
 התבונן היטב, כי כתבתי לך שלשים וטعمם דק עם התבוננות האמיתית. אחר
 שורו על תיראה ותחכמה חזר לזרו על המעשים וסמרק ואמר:

כג. הוא היה אומר, כל שחכמו מרווחה ממעשיהם וכו'. אנו קרובי חומר שכוני
 בתיה חומר, כל עצמינו יש לנו להשתדל במוגשות, ואיזה זה המוגש הנתקנן
 לחול עליו האור המושכל והם הם מצות התורה, והנה המעשה בערך היסוד,
 והמושכל החל עליו בערך הבניין, והיסוד יש לו להיות רחב מון הבניין, ואם
 לאו יכבד הבניין על היסוד ויפול, כמותו במושכל כי אם לא ירגיל אדם עצמו
 במעשים מרגשים נכונים ונכונים תכבד עליו החכמה ויקוץ בה. אחר שורו
 על המעשים בא וזרו ולמד המעשים שראויים לחול עליהם הקדשה והטהרת,
 וסמרק ואמר:

כד. ר' אלעזר בן חסמא אמר: קנים ופתחי נדה וגדי.
 קנים, בני يولדה, זוגר, זוב, ומצווע, שתי תורמים או שני בני יונה.
 פתחי נדה, פרוזדור ותדר ועליה, שיש דינים שונים בדם הנמצא
 בפרוזדור אם הוא מן החדר או מן העליה.
 גומי הלחות. שהם מרחיקים אותו מצד הטומאה, ובhem נהייה ראים

פרק רביעי

א' בן זומא אומר: אָיְ זֶה חִכּוֹם? הַלְמֵד מִכָּל אָדָם, שָׁנָאָמָר: מִכָּל מִלְמָדִי
הַשְׁכָלָתִי (מהלים קיט, טט). אָיְ זֶה גָבוֹר? הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, שָׁנָאָמָר:
טוֹב אֲרֵךְ אֲפִים מַגְבּוֹר וּמִשְׁלֵךְ בָּרוֹחוֹ מַלְכֵד עִיר (משל טז, לב). אָיְ זֶה
עֲשִׂיר? הַשְׁמָה בְּחַלְקָוֹן, שָׁנָאָמָר: יִגְעַי כְּפִיךְ כִּי תָאֵל, אֲשֶׁרְיךָ וּטוֹב לְךָ
(תהלים קכח, ב). „אֲשֶׁרְיךָ“ — בְעוֹלָם הַזֶּה, „וּטוֹב לְךָ“ — לְעוֹלָם הַבָּא.
אָיְ זֶה מַכּוֹבֵד? הַמְכּבֵד אֶת הַבְּרִיּוֹת, שָׁנָאָמָר: כִּי מִכְבְּדִי אֲכֵד,
וּבָזֵי יִקְלֹו (שם"א, ב, ל).

שתחול עלינו רוח הקדושה והטהרה ולרכחה בשם ב"ה כמו שנאמר: „קדושים
תהייו כי קדוש אני ד...“²³⁴, ואלה הם בערך הגוף שמקבל הצורה השכלית
החכמה, אבל תקופות וגופניות אחרות אין כי אם בפרפרת להכמה, והנה החכמה
פת והפט עיקר, ואין חכמה אלא תורה.

פרק רביעי

א'. בן זומא אומר: אָיְ זֶה חִכּוֹם וְגֹוֹן, אָיְ זֶה עֲשִׂיר וְגֹוֹן.
אייזחו חכם, הטעם מי הוא זה שרואי לקרוא אותו חכם, וזה הלמד מכל אדם,
וטעם מכל שאפילו יהיה קתוון ממנה בשנים ובכל המעלות ההרגשות והדמיונות,
החרגשות, במראה ובkörperה, ובכת, והדמיונות, כגון: עושר ומשלחה ורוב בניים
וקרובים, ומהذا זו תעיד על העושה אותה כי עליה ממעלת ההרגש והדמיון אל
מעלת השכל שהוא החיים, כאמור החכם: „אוֹרָה חִיִּים לְמַעַלָּה לְמַשְׁכֵל, לְמַעַן
סָור מִשְׁאָלָה מְתָה“, ו אין שאל ממתה כי אם המעלות הגופניות הבונכות, ולכנו
קראו אותו: משכיל, כי דעתו צללה משג הדמיון הגורם קנאה ונאה או
שתהינו ביהד, כי המקנה קנאה קשה בעיניו ללמידה מהబירון כדי שללא
יראה חבירו מעלה עליו. וכן מי שהוא גאה הוא בו לחייביו וייחשוב כי הוא
משפיל עצמו אם לימוד מגנו.ומי שעדתו נקייה מאלו הסיגים קנאתו תרבה
לו חכמה, וממשלתו תגרום לו עגונה. קנאתו תרבה לו חכמה, כי אינו מקנה
בחכמה חבירו לפ-שקורין אותו ר' אללא (ראש) בחכמה, בעבורה קורין אותו רבי,
ויגדל בעיניו העיקר וייקל הטעפה. וכן אהזיל: קנאת סופרים. תרבה חכמה,
וממשלתו תגרום לו עגונה, כי יראה בשכלו כי ממשלה מבלי חכמה אינה כי אם
كمמשלת היה רעה בעיר, ולא עוד אלא שהוא קשה מן היה כמאמר החכם:
„פָגּוֹשׁ דָוָבָ שְׁכָל בָּאִישׁ וְאֶל כְּסִיל בָּאָוְלָתָה“³, ובעהלו זה על דעתו ימאס
ב ממשלה ויבחר בחכמה, ואם ירגיש כי יש דבר חכמה ביד חבירו יירודף אחראי

234 וקרא יט, ב.

3 ב"ב כא, יב.

1 משל טז, כד.

וזכרת תחנונים כדי ללימודו אותו מ מגנו, ולא ישית אל לבו מעלהתו עליון, כי הם גבושים ושפליים בעיניו בערך אותו דבר חכמה, והנה הוא מאמין בעלי החכמה האמיתיים כי הוא הולך אחריהם, ואין מין הולך אלא אחר מיניו, וראוי לקרו חכם, ואפילו לא הספיק להיות שלם בחכמה, כי כל איש יקרא בשם מיניו, ואפילו איןנו עדין שלם במינו, והנה הוא חכם עצמו, ומישוא נוהג בהפוך וייבנו בעיניו למדוד מתחבירו הוא כסיל בעצם כמאמר החכם: „בפי אויל חוטר גואה“⁴, זאמר: „בז לרעהו חסר לב“⁵, ואפילו הוא חכם גדול הוא במקורה, והשם האמתי הוא המורה על העצם לא על המקורה.

אי זהו גבור, גבורה הגיבור בלחמו תחלק לשני חלקים, או לשגב עצמו כשהוא נרדף או שניגצת כשהוא רודף, ובשני החלקים יש לו עורדים גדולים, ובכשלו יעוזר בהם עוזר רב, כשישגב עצמו, כיצד, אם באו עליו על עסקי נפשות חיבת נعימת החיים ובכעיתה מרירות המותם הם עורדים אותו, ואם על עסקי ממון באו עליו בהלוותו על ממוניו ויראותו מחרפת המסכנות הם עורדים אותו. כשהוא רודף אחריו זולתו, כיצד, אם הוא רודף לשולול שלל החומס שחמסתו וחיבת הנקמה הם עורדים אותו, ואם רודף לשולול שלל רב המדת הגול עוזרת אותו, וכן הוא אומר: „כמוצא שלך רב“, הלא תראה כי אנשים מעט שנאמנה רוח אהבתם זה לזה יעשה גבורה אשר לא יעשה כמוותכם וכחם אם חלק לכם, וכן הוא אומר: „חלק לכם עתה יאשמו“, אבל הקובש את יצרו לא די שאין עוזר וסומך שיאמץ את לבבו, אלא שאחיו זאנשי סודו שהם יצורי עצמו כלם נלחמים בו, שהחולדה נותנת שחשקם זחbatchם ראוי לרפהות אותו ולהרייך לבבו ולהשיב גבורתו, רק שכלו הצלול והנקני יעורחו, ותורת אלקיו אשר בקרבו סמכתו, ואומר: „לאביו ולאמו“, שהם הగור והמתאה: „לא ראיינו“, „ואת אחיו“ שהם הלחחות, „לא הכריר“, „ואת בניו“. שם המחשבות הנשימות, לא ידע⁶, והפלים החת רגlin, זה ראיו לקרות אותו גבור שהוא גבר בעצם, כי כל הגבורות הגשמיות כשתתבונן בהם התבוננות אמיתית תמצא כי חולשת הנפש גורמת אותם, כי אהבתם גם שנאתם גם קנאתם אין רק דמיינות המחלישות את הנפש, וכן אמר החכם: „ושמת סכין בלעיד אם בעל נפש אתה“⁷, הטעם בעל נפש החזקה, מלמד שמי שאינו שם סכין בלועו לכבות את יצרו איינו בעל נפש חזקה, כי אם רפה וחולשה, וגבורה שחולשה גורמת אותה אינה גבורה כי אם חולשה כאהמה בתה, והנה בעהלה חולש בעצם ומעשי תקפו וגבורתו מקרה היה לנו, אי זהו עשר, כל התאות הנשימות יש לכל אחד מהם תכלית ידועה, ולכוונה הכרחיות נתנה לנו יוצר האדם ב"ה, שנאמר: „כל פעל ד' למונחה“⁸, וכי אשר תשלם הiscalית השבות ההאות, ואזכור לך מהם השתיים התאות הכלכליות שהם אותן המأكل וחאות המשגבל, אותן המأكل לקיום האיש וחאות המשגבל

4 שם יד, ג.

5 שם יא, יב.

6 תהילים קיט, קסב.

7 דברים לג, ט.

8 משלי כג, ב.

9 משלי כג, ב.

10 שם טז, ד.

11 שם יט, ז.

לקיום המין, וכאשר ישבע האיש תשבות תאות המאלל וכאשר יזודג איש לאשה כשיוריע תשבות תאות המשgel, אבל תאות חממתו אין לה תכילתית ידועה תשבות כשייגע ממוני של אדם לשיעור ידוע, והכל עשו בחכמה כי אין מספר ידוע לבני האדם, וכן אין שייעור ידוע לצרכיהם שהם התבאות ושאר צמחי הארץ ועוף ובמהה ודג, ובגדי לבוש וממחסה להחות, ובבמה לאכול ולהחרוש ולרכוב ולמשא, ויציר האדם ב"ה נתן את העולם לבם כדי להשתדל בכל אלה, ולפי שאפשר שייקנו את כל אלה זה מזוה, ולהשכירים את זה, גור על המתבע שיצא כדי שיישבו של עולם, והמן והמדתו אין על כן חממת הממן היא הכרחית ליישבו של עולם, והמן והמדתו אין להם שייעור כאשר השמעתיק. והנה אנו קרויצי חומר שקוועים בין הדמיון מצד תולדתינו אין לנו שייעור לחמדה הזאת, אבל מצד הדעת שתנו החונן לאדם דעת ומצד תורתו השלימה, יש לנו להתבונן כי לא נתן השם ב"ה את העולם בלבנו כי אם להסתפק ממנה די צרכנו המוכרת. והואיל והואן נתקבר לירודע דעת כי הריש והעישר אין להם שייעור, כי אם דעתו של אדם אם הוא אוחב כסף במלאת ספקו יציר לו על היתרונות ותנה הוא רש, ואם כביר מצאו ידו, ואם איינו אהוב כסף והוא מסתפק במה שהטריפוו מן השמים ושםח בו איינו חסר שום דבר, וזה תכילת העושר. על כן אמר: אי וזה עשיר השmach בחילוק.

אי זה מכובד, דבר ידוע כי לא יוציא הכליל אלא מהה שבתוכו, ולא יתו עץ השדה פניו כי אם כמי להחות שרישי, וכן באדם לא יתו אלא מהה שיש בידו ולא יחולוק כבוד לזרלו כי אם מי שיש לו כבוד לעצמו והותר. ועוד טעם אחר, כי כל אדם הוא רוצה להיות שאר האדם דוגמא לעצמו, על כן הפהות ישתדר להפהות את השלמים ולהתיל בהם מום, כמו שאחוזיל: כל הפסול במומו הוא פסול¹¹, והשלם הוך הוא משתדר לזכות את הרבים, כי כל איש חפץ להפהות ולהרבות את מינו, וזה שמכבד את הבריות לולי שהוא מכובד לא היה מכבד לזרלו, כי מי הוא זה ואי זה הוא שරוצה להרבות את איינו מיבו, ומפרש גדול ומפורט פירוש: כי טעם אייזחו חכם למד לפי שלחמד מכל אדם יעלה תלמודו לסכום גדול, וכן פירוש כי טעם אייזחו המכובד כי המכובד את הבריות גם הבריות יכבדו וזה מכובד, ואין לאלה הפרושים טעם כלל, כי ידוע הוא כי הלמד הרבה יתרם הרבתה, ומה בא להשמעינו, ועוד לפיה זה לא היה לו לומר: אי וזה עשיר השmach בחילוק, כי אם המש�� מכל אדם, וכן אם המכובד שאמר התנא הוא שמכבדין אותו חף UBODTO אויל איינו ראוי לבזבז ומה שמכבדין אותו איינו אלא תשלהמין ושכר הוא לו ולא כבוד, ו ראוי לומר לו: כד נאים ושכיב מר אמרה להאי שמעתא¹², ואמר החכם: "טוב יلد מסכן וחכם מלך ז肯 וכסיל"¹³, והמלך הכל מכבדין אותו, ואעפ"כ טוב יلد מסכן וחכם ממן, ואמר: "כצדור אבן במוגמה כן גנותן לכסיל כבוד"¹⁴, ואין כבוד אלא לחכמים, ולפי שמלה שם טעה הוא עצם, שנאמר: "שמו יcosa"¹⁵, והעצם הוא אפשר שכוסה לא השם שנקרו

11. קידושין ע, א. 12. יבמות כד, ב. 13. קהלה ד, יג.

14. משלי כו, ח. 15. קהלה ג, ד.

ב בן עזאי אומר: הוי רץ למצואה קלה ובורח מן העבירה — שמצוה גוררת מצואה, ועבירה גוררת עבירה. ושכר מצואה — מצואה, ושכר עבירה — עבירה.

בו העצם, וכן אהילו: דבר זה אינו מן השם¹⁶, שהטעם שאין אותו דבר מעצם העניין, על כן בא בז' ומא וביאר לנו מי הם הארבעה שמוטות שהם חכם, גבר, עשיר, מכובד, וסדר אותם כראוי, ראשית הכלמה, כי התחמלה תעו לחכם לכבות את יצרו, והcovבש אותו ימאס ביתרונות ויימחה בחלקו, והשמה בחלקו הוא נקי מן הקנאה והתאה והכבוד ההמוני ויקבל את כל האדם בשמה ובסבר פנים יפות וזהו כבוד הבריות, ומה שבביא ראהיה מן הפסוק: „כי מכבדי אכבד“, לפי שהשם שחק כבוד לבני אדם על שאר יצורי מטה, המכבד אותם הוא מכבד את השם, והשם ב"ה יכבדנו: „חן וכבוד יתנו ד...“. אחר שורין בתלמוד שיחיה האדם למד ואפללו מן הקטן ממן, וזרו בדרך ארץ שיכבד את הבריות, ומלאת בריות כוללת גדולים וקטנים ונקלים ונכבדים, בא לזרו בעשיית המצאות על הקלות חמורות על כן סマー ואמר:

ב. בן עזאי אומר: הוי רץ למצואה קלה ובורח. מצואה קלה. בראש פרק ר' אומר ארתי טעם מצואה קלה באර היטוב. שמצוה גוררת מצואה, הטעם כי כשאדם משים לבו על המצוות והו היפץ בהם מאד ועשה אמיילו מצואה אחת והתחילה להוציא הפשׂוּן בפועל, אותו הפעול גוררת לו מצואה אחרת והאחרת אחחת הולך ואור עד נכון הימים, כי כל דבר נגמר ונמשך אחר מינו ודוגמתו, והוא הדין בעבירה. ושכר מצואה, וננתן טעם למצואה גוררת מצואה ואומר כי מן השמים מוזמנים לנו מצואה על דרך שכר וכן בעבירה, ואולי כי טעם שכר מצואה הוא, שאין למצואה שכר גדול מן המצואה עצמה, והוא האמת, וכן בעבירה אין עונש גדול בעשיתה למרות עינו כבוד אל הכבוד, וזה טעם פנימי אמיתי למשכילים, ומה שאמר לשון עינו כבוד אל העבירה הויאל ומצינו במקרא: „שכר טוב“¹⁷, ובמשנה: נתן שכר טוב¹⁸, ידענו כי יש שכר מוטב*, אחר שירנו

* ואני דוד חסן הכותב אומר ששכר מצואה היא עולה גו עדן, וכן עבירה גנטם, על דרך אייק בכ"ר, כי בליליה אחת גנערתי בחצי הלילה והיה בפי זאת המשנה: שמצוה גוררת מצואה ועבירה גוררת עבירה, וכו', פעם אחת אמר התנא מצואה גוררת מצואה וכו', למה חור ואמר ששכר מצואה וגוי, והייתי מחשב על דרך האלפא ביתא עד שהαιיר השם עיני ומצתתי על חשבון אלף ביתא של אייק בכ"ר שמצוה עולה גו עדן בחולוף מ"ם בدل"ת. שהם ארבעה וצד"י ביש"ת. שהם תשעה הרי י"ג, ותוא"ז והה"א כמו שהם י"א הרי לך כ"ז, וגון עדן, הגימ"ל שלשה, והגינוי, בחלוף ה' מנו אייך

16 שבת קטו, א. 17 מהלדים פד, יב. 18 קהילת ד, ט.

19 אבות פ"ת, א.

ג' הוא היה אומר: אל תהי בְּנֵי לְכָל אָדָם, וְאֶל תהי מִפְלִיגׁ לְכָל דָבָר –
שָׁאַיָּן לְךָ אָדָם שָׁאַיָּן לוֹ שָׁעָה, וְאַיָּן לְךָ דָבָר שָׁאַיָּן לוֹ מָקוֹם.
ד' רַבִּי לְוִיטִס אִישׁ יִבְנָה אָמָר: מַאֲדָ מַאֲדָ הוּא שְׁפֵלָ רֹוחׁ – שְׁתָקָה
אֲנוֹשׁ רַמָּה.

לְרוֹצָן לְמִצְוָה קְלָה חֹרֶב בַּעֲסָק, יִשְׁבּוּ שָׁלֹם שָׁלֹם נְבוֹז לְשׁוֹם אָדָם וְסִמְךָ וְאָמָר: ג' הוּא היה אמר אל תהי בְּנֵי וְגַוְיִן טעם לְכָל דָבָר וְאַפִּילָן דָבָר רְחֻקָּ שִׁיאָרָעָן הַזָּהָר מִמְנוֹ כִּי אַיָּן לְךָ דָבָר שַׁהְוָא גַּמְגַע מַלְהִיוֹת לוֹ מָקוֹם שִׁיאָרָעָן לְלִי, וְמָקוֹם בְּכָאן לְשׁוֹן טעם, כְּמוֹ: אַיָּן מָקוֹם לְתִפְלָה²⁰, וְזַוְלָתוֹ שְׁעַנְיִינָן טעם: אַחֲרָ שְׁוֹרָן שָׁלֹא נְבוֹז לְשׁוֹם אָדָם, וְשָׁלֹא נְבָטָה עַל עַצְמֵינוּ שָׁלֹא יִאֲרָעָן לוֹ כָּךְ שְׁגַבָּהָוָת הַלְּבָב גּוֹרָם לְאָדָם שָׁלֹא יִזְהָר מַהְמָם סִמְךָ וְאָמָר: ד' רַבִּי לְוִיטִס אִישׁ יִבְנָה אָמָר: מַאֲדָ מַאֲדָ וְכוֹן, אַיִּשׁ, נְתָחִי אֶת לְבִי לְדָרְשׁוֹ וְלְתָוֹתָן עַל הַסְּבָוטָה הַגּוֹרָםָה לְאָדָם, וְאַמְצָאתָ שְׁבָעָה, וְהַסִּי: „וְשְׁבָעָה תְּוֻבָּת גְּפַשׁוֹ“²¹, וְאַלְוָן יוֹפִי, גְּבוֹרָה, נְשִׂיאָה מִשְׁפָּחָה, רְבוֹב קְרוּבִּים, עֲוֹשָׂר, מִשְׁלָתָה, חַכְמָה, וּרְאִיתִי לְבָאָר אֶת כְּלָם וְאֶת רְפּוֹאָתָם אַחֲת אַחֲת. הַיּוֹפִי יִדּוּעָן כִּי נָוִי הַפְּנִימִים וְזַוְוִי הַקְּלָסָטָר וְזַוְכָּתָה בְּשָׁר הַגּוֹתָוֹת וְשַׁמְנוֹת וְרוּם הַקּוֹמָה מִחְרָדִים אֶת הַדָּעַת וְמִגְבָּהִים אֶת הַלְּבָב, וְאַבְשָׁלוּם יוֹכִיחַוּ, וְלֹכַן סְפָר הַכְּתוּב אֶת יוֹפִים לְפִי שְׁבִוּפִים נְכַשְּׁלוּ וְזַחַת דְּעַתָּם עַלְתָּם עַד שָׁעַשּׂ מָה שָׁעַשּׂ, רְפּוֹאָתוֹ בִּיצְדָּקָה שְׁכָשָׁם שִׁיטָּחָלָן בַּיּוֹפִי מַרְאָהָן הַחִיצוֹנִי, שִׁתְבּוֹנוּ בְּכִיעּוֹרָה הַפְּנִימִי, דָם וְמַרְאָה יִרְוָהָה וְשַׁחַרְוָה וְלִבְנָה וּכְבָדָה וּרְוִיאָה וְהַמְעִיטָה שְׁהַטְבּוֹתָת סְוּבָּבָת בְּהַנֵּן וְהַשְׁתָּנוּ שְׁבִיכִיס, וּזְיוֹכָר כִּי אַלְוָן הָיָה רְוֹאָה אֶתְהָם בְּעֵת הַאֲכָל הַלָּא הָיָה בְּרוֹחָ מִשְׁמָן וְכָל-אֲכָל תְּמַעַב נְפָשָׂו, אֲזִי יְהִי נְבוֹז בְּעַיְנֵי נָמָס. וּוֹדָעָה יִשְׁיבָה הַמִּשְׁכִּיל אֶל לְבָוָן, כִּי אַוְתָּה הַהְדָר הַחִיצוֹנִי לֹא תָאָרֵל לוֹ וְלֹא הַדָּר, כִּי אִם מַאֲשָׁר יִמּוֹץ וַיְשַׁאֲבָמָאָתָם הַמִּיאוֹסִים הַפְּנִימִים וְהַמִּעְמִידִים אֶתְהָם, וּוֹפִי אֲשֶׁר סְתִי וְמָאוֹס סְבָטוֹ מָה תָּהָא אַחֲרִיתָהוּ הַלָּא רַמָּה וּבְאַשָּׁה, אוֵי לְהָלָא אַוְתָּה בּוֹשָׁה, וּשְׁמַעְתִּי מַאֲדָוִנִי אֲבִי זַיִל, כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל וְחַכָּם זַחַת דְּעַתוֹּוּ עַלְוָן, וּכְאַשְׁר הַרְגִּישׁ בְּחַלְיוֹ וְהַשְׁלָחָה לְחַכְמָה שְׁהָיָה בְּדוֹרוֹ לְשָׁאָול אֶת

בְּכָרָה הַרִּי ח', וְעַיְיָ בְּזִוְינָן שְׁהָיָה שְׁבָעָה, וְהַרִּי לְךָ טַיִן, כִּי יַד אַרְבָּעָה הַרִּי לְךָ יִתְּ וְנוֹיָן בָּהָיָה שָׁם חַמְשָׁה הַרִּי לְךָ כִּי יַד הַרִּי לְךָ מִצְוָה עֹלָה גַּן עַדְן, וּכְנַעֲרִיהָה עַל הַדָּר גִּימְלָל וְהַא שְׁמוֹנָה וְנוֹיָן בָּהָיָה חַמְשָׁה הַרִּי לְךָ יִיְגָן, וּמִמְּטָה ד' הַרִּי לְךָ יִיְזָן, וְהַזָּהָן גַּעֲמָה עַבְרִיה עַי מַחְלָפָת בָּזָי, שְׁהָוָא שְׁבָעָה וּבָי, שְׁנִים הַרִּי טַיִן, וּוֹיְדָבָא, שְׁהָיָה אַחֲת הַרִּי עַשְׁרָה, וּרְיִישָׁ מַתְחָלָפָת בְּכָרָה, וְהַכְּפָר בְּבִיאָת הַרִּי לְךָ יִבָּה, וְהַהְאָחָת הַרִּי יִזְעָרָה, חַשְׁבָּוֹן גַּהְנָם, אִם כֹּן זֶה היה דעת התנא זַיִל שְׁחֹור וְאָמָר: שְׁכָר מִצְוָה שְׁכָר עַבְרִיה עַבְרִיה שְׁהָמָן גַּן עַדְן וְגַהְנָם.

פיו מה לעשות ורפא לו, וזכה החכם למעט בחילות וגיטות, ולא הוועיל שלח שנית ושאל, השיבו החכם להסיר הבגדים המוגהצים מעליו, עשה ולא הוועיל וכן פעמים רבים, עד שלחה המלך ובא החכם לפניו ובקש החכם מן המלך והלך בטיל על הגנות ועל הפרדסים ועל השדות ועל הכרמים הוא וחילותו וזה חכם עמו והראהו נירים גאים וערוגות שעשוות כמחוגה ומণי פירות וצמחיים מגדי תבאות שם ומגדי גרש ירחם, פרי עץ הדר כפות תמרים, ציצים ופרחים, בראשי בשים, החלכו משם ויבعروו המקומות אשר היו שופכים להם ביבשותיהם של בתיה המרהצאות ובתי הכסאות, עמד החכם ממשתאה ומחריש המ庭ין לו המלך עד שנצטער, ואמר לחכם מטה טיבה של עמידה זו ובמקום כוה, והשיב החכם ואמר: אדוני המלך אני שאלתי לאלה הטנוות שאללה הזקאה והם השיבוני תשובה נצחית להם, שאלתי אותם: מה לכם הצחים והדרורים אשר ראייתו שנחפץ ריחם הנערכ אשר הריחות לריח הזה הנחטב, השיבוני אתה הבאת את ריחינו שהעברת אותנו על מעבר גוף, וכشمוע המלך התוכחה הזאת נוכח ויקח מוסר ויחי מחליו. ועוד יש להבחון על אי זה דרך אנו ניזונין, שהאדם כשלוועט המأكل אלו היה מוציא אותו מפני כמה היה נטעב ונגלה וונמאס בעיניו להшибו אל פיהו, ואלו היה משיבו היה מקיא כל אשר אכל מעוצם המיאס, והנה המأكل ההוא כן היה אחר צאתו מפיו, כאשר היה במינו לפיו ולא נוסף בו שום מיאס ולא התuib אותו כי אם ראות עיניו כדי שנאכל ונחיה ולא ברוק, והיה ערבית לחכו ולועט אותו בנפש הפעזה, וזאת תוכחת חיים למתבונן אליה, והבע מפתחה אותנו ועשה זה בהחטא ובהעלם עין כדי שנאכל ונחיה ולא נמות והאדמה לא תשם, ואם הטעב יפתח את הדמיון פトイ כוה ויפת אלין, יש למשכלי הירא את דבר השם להוויא את שכלו שלא יתפתח ויתבונן ושיב אל לבו מה הוא, לבתוי רום לבבו ואל בית אל מראותו ואל גבוח קומתו, הגבורה תפחה את האדם בראותו את עצמו כי הוא בין חבריו ככיפור בעדרי צאן, ויבטה בעוצם כתה אם יקומו עליו וינצח אותם, איננו מכיר חס השם אשר הצלו מידם, ולא יהל וישבח, רק יאמר בכח ידי עשייתו ומהשם יסור לבו ויכפור בעיקר, כמו שאירע לגolian הפלשת שחייב אלקי מערכות ישראל. רפואתו כיצד, ישיב אל לבו ויתבונן כמה גבריהם נכשלו בגבורתם וגרמה להם שעה ונפלו בידי חלשים, וכי אין גבר שיכול להמלט מן הפגעים כגון שתגף באבן רגלו או יפול מן הרגס או יטבע בנחר או יחללה או שאר פגעים כיוצא באלו שאין לגבורה עסק בהם, ואין לאדם מושיע ומציל מהם כי אם השם ב"ה אשר לו היושעה, וישים אל לבו שיר של פגעים ויראה כי אין לו מחסנה כי אם סתר עלוון, ולא מתחה אם לא ייחסה בו, ומני הוא זה וαι זה הוא גבר כגולית ולפי שסמרק על גבורהו ובטה בכל זינו ולבוע נחשת בראשו וחניתו כמנוד אורגים ויבנו את דוד לנו נפל בידו, ודוד שבת בשם אשר לו הגבורה גול החרב מידו והתיין את ראשו, וכן אמר לו בגשתו אליו: "אתה בא אליו בחרב"²² וגוז. וכאשר יסתכל ויתבונן האדם בטעם האלה ובפרטיהם

תוחנו דעתו עלייו ויפקיד רוחו ביד אלקינו הרוחות לכלبشر הנוטן לאדם כת לעשות חיל, ואז ישח גבאות לבו וישפיל רום עיגיו: „ותהבותה בשם חסד יסובבנהה“. ²³

נשיאות משפחה. כשאדם רואה שיש למשפחתו מעלה על משפחות אחרות והכל רוצה להתחנן עמו ונונתנים בנותם לבנו בממוני גדול יותר מאי מהרגיל ליתן, ולוקחים בנוחתו בחנם ולפעמים בדים, ולמים מפנוי ואומרים לו עללה הנגה, זקנים וחכמים ועשירים ממןו, תוחה דעתו עליו ויבקש גדילות על ריבוע הטוביים ממןו בתורה ובמעשים וילד בקומה זקופה וגרון נטוי ומדבר בגאות בון, הנגה הוא מחלל כבוד אבותיו אשר קנו להם שם במעשים הגונים ובונאות וביראת חטא ויגרים לקלל אותם ולקוריהם רשעים, ועליו ראוי לומר: „ואתה חיל רשות נשיא ישראל“. ²⁴ רפואתו כיצד, כשהרואה שחולקין לו כבוד ונושאין לו פנים ומפיקין לו רצונו ואור פניו לא יפלון, ישיב אל לבו ויאמר: הלא כמה אנשיים אני רואה יפים ממנוי ואנשי חיל ורבי פעלים ממנוי ועשירים עשר רב ממנוי ועם כל זה אני חשוב מהם מפני הבריות ונונתני לי מעלה עליהם, אין זה כי אם נחלה וירושה לא אני ראוי לכך מצד עצמי ומאשר לאבותי עשו לי את כל המכובד הזה, ועתה אלכה לי ואשאלה את פיהם بما כחם של אבותי גדול, וימצא כי אבותיו הראשונים נהגו במנהגים הגוניים והיה להם עשור ונכסים וכבוד ומלשתם וגדולה והוציאו ממןום וממשלתם בעבודת השם ובוגמילות חסדים לחברים וכל זה בצדעה וענוה אותבים ונאהבים ועל כן היו הכל מספרים בשבחם, ונפטרו בשם טוב, וקמו בנהיהם ומלאו מקומות, וכן דור אחר דור עד שהחותקה משפחתם בנטיאות וגדולה, וישיב אל לבו ויאמר: הנגה אני ריק מכל המעלות של אבותי עפ"כ אני בהנה מהם עשור ומכלי כסף וזהב, אי לא הורישוני אותו לא היתי בהנה ממןנו כבר לחתם, זאת עדות נאמנה כי מעלה המעשים ההגוניים רחבה ונסבה למעלה מזוהב ורוב עניינים, אז ילبس חרדה ובושה מהתגהה וגאון אשר היה לובש, וישים הבגדים החזאים מעליו וילبس מחלצות ענוה ויחיה מחלין, וטוב ינחיל את בניו ויקרא בהם שמו ושם אבותיו ויקיים בעצמו: „תחת אבותיך היו בניך“. ²⁵ רוב הקרויטים, יగורים לו לאדם להתגאות ולהפער יראת בהראת שער עורתו, ואם ישנה שום אדם אחריו דברו בצדק ובמשפט, איש מעברו ויעור אחריו ויסלפו דבריו צדיקים, רפואתו כיצד ישיב אל לבו ויאמר: קרבת אלו הקרויטים הרוחיקוני מקרבת אלקים הקרויטים אלינו, ואלו הנראים כאותבים השזיאוני בעוני האותב, אשר אמר: „ואהוב את יעקב, ואת עשו שנאתי“, ²⁶ לפי שעשו איש שדה ויעקב איש תם, וכן אמר החכם: „חוותה ד' כל גביה לב“, ²⁷ ורצוינו תמיימי דרך, ²⁸ ואלה הקרויטים הם עושים אותם מטה ידם מוכרי נשמתי באגורות כסף, אין אלו כי אם שונאים, לאויבים היו לי, ועתה

23 תהילים לב, י.

24 יהוקאל כא, ל.

25 תהילים מה, יז.

26 מלאכי א, ב-ג.

27 משלי טו, ה.

28 שם יא, ב. ותחלת הפסוק: „חוותה ד' עקשי לב“.

אעובה אותן ולאלה מأتם ואשובה אל: „הגוחי מבطن מבטיחי על שלדי אמי“²⁹ האמלמוני, להועל, והתבונן בדברי דוד ואויב, שאמרו: „אהובי ורעי מגנד בעגי יעמדו וקרובי מרחוק עמדו“³⁰; „מורו הימי לאחי ונכרי לבני אמי“³¹, בתברר מוה כי אין קרוב ואח כי אם ה „קרוב לכל קוראיו“³², ויתבונן בטעמי האללה וכיצוא בהם ויהי מחלין.

העושר, רוב העושר והנכדים מבהילין לב האדם ומהירידין אותו, ומתוועה דעתו עליון, שנאמר: „ובקרך וצאנך ירבוון וכסף זהב ירבה לך וכל אשר לך ירבבה“³³, ובתיב אהריו „ורם לבבך ושכחת את ד' אלקיך“ וכו', וכחיב: „ירכיבתו על במותי ארץ וגוי, חמתה בקר וחלב צאן“³⁴ וגוי, מה כתיב אהריו: „ירכיבתו על במותי ארץ וגוי, חמתה בקר וחלב צאן“³⁵ וגוי ופי הטעם: „וישמן שורון ויבעת“, והחכם אמר: „ראש ועושר אל תנתן לי“³⁶ וגוי ופי הטעם: „פָּנִים אֲשֶׁר בְּלִיחְשָׁתִי וְאַמְרָתִי מֵד, וּפָנִים אֲוֹרָשׁ וְגַגְבָּתִי וְתַפְשָׁתִי שֶׁם אַלְקִי“. התבונן כי גדול מכשול העושר מכשול הרש, כי בעושר אמר: ואמרתי מי השם, שהוא כופר בעיקר ואמר: לא הוא, וברש אינו אומר אלא: ותפשתי שם אלקי, שיגנוב וישבע שלא גנב, ואם הוא עון פלילי אין לו ערך עם מי ד', ואומר: „ולספְּרַתְּ רַבְתִּי לְהָ וְזַהֲבָ עַשְׂוֹ לְבָעֵל“³⁷, וזה הטעם המקרא והמשנה והמודרש מלאים ממנו, ומעשים בכל יום כי רבים מעמי הארץ ואfillו מן ה תלמידים כשהם מעשירים נחפכים לאנדים ואינם מכיריהם את עצם, והחוללי הזה פושט רוב בני אדם, ואין גמלטים ממנו כי אם מתי מספר ונער יכתבם. רפואתו, המשכילד על דבר ימץיא לו רפאות הרבה מהם, להתבונן במעשים שנעשים בכל יום והוא כי כמה שעיריים יורשו לשעתם, וכן אמר החכם: „התעיף עיניך בו ואיננו“³⁸, והוא טעם אמיתי מועל הרבה ואfillו. להמון שאין להם מבחון כי אם לנראה לעין, והוא מצוי תמיד, וג"כ להתבונן כמה לילית, ממשא מלך ושרים, והנה ימי מכאובים ורודף אין, כל שכן אם באו עליו בפועל, והתבוננות הואה תועליל ואfillו לבינוניים, ועל הטעם הזה אמר החכם: „כופר נפש איש עשרו כופר נפשו, והנה הוא רשות אחר שנפל לו על העשיר להמיתו ויתן עשרו כופר נפשו, והנה הוא רשות מתחלתו לא ידע אימות מות ודואג על יגינו אשר בזוו אותו זרים, ותרש יש התבוננות אחרת בכל אלו המכ庵ות, והוא אומרו: „ורש לא שמע גערה“. וגם יש התבוננות אחרת שיתברר למתבונן אליה, כי אהבת חמוץ דמיון שגעוני, והשמחה בו הוללות אסכלות, והיא זאת הצעע עצמן, כי טمنت רוב זהב ורובי פנינים ונגנבו ולא הרגשת שגנבו והנך שמח וטוב לב כאשר לך סמוך כי הנם בתוך האהל, ומאמונה אין בידך, או בהperf אמרו: שגנבו והם לא נגנבו והנך דואג וכואב בוכחה ומהאבל על אבדך ממונך והוא בידך, וזה מופת חתוך כי העושר הבל ורעות

29. תהילים כב, י.

30. שם לח, יב.

31. שם סט, ט.

32. שם קמת, יח.

33. דברים ח, יג-יד.

34. דברים לב, יג-טו.

35. הוועב, י.

36. משלי כג, ח.

37. משלי כג, ח.

38. שם יג, ח.

29. תהילים כב, י.

30. שם קמת, יח.

31. שם סט, ט.

32. דברים ח, יג-יד.

33. הוועב, י.

34. משלי כג, ח.

רות, וזה טעם נכבד, מאי למבינים. ואמר החכם: "בוטח בעשרו הוא יפול, וכעולה צדיקים יפרחו"³⁹, טעם: "הוא יפול", כי הוא יפל מ Alias, ואין צrisk אחר להפליל אותו, כי הוא בטח במתנה בוגד. ווגאנון רב"י סעדיה ז"ל ראש המפרשים פ"י ספר משלי בלשון ערבי כולם מהמדים, ואמר: "...וכעלה צדיקים יפרחו", כי בספרחין הצדיקים בעשר אינו בענייהם כי אם כפרית העלה שאין בו ממש, יש להתבונן כי הגיע להעшир ואינו מספק בלחם הקו כי הוא פחות מן הבמהות, כי הבהמה נשתשבה היא רופשת את אשר הותירה משבעה ומואסת. ואם תאמר: דעת רואה את הנולד זאנו דעת לראות הנולד כדי שתצניע לכתראוב, והאדם שהוא בן הבהמה אין בה דעת לראות הנולד מדי ימי מה היא, והוא אמר החכם: "לך אל נמלה עצל"⁴⁰, ועוד האדם רואה מה ילד יום מן המקרים, ויצטרך למומן להנצל מהם או להוריש לבניינו. התשובה אגוי לא דברתי אלא על החדר מבינתו רינע להעשיר, וב' גביה להונ איש רע עין"⁴¹, וזה אמרתי אני עליו: שהוא פחת מן הבהמה, אבל בכונס ממון על הדרך אשר אמרתי בדעת הוה עשו, ואין זה אהוב כסף, אבל הוא שונא אותו, כי הוא עליו לטורה לפני שמעכב עליו לעסוק בתורה כראוי, ואינו כונס הממון כי אם כמושן סמי רפואה לעת חליון והמשכלי יתבונן הטעמים האלה ולא יגבה לבו וחילו המששלת, כאשר תהיה לאדם ממשלה ויעללה לגדולה ויראה את חבריו הטוביים ממנה כאלו הם עבדיו, ועשה כרצונו המליך והגדיל ואין מי יאמר לו מה תעשה וחבריו מתוגנים לו ומכוונים דבריהם ומעשיהם על פי הצעו ורצונו, ותזהוע דעתו עליו קראות את עצמו ככפר בעדרי צאן, וכן אמר החכם: "ארי נהם ודוב שוק מושל רישע על עם דל"⁴². רפואתו להשיב אל לבו ולזוכר היאך היה בוהג עם חבריו וחברינו עמו קודם ממשלתו, ואו יכיר כי הוא עתה מעביר על חבריו את הדין, ר' ל דין החברה והרעות, יכיר ג' כ לחבריו ובכל יודיעו לפנים כי מה שם עכשו רוצחים לעשות רצונו ולהזרות לדבריו, כי אינו כי אם חנופה ומרמה: "...ויפתחו בפייהם ובלשונם יכובו לו, ולבם לא נבון עמו, ולא נאמנו בבריתנו"⁴³, ואין עליהם און ואשמה, כי אנוסים הם, כי הוא לצר ואויב, כי הם רוב מעשיהם ודבורם עמו כעבדים עם אדונים קשיים, ולא יכיר בין האויב לבין האותב: "...על שכבה יתהלך"⁴⁴. והוא ג' כ ביןו ובין עצמו חרד ומזימותיו הומיות להלוך בגדלות ובגנולות ממו, כי מה שארע ליוסף הצדיק ע"ה עם אחיו, בני אל חי לא היה אלא לפי שחלים להם Shimshol עליהם, ובכחולות המשכיל על דעתו את כל זה ויתנו את לבו לדעת ולבור את כל זה, אז יאמר: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יהד"⁴⁵: "...אשר יהדי נמתיק סוד"⁴⁶, ולב אחד לכלהן, וגם אויביו ישלימו והיו יגעמו, אז תפחה ניגנו ויראה כי השורה סורה והתמות שלמות, והענוה חドות, והשלות שרה, והצעירות מוגנו, מוגרא, וכן אמר חכמי האמת: כל הרודף אחר השורה, השורה בורחת ממנה,

39 שם יא, כת. 40 שם ו, ג. 41 שם כח, כת.

42 משלו שם, טו. 43 תהילים עט, לוזין. 44 איבר יח, ח.

5 תהילים קלג, א. 46 שם נת, טו.

ה רבי יוחנן בן ברוקא אומר: כל המחלל שם שמים בסתר – נפרעין ממנה בוגלו. אחד שוגג ואחד מזיד בחולול השם.

וכל הבורה מן השורה, השורה רופפת אחריו⁴⁷, והוא יוצא ממשתו: „לשפטות יתום ודק"⁴⁸, ולשבר מתלוות עול ול„פתח חרצובות רשות"⁴⁹, ולדעת דין עני ובאיון אז טוב לו ושב ורפא לו.

חכמתה, יש רוח אחר החכמה כדי למלא אותה בדמייה ולקנות הוללות וסללות, ואיהה זה הקונה חכמה כדי להתגאות ולא להתגנות, ועליו אמר החכם: „לא יחפוץ כסיל בתבונת כי אם בהתגנות לבו"⁵⁰, והאיש הלוה משאו ומתחנו מריבתו ושאלותיו מארכות, כי לא ישאל כי אם למי שיודיע שאנו בפיו חשיבות כדי להליבין פניו, ישקר על בניו כנסיות של עמי הארץ להתקיר עליהם, ירחק מעלה החכמים שבדורו כי ירא שלא ינצחונו, ולא ישמע תשובה, לא יודה לגרDOIין, ולא יועיל לקטני, בעיני גDOIין יתגנה, ואת קטענו ישנא. ועליו אמר החכם: „גאה וגאנן ודרך רע ופי מהפכות שנאתי"⁵¹. רפואתו כיצד, ישיב אל לבו ויזכיר מאמר החכם שאמר: „החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר"⁵², והעשרה שליטים הם אלו: שני עינים, ושתי אוננים, והאף, והפה, ושתי ידים, ושתי רגליים, הררי עשרה, ויתבונן בטעם, „תעוז לחכם“, כי אם למי שרואו רקודם ואותם חכם, והוא החכם בעצם שהוא מכיר מעלהה ואת יקר תפארת גודלה ויshawת תמיד באהבתה ומכוון מעשי מנהיגיו על פיה ורצונגה לא יעדר דבר. ואמר בספר משל⁵³: „תכבד כי ת התבוננה“, ומתוך זה אתה שומע לאו, כי אם לא ת התבוננה ולא תהיה חכם תמיד עמה, תקללה אותו ותשפילך, וטעם מעשרה שליטים, כי בהיותם לב האדם נוהג בחכמה, אוננו תקבנה לתוכחות, ועינוי י賓טו נכחות, וב哀ו אריך מנוחות, ופינו יביע תושבות, וידינו תעשינה הצלחות, ורגליו תוכננה אורחות, וב להיותם לבו אווחו בסכלות הגאות, עינויו יראו זרות, ואוננו משמע תורה סרות, וב哀ו אפים קצורות, ופינו בוטה כמדקרות, ומשלח ידיו מארות, ורגליו לרוץ לרעה ממהירות, ואם בינה שמעה זאת, ولو חכם ישיכל זאת ויבין לאחריתו וישוב ונחם על סכלו ושב ורפא לו. הנה השמעתיך שבע רפואות לשבע המחלות, והסת הכלול לשבעת סמי רפואות לחולי הנתקעב, והוא חלי הגאות, והוא הסם האמייתי אשר הצבה עמודיה שבעה, והיא התורה אשר כליה כליה צנעה וענוה, דרשו מעל ספר ד' וקרואו. אחר שزو על שפלות הרוח ולהתתקע מן הגאות מכל וכל, לפי שהיא תועבת השם ב"ה וחלול שמו, חור להודיעו חומר ענשו של המחלל, סמך ואמר:

ה. ר' יוחנן בן ברוקא אומר: כל המחלל וגנו, בפתה. הטעם ואיפלו בסתר בוגלו, כדי לפרסמו ויתقدس השם ברבים, שנפרעין בוגלו ממי שמחל את שמו.

47. עירובין יג, ב.

48. תהילים י, ייח.

49. שם ח, יג.

50. קהילת ז, יט.

51. 49. ישעה גח, ג.

52. קהילת ז, יט.

53. ד, ח.

ואם תאמר: بما יתפרנס ותו לא חל אלא בסתר, דעת כי מן העונש הגלוי נכיר החילול שעשה בסתר, כי: מידותיו של הב"ה מדחה כנגד מדחה⁵⁴.

אחר שוגג ואחר מזיד, טעם הוא בפני עצמו ואינו חור לנפרעין ממנה, כי הנסתיר לחוטא לו לוי שהכיר שהוא חוטא לא היה נסתיר ולא יתכן לומר עליו: אחד שוגג, אלא שבא להודיעם שכשם שהסתור והגלווי שווים בחילול השם, כי השוגגה והדzon שווים בו, על כן חור ואמר: בחילול השם, ועוד כי במזיד הוא שיש הפרש בין העונש בגלוי ובין העונש בסתר, כי העונש בסתר הוא בוש ממה שהוא עונה, והעונש בגלוי אין בו ש כל, ועליו נאמר בתורה: „וְהנֶּשֶׁת עַשְׂתָּה בִּיד רַמָּת הַשֵּׁם הָוֹא מְגַדֵּף“⁵⁵, ואלו בשוגג אין הפרש בין עונש בגלוי ובין העונש בסתר כי אין מכך בחטאו, ואם אחד שוגג ואחר מזיד, הוא חור לנפרעין בגלוי מה בא להশמיינעו, דבר ברור הוא שהשוגג בסתר או בגלוי אחד הוא, ואל תחתה, שהשוה את המחלל בסתר עם המחלל בגלוי, והשוגג עם המזיד, שבשאר עבירות יתכן לומר: שהעונש אסור בגלוי פשעו גדול מאד שמראה עצמו كانوا הוא נבדל מעדת ישראל, וכאומר להם ייחשו למצות השם, אבל העונש בסתר הוא בוש מאשר הוא עונה ויירא פון יהסנו שומע ורואה, אבל זה שהרים יד בעצם אשר מלא כל הארץ, הסתר והгалוי שווים בו, ומך בשר ודם יוכית, שמעשים בכל יום שבפני המלך עובר אדם על אזהרה מאזהרותיו שהזהיר בכל מלכותו ולא יחש המלך כל כר, ואפ"ל שיחחש אינה דת העובר אחת להמית כתת המרים ידו במלך עצמו, ואפ"ל בסתר בין לבין המלך, וכמעט שעונשו של זה גדול מן המרים ידו בגלוי, הגע עצמד כי היה המלך וגיסותיו עמו, ובא אדם אחד והכה או קלל את המלך, צד פתחון יש ללמד עליון זכות ולומר: כי לא עשה כן אלא שאזהרו רוח רעה או שאל את גבשו למות מחמת צער גזול שהיה ובא להרוג את עצמו לעצט, אבל זה שלא הרים ידו במלך אלא שנודמן להיות עם המלך ביחיד רעתו רבה מאד, ואין מקום ללמד עליון זכות, כי בודאי לא נחכין כי אם למרוד במלך, והוא הדין בשוגג, כי בשאר האיסורים דיו בקרובן שיכל לזכות את עצמו ולומר: כי השכחת גרמה לו, אבל המכחה האדם שייאמר למלך: שכחתי והזכירך, שכחתי וקלתיך... והתימא על השוגג עם המזיד, ודוחק עצמו לפреш אחד שוגג ואחר מזיד כי אין עונשין שת, כי אם שיתה עם הסתור בגלוי עונש השוגג כshawgog ועונש המזיד כmazid⁵⁶, ותחמה ג"כ על השוואת הסתור עם הгалוי, ואפ"ל דבריו שעונש השוגג קל, אפ"ל וכי לmeta נפרעין ממנה בגלוי וחפרטו לא תמחה והוא לא עשה אלא בסתר, וההתורת החמירה על החוטא בגלוי כמו שהשמעתיך, מ"מ יש לדקדק בטעם הזה ולומר: כי השוגגה היא על שני דרכי, הדרך האחת שיכחה האדם עיקר האיסור כגון שכח עיקר שבת ועשה בו מלאכה והוא יודע שהוא יומ שבת, אלא שכח שהוא אסור בו לעשות מלאכה, או שכח אישור הנבלת ואכל נבלת, והוא יודע

54 סנהדרין ז, א. 55 במדבר טו, ל.

56 עי' פירוש הרמב"ם ונחלת אבות כאן המביא גם פירושו של רביינו.

ו רבי יeshmuel אומר: הלמד על מנת למד — מספיקין בידו למד
וללמד; והלמד על מנת לעשות — מספיקין בידו למד וללמד
ולעשות.

שhai נבלת אלא ששכח שהיא אסורה, וכן בשאר איסורין, והדרך האחרת
שיודע עיקר האיסור, ושכח שהדבר הפטרי הרמו אליו שהוא אסורה, כגון שידע
שאסור לעשוות מלאכה בשבת, ושכח שהיום הוה הוא שבת ועשה בו מלאכה
כסבירו שהוא יום חול, או ידע שהוא יומם שבת ושכח שמלאכה זו היא אסורה
בשבת ועשה אותה כסבירו שהיא מותרת, או ידע שהנבלת אסורה ואכל נבלת
כסבירו שהיא כשרה, והשוגג על אי זו דרך מלאה התשי דרכים יbia קרבנו
ויתכפר לו⁵⁷, ומהזיד אינו מתכפר בשור ומריא ובצאן, אבל המחלל את
השם על הדרך הראשונה כגון שכח חילול השם וחילל את השם, והוא
ידעו שהוא חילול אליו מן המזיד, כי כל אדם חייב לכתוב על לוח לבו
כזאת כדי להקל עליו מן המזיד, וכי שגגה כזו תמייד שייהיו כל אברי מזועעין ויראה ופחד יבוא
ולחזק ולצער נוכח עיניו תמיד שייהיו כל אברי מזועעין ויראה ופחד יבוא
בهم לבלי תיחל את שם הגדול והנורא מרוםם על כל ברכה ותלה, ועל
כן הוא חייב ממשיד לא יגרע ממנה, אבל המחלל בשוגג על הדרך האחרת
כנון שהוא יודע ומכיר כי רע ומר חילול השם, והוא לא ידע שיש חילול
באותו דבר, אולי כי שגגה כזו אינה עולה וזדון, כי הרבה דברים יש שיש
בhem חילול ואני בקיאים בהם כי אם היכדים, ועוד אין הכל שום בחילול,
כי יש דברים שיש בהם חילול ליחדים המפורטים חכמים ויודעים בתורה
ונדולה, ואני בהם חילול לשאר בני אדם, כמו שאחיז'ל: היכי דמי חילול השם,
אמר רבא כנון אני דשקלינה בשרא מבוי טבחה ולא יהיבנא דמא לאלאר⁵⁸,
ולבן נוכל להעמיד משנתינו שאמרה: אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם,
בשוגג על הדרך הראשונה, ודברי הרב זיל בשוגג על הדרך השניה, ושניהם
כאחד טובים ונכווחים. אחר שסדר משניות הפרק סדר כנון וסמכו זו לו כראוי
כמו שהשמעתיך, חור לסמן לדראש הפרק שהוא אמר: איזוזו חכם הלמד
מכל אדם ולזרו על איזוזו דרך הוא חייב להיות למד והוא שייהיה למד על
מנת לעשות ואלו היה מסדר משנה זו בסמן לרראשונה לא היו מסדרין לו
משניות כמו שנסתדרו, על כן איזוזו אותה, או היהת כוונת המסדר לסמן דברי
ר' יeshmuel לדברי ר' יוחנן אביו וסמרק אמר:

ר' יeshmuel אומר: הלמד על מנת וכו'. טעם זאת המשנה יקר מאד,
יאע"פ שהיה קלה להבין ראוי לכל משכיל להתיישב עליה ולהסתכל בה
במחzon ויזהר עליה עד שתשתתקע בנפשו ונעמה, ויצטיר בדעתו אותה וישתדל
להתנהג בה בכל לבבו ובכל نفسه ועתה המעין קחנו ושים עיניך עליו,
ידוע לירודע דעת, כי מעלה האדם באשר הוא אדם היא החכמה, ואין חכמה

ד. רבי צדוק אומר: אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחתור

אלא תורה, ואין חוצה לה שם טעם אשר יאמר: כי הוא זה כי אם שיחה בטלת,
ולהג הרבה יגיעהبشر, וראוילבעל החכמה להנagingدعותיו ומדתוו ומעשוו
על פי התורה, והדעת הכלולת כל טוב, והוא עלה על כולנה ובניה בני אל חי,
הייא הנדיות, והוא כשתהיה רוחו של אדם רוח נדיבה, והדעת הקיצונה היורדת
למטה, לארץ ואת בניה לא ירוחמו היא היכילות ורוח הקנאת, וכן צותה המורה
התמיימה: „ואהבת לרעך כמוך“^{๖๙}, והוא תכילת נדיבות הרוח ותכלית טהרת
דעותיו של אדם מן הקנאת, ולכנן כל מבקש ד' ישתדל שייהיו כל מעשייו מעמידים
על נדיבות רוחו ושיהיא נקייה מסוג הקנאת, ובפרט לחטמו שיהיה לשם השם
ב"ה, שהוא בא"ה אהוב את הבריות נדיבה ומלמד אדם דעת, ואם האדם ככה
הוא עושה הרי הוא דבק במדת קונו, ויעלה למעלה העליונה להיוות למד על מנת
ללמוד, ושים לבך לмерיצות טעם מלאת על מנת, כלומר כל עצמו לא עלה על
דעותו לכבות תלמודו רק בשמתחו וטוב לבו בתלמודו לעצמו כי ישמה ויגל
להתנדב בו לולתו, וזה באמת דבק בשם המיחד בא"ה שאין לפניו פילות, כי
אם ידו פתחה לרוחה לכל הרוצה לטבול בא ונוטל. והלמד על מנת לעשות,
איןם שתי מדרות, שזה למד על מנת ללמד, וזה למד על מנת לעשות, והלמד
על מנת לעשות למד הוא על מנת ללמד, ומה שנשנים התנה על שתי
לשונות, איןו אלא כדי לפרט מצות הלמוד ולפרנס אותנו כי היא עיקר כל
המצוות, וכן אמרו: ותלמוד תורה כנגד כולם^{๗๐}, וחוק לכל איש ישראל ללימוד
התורה כדאמ שהוא אהוב את חבריו אהבה עזה והוא רצחה וחפץ להשלים
רצונו ולעשנות הפצז, והוא איןנו יודע דעתו של חברו, על כן ישתדל בכל
מאורו ויעסוק יומם ולילה לידע הדברים אשר ירצוו והדברים אשר יכעיסוו
וידرك באלו ואלו יפה, ויכוין כל מעשיו על פי הדברים אשר ירצוו, ויוזר
מלעשות הדברים אשר יכעיסו, ושיתחבר תמיד באותם שהם רגילים עם חבריו
ומיודיעו לפניו ואנשי סודו וישאל את פיהם להודיעו אותו דעת חברו ומדתוו
או יוכל להשלים חוק האהבה על מתכוונת, וכן העוסק בתורה חייב לעסוק בה,
כדי לדעת רצון קונו אשר נתנה, בשמחה ובאהבה עזה, עד שיצטיר בדעתו כי
אם יעדר דבר מעבודות קונו שהוא מעדר חלק מהליך נפשו ואבר מאבירו,
וכשהוא עוסק בתורה שלא עוסק בה יהידי כי אם בכתבי נסיות של תלמידי
חכמים ובתי מדרשות, והם הם בתוי ועד של חכמים, והם הם האוהבים את
השם והרגלים לפניו והעומדים בסוד הגיבאים רואין פניו המלך והדרת תורה על
פנימיות התורה ואת יקר תפארת טעמי המצוות, ולהלמד תורה על הדרך
הזאת ולכוננה הבוגרת, אשריו ואשרי חלקו, ועליו הוא אומר: „אשגבחו כי
ידע שמי“^{๗๑}. אחר שווו לעסוק בתורה לשמה תזר להזכיר שלא יעשה התורה
סהר ידים, וס陔 ואמר:

ג. ר' צדוק אומר: אל תעשם עטרה להתגדל וגרא, להתגדל בהם, גמיש וחוור

59 ויקרא יט, יח. 60 פאה פ"א, א. 61 תהילים צא, יד.

בهم. וכך היה היל אומר: ודיישתמש בתגא — חלה. הא כל הגנות
מדברי תורה — נוטל חייו מן העולם.

ח רבי יוסי אומר: כל המכבד את התורה — גופו מכובד על הבריות;
כל המחלל את התורה — גופו מחולל על הבריות.

להלמוד על מנת ללמד, כי הרוצה להתגדל על חבריו לא מלמד אותם תורה
כדי שלא יעשו בני גilio ולא ישאר לו עליהם מעלה, וטעם: קרדום לחזור בהם,
הוא נמשך וחזר להלמוד על מנת לעשות, שתהיה כונתו לסלг המצאות וחוקי
השם, לא לעשות אותם כלי אומנות וסחרור לעצמו.

תגא, פ"י כתר, וכתר בלשון ערביב תא"ג.

נוטל חייו מן העולם, כי בתורה נאמרה: „כי היא חירך ואורך ימיך“⁶²,
והוא עושה אותה כלי אומנות, הרי הוא נוטל חייו מן העולם הבא שהם החיים
האמתיים.

אי"ש, התורה הרצואה בטעם זה עד שנעשה כמנגן ממנגני העולם
המוחיבים לישבו של עולם, וכל כך הם בוערים לבני רשייף אש שלחבתה ית,
אם הייתי מתחילה לדבר בו לא הייתי יכול לעוזר במילין על כן ראייתי במתג
ורسن עdry לבולם, אשمرة לפி מהסום. אחר שורו שלא נעשה התורה ככלי אומנות
שהוא לוול התורה, ואמר כי העישה כן נוטל חייו מן העולם, חור לתודיע
כמה גדול שכיר המכבד אותה, וסמרק ואמר:

ת. ר' יוסי אומר: כל המכבד את התורה וגוי, המכבד את התורה, הטעם
שיכיר בדעותיו מעלהה ואת יקר תפארת גדולתה, וכי: „לא יערכנה זhab“⁶³;
„וכל הצעדים לא ישו בה“⁶⁴, ושיעלה על לבו ויזכור תמיד כי נקראת עוזו של
הקב"ה שנאמר: „אתה והוא עוזך“⁶⁵, ושיזהיר אזהרה יתרה בכבודה בכבודו עצמה,
ובכבוד חכמيتها, ובכבוד ספריה, כבוד עצמה כיצד, לעסוק בה תמיד רצון מי
שוקקה לדעתה את שלומה ומה יעשה בה, כי המקימה הוא עשה רצון מי
שאמר והיה העולם, וכשהוא עוסק בה יזהר שיתה גופו נקי ובפרט ידיו נקיים,
וחמקום שלא יהיה שם טנופת, וכן אמרו חכמי האמת שאסור לתלמיד חכם
לעמדו במקום הטנופת לפי שאפשר לו ללא הרהור תורה זו⁶⁶, ושיקרא אותה
בשמחה, וכשהוא מביך ברכת התורה שיברך בכל לבבו ובכל גפשו, וכשהוא
אומר בסדר היום: ברוך אלקינו שבראננו לכבודו והבדילנו מן החוונים וננתן
לנו תורהנו וכו', שיאמר אותו בישוב ובכובנה רציה כדין שראתה כבשן האש
והוא כפotta להשליך אותו בתוכו וניצול ונתנו לו ממשלה וגדרלה, וכן כשمبرך
שלא עשי גוי, ואיזו אש אוכלת כמו דת השקר, ואיזו ממשלה וגדרלה כמו
דת האמת. וכשקורין בטורם בצדור שתהינה אזני קשובות לשמעו אותה

62 דברים ל, ב.

63 איוב כת, יג.

64 משליח, ת.

65 תהילים קלב, ת.

66 ברכות כד, ב.

ט רבי ישמעאל בנו אומר: החושך עצמו מן הדין — פורק ממנו איבת
ונזול ושבועת שוא; והגס לבו בהוראה שוטה, רשות וגס רות.

כשומע אגרות ש商量ין בה בשורות טובות חדשות, וכן אמרו חכמי האמת זיל: דברי תורה שמחים בהם כנינתם, ר"ל בזמן שנינו, ושיקיים מצותיה וידוקם בהם, וכшибוך עלהם שיבוך על דרך השכר שהשיפיע לו קונו שפע טוב אשר אין לו ערך ולא דמות שהודיעו אותו רצונו וקדשו במצותו. כבוד חכמיה כיצד, שינהג בהם כבוד גדול ומורה כמו שמה מראם: „את ד' אלקי תירא“⁶⁷, ושראת אותם כראות פני המלך ושפיטיו ושותרו, ואם הוא עצמו תלמיד חכם שינהג עצמו בצדעה ובכבוד ראש עם ותהייה כונתו לכבוד התורה וכדי שהייו דבריו נשמעים. כבוד ספריה כיצד, צרייך לנאות ספרי עצמו בכל יכולתו, ויזהר בכבוד ספריהם, בין ספרים שלו בין של אחרים, ושיניח אותם במקומות נקי ובמקומות המוכחים שבביתו, ושלא יניח עליהם חולוקו, ואין צרייך לומר מגעלים ובתי שוקים ולא כל' מאכל, ומניחין תורה על גבי נביים ונביאים על גבי כתובים, ולא [ישן] סמור להם ואם אין לו אלא בית אחד צרייך להניח אותם גבוהים ממתחו עשרה טפחים, או יכסה אותם וירחיק אותם ארבע אמות, ויכסה אותם בטלית החשובה שבביתו, וכן שעושין הhabנות וחולין נסרים באיר להניח עליהם אוכליון לשמר אותו מן העכברים ומן החתולים, נעשה ג' לשמר כבודיהם, וכשהוא מטלטל אותם לא יטלטלם כשאר כלים כי אם דרך כבוד וצדעה כמטלטל בגדי המלך בפני המלך ולא יגע כי אם בידים נקיות, ודברים אלו הם מסורות לב ואיש'er לפרט אותם, וירא אלקים יצא את כולם⁶⁸, ואפילו התייחס ניר שנקרעה מן הכתיר ראוי ליראי שמים להצניע אותה, ויזהר אזהרה יתרה שלא יחבר עם ספריהם של הגיון כי צורדים הם להם, וכן ינהג בספריה התלמוד ובחבורים ובפিורשי כתבי הקודש, והנוהג כן אל הכלבוד יכבד אותם, וכן הוא אמר: „אשגבתו כי ידעשמי אהצלאו ואכבדאו“⁶⁹. אחר שורו על כבוד התורה חור לזרע שיברחה האדם מן הרבונות ולא יגוט לבו בהוראה וסמכ ואמר:

ט. ר' ישמעאל בנו אומר: החושך עצמו מן הדין וכו', איבת, מן המחויבים, ואפילו הוזכין לפעמים מתלוננים ואמורים שמילטו בוכותם. גול, שמא טעה וחיב את ה佐אי זוכה את החיים. ומה שלא דבר בדיוני גפשות או קידושין וגורשין שהמஸול גדול יותר מאד, שמא נתכוין לומר שאפילו יזהר בדיוני ממונות אזהרה יתרה הויאל. והם מעשים בכל יום אי אפשר שלא ישנה. שבועת שוא ולא שבועת שקר, אולי הוא הטעם שאפילו חייב שבועה בדיין והנשבע ונפטר ונשבע באמת, מ"מ השבועה עצמה היא שבועת שוא היא

67 דברים י, כ. ועי' פסחים כב, ב. 68 עי' פירוש רביינו יונה, כאן.

69 תהילים צא, יד-טו.

י הוא היה אומר: אל תה דן יהידי — שאין דן יהידי אלא אחד;
ואל תאמר: קבלו דעתך — שהן רשאין ולא אתה.

מצד הטוען, שהרי הוא יודע האמת ואין בעיניו שום ספק והרי השבעו על הידוע, והנשבע על הידעו כגוון שנשבע על עמוד של שיש שהוא של שיש וכיוצא בו הוא שבועת שוא.⁷⁰
הגמ', שרצה להתראות ולהתגאות לצאות ולהורות, מלשון גנות הרות.
שופחה, שמי שהוא מיושב בדעתו אינו מורה הוראה כי אם במתנו
ובהתבוננות יתרה ונמלך בחברים.
רשע, שאינו נזהר מלעוג אדם בריבו.

גם רוח מבואר. וכוכנת ואת המשנה היא שמי שנחטנה דין שיהיה עליו לטרוח מצד המינוי, ושלא תווות דעתו עלי, ואפילו הוא יודע בעצמו שהוא ראוי יש לו לירא יראה גדרלה שם יטעה בדיין, ושיעסוק בדיין כרופא אומו רחמן שיוחן בעיניו רעהו החלה ויבא לבכובו ויקשה לו לפיקחה וישתדל לרפאותו בנחת ואט, לא שייחפו שיחלו בני אדם כדי שייצטרכו לו חכם או כדי להרבות שכרו, אין זה רופא כי אם רוץ בLEFT. כמו כן בדין שיקשה בעיני הדין עצומי בני אדם וישתדל להטיל שלום בינויהם, וידין בינויהם לשום שמים, ואם כקה הוא עשה, אשריו ואשריו תלקו, והנה הוא מלך מדת הדין מן העולם, כמו שאחוז'ל: אם (אין) [יש] דין אין דין, פ"י אם יש דין למטה אין דין לעלה⁷¹, כי לא בא התנא לחשוך בני אדם מלדו, וטוף המשנה שהוא הגס לבו מוכיה על התחלתה שהוכונה כפי הנזכר.

ז. הוא היה אומר: אל תה דן יהידי ובוי יהידי. ואפילו חכם גדול שמѧ מתעלם ממנו הלכה, ותמצא לחז"ל שאמרם: מני ומנק מסתים שמעטא⁷², וכן כתיב: "ברזל בברזל ייחד"⁷³, והענוה והצנעה מהшибין זה המוסר שהוא גורר אחר טעם והגס לבו בהוראה, ועוד שאם יטעה, גדול עונו מנשוא לא יוכל בשותו לבדוק, ואם הדיינין רבים וטעו יכולן שאתו, וכן מצינו לחכם מתחמי התלמיד שיכשיה זו או מורה הוראה היה אוסף עמו חברים ואומר, כי היכי דלטמייאן שיבא מכשורי⁷⁴, שיבא נסורת, מלשון, "שביבים היה עגל שומרין"⁷⁵, מכשורי הוא הקורתה.

קבלו דעתך, זההיר ואמר (אני) אתה דין דן יהידי ואם אתה חבר אל אמר: קבלו דעתך, רק אמרו הנראת לך מקום היישר בלי קנטור. שהן רשאין, רשאין לקבל ושלא לקבל, וכן אמרו רעיו של איוב: "הנה אתה חקינה כן היא שמענה, אתה דעתך"⁷⁶, ולא אתה להכריתם שידייך לדבריך,

70 עי' רמב"ם הלכות שבאות פ"א, ה"ה, ע"פ ירושלמי שבאות פ"ג, ה"ח.

71 דברים רבבת פ"ה, ה. 72 פחסחים פח, א.

73 משלוי כו, יג.

74 סנהדרין ז, ב. 75 הווע, ח, נ.

יא. רבי יונתן אומר: כל המקיים את התורה מעוני — סופו לקיימות מעשר; וכל המבטל את התורה מעשר — סופו לבטלה מעוני.
יב. רבי מאיר אומר: هو מעת עסוק ועוסק בתורה, והוי שפל רות בפני כל האדם; ואם בטלת מן התורה — יש לך בטלים הרבתה כנגדך, ואם עמלת בתורה — יש לך שכר הרבה לתן לך.

זה מוסר נעים ונאהב. אחר שزوּו את הדיננים להיות ענוּם והלומדים שיהיו משאָם ומתחנָם בתלמוד בשובה ונחת ולא דרך נצוח, חזר לזרוּו שלא תערב עליינוּ דאגת העוני ולא בהלת העשר מלעוסק בתורה, וסמרק ואמר:

יא. רבי יונתן אומר: כל המקיים את התורה מעוני וכו'. משנה זו מדברת על דרך שבר ועוגש.

יב. ר' מאיר אומר: הוּי מעת עסֵק ועסֵוק וגַּרְגַּר, משנה זו אין צורך לבחון טעם סמיכתה למשנה שלפנייה כי מבואר הוא. שני מוסרים אלו: הוּי מעת עסֵק והוּי שפל רוח, ובזה יצלח תלמידך, שני מוסרים אלו: הוּי מעת עסֵק והוּי שפל רוח, שנייהם דרישו חז"ל מ"ל בא שמיים היא", ומ"ל, לא מעבר לים היא" ז, לא "בשמי היא", לא בגדי הרוח היא, ולא "מעבר לים היא", לא בחולכי הים היא, והחולכי הים עסֵק מרובה.

בטלים הרבה כנגדך, כלומר אל תדמה בנפשך כי אם בטלת מן התורה או ינוח לך ותשב לבטה, אדרבה כי יתחדרו לך דברים עצומים וענינים בטלים ווראים שיטריחוך הרבה מאד מן הטורה שהיית טורה בעסקך בתורה, ויעבירו אותך על דעתך ועל דעת קוגך, כתעם שאמרו: אשרי מי שעמלו בתורה⁷⁷, ופירשו במה שאמר: עמלו באות ואיזו ולא אמר: עמל סתם, כי הוא חור וגנגר לפסקוק: "כי אדם לעמל يولדי"⁷⁸, לעמלה של תורה או לעמל דרך ארץ הוא וגוי⁸⁰, וכן הוא אשרי מי שעמלו בתורה, ועתה ורע אברاهם אנחנו בעלי בריתנו, בראשינו דברי התנא שאמר: כל המקיים את התורה מעוני וכו', ואני רואים המקירים בכל יום בהפכ, כי יש מקיים את התורה וכל לך לך ילק ויעני עד שمبטלת מעוני ומרוב עבודה, ויש שمبטלת מעשר ויישיר וייקום חילו וככבר מצאה יdon,Auf"כ אין לנו להרהר רק שנאמר: "כי כל דרכיו משפט"⁸¹, וכי דברי התנא דברים כנים אמיתיים, ואם נראה המעשה בהפכ, יש לנו לגבור בדעתנו כי חטא האיש ויענש עליו, וכאשר תראה בחכמת הרפואה שאומר: מי שיש לו כל לך לך חולין יעשה לך לך וירפא ואם יעשה לך לך ימות בלי ספק, ואם אנו רואים החפה בדרכי הרפואה ולא נזקיב אוטם, אבלណון כי החולה פשע בעצמו על כן לא הבריא, או שנודמן לו חולין אחר ועקב על הסם שננתן לו הרופא ולא

77 דברים ל, יביבג. 78 ברכת יי, א.

80 סנהדרין צט, ב. 81 דברים לב, ד.

יג רבי אליעזר בן יעקב אומר: העוסה מצוה אחת — קנה לו פרקליט אחד; והעובר עבירה אחת — קנה לו קטיגור אחד. תשובה ומעשים טובים כתריס לפני הפורענות. יד רבי יוחנן אומר: כל כנסיה שהיא לשום שמיים — סופה להתקיים; ושאינה לשום שמיים — אין סופה להתקיים.

עשה חוקן, ועתה זרע אברהם אשר נאמר לו: „כִּי בַּצְחָק יִקְרָא לְךָ זָרָע⁸²“, ואח”כ נאמר לו: „קֹחֶנֶּא אֶת בְּנֵךְ אֲתִיךְד אֲשֶׁר אֶהֱבֶת אֶת יִצְחָק וְלֹךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמְּרוּם וְהַעֲלָה שֵׁם לְעֹלָה⁸³“, ולא הרהר אחר מدة קונו. וכן נאמר לו: „כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תֹּרֶא לְךָ אֶתְנָגָה⁸⁴“, ואחריו כן היה גר בארץ, גם קבורה לא הייתה לו לקבור את שרה עד אשר לקחה מעפרון החתי בכיס פלא, ולא הרהר אחר מידותיו של הב”ה, ושלמה ע”ה הוזהיר על הטעם הזה: „כְּבָד אֶת דֵּי מְהוּנָר וְגּוֹן, וַיִּמְלָא אַסְמִיךְ שְׁבֻעָה וּכְזָ“, מוסר ד’ בני אל תמאס אל תלוז בתוכחותיו⁸⁵, ומה עניין: „מָסֵר ד’ בְּנֵי אֶל תְּמָאָס“ סמוך: „וַיִּמְלָא אַסְמִיךְ שְׁבֻעָה“, אלא כלומר ע”פ שהבטחתו שימלאו אסמייך שביע אם תכבד את השם מהונן, ולא נתמלאו אסמייך, ולא עוד אלא שאולי היו מלאים ונתרוקנו, אל תמאס מוסר השם ולא תקרא עליו תגר, כי צדקו של עולם כל ذרכיו משפט, ואתה חטאתי לו הטה, שבאה שכר בבדך אותו מהונך ופרע בו חטאך כדי ליסרך להטיבך באחריתך: „כִּי אֶת אֲשֶׁר יִאֱהֵב הַשֵּׁם יוֹכִיחַ וְכָאֵב אֶת בֵּן רִצְחָה⁸⁶“, אתה המעין דרוש מעל ספר משליך וקרוא ותמציא אלו הפסוקים מסודרים. אחר שאמר שהבטל מן התורה יגעש, וכי העוסק בה שכרו גדול, שכר עשה מצות התורה ועונש של עברי עבירה. סמך ואמר:

יג. ר' אלעזר בן יעקב אומר העוסה מצוה אחת וכו'. פרקליט, מליצ' טוב, קטיגור, הפך. כתרים, מגן, ומגן בלשון עברי תורה. בפני הפורענות, הטעם שאיפלו עובר עבירות ועמדו עליו קטגורים וגללו אותו חובה, שאם יעשה תשובה מאשר חטא (ויעשה), תשובה ומעשים טובים יגינו עליו מן החובת. פורענות, מלשון פרעון, לפי שורו על עשית המצאות ועל הרחיקת העבירות, סמוך לו ר' יוחנן שטעם דבריו כי אפילו הדברים שאין נופל עליהם שם מצוה ולא שם עבירה, שאם יעשה אותם לשם שמיים מתקיימים ואם לאו אין מתקיימים, ואמר:

יד. ר' יוחנן אומר: כל כנסיה שהיא לשום שמיים וכו', כנסיה כגון נישואין או שמתכנסין חברים לעשות בינם תנאים ידועים הן בעניין איך יהיו נתגין

82 בראשית כא, יב.

83 שם כג, ב.

84 שם יג, טו.

85 משלי ג, טיא.

86 שם שם, יב.

טו רבי אלעזר בן שמואל אומר: יהי כבוד תלמיד חביב עליך ככבוד חבריך, וככבוד חבריך — כמורא רבך, ומורא רבך — כמורא שמיים. טז. רבי יהודה אומר: הו זahir בתלמוד — ששוגת תלמוד עולה זدون. יז. רבי שמואל אומר: שלשה כתרים הם: כתר תורה, וכתר כהונת, וכתר מלכות; וכתר שם טוב עולה על גיביהם.

זה עם זה בעסקיהם, בין ביקור חולים, ולויית מותים, ונחום אבלים, ושמחת חתנים, אם היא סוף מגמות בנייניהם לשום שמים מתקיים ומצלח בוניסתם, ואם כוונתם שלא לשום שמים לא מקום ולא תהיה. ואמר כל בנייטה בלשון כלל,-Colomar שאיפלו שהנתנו בינהם הם דברים שנראים שם לשום שמים כגון אלו שזכרנו, אם אין כוונתם לשום שמים אלא כדי שיהיו כת אחת לעוזר זה את זה ולטען זה להו ואיפלו שלא כדין, וכי ישיה ידם תקפה בעסקי הקהל ככל אשר אנחנו עושים פה היום, אין סופה להתקיים, כי, "השקר אין לו רגלים"⁸⁷, והוא מפריד את המהוברים, כי"ש שאינו מחבר את הנפרדים, והאמת תכון לעד. אחר שזרו שיינו הכנisos לשום שמיםchor לזרו על כבוד הבריות שאיפלו הגדול יותר בבודק הקטן, ושיהיה מורה הגדל על הקטן, ובזה יהיו הכנisos הגרנות, וסרך ואמר:

טו. ר' אלעזר בן שמואל אומר: יהי כבוד תלמידך וכו', אין כ"פ הדמיון נתנת בערך אחד ובشكل אחד את המודמיון עם המודמיון אליו, וכי יהי כבוד תלמידך במינו, כלומר מני הכבוד שאתה רוצה לחלוק לחבירך חלקו לתלמידך. במויא שמיים, כי: "מאת ד' אלקיין תירא"⁸⁸ נתרבה⁸⁹. אחר שזרו על מורה הרבה שהוא המלמד,chor וזרו על התלמוד וסרך ואמר:

טז. ר' יהודה אומר: הו זahir בתלמוד וכו' ששוגת תלמוד, השוגג במעשה נוכל לזכותו ולומר כי בטרדות דעתו ולבו בל עמו לא כוון מעשיין, אבל הלמד בעדו ובלבו יש לו ללמידה ולכזין את שמוועתו (על), שוגתו עולה זدون. אחר שזרו על תלמוד התורה בא להודיעינו שכתר התורה הוא ראש כל הכתרים, וסרך ואמר:

יג. ר' שמואל אומר שלשה כתרים הם וכו', כתר כהונת, זכה בו אהרן, כתר מלכות זוכה בו דוד, כתר תורה מונה ועובד כל הרוצה ליטלו גוטל, וכן כתוב: „לא בשמיים היא, ולא מעבר לים היא, כי קרוב אליך הדבר מאד בפרק ובלבבך לעשותה"⁹⁰, „בפרק" להגות בת, „ובלבך", לשמרה, לשם ולבשות. ואמר החכם: כי התורה אומרת: „אני אוהבי אהב ומשחררי ימצאנני"⁹¹, ועל כן

87 ריש אותיות דר"ע.

88 דברים י, ב.

89 פשחים כב, ב.

90 דברים ל, יב, יג, יד.

91 משלי ח, יג.

יח רבי מאיר אומר: עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצוננו;
בטל רצונך מפני רצוננו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך.
יט רבי נהורי אמר: هو גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבוא
אחרי – שהביריך יקימה בידך; ואל בינתך אל תשען.
כ רבי ינאי אומר: אין בידינו לא משלות הרשעים ולא מיסורי
הצדיקים.

בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב מכליות ואומרת: אוי להם לבריות
מעלבונה של תורה⁹².
כתר שם טוב, איננו כתר רביעי, אלא העוסק בתורה לשמה ונוהג בשורת,
וכן הכהן בכהונתו, והמלך במלכותו, הרי זה קנה כל אחד מהם שם טוב,
ואם לא נהגו כשרה הרי כתירות אפס ותוהו נחשבו הוואיל ולא זכו לכתר שם
טוב, על כן כתר שם טוב עולה על גיביהן.

ית. ר' מאיר אומר עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצוננו, בטל רצונך
 מפני רצונך, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך.

יט. ר' נהורי אמר: הו גולה למקום תורה וכו', וזהיר אזהרה בלשון גלות,
כלומר אפילו תראה שאתה מקלקל תכוונה ביתה ומboveן כליך ונפרד מקרובך
ומיודעך לפנים ומן המקום אשר ישבת והנו גדול עלייך אדם שמגלין אותו
ממקוםו בעל כrhoו, השב אל לבך וראה כי אין בית כמו ד' אמות של הלכת
שם חלק השם ב"ה מכל העולם, שכן אמרו חכמי האמת ע"ה: אין להקב"ה
בעולם אלא ד' אמות של הלכת⁹³, וכי המשמש כליך לא נמצא בהם כל
יעריד לכל חמדה שבו נברא העולם, וננסנא את קרוביך ולא תמצא בהם
קרוב לך אויך כד' אלקין:

שחבירך, אל מסמוד על החבירים שיבואו לך ויקימו בה בידיך, אלא כום
אתה ורדו אחיהם, ואם תאמר אלמוד בין עצמי, אל בינתך אל תשען,
כי: "ברזל בברזל יחד"⁹⁴, וסמכות משנה זו לשנה שלפניה אין צירק ביאור. לפי
שווין לגנות למקומות תורה שימושו שאין התורה נמצאת בכל מקום, והיה כל
מבקש ד' מהם הצדיקים צרכין לגנות מקומות ולכתת רגליים ממוקם למקומות
ג"ישלו אוחלים לשודדי ובתוות למרגזיו אל"⁹⁵, חור לוין שלא להתר
אחר מדות צדיקו של עולם, סוף ואמר:

כ. ר' ינאי אומר אין בידינו וכו', בידינו בדעתינו וכן נמצא בתלמוד ששאלנו
לפלוני כד וכך ולא הוה בידיה⁹⁶, שהטעם לא נמצא בפיו תשובה.

94 משליכו, ז.

93 ברכות ח, א.

92 אבות פ"ו, ב.

96 תענית יא, ב.

95 איוב יב, ו.

כא. רבי מתיא בן חרש אומר: הוי מקדים שלום לכל אדם; והוי זنب לאריות ואל תהי ראש לשועלים.

כב. רבי יעקב אומר: העולם הזה דומה לפרוודוד לפני העולם הבא. התקן עצמן בפרוודוד כדי שתוכנס לטרקלין.

כג. הוא היה אומר: יפה שעה זאת בתשובה ובמעשים טובים בעולם

אף לא מיסורי הצדיקות, כלומר אין לתמונה לפיה אין בידינו סוד שלום הרשעים, כי כל הנבאים נתקשו בו כמו שאמר ירמיה ע"ה⁹⁷: „מדוע-דרך רשעים צלחח“, וחבוק⁹⁸ אמר: „על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט כי רשות מכתיר את הצדיק, על כן יצא משפט מעוקל“, ואמר: „על כן יזכה להרמו ויקטר למיכרתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה“⁹⁹. ואמר אף: „כי קנתתי בחולמים שלום רשיים אראה“¹⁰⁰, וربים מלבד אלה, אלא אפילו ייסורי הצדיקים שאנו יכולים לומר: „כי את אשד יאהב ד' יוכיח“¹⁰¹, לא הגענו לתוכית הסוד, על כן אין להרהור כי כבד ממנו הדבר. אחר שהזהיר שלא נהרהור על היהת הצדיקים צריכים לגנות ממקוםם, חור לו רוזן שלא יאמר אדם: איך יצא מקום שמכירין אותו ואגלה למקום שאין לי בו מכיר ויזללו بي, כי טוב הוא להיות זנב לחייבים מהיות ראש לעמי הארץ, וסמרק ואמר:

כא. ר' מתיא בן חרש אומר הוי מקדים שלום לכל אדם וכו', זנב לאריות, כי הארי מעלה זנב על ראשו, והשורע מורייד ראשו לונבו, כמוון בבני אדם, הנכבד מכבד ואפילו לקטן ממנו רואוה לו מעלה עליון, והנקלת יקלת את הנכבד ומורייד למטה ממנו: „והולך את חכמים יחכם ורואה כסילים ירווע“¹⁰². וסמרק לזה המוסר דברי ר' יעקב ואמר:

כב. ר' יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוודוד וכו', פרוודוד הוא בית שער טרקלין הוא בית המלך, והטעם נכבד מאד שהוא מזוהיר ואומר בשם שכל עצמן לא נתקונה לבוא בבית השער כי אם כדי שתבוא לטרקלין, כי עשה העולם הזה במחשבתו طفل ולא תשים לבך על מעלהתו הדמיונית כי ההמה הבבל, ורדוף אחרי המעלות אשר בהם תגיע לעיקר, והוי גולה למקומות תורה שם הם האריווי, וקום ברוח לך מקום עמי הארץ שם שועלם קטנים מחבלים כרמים, והתקן עצמן בתיקונים שתהיה ראוי לבוא לחצר בית המלך הפנימית שהוא טרקלין. אחר שדמה העולם הזה לפרוודוד, חור ואמר שהאדם יכול לעשותו טרקלין, וסמרק ואמר:

כג. הוא היה אומר יפה שעה זאת בתשובה וכו', בתשובה, מלת משובה תפול על חוטא שחטא כבר חטאיהם ידועים והוא שב מהם, ותפול גם כן על הגזהר

97. ירמיה יב, א. 98. חבוק א, ד.

99. שם א, טז. 100. משלים עג, ג.

101. משלים ג, יב.

102. משלים יג, ב.

זהו מכל חי העולם הבא: ויפה שעה אחת של קורת רוח בועלם
הבא מכל חי העולם הזה.

מלחתו אע"פ שלא חטא, והטעם: "כִּי יצַר לְבֵב הָאָדָם רֹעֵי"¹⁰³, ותולדתו נתנת
לחפות בתענוגי הגוף, והכוש את יצרו הרי הוא שב מדרך תולדתו, וכן
כתב: "אֲפָלَا פָעֹלָו עֲוָלה בְּדֶרֶכְיוֹ הַלְּכוֹ"¹⁰⁴, ואחוייל: ישב ולא עבר עיריה
ונונין לו שכר בעודה מצוה¹⁰⁵, ולפי דעת כי בכל מקום שהוא אמר:
תשובה ומעשים טובים, שר"ל תשובה אחריה מצות לא תעשה, ומעשים טובים
קיים מצות עשה, ואלו תשובה ומעשים טובים שבמשנה זו על כרחך כן הוא
הபירוש כי לא יתכן לומר: שהוא יפה לשוב האדם מהחטא קודם שילך לעילם
הגמול משילך וחטאינו על כתפיו, אין זה אלא כאמור: בהיר הוא האור מן החשך.
ושוב באבר המשנה כפי קוצר דעת, דע כי האדם באשר הוא אדם מחובר
מנפש ומגוף אי אפשר לו לעמוד את השם כי אם בשניות אחד, בנפש,
להאמין האמת ולאהוב אותו ולהכחיש ההשקר ולשנוו אותו, ובגוף, לעשות
מצות שעשה שם מחויבים לאמת ושימנע מלעשות מצות לא תעשה שעשיותם
שקר, והעובד על הדרכו הזאת כבר הגיע למעלה המעללה שככל המעילות, והוא
עצמם השקר והגמול למעלה מכל הגמולות והתשליםין, וכן כתיב: "הרובי ד'
דרך חוקיד ואצרנה עקב"¹⁰⁶, כי "אצרנה" לשון נקבה חור לדרכו, וטעם
"עקב" שהיא עצמה תהיה לי עקב ותגמול נצורתה, וכי כבר נזכר בחיבור הזה,
ובא התנה ואמר: כי למנוחת הנפש ולהענוגה יפה שעה אחת בעולם הבא וכו',
ואע"פ כן יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים וכו', ואין זה דרך הפלגה
אלא טעם אמרתי כמו שהשמעתייך, אין הטעם לפי שבועלם הזה יכול להוסיף
ולא בעולם הבא, שאם כן מה בא להשミニון, ידווע הוא ומפרוסט לראייה המשמש
כי אין תשובה ומעשים כי אם לגוף בהיותו שוכן באדרמת עפר, ועוד בשעה
אחד בעולם הזה יכול להוסיף תוספת שמשגיחין עליה, כי"ש שתהייה יפה מכל
חיי העולם הבא, והפרש ז"ל שהטעם בשביב תוספת, והביא ראייה מפסק:
"כִּי אֵין מַעֲשָׂה וְחַשּׁוֹן וְדֻעָת וְחַכְמָה"¹⁰⁷, הוא תימה גדור שנuttleם ממנו ז"ל
לפי שעה טעם הפסק וככתב מה שכתב, וטעם הפסק איןוא אלא מספר הסתת היוצר
לאדם שאומר לו: "כִּי אֲשֶׁר תִּמְצֵא יְדָך לְעֹשָׂה בְּכָחֵך עֲשָׂה" בעודך שיש לך
כח לעשות טרם שתלך לשאול שהוא הקבר ומהחייב לו קיום הנפש, כי אם
עולם הנפשות הוא מדבר היאך קורא אותו, "שאול", וועלם הבא הוא עולם
הקיום, והשאול הוא אבדון ואיך נבטא בשפטים אף לחוק אותו על ספר
שיאמר שלמה הע"ה כי אין בעולם הבא חשבון ודעת וחכמה. והתמיות האלו
איןנו כותב אותם אלא לבאר הטעם למעיינים לא לתמוה על המפרש ז"ל כי אם
כדברי כן הוא, הוא ז"ל עברה עב ענן על גבורת ממשו רגע אחד וכותב מה שכתב.

103 בראשית ח, כא. 104 תהילים קיט, ג. 105 קידושין לט, ב.

106 תהילים קיט, לג. 107 קהילת ט, ג.

כד. רבי שמעון אומר: אל תרצה את חבירך בשעת העסוק; ואל תנחמו בשעה שמתו מוטל לפניו; ואל תשאל לו בשעת נדרו; ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

כה. שמואל הקטן אומר: בנפל אויבך אל תשמה ובכשלו אל יגֵל לבד פן יראה ה' ורעד בעיניו והשיב מעליו אף (משליךך, זיהה). חרוץ אף לא נאמר אלא אף, מלמד שמוחלין לו על כל עונותיו. כו. אלישע בן אביה אומר: הלמד תורה ילד למה הוא דומה? — לדיו כתובה על נייר חדש, והלמד תורה וכן למה הוא דומה? — לדיו כתובה על נייר מחוק.

כד. ר' שמעון אומר, אל תרצה את חבירך וכו' בשעת בעטו. הטעם בשעת תוקף בעטו ורגוזו כי ישר וטוב הוא (את) לרצות את החברים מכעסם, אבל לא בשעת חוםם כי יחם לבבו ויכעסו יותר. מוטל לפניו, שאתה מוסיף צער על צערו, שתאמיר לו לשכו ברית האחות, והוא רואה את אחיו ابن דומם.

בשעת נדרו, כי יוסיף לנדרו, הנה לו עד שהוא יתנהם מעצמם. הקטן שהה מתקטן בשעת קלקלתו, כי נקתה נשפו בעצמו כ"ש לולתו. כל אלו הם מוסרים בין חברים סתומים, אבל יש חברים שנפשותם קשורות זו בזו: "... וכל ערום יעשה בדעת"¹⁰⁸, וכאשר יראה מדרך חבירו עמו יישוב דעתו ורצוי דעתו יראה ויעשה כי אין אלו הדברים גזירת מלך. לא מצאתי טעם לסמיכות משנה זו למשנת שלפניה, אחר שהזהיר את החבר שלא ישתדל לראות את חבירו בשעת קלקלתו, חור להזהיר את האויב שלא ישמח לאיד חבירו, וסמרק ואמר:

כה. שמואל הקטן אומר: בנפל אויבך אל תשמה וכו'. הקטן שהיה מקטן עצמו ביחס, ובגמרא סנהדרין¹⁰⁹ אומר עליו שマー לא שמת חבירו וכסת על חבירו האשם, ואין צורך לזכור כאן המעשה, וזה תכלית הענוה.

אלא אף, אלו נאמר חרוץ אף היתי אומר חרוץ האף השיב מעליו אבל לא האף, עכשו שאמר אף סחט מלמד שמוחלין לו על כל עונות שגורמוני האף, והטעם כי מרינו של חוטא, הוא שמליך יציר הארץ על יציר טוב, כמו שאמר החכם: "...תחת שלש רגוזה ארץ ותחת ארבע" וכו', והשנים מהם הם: "...תחת עבר כי ימלוך ושפהה כי תירוש גברותה"¹¹⁰, וכל יודעי דת הסכימו כי עבר ושפהה האמורים כאן על יציר הארץ ועל התאותה הגשמיות הוא אומר, הא למדת שהרגוז והאף הוא לפי שהשפיל את יציר הטוב והפלו ושם עליו אויב שהוא יציר הארץ בנפלו לפניו, והאיש החוטא שנפל ושם אויבו בנפלו, כבר נפרע ממנו על כל עונותיו עונש כל עונותיו, מדחה כנגד מדחה.

כו. אלישע בן אביה אומר: הלמד תורה ילד ומה הוא דומה וכו', נייר חדש.

כז. רבי יוסי בן יהודה איש כפר הפלבי אמר: הלמד תורה מן הקטנים למה הוא דומה? — לאוכל ענבים קחות ושותה יין מגתו; והלמד מן הזקנים ומה הוא דומה? — לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן. רבי אמר: אל מסתכל בקנקן, אלא بما שיש בו. יש קנקן חדש מלא ישן, וישן אפילו חדש אין בו.

כח. רבי אלעזר הקפר אמר: הקנאה, והתאות, והכבד מוציאין את האדם מן העולם.

הילך לא הספיק עדין לחשב מחשבות בעסקי העולם והרי לבו פניו ודרומו פנויה לכבול, על כן הוא מקבל כל מה של מדין אותו ומצטייר יפה דעתו בכנייר החדש שמקבל הדין ומצטייר בו המכתב יפה.

ניר מהיק, לא היה לו לשנות אלא ניר ישן, שהוא היפך החדש... רק חטעם שהוקן כבר נחקרו בדעתו השבונות רבים ונכתבו על לבו, וכי יהול ללמידה תורה צריך למחוק מלבו אותם המתחשבות ולא יצטירו בדעתו הטעימות אלא מערובבים כמו כתב הכתוב על המקח שאי אפשר שלא נשארו רשותות מהמכח הראשוני ויתערב בהן המכח השני, אחר שאמר שהילד הוא למד יפה מן הזקן יתזרור לומר כי הזקן הוא מלמד יפה מן הילד, וסימך ואמר:

כז. ר' יוסי בן יהודה איש כפר הפלבי אמר: הלמד תורה מן הקטנים וכו' איש כפר הפלבי, הגدول שבכפר. קהות, שלא נתבשלו כל צרכן, וכן הקטן לא הספיק תלמדו להתיישב בדעתו. יין מגתון, שמעלה רתיחות ותוגים והחרצנים והשمرנים מעורבין בו, וכן הקטן לא הספיק לברור האוכל מתוך הפסולת ואינו מבין בין טעמי העקריים וכו' טעמי המשא והמתן, והזקן בהפוך בו על כן למדין ממנו יפה.

רבי אמר: אל מסתכל בקנקן אלא بما שיש בו וכו', אין ר' חולק על ר' יוסי, אלא בא להוסיף ולבהיר כי אינה גוירה שוה בכל הקטנים, ובכל הזקנים, ואמר: כי יש קטן והוא בן זקנים בר חכים, ויש זקן כסיל.

כח. ר' אלעזר הקפר אמר: הקנאה וההתאות והכבד וכו' הקנאה, וכן אמר החכם: "וירקב עצמות קנאה"¹¹¹, וההתאות, התאות הנגימות וההמניות אין להם לא שיעור ולא גבול, ואי אפשר לשום אדם להשיג אותם עד תכליתם, כי [אין] להם תכלית ידועה, זולתי דמיון ורעיון רוח,ומי שמתאות להם והוא להוט אחריהם הוא תחולתו נזוכה. ואמר החכם: "תחולת מושכה מחלה לב"¹¹².

והכבוד, שיערו הדמיוני אי אפשר לחבריו להפיס דעתו כי נשتبש דמיונו,

כט הוא היה אומר: הילודים — למות, והמתים — להחיות, והחיים — לידון. לידע ולהודיע ולהודיעו: שהוא אל — הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדיין, הוא העד, הוא בעל דין, והוא עתיד לדון. שאין לפניו לא עולה, ולא שכחה, ולא משוא פנים, ולא מכת שווה. וידע שהכל שלו והכל בא לפני השבון. ואל יבטיחך יצרך לומר שיש בשאול בית מנוס לך — שעל כרחך אתה נוצר, ועל כרחך אתה נולד, ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברור הוא.

ולעולם הוא מתלונן על חביריו וחיו חי צער, ואם הקנאה, והתחאה, והכבוד, גורמיין מיתה לפתאים, שלשותם הם חיים להכמים, הקנאה: קנאת סופרים תרבה חכמיה,¹¹³ „והחכמה תחיה את בעליה“¹¹⁴, והתחאה: „ותאות צדיקים יתנו יון“, וכתיב:¹¹⁵ ועץ חיים תאה באה¹¹⁶. והכבוד: „כבוד חכמים ינהלו יון“, וכתיב: „ונגדי זקנו כבוד¹¹⁷“, כי יאריכו ימים ויזקינו.

כט. הוא היה אומר הילודים וכו', והחיים לידון. ביום הדין הגדול שהוא אחר תחיתת המתים הוא מדובר, ובסימון אבarnו לך בע"ה, שיעור זו המשנה כי נשכח מקשה ואמר: פשיטה ומה בא להשמעונו באלו השלשה דברים: כי „מי גבר יתחיה ולא יראה מות“¹¹⁸, ותחיתת המתים מפורסמת באומתינו, ויום הדין הגדול מפורסם בספר דניאל¹¹⁹ שנאמר: „ורבים מישני אדמות עפר יקיצו אלה לחיי עולם, ואלה להרפוות ולדראון עולם“. והшиб המשיב, לידע ולהודיע ולהודיעו והשמעונו החננו שתכלית יצירת האדם ועיקר הכוונה בבריאתו אינה כי אם לדעתה שהוא אל, הוא היוצר וכו'. ואמר לידע הילודים ראשונה, והם יודיעו אותם לבנייהם ובניהם לבנייהם ובניהם לדור אחר, וזהו להודיעו, וימותו אלו ואלו ויחיו ויימדו לדין, וכגונזו אמר: „ולהודיע שאינו פועל עומד כמו לידע, ולא פועל יוצא כמו להודיע, אלא לשון התפעלה, והוא נפעל מלשון: „או הודיע אליו הטאות“¹²⁰, שהוא שם הפעול, והטעם כי ביום הדין זה יסתלקו הספיקות ויתבאר האמת לכל, ולא יצטרך שום אחד ללמידה מהbijro שידייע אותו שהוא אל הוא היוצר.

אל. יכול ותקיף מלשון: „אלותי“¹²¹; „כגבר אין איל“¹²², הטעם שאין שום יכולת לשום יכול לא לשכל נבדל ולא לבבלי חומר וצורה, כי אם שפע שנשפע להם ברצון הבורא ב"ה.

עתיד לideon. זו עדות נאמנה, כי על יום הדין הגדול שהוא אחר תחיתת

115 משלי י, כד.

114 קהילת ז, ב.

113 ב"ב כא, א.

118 שם יג, יב.

117 שם ג, לה.

116 שם יב, כד.

121 ויקרא ד, כג.

120 יב, ב.

119 תהילים טט, מט.

123 שם פט, ה.

122 תהילים כב, כ.

המתים הוא מדבר כמו שהשمعתיך, ועל כן אמר הוא הדין, לשון הות, ר"ל בעולם הות בגוף ונשמה, ואחר המות שהוא עולם הנשמות שהוא הות תמיד, ואחר כן אמר והוא עתיד לדzon, על יום הדין הגדול, לפי שהוא דבר חדש שהוא אחר תחיית המתים, וכן אמרו חכמי האמת אשר עמדו בסדר הנבאים, כי בשלשה פרקים האדם נדונם ביום הכהורות, וסמור לפטירתו וביום הדין הגדול¹²⁴, ועומדין לדין בגוף ונשמה, ונמשל בזה משפט גמרץ, ואמרו: משל לשני בני אדם, אחד סומא ואחד חגר, שהפקידו אותם לשומר הגן ונגנובו פירות האילן, ובא בעל הגן ותבע מהם פירוטין, טען הסומא ואמר: כי לא היה רואה כדי לגנוב אותם. ותחגר טען: שלא היה הוא יכול לעלות באילן, מה עשה בעל הגן: הרכיב החגר על הסומא וקנס אותו, כן האדם בעולם הות, יכול הגוף לטען ולומר: אני איני כי אם כאבן דומם, כלך אצל הנשמה, ואחר מותו יכול הנשמה לטען: כלום אני תאה להבעול או לאסוף ולכונס ממון, כלך אצל הגוף, מה עושה הדין ב"ה מחבר הנשמה עם הגוף ודין אותם כמו שהיו בשעת מעשה¹²⁵, וכן אמר פרטם דניאל¹²⁶: „ורבים מישני אדמה עפר יקיצו וגו"ו“ כמו שהשمعתיך.

ודע המיעין כי חכמים גדולים מבני עמו וגאנני רוח את האל ברחו מן הדעת הזאת והכחישו אותה מכל וכל, והם אשר נתנו לדברי תמהךර ולא הריחו חבלת הקבלה, ובפרט הרב היגול הרמב"ם ז"ל באגדת אהת שיסד אותה בלשון ערבי המכונה: אגרת תחיה המתים, Thema Tma Gedol Ul האומרין שנכנסין לעולם הבא בגוף ונשמה והתל בהם, ואמר: שאין דבריהם כי אם שחוק וכי הם סומכין לשם ב"ה פועלות השוא שפועל איברי מאכל למי שאינו אוכל, וכן שאר איברים שהם לזרכים ידועים שאין צורך בהם לבאי העולם הבא, והוא ז"ל בדיון כתוב בכל זה הויא והוא ז"ל היה סבור כי על עולם הנשמות הסמור לפטרת האדם היו אמורים, והם לא אמרו כי אם על יום הדין שהשמעתיך.

מקה שוחד. יש מפרשין כי הטעם שאין מנכין לו לאדם עונש עבירה שעשה בשבייל שכר מצוה שעשת, אלא שמעוניין על העבירה, ונוגנין שכר על המצוה, והדעות המפורשות הם בהפוך, כי אמורים בחדיא: כי עבירה מכבה מצוה ואני עבירה מכבה תורה¹²⁷, והדעות הגלויות המפורשות שאמורים: שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של צדיקים גמורים, ואחד של רשעים גמורים, ואחד של בינויים, של צדיקים גמורים נכתבים נחתמים לאלמן לחיטים, ושל רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלמן לימות, ושל בינויים תלויים ועומדים עד יום הכהורות זכו נכתבים לחיים, לא זכו נכתבים למות¹²⁸, ומפרש הספר, מי הוא צדיק גמור,ומי הוא רשע גמור, ואמר: מי שזכיותו מרובה מעונתו צדיק גמור,ומי שעונתו מרובה מזכיותו רשע גמור¹²⁹. והנה

124 עי חות' ר"ה טז, ב. ד"ה ליום הדין. 125 סנהדרין צא, א.

126 יב, ב. 127 סוטה כא, א. 128 ר"ה טז, ב.

129 עיקידושין לט, ב.

פרק חמישי

א בעשרה מאמרות נברא העולם מה תלמוד לומר? — והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא כדי להפרע מן הרשעים שמ Abedin את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

הוא מבואר היטב כי הצדיק הגמור באו חוביתו בשכר זכיותו ויהיה בנורח מהזכויות, והרשע הגמור באו זכיותו בעונש עונותיו ובונורח מן העונות ימות. ועודenan סתדי: כי עשה אדם מצוה שכחה ידוע ומפורסם לא נתנו לו אותו שכר, וכן עשה עבירה שענשה ידוע ומפורסם לא הענישו אותו עונש, וכי השופט כל הארץ לא יעשה משפט, חילתה חילתה כי אם יצא השכר בהפסד והפסד בשכר. ומעשה של אותו שזכה אותו אבוי לעלות באילן לקחת קון צפור, וכי מוצאות אבוי ועלה באילן, וכתיב: „כבד את אביך ואת אמד למן יאריכון ימיך על”¹³⁰ וגו’¹³¹, ושלח את האם ולקח את הבונים, וכתיב בזאת המצוה: „למען ייטב לך והארכת ימים”¹³², ואעפ”כ נפל מן האילן ומית¹³², ועל ברוחך, או תעשה תורה פלסתר, וחילתה חילתה אלף אלפי אלפיים, או תאמר שבא שכרכן של אותן השתי מוצאות בעונש עבירות שעשה קודם, או שמא הרהר בעין ונחרג. ומה שקשה למפרשים ככה ואומרים: כי אין לשלול מן העצם דבר שלא יצירר ולא ידמה שיקח שוחה דמים והכריחו שפירשו, וכי לא ראו כיוצא בזה, ומושא פנים ג”כ לא יצירר, ואין גושאין פנים אלא לגודל, ואין לפניו גודל, ועוד אחות¹³³ בהרבה מקומות: בא וראה שלא כמדת הבב”ה מדתבשר ודם¹³³, והטעם בשוחה ובכיווץ בו, והוא להטיל אימה על האדם, ואומרים לו: ירא את השם בני כי לא לפניוبشر ודם אתהណון שתוכל לפיסו בשוחה, וטוב לנו לשבול זה הטעם ולהראות לו פנים, ומלהטור הדעות המפורסמות הנוגרכות אשר אי אפשר לסוטרן, והעדויות שאנו עצמנו עדים בהם ובאזורינו שמענו, ואבוחינו ספרו לנו והמה בכתובים, ולמה אאריך והוא מוכחה לפני הפי הזה שימצא איש אחד חי ומת אחד, ורוב בניים וערירין, ועשיר ורש, ושאר הפלחים בנושא אחד וברגע אחד, כגון מי עבר עבירה שחיבב עליה מיתה, יעשה מצוה שכחה חיים וכיוצא בזה מעונש ושכר.

ואל יבטיחך יוצרך שיש לך בשאול בית מגום לך. וביום תגמול عليك לא יכסה המקום אשר נסתתר שם ביום המעשה, והעליה על דעתך דברי נעים זמירות ישראל: „אם אסק שמים שם אתה”¹³⁴ ושאר המזמור.

א. בעשרה מאמרות נברא העולם וכו’, תשע פעמים כתיב: „ויאמר אלקיהם”

130. שמות כ, יב.

131. דברים כב, ג.

132. קידושין לט, ב.

133. תהילים קלט, ח.

"יהי כן" מנו: "יהי אור" ¹ עד: "ויאמר אלקים הנה נתתי לך את כל עשב" וכו' ², שאנו מן המניין, ואחוז"ל: "בראשית" נמי מאמר הוא ³, והטעם לפיקש המשנה כי במאמר נבראו שמים וארץ, כי כן כתיב: "ובדבר ד' שמים גנשׁו'" ⁴, והלא כי אחר שאמר: "ויאמר יהי אור" היה די לומר: "יהי כן, بلا מלת ואמר, אלא להפרע, על כן ייחד מאמר לכל בראה ובריאות, וחור מלת ויאמר" בכל אחת ואחת.

שמקיימים. אך שהעולם לא נברא אלא לכבוד השם ב"ה, והוא סוף תכלית כוונת בריאתו, שני: "כל הנקרא בשם ולכבודו בראתו" ⁵, ונאמר: "אם לא בריתי יום ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתתי" ⁶, וכן אמרו חכמי האמת ז"ל בהרבה מקומות, ואם שום מחابر כתוב ⁷ שאנו כן אל תשגיח לדברינו. והואיל שכן הוא, הרשעים מבדיין את העולם שמטבליין תכליתון, וכל דבר שתבטל תכליתו הנה דבר ההוא כאלו הוא בטל ומציאתו לשוא, והצדיקים מקיימים אותו שמקיימים תכליתו שעוסקין בכבוד השם ב"ה. וכן אמרו בגמרא שבת ⁸: "משיים השמעת דין ארץ יראה ושקתה" ⁹, אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, מלמד שהתנה ה"ה עם מעשה בראשית: אם ישראלי מקבלין את התורה מוטב ואם לא אני מחזיר אתכם לתהו ובוהו. והרשעים שאינן מקיימים את התורה, הרי העולם תהו ובוהו. ודע המעיין כי זה הפ"י הוא כוונת החזורה ולכונת כל נביאי השם הביאן לאחריה, להזהיר ולורו לבאי העולם לעבדה ובשורה, בשכבר גלה סודו אל עבדיו הנביאים, וידעו ידיעת אמתית כי לא בברא העולם כי אם לכבוד השם וקיים תורתו והוא כבודו, וברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן הפליטופים התועים ונזון לנו תורה אמת פרשטי המשנה הזאת לפי רוחתה ופשתתָה. ועתה אשוב לישיב טעמייה כפי יכולתי, כי קשים הם להתיישב איך יעצור לומר במעשה: "הצור תמים פעלו" ¹⁰: כי העולם היה יכול להבראות בויאמר אחד ובראו בעשרה, זה הדבר לא ציויר כי אם במעשה בני אדם, אבל במעשה השם ב"ה שאנו אלא מחשבי לא יציריר הטעם הזה כלל, ועוד גלו וידעו לירודע בינה כי אלו המאמרות הם הספירות, והעד שתרגום יהונתן בן עוזיאל: "בראשית ברא", בחכמתה ברא, שהיא אחת מן הספירות. ואחוז"ל: "בראשית" נמי מאמר הוא, והנה קרוא הספרה מאמר, וכן הוא מתחילה ספר יצירה בשלושים ותשעים נתיבות ברא השם, ולשם בספר יצירת הוא מפרש השלשים ותשעים נתיבות, ואומר כי הם עשר ספרות ועשרים תשעים אותיות. ולפי שחכמי האמת ז"ל עמדו בסוד הנביאים וידעו כי המאמרות שנאמרו במעשה בראשית הם ספריות על דרך הגומתר, ולא מצאו כי אם תשעה מאמרות, הוכרכו לומר: "בראשית" נמי מאמר הוא לתשלום העשר, ואם היה יכול להבראות במאמר אחד די לנו בתשעה מאמרות ומה לנו לבקש עשרי,

¹ בראשית א, ג.

² שם שם, כת.

³ ר'ה לב, א.

⁴ תהילים לג, ה.

⁵ ישעיה מג, ז.

⁶ ירמיה לג, כה.

⁷ ע"י מורה נבוכים ח"ג, פ"יג.

⁸ שבת פח, א.

⁹ תהילים עו, ט.

¹⁰ דברים לב, ד.

ועוד תימא אחר גדול מאד, למما יפרע מן הרשעים לפי החבון עשרה מאמרות, והם לא אבדו כי אם עולם שוה מאמר אחד אם כן לקתה מدت הדין, וגם כן למה ירבה שכיר הצדיקים וכי משוא פנים יש בדבר, וכי ראובן שגול כל משמעון ואבדו והכליל לא היה שווה כי אם דינר אחד ומשמעון רצה לפור וקנה אותו בעשרה דיברגן, ובאו עד האלקים של מטה דבר שניהם הירשיעון את ראובן לשלם כי אם דינר אחד, קל וחומר בבית דין. של אלקים של מעלה, חלילה חלילה כי לא תלקה מدت הדין ואין משוא פנים בדבר. וכונת המשנה כונת ישרה אמיתי אמונה אומן, והנני מבאר אותה לך בא רחיב וקדום שאכנס בביואורה אקדמי לך הקדמה ותהי לך לישועה, בצר לך בתלמידך ומצאך בו ספקות, וזאת היא הקדמה, כבר השכלתיך בפי: ודלא מוסיף ייסיף ^ז שלא טריד מחשבתך לקיים מאמר לבטו עד שתבין אותו על בוריו, תחוור לזרף אותו במצרפת, ועתה אשוב להשיכליך בינה ולחתך מצרפת, והוא המצרף בשתבקש להבין שום פסק או שום מאמר מדברי חז"ל ותראת אותו שהוא סובל טעם בלתי נכוון מצד הדת או מצד שкол הדעת, אל טריד (מחיצתך) [מחשבתך] לפרש אותו מאמר על פי אותו הטעם הבלתי נכוון, ולא אפילו לבטו מצד המלות שבאו באותו המאמר הויאל והוא בalty נכוון למה מגע לריק. והבחינה הנכונה לירודיע מוסר השכל הוא שתמנע הנמנע אשר אי אפשר לקום מצד הדת או מצד שкол הדעת ותחייב המחויב מזו הצדדי הנוכרין ולא תשרך לך הבחינה כי אם בחלק האפשמי, וכן החלק האפשרי גם כן ראה הטעמים הקרובים אל המחויב ושים אותה לימיינך, והקרובים אל הנמנעשים אותם לשמאך, ואל יהיו בענייניך לא אלה הצדיקים ולא אלה כרשעים, והיה מתון בידיך ועיניך לנוכח יבשתו, ולא חסתכל כי אם באותם אשר פניך אליהם מועדות, ולא במיניהם ולא במשמאלים, כי אולי תמצא בקשרך בקהל כאשר לנוכח פניך, ואם לא תמצא בקשרך מהם, בחוץ במיניהם, ואם לא בחוץ במשמאלים, ואם ככה את עושה בתלמידך תמצא אבדתך בקהל ולא תצטרך לבקש אותה בהור ערבוביא גדולה, ותמצא תיים צדקה ושלום. כיוצא בו בנדוז המשנה הזאת כבר נזהרשה כמוות שהיא, ותוור עתה לזרוף אותה ולבלון טעמיה, מהויב הוא מצד קבלת בעלי הדת, כי בעשר מאמרות נברא העולם, וכי הם הם עשר ספרות אשר נאמר עליהם בספר יצירה: עשר ולא תשע, עשר ולא אחת עשרה, וגם כן נמנע מאמר: והלא במאמר אחד היה יכול להבראות כמו שנתבאר כבר. ועתה נחזור ליישב המשנה בעורת המלמד לאדם דעת ב"ה, בעשרה מאמרות נברא העולם, עליהם אין להוסף ומה אין לגורען, ומה תלמוד, הטעם מה בא למדנו התגנא שאמר זיל קרי בי רב הוא, השיב ואמר זה לא במאמר אחד היה יכול להבראות, כלומר היה עולה בדעותינו לומר כי במאמר אחד נברא, וכי מה שהדור הכתוב אמר: ויאמר ויאמר הרבה פעמים כי איןנו אלא כפל מלות במושא אחד, כמו "ויאמר המלך אחשורי ויאמר לאסתור המלכה"^{ז'}, וכאליה רבות במקרא, בא התנה להשמעינו כי אינם כפל מלות, וכי כל: ויאמר, מאמר בפני עצמו מורה

על טעם בפניהם עצמן, וחזר ואמר: ליפרע מן הרשעים וליtan שכר טוב לצדיקים, כלומר כי התועלת שהגיעה לנו מן הטעם הזה שאמר לנו התנא היא: שנחיה מותרים ועומדים כי העולם דבר יקר עד מאד, בעברינו רצון השם אשר בראו, אנו מאבדין אותו, ונדע חטאינו אשר תקירה בו אותנו כי רבה היא, ובעתותינו רצונו אנו מקיימים אותו ושכרנו הרבה מאד, ולא הרחק זה הפירוש כי מהוקי התלמידים מושבי הדעת ורצויכי הכוונה, והתקאים ממדת הקנאה והקשרו הוא שיקבלו מחביריהם אשר יעבירו עצם וידיו על האמת ואף אם אין עליו כי אם ראיות שיוכל הטוען לטעון עליהם, ועוד כי מי זאת ראו גם כמה היא קשה לישב המשנה הזאת לפשטה, ועוד כי מי שיש לו מבחון אמיתי בטיב הפירושים יתו אל לבו כי כפי קושר הדבר שורצים לפרש יש לו לקבל הפני עליו ואם הוא דחוק במקצת, וזה טעם נאה ומקובל למבינים, ואלוילו אם נזקקו האמוראין לפרש זאת המסכתא כשר המסכותה שיש להם גמרא היו מתקני בזאת המשנה כמו שעשו בהרבת משניות, והיו אמורים עליה חסורי מהסרה והכי קתני, או תננו הם או שאר תקונים שהיתה מתישב עליהם הפירוש הזאת ישוב שלם או פירוש אחר, והוא שיטלקו בו הספיקות הנוכרות אשר לא יכולו קום.

ודע המעניין כי מאמרים ז"ל בראשית נמי מאמר הוא, טעמו רוחוק רחוק מי יראנו ועמוק עמוק מי ימצאננו, תחכה ממנה לרומו לך ממנה שם רמו, כי ירא אני את אדוני המלך ב"ה אבל אועלך תועלת אחת וגודלה היא, כי אשכילד ואורך שתמחוק מדעתך ציר בלחתי אמיתי, והוא שלא יעלה על דעתך כי מה שחוויל: "בראשית" נמי אמר הווא והביאו ראייה מ"ב בדבר ד' שמים נעשה", כי היה כוונתם שבאותו אמר נבראו השמים, ואתה פkeh עיניך כי אמר אחר כן ביום שני: "ויאמר אלקם יהי רקייע"¹³, והנה הוא הווא השם שנאמר: "ויקרא אלקם לרקיע שמים", ואין לך בראיה שנבראות בשני ימים ובשני מאמרות, ואין הדעת סובלת ואי אפשר לישב זה הטעם ולומר: כי בזה המאמר הנסתר נבראו צבא השמים שאמר: "וברוות פיו כל צבאים"¹⁴, כי מאמר ידוע נתיחד שני: "ויאמר אלקם יהי מאורות"¹⁵, ובמאמר זהה נבראו השם והירח והכוכבים, אבל אמת ויציב כי הדבר הנברא במאמר הנסתר מkol הקורה והוא נגלה בכך כי איינו דבר מorghש כי אם שכלי אליו, ואם נקרא "שםם" לא נקרא כי אם להודיע מעלהו ואת יקר תפארת גודלו, ואם תאמר אם כן תמה על עצמן והלא נאמר ביום ראשון: "בראשית ברא אלקם" וחזר ואמר ביום שני: "יהי אור" [יהי רקיע], ואם בראשית הוא מאמר מיוחד לשמים כפשותו הנה יהיה שני מאמרות על השמים, והעד הנאמן על המאמר הנסתר כי לא נבראו בו השמים והארץ המורוגשים כי לא אמר: בדבר ד' שמים הארץ ובשנו, כי אם שמים בלבד, ידע כי הפרש גדול יש למקובלים בין מלת דבר ובין מלת אמרה, כי הדבר הפנימי ביחס מן המאמר על דרך הנסתר, ויש בו צד עיוון כי מלת דבר תפול על עניין

ב עשרה דורות מادرם ועד נח – להודיעו: כמה ארך אפים לפניו. שבכל הדורות היו מכעיסין אותו, עד שהביא עליהם את מי המבול. ג עשרה דורות מנה ועד אברהם – להודיעו: כמה ארך אפים לפניו. שבכל הדורות היו מכעיסין אותו, עד שבא אברהם אבינו וקבע שכר כולם.

שכלו שהוא גנו בלב, ולא יקרה מאמר עד אשר יצא מן הלב ויעבור דרך הגרון והחיק והלשון והשניים ייבטאו בשפטיהם, והנה הדבר טומו עמד בו והוא גנו ליחסים, מה שאין כן במאמר כי הורק מכליל אל כל, וזה עיון דק התבונן אליו. ומשה רבינו ע"ה נכנס לפני פנוי לפנים למקום הנקרה לב ושם ידובר עמו, על כן הוא אומר בכל מקום: "וידבר ד' אל משה", ובאשר הנבאים הוא אומר ברובו: כה אמר השם, ואין בו טענה מאת: "דבר שפטים"¹⁶ ולא: "אמרתי אני בלבבי"¹⁷, כי דבר ומאמר דומים זה לזו בטעם הפשטה, אבל אם בא תלה בחון בינהם תמצא ההפרש הגדול כאשר השמעתך, וחוזל בארו כי יש בינהם הפרש וכי משה ע"ה נתיחד במלעת הדבר ממשאר הנבאים, ואמרו: "ככה תברכו את בני ישראל אמר להם"¹⁸ לכהנים נאמר, ולמשה בדברו ולהארן באמירה, ואל יספיק בעיניך זה הטעם, מאמר חז"ל: "בראשית" גמי אמר הוא ולא אמרו דבר, כי הם דברו על דרך הפשטה מעשרה מאמרות, ורמזו הטעם הזה שהביאו ראייה מ"בדבר ד' שמים געשו", ודין זהה הרmono למשכילים, ואם תזכה לדעת מדווע שנו הוקנים ע"ה בימי תלמי וכתבו: אלקיים בראשית¹⁹, "או תבין יודעת ד' ודעתי קדרשים תמצא"²⁰, המלמד אדם דעת יגאל עיניינו ונביט נפלאות מתרתו, Amen כן יאמר ד'.

ב. עשרה דורות מادرם ועד נח וכו' עשרה דורות מנה ועד אברהם וכו', והביא עליהם את מי המבול. זאת עדות נאמנה כי הרשעים מאבדין את העולם.

ג. ועשרה דורות מנה ועד אברהם וכו' לקבל שכר כולם. עדות נאמנה שהצדיקים מקיימים אם העולם כמו שישיד לנו במשנה הריאונה והוא האמת, כשהשתמנה מادرם ושת ואונש עד נח עצמו תמצא עשרה אנסים, וכל איש מהם יקרה דור, כמו: "גם דור עשרים בן אחר בן לא יבוא, וכן דור רביעי ישובו הנה"²¹ וולומם. וכשתמנה משם בן נח ועד אברהם עצמו בן אחר בן תמצא אותם עשרה יהיו פ"י מנה מאחר שנפטר נח, כי לא נוכל לומר כי ועד אברהם עד ולא עד בכלל, כי על כרחך דורו של אברהם מן המכעיסין

16. משלי יד, כג. 17. קהילת ב, א. 18. במדבר ז, כב.

19. מגילה ט, א. 20. משלי ב, ה. 21. דברים כב, ג.

22. בראשית טו, טז.

ד עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם — להודיעו:
כמה היא חכמו של אברהם אבינו.

היה, ועל כן הוצרכו שיגן עליהם זכות אברהם והתנא לא חשש לדקדק בכה, אלא שומר העיקר שהצדיקין מקיימים את העולם, וקיבלו שבר פולם, הטעם שקיבלו שבר מהשם ב"ה הרבה מאי עד שחציל בו את בני דורו כאשר היו הם בעצמם וכאין בשבר טוב, והג�� וקיבלו עליו שבר כלם ראוי לשום עליון מרಡעת של חמור וכל שכן לכתבו בספר.

ד. עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו וכו', וטעם זאת המשנה לבאר לנו כמה היה כהו של אברהם גדול עד שהזכיר זכותו חובת עשרה דורות גרכו לעשרת המליצים לשום יד על פה, בא אברהם ונתנו פתחון פה לכלם, עשרה בזכות עשרה הנסיונות נתנסה ועמד בכלן עשרה כנגד עשרה, להודיעו הטעם, כי זאת המשנה נשנית להודיעו כמה היא חכמו בשם ב"ה עד שהגיעו בה למללה הנוכרת, ואלו הן הנסיונות, הראשון: "לך לך מארץ"²³, השני: הרעב שהיה בארץ בבואו שם²⁴, השלישי: לקייתו שרה לפרטה²⁵, הד': החלומו עם המלכים²⁶, הת' לחתנו הגר אחר שנואש מהולדת משרה²⁷, הח': הימלה אשר צוחו בימי הוקנה²⁸, הז': חמס מלך גור בקתו את שרה²⁹, הח': גרשו את הגר אחר הבנווה ממנה³⁰, הט': הרחמת בני ישמעאל והוא אומרו ית' : "אל ירע בעיניך על הנער ועל אמרך"³¹, הוי : עקידת יצחק³².

אייש: רأיתי לדבר על נסיוון העקידה, וידעתי הוא עיון, ידעת כי לא לי ולכבוד לדבר בטעם הנפלא הזה כי שדברו בו אנשים חכמים וידעוים, ואני ואני וכי תהי שאבואה אחרים למלאות ולברא דבריהם ולכלת בעקבותם, כי שדברו לעצמי דרך אשר לא נסתה כף רגלם ללבת בה, כי אני מדבר בפני מי שהוא גדול ממני בחכמה והוא אחד משבעה דברים שבוגלים, מכיר אני מעתם עלי וגלי ראי עיני, מכל מקום אני סומך על מאמרם ז"ל : "לא תגורו מפני איש"³³ ולא תכenis דבריך מפני איש³⁴ ופיריםו תגורו מלשונן : "אגורה בקצר מacula"³⁵, ותתלמוד מלא על כל גdototיו שאמר בכיווץ בוה : מקום הניחו לי אבותי להתגרר בו³⁶, ועתה אחיל לחות דעך אף אני, לא ידעתו למה יוצא זה הנסיוון מכל חביריו ואמר בו : כי מנגה השם אותו לעת את אשר בלבבו, והטעם הזה לא יתכן בנסיונות האחרים, ולמה לא יהיה נסיוון העקידה כמוחו כמותם וכולם נקרו נסיונות, מפני שב' : "עתה ידעתו כי ירא אלקים

25 עי' שם שם, טז.

26 עי' שם יד, טז.

27 עי' שם יז, ט.

28 עי' שם כ, ב.

29 שם יט, יב.

30 עי' שם שם, יז.

31 סנהדרין ז, ב.

32 דברים א, יז.

33 סנהדרין ז, א.

24 עי' שם שם, יז.

25 עי' שם טז, ג.

26 עי' שם כא, יד.

27 עי' שם ז, א.

28 עי' שם יז, א.

29 סנהדרין ז, א.

30 דברים ז, א.

31 חולין ז, א.

32 משלין ז, ת.

33 בראשית יב, א.

34 עי' שם יד, טז.

35 עי' שם כ, ב.

36 סנהדרין ז, א.

אתה"³⁷, וכי מי שהלך לשורוף את בנו בהשכמה בשמה. ובוטוב לב כדי לעשות רצון קונו הלא ראוי לומר לו: כי יראו אלקיהם אתה, ואם תחתמה על מלת „עתה יעדתני“ ותאמר המן השם³⁸ יפלא כל דבר, וזו שאלה היא בפני עצמה שנסתפקו בה איtinyani עולם, ולא על „עתה יעדתני“ בלבד, כי אם על מקומות רבים במרקרא ובתלמוד, וכבר הארceği בטעם זהה במשנת הכל צפוי, וג' לא אטריחנו לומר: כי הגסיוון הזה היה לדעת את אשר בלבבו לפ' שאמר: „והאלקים גסה את אברהם“, כי נסיוון הוא שם משופת, אמר על גסות האדם דבר לדעת מה הוא, ויאמר ג' כעל הצרות כי לא יתגסה האדם מה הוא כי אם בצר לו לא בתיותו ברוחה, וכן מזינו לפיטון חכם שאמר לנכח השם: גנסיך לנטינוי עתידים, שהטעם לצרותי, כן אני אומר דרך שיעור ואמדון הדעת כי השם ב"ה דן על אברהם להעלות בנו לעולה, ואין לנו לשאול על מה ולמה כי נפלאו ממנה משפטן צדקן, והלא ביקש להימת את משה במלון³⁹, והוא שלוח מצוחו להוציא את ישראל ממצרים לפי שאיתר למול את בנו, וכי יש לנו גודלים ממשה ואחרון, והנזה משה שטרח במצרים ואחר כן במדבר ונגור עלייהם שלא יכנסו לארץ ובאמר עליהם מעלהם בי ומריהם פ' ⁴⁰, ועל כן אין לתהמה אם נגורה גוזרה זו על אברהם, וכאשר ראה השם כי נזרו והשכים לעשות מצות קונו וקס בהשכמה ובוטוב לבב לשחות את בנו ולחתחו ולשרפו, וראה לבו הנשבר והנדכה כשניכמו רחמי ר' על בנו כשה אמר: „הנה האש והעצים ויה השה לעולה“, והתפלל לאל רחום ב"ה והוא אמר: „אלקים יראה לו השה לעולה בניי“, ראה השם בעוני ובאהבתו אותו ושם תפלו ונקם על הרעה אשר דבר לעשות לו, והטעם הזה על פי שלשה עדים יקום, ואלה הם המושכל והנכטת, המשוכל עד ר' ראשון, אין הדעת סובלת שיראו מראות הנבואה על דרך אחת וכוונות המرأה האחרת, ומפני יתנו ואמרנו אחרת בלבד, אלא שאנו אומרים שהמראה דבר אחד והכוונה הפכו, וכי נאמר לאברהם: קח נא את בנו ותעלתו לעולה, ודעת עליון שלא להעשות כן, ואם טעם כזה יכול להיות במראו אלקים, היair נתאמת המראה בעני אברהם ונתקקה בדעתו כי רצון השם היה לעשות כאשר דבר לו עד אשר חרד אל דבר השם החדרה הגדולה הזאת שהשכים ויבקע עצי העולה וילך מהלך שלשה ימים שנאמר: „ביום השלישי יישא אברהם את עינויו“⁴¹, וכראותו המקומם שם עצי עולה על יצחק בנו ובגהיגו למקום בנה מזבח וערך עליון את העצים ועקד את יצחק ויישם אותו על המזבח ממעל לעצים, ובכל השחות הזה לא עלה על לבו שום ספק עד שלקח המאללה לשחות את בנו, ולא שמא לא חשוב כן בשעה שצוחו לעשות כן, ואם כן לא יסתפקו הנביאים להגיע שליהותם מדאגה שמא לא בן היא הכוונה, ויכלמו מאשר הגיעו שליחותם ולא תגמר, ואין טענה מיונה הנביא ע"ה כי לא נסתפק לו שדעת עליון הייתה אחרת, בשעה שלחו אלא שמא יניחם על הרעה אשר דבר לעשות לנבואה, כי כן כתוב אחר אשר נהם השם ב"ה: „וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו, ויתפלל

37 בראשית כב, יב. 38 שמota ד, כד.

39 במדבר כו, יד; דברים יב, נא. 40 בראשית כב, ז, ח.

41 שם שם, ד.

ה עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים. עשרה מכות הביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים ועשרה על הים. עשרה נסונות נטו אבותינו את המקום ברוך הוא במדבר, שנאמר: יינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקול (במדבר יד, כב).

אל ד' ויאמר: אנה ד' הלא זה דברי עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לבורות תרשישה כי ידעת כי אתה אל רחום וחנן ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה⁴², ולפי שהיו גויים ולא ידעו מדה זו כי הבה נחם על הרעה, והיה נראה להם נביא שקר, ועל כן חזרו לسورם כי אמרו: לא ד' שלחו, על כן חרחה לו וישאל את נפשו למות מעוזם למתמו, על כן יחרד לבני ויתר מקומו ואומר: כי הטעם הזה נמנע במרהה הנבואה, ואפלו היו כל המקראות מורים עליו היה לנו להוציא אותה ממשמעותם ואפלו בעוצת מרוחק כל שכן שאין צורך לכך. הגנchap, עד שני שנאמר: „וישא אברם את עיניו וירא והנה איל אחר גוריו ויקח את האיל ויעלתו לעולה תחת בננו“⁴³, ומה צריך לומר: תחת בננו, והלא ידענו כי לא העלה את בנו, אלא למד כי הגוירה היתה להעלותו לעולה, ונחם השם ושמע תפלו וקיבל את האיל כופר נפשו של יצחק, וזה טעם כלל בכל הקרבנות, כי כל לשון כפירה הוא לשון כופר, ועל כן אמר: תחת בנו שהטעם כופר בנו. והגעתק, עד שלישי שאמר במדרש כי בשעת העקידה רעשו שמיים הארץ, וכי מלאכי השרת בקשו רחמים עליו ואני נזכר לנו בסוף הדברים, ועוד מה שתקנו אנשי הכנסת הגדולה ע"ה בתענית צבור: מי שעונה לאברהם אבינו בהר המוריה, דעنى ליצחק על גבי מדברא, כל זה יורה כי הייתה הגוירה גוזרה ובטלת במלחלה.

ה. עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים. שנצלו מעשר מכות והיה נס גדול ונפלא שהגיגים השגתו ב"ה עד פרטיהם אל": „וממקנה בני ישראל לא מת אחד“⁴⁴; „ולכל בני ישראל היה אור“⁴⁵, סכר פי אלה המתפלשים מבני עמו הנוטים מדרך השכל שכופרים בהשגהה ומדמים להכenis דעתם עליון וכחו בכספי קטן, והוא גלגולתם הריקה מן המוח וחכמת מה להם, כי אם כעור המשמש באפלה. והטעם הזה נתרפרש בתורה בשאר המכות, אלא בכנים, ואמרו חז"ל שזאת המכחה ע"פ שנחפטה בכל גבול מצרים, ישראל לא נזוקה בה כלל⁴⁶, וכן הדעת גורתה כי שופט כל הארץ לא יעניש את העולב בכל עונש העולב, חילתה. ואולי כי התפשטות זאת המכחה היה בעבר הראות כה עליון, כי במכות שהיו המצרים מסתפקים כי לא יד השם היתה בס מפני שהיו חרוטומי מצרים עושים ג"כ בלטיהם, הראה השם להם כי לא יוכל לעשות

⁴² יונה ד, א-ב. ⁴³ בראשית כב, יג. ⁴⁴ שמota ט, ג.

⁴⁵ שם י, כב.

⁴⁶ ע"י תורה שלמה לשם שלמות פ"ח אותן מג ובפי הרמב"ם וריבינו יונה, כאן.

כו בארץ גושן אשר עמו עומד עליה, אבל מכת הכתב שאין כה למכתש לעשות כמותה, לפי שהמכתש איננו יכול לפעול בדבר שהוא פחות מمعدשה,⁴⁷ נתפשטה בארץ גושן ולא הזיקה, ובזה היה פרטום גדול, וכי אור נראה לראוי המשם כי כלם היו באכבע אלקים, הגומל לכל אחד כפי פעולה.

ועשרה על הים. ואלו הן: הראשונה הביקע הימים כפשותו של פסוק: „ויבקעו הימים“⁴⁸, והשני לאחר הביקע נעשו כקופה עד שב כדמות גג, לא מסובב ולא משופע, והיה דרך אליו היה נקוב במים ומימיין ומשמאלי, הוא שאמר חבקוק⁴⁹: „מקבת במתיו רاش פרזיו“, השלישי שקרקו נקפא ונקש דכתיב: „הלו ביבשה בתוך הים“⁵⁰, ולא נשאר קרקע שאר נחרות שהם חומר וטיט, והרביעי שנקבע לגורים רבים כמספר השבטים שנאמר: „חולר ים רבים“⁵¹, החמישי שנקבעו המים ונתקשו לבנים נחננים ועל זה נאמר: „שברת סוף לגוריים“⁵², והשישי שנקבעו המים ונתקשו לבנים נחננים ועל זה נאמר: „שבירת ראשינו תנינים על הימים“⁵³ ר"ל שנתקשו הימים עד שיישברו הראשים עליהם, והשביעי שלא נקבע חתיכה אחת בלבד היו חתיכות רבות כאלו הם לבנים ששדרו קצטם על קצטם, והוא אמרו: „אתה פורת בעוז ים“⁵⁴, והשמיני שנקבעו כוכוכית או כשותם ר"ל בהיר עד שיראו קצטם את קצטם בעברים בו, והוא אמרו: „חרשת מים עבי שחקקים“⁵⁵, ר"ל שהתקבץ המים היה עצם השמים לטוהר שהוא בהיר, והתשיעי שהוא גוזלים ממנו מים מתוקים והיו שותין אותו, והעשירי שהוא נקבעים בעת שהוא גוזלים אחר שלקחו מהם מה שתו עד שלא היה יורדים לארץ, והוא אמרו: „גצבו כמו גן גוזלים Kapoor“⁵⁶, ר"ל הדבר הנגול היה נקבע בלב ים.

עשרה מכות הביא הבה"ה על המגידים במצרים ועתה פים. העשר מכות ידועות, ועשרה על הים בקבלה הם בידינו וכי היו ממן המכות הידועות.⁵⁷
 עשרה נסונות נפו אבותינו להקב"ה במדבר וכו'. וכלן דברי הכתוב, ואלו הן ההאשון על ים סוף, שאמרו: „הambilי אין קברין במצרים“⁵⁸, והשני במרת, והוא אמרו: „וילונו העם על משה לומר מה בשתה“⁵⁹, והשלישי במדבר סין כשבקו חמן, באמרם: „מי יtan מותנו ביד ד' וגוי“⁶⁰, והרביעי, מרוחם בהנחים ממנו עד בקר שכ': „ויתירו אנשים ממן עד בוקר“⁶¹, והחמישי מרוחם בבקשamo ביום השבת שנאמר: „ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו“⁶², והשישי, ברפידים על המים, והשביעי, בחרוב על מעשה העגל. והשמיני, בתבערה בהיותם מספקים במקום ההוא באמת והתאונם, והוא אמרו: „ויהי העם כמתאוננים“⁶³. והתשיעי, בקברות התאות בבקשתبشر,

47 סנהדרין טז, ב. 48 שמota יד, כא. 49 ג, יד.

50 שמota יד, כת. 51 חבקוק ג, טו. 52 תהילים קלו, יג.

53 שם עד, יג. 54 שם, שם. 55 שם יט, יב.

56 שמota טו, ח. 57 עיי בפירושי ריב"ש מטלידיון, כאו.

58 שמota טו, א. 59 שם שם, כד. 60 שם טז, ג.

61 שם שם, כ. 62 שם שם, כו. 63 במדבר יא, א.

ו עשרה נסים נעשו בבית המקדש: לא הפללהasha מריה בשרג הדש, ולא התלייש בשר הקדש מעולם, ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכהנים, ולא נראה זוברם בבית המטבחים, ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, עומדים צופין ומשתוחחים רוחחים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, ולא אמר אדם לחברו: צר לי המקום כשלוין לירושלים.

ז עשרה דברים נבראו ערבי שבת בין השמשות, ואלו הם: פִי הארץ, פִי הבהר, פִי האتون, הקשת, והמן, והמתה, והשמיר, הכתב והמכתב והלוחות. ויש אומרים: אף המזיקין וקברו של משה, ואילו של אברהם אבינו. ויש אומרים: הצבת בצתת עשויה.

שנא': „והאפסוף אשר בקרבו התאו תאו“⁶⁴. והעשירי במדבר פארן במרגלים, ושם נאמר: „וינסו אותו זה עשר פעים“⁶⁵.

ו. עשרה נסים נעשו בבית המקדש וכו', ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים. טעם העומר כי בכל גבול ישראל היו שוחין מלאכול מן החדש עד חצי יום ששה עשר בונין, ומהצדי הימים ואילך היו אוכליין אותו מושום דוחקה בב"ד וריזום הם ואינם מתרשלין להקריב את העומר, ואלו אירע בו פסול היהת מכשלה גדולה שהיה אוכליין חדש קודם תקרבת העומר, ומשם: „לא יאונה לצדיק כל און“⁶⁶ היה עושה הב"ה זה הנס.

וכן בשתי הלחם שלא מקריבין מנוחות לכתוללה מן החדש עד שהיו מביאו שתי הלחם.

ולחם הפנים, אולי כי הוא הטעם שאלה היה נפסל לא היה לו תקנה, כי מצותו ביום השבת, ואלו היה נפסל מה יעשה מזמן שאירע הפסול. ועד יום השבת, ולא כבו הגשימים, והיה בטל הקרבן. ולא נצחה הרוח, כי בו היו בודקין אם הקרבן היה עליה לרצון שלם, כמו שנתבאר בפי' משנה שנייה מן הפרק הראשון.

ז. עשרה דברים נבראו ערבי שבת וכו' פִי הארץ, כשבבעל קrho ועדתו כתוב: „וחפהח הארץ את פה“⁶⁷.

פי הבהר. כשהכהה צור ויוזבו מים. פִי האTON, שדרה לבלעם דכתיב: „ויפתח ד' את פִי האTON“⁶⁸. וחקשת, דכתיב: „את קשתית נתהי בענן“⁶⁹.

64 שם שם, ד.

65 שם יד, כב.

66 משלוי יב, כא.

67 במדבר טו, לב.

68 שם כב, כת.

69 בראשית ט, יג.

והמן, והמטה, ידועים. השמר, בעל הידועה שבו היו גנרים האבנים אחר שהיו חוצבין אותם מההר והיו מתקנייהם אותם ומסתיניהם אותם, כי: „כל kali ברזל לא נשמע בביבה בהבנותו“.⁷⁰

הכתב, הוא מה שנאמר: „אשר כתבתי להורותם“⁷¹, ואחוזל התורה היה כתובה אש שחורה על גבי אש לבנה⁷². ומפרשיהם המקובלים: „וכל העם רואים את הקולות“⁷³, כי קולות הדברים שהיו שומעים רואים אותם הדברים כתובים בכתב השם⁷⁴. ועוד דבר בטעם המעד כפי קוצ'ר דעתך. והמבתב, הוא צורת האותיות עצמן החרותות על הלוחות, שנאמר: „והמכתב מכתב אלקים הוא“.⁷⁵

ואילו של אברהם אבינו, דכתיב: „והנה איל אחר“⁷⁶. ובגורתו של משה, כי פליה היא נסגבת מדעתו של אדם: „ולא ידע איש את קברותנו“.⁷⁷

והצבת, הוא הכללי שבו אוחזו הנפה את הברזל כשמכינוו לאש, זאי אפשר לעשות שום kali ברזל ולא משאר מתכוות כי אם בצתת והצבת עצמה לא תעשה כי אם בצתת, ואם כן צבת מכלל הגבראים ראשונה, ושם בלווי טינאנש. הרם זיל דבר על טעם הנסים בפירותו למשנה זו, וזה העתקת לשונו, כבר ביארנו לך בפרק השמיני שהם לא יאמינו בחדוש הרצון בכל עת אבל במחלה עשית הדברים שם בטבעם שיעשה בהם כל מה שיעשה יהיה הדבר ההוא מאודי והוא הדבר הטבעי, או יהיה חדש לעתים רוחקים הכל שוו, כלשון הזה מצאתה ולא רציתי לשנות, כי מלת מאודי הוא טעות, והעתקת לשונו בערבי היה נכון לומר הרגיל ברוב, וגם כן דבר בהם בפרק שלשים מהחיק השני מספר מורה הנבוכים, וזה העתקת לשונו, וauseפ שהחכמים כבר אמרו באותות שהיו מעשה נס דבר מופלא מאד, תמצאוו כתוב בבראשית רבא, ובמדרש קוהלת, והוא כי הם מאמנים שהאותות במעשה נס הם ממש שיש בטבע על צד אחד, שכבר אמרו: כי כשברא הברוא זאת המציאות והגבילו על אלה הטבעים, נתן בטבעים מהם יכולת חדש בהם כל אשר חדש מן הנפלאות בשעת החדש, ואות הנביא הוא שודיעינו האל בשעה שיבקש מה יהיה נפעול הפועל ההוא כאשר נתן בטבעו בעקר מה שהוטבע, ואם העניין כמו שאתה רואה, מכל מקום הוא מורה על גדולות האומר אותו, והיותו קשה בעיניו עד מאי שישתנהطبع אחר מעשה בראשית או יתרחש חפץ אחריו אשר יתקיים כן, וככלו הוא אומר על צד משל, כי הברוא עשהطبع הים נגר ויורד מעליה למטה תמייר, אלא בשעה התיא אשר טבעו המצרים והמים ההם בלבד נתחלקו. והנה העירוטיך על כה זה המאמר וכי אומרו עשה כל זה

70 מ"א ז, ז. 71 שמות כד, יב.

72 ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. ועי' תורה שלמה לשם לב, טז.

73 שמות כ, טו. 74 ע"י תורה שלמה, שם. 75 שמות לב, טז.

76 בראשית כב, יג. 77 דברים לד, ו.

לברחו מהאמן בחודש ברייה בשעה ובעת ההייא;⁷⁸ אמרו: אמא' יהונתן בן עזיאל: תנאים התנה הב"ה עם חיים שהיה נקרע לפני ישראל, והוא שונא: וישב חיים לפנות בוקר לאיתנו⁷⁹, אמר ירמיה בר אלעזר לא עם חיים בלבד התנה הב"ה אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית, שונא: אני ידי נתנו שמים וכל צבאם צויתי⁸⁰, מיד כשנטו שמים כל צבאם צויתי את הים שיקרע, האור שלא תזק חנינה, מישאל וזריה, האריות שלא יוקו לדניאל, והdag שיקיא את יונת, וזאת היא הסברא בשאר כל האותות שהם במעשה נס עד כאן לשונו, הנה גלה דעתנו כי כל הנשים העובדים והעתדים כי כלם נתנו בששת ימי בראשית בטבע הדברים שנעו בהם אותם הנשים, כמו שהוא מפורש בדברין, וכי אין שם שום נס מהנשים מחודש לשעתו, ובכאן יש לי שאלה והיא זאת ידוע הוא ומפורסת כי אין ערבי עם מעלה הרב זיל כי אם שם אדם, מ"מ ערכתי אל לבי לגשת להלחם בטעם הוה וגרשתיו כי ראיינו כי הוא נותן הרב ביד החולקים עליו בהשגחה להרגנו, והוא זיל הנזון לי כת לעשות את החליל הזה, כי הוא עצמו זיל כתף הפך זה מכל וכל, בספר מדע בתחלת פרק שמני מhalbכות יסודיו התורה, והוא לשונו, משה רבינו ע"ה לא האמיןנו בו ישראל מפני האותות שעשה שהאמינו על פי האותות יש בלבו דופג שאפשר שיעשה האות בולט וכsoftmax, אלא כל האותות שעשה במדבר לפי הצורך שעאן לא להביא ראייה על נבאותו, כשהוחדר לחשיך את המצריים, קרע את הים והצילין בתוכו, הוציאו למומן, הוליד להם את המן, כפרו בו עדת קרת, בלילה אותם הארץ, וכן שאר האותות, והנה אלו השתדי דעותם הם שני קצווות, וההפר המוחלט שביניהם הוא נראה לעיני המשמש, כי הנה הוא זיל אמר: כי משה ע"ה חדש לצורך השעה.

ועתה נחזר להזכיר דעת ספר המדע על הדעת האתורת בראיות ברורות, ואחר כן נחזר לדבר על אשר כתוב זיל שהאמינו על פי האותות כי יש בלבו דופג וכו', ועתה אחיל הכהרעה, משורעיה כשבתו השם ב"ה שילך ויאמר לישראל שאלקי אברהם שלחו אליהם, התקשה ואמר: "וְהִנֵּן לֹא יָמִינָנוּ לִי"⁸¹ וכיו⁸⁰, הטעם כי בשם היו אומרים לו כי לא היה נביא השם, ומה שהיה אומר להם לא היה אומר אותו אלא מעצמו, היהתה התשובה: "מוֹתָב בַּידֶךָ" וכיו⁸¹, ונאמר: "וַיֹּאמֶר ד' אֶלְיוֹן עוֹד הַבָּא נָא יָדֶךָ" וכיו⁸², וצוהו ואמר לו: "אם לא יאמינו לך האות הראשון והאמינו לך האות האחרון"⁸³, וטעם והאמינו לא אולי יאמינו, והעד שאמר אחריו כן: "וְהִי אֵם לֹא יָמִינָנוּ גַם לשוני האותות האלה ולקחת מימי היאור"⁸⁴, ואם כל הנשים והאותות היי נזונות בטבעם של דברים. כפי הנזכר מוכרים היו אלו שלשה אותות להעתות בשעה שנעשה, ואיך נאמר לו: אם לא יאמינו לשוני האותות שיעשה השלישי, מכלל שאלה היו מאמנים לו באות הראשון שלא היה עשוה השני, ואלו היו מאמנים

78. שמות ד, כנ. 79. ישעיה מה, יב. 80. שמות ד, א.

81. שם שם, ב. 82. שם שם, ו. 83. שם שם, ת.

84. שם שם, ט.

לשני האותות לא היה שלישי, ואפילו הראשון לא נצטו לעשות אותו אלא מפני הספק שהוא לא היו מאמינים ואיך יתכן כל זה ששלשנות היו מוכרתות להעשות, אין הדעת סובלת זה כלל. עוד אם נאמר זה הטעם בנסים שנעשו בוה החומר הראשון הקרוב העומד עד שעשו בה הנם, כגון פ' הארץ שהיתה משנת ימי בראשית, וכן פ' הבאר, וכן בימסוף שהמים שבו מכונסין מששת ימי בראשית כי אינם רצים והולכים ובאים, וכיוצא באלו, אך יתכן למרא זה הטעם ביד משה ע"ה שההפקה לבנה וכמה חמריים לא יספרו מרוב מגלגולו עד שנעשית זאת היד הגדרה המעלת, ובאי זה חומר פרטיה הרמו אליו גותן זה בטבעה, וכן במימי היאור הרצים, וכי הירדן שעברו עליהם כמה גלגולים, והברול שהציף אלישע ע"ה על פניו המים, וכי אותה חתיכה עצמה הייתה בששת ימי בראשית, והמים שנתרפאו במלח על ידי אלישע, ואברם וחנניה ועורייה ויושע הכהן הגדול ע"ה, וכי אלו האנשים עצם היו בשעת הבריאת ואין לומר כי נזון זה בטבע האש הראשונה, כי לא חסבול הדעת שנזון בטבעה של אש שלא תוכל לשלוות בגופים פרטיטים ידועים, אם אמרת בארץ שנבראת מקשה סתומה, ושנzan בטבעה לפתוח פיו בשעה ידועה, וכי הימים הנגרים שנזון בטבעם שהיו נקפים בשעה ידועה, תאמר באש הראשונה שנזון בטבעה שלא תשלוט באלה הגוף וباותה שעזה עצמה שלטה בגופים אחרים, ובגוף אלו הבדיקה היה לו להנמן בטבע הזה, ואי אפשר לומר כמו שנזוך למעלה.⁸⁵ ועוד אנו וואים כי מרעה ע"ה שאל את פרעה ואמר לו: „למתי אעתיר לך“, ⁸⁶ ואלו היה נס מוכחה לשעה ידועה ולא היה לנביא שום רשות לדברי הרב הiar אמר לו: „התפאר עלי, למתי אעתיר לך“, וכי בעתרתו הדבר תלוי. וחכמים גדולים כתבו: כי פרעה הוא סבור כי כל המכות היו על פי הוכחים, ושלא היה למשה בהם שום רשות, אלא שותיה יודע עת בואנה ועת לכתנה, וכשבקש פרעה להסיר הצפרדעים ואמר לו משה: „למתי אעתיר לך“, חשב פרעה כי משה היה יודע שהיתה מסתלקת המכחה באותה שעזה, וכי בראיה היה לו למשה שsembקש שיסתלק אותה לאלהר, וכי לא אמר לו: „למתי אעתיר לך“ אלא כדי לרמותו ולהראות לו כי הדבר היה בידו, ועל כן אמר לו: „למהחר“, ⁸⁶ לראות היעמדו דברינו, ולפי שהכיר משה מחשבתו הרעה, אמר: „כדבריך למען תדע כי אין כד' אלקינו“, כולם כי אין כח ורשות יכולות כי אם לד' אלקינו, ולא: „תחיה רעה בעיר וד' לא עשה“, ⁸⁷ וגduון כפי ששאל האותות כן נתנו לו, וישעה אמר לאחזה: „שאלך לך אותן ד' אלקיך העמק שאלת או הגבת למעלה“, ⁸⁸ וכששאל אותו חוקיה: „מה אתה כי אعلاה בית ד'“, ⁸⁹ ונתן לו האות במעלת המשם, ואמר לו חוקיה: „לא כי ישוב הצל אחוריית עשר מלאות“, ⁹⁰ והנביא עשה האות כמו שאלה, ואם האותות כולן מוכרתות להעשות, הiar היו הנבאים מכנים אמונה נבאותם בספק כות, ואין לומר כי השם ב"ה נתן לב השואלים אותן לשאול אותן על מה שהיתה נזונה

85 שם ח. ה. 86 שם שם, ו.

87 עמוס ג. ז. 88 ישעה י. ת.

89 מלכים ב. כ. ח.

86 שם שם, ו.

89 שם שם, ז.

בטענה להעשות, חלילה לאל מדברי התולמים ולגבאי הצדק מון הרמות לגנוו
דעת הבריות ולהראות כי הם עושים מה שלא היה להם בו רשות ולא שום
יכולת, אבל אמרת ויציב כי כל הגשים והאותות מתחדשין לשעתן בעת הצורך
לهم, והאל עווה פלא חדש אותן על ידי נבייאין, כמו שכח בקבלה: „מקים
דבר עבדו ועצת מלאכיהם ישלים“⁹¹, ובאותות ובמופתים תתחדש אמונה החדש
העולם, ותתאמת בדעות הרואים אותם, כי השם ב”ה חדש ברצונו מוחלט, ועל
כן הוא יכול לשנות מנהגו כרצו נבו בכל זמן שיריצה, כי מאמני הקדמות וכי
עולם מחוויב לשם כחווב האור לנור והצל לעמוד מאמנים, כי אין השם יכול
לשנות שום דבר מנהגו, ולכן תורה אמרת פתחה פיה בחכמה, מתוך דבריה
יאיר מבין פתאים, ואמרה: „בראשית ברא אלקים“⁹², והאותות והמופתים
מחדשים בכל זמן וזמן בלב הרואים והשומעים שמעם אמונה הפנה הזאת, ואם
בינה שמעה זאת, משל מלך נפרד בבית מלכותו שהנaging את בני מלכוותו על
מנהיגים ידועים, וכל הארץ שפה אחת ודבריו אחדים, מנהגים תמיד באוטם
העם לסבור כי אלו המנהגים הם הסכמת העם לא שם מטעם מלך ומושל,
על כן המלך יוצא לפעמים וועבר בכל ארצנו, ומשנה בארץ בזמנים
ידועים, כדי להוציאם ולהזהירם שהכל במצבו, וכי הוא המושל בכל, וכן
מנהיגים המלכים, בכל מקום שיוכנסו לא ידונו דיני העיר שם דין עד צאת
מלך מן העיר, ואחר צאתו ישבו דיני העיר לאיתנג הראשון. וכן הוא הש' ב”ה
שהוא משנה לפעמים מנהגו של עולם להוציא ולזרז ולהזהיר כי כל מנהגי
הטבע נשו ברצו נלא בהיות כמו שאמר החכם: „ידעתי כי כל אשר יעשה
זהאלקים הוא יהיה לעולם עליון אין להסיק וממנו אין לגרוע“⁹³, וזה מנהגו
של עולם: „וזהאלקים עשה שיראו מפניו“⁹⁴, הטעם שהוא עשה להודיע
כי הוא עשה הכל, ובידו לשנות ולהחיות ולהמית כדי שיראו מפניו, והחותרה
מלאה על כל גודתו מן הטעם הזה: „המסות הגדלות אשר ראו עיניך“⁹⁵,
וכהנה רבות, וכאשר תחתאמת דעת החדש בתאגד ב”ה ושוהו שליחו לא היה
תשניתה על ידו, כי אלולא היה דבוק בשם המיווחד ב”ה ונבאות הנביא אשר
משתנה על ידו מנהגו של עולם, ומה שאמר הרב זיל כי המאמין על פי
האותות יש בלבו דופי, הוא חמה להעלותו על לב, וכיש לבטא בשפתים,
ק”ו בן ק”ו כמה פעמים לכתבו על הספר, והלא ראה כי שאמר משה: „וthon
לא יאמינו לי“⁹⁶ נתנו לו האותות כדי להאמין לו וישמעו בקהלו כי נאה
אליו ד’, והוא עשם לפני העם, וכותב: „ויאמן העם“⁹⁷, ואם נאמר: „ולא
שמעו אל משה“⁹⁸, העidea התורה כי לא היה אלא: „מקוצר רוח“, ובקריעת
ים סוף נאמר: „ויאמינו בד’ ובמשה עברדי“⁹⁹, כאשר ראו הפלא הגדול, ובקרית
תלה משה צדוק נבאותו באוטם פי הארץ, שאמר: „אם כמות כל האדם ימושון

91 ישעה מד, כו. 92 בראשית א, א. 93 קתלה ג, יד.

94 דברים ז, יט. 95 שמות ד, א. 96 שם שם, לא.

97 שם ז, ט. 98 שם יד, לא.

אליה לא ד' שלחני"⁹⁹, ומה שכותב הרב ג"כ כי לא האמינו ישראל במשה אמונה גמורה אלא ממעמד הר סני ואילך, והביא ראייה ממה שנא': "וגם בר יאמינו לעולם"¹⁰⁰, מכל כי לא האמינו אמונה גמורה קודם לכן, פלאה דעתו ממניג מטעמים הרבה, כי מהדר השעה הדתורה: "ויאמן העם" בנסיבות ובקריעת ים סוף: "ויאמיןנו בד' ובמשה עבדו" לא יכול לשון אמונה על הספק והדופי, ועוד כי אפילו אחר מעמד הר סני נסתפקו בו אע"פ שנאמר לו: "וגם בר יאמינו לעולם", ועתה המעיין לבך תשית לדעתך, ואם היה קזרה האמת יורה דרכו, ועתה אחוך דעתך זה, עדות השם נאמנה שהעדיה: "ויאמן העם"; "ויאמיןנו בד' ובמשה עבדו", והבהתה: "וגם בר יאמינו לעולם", אמת ויציב כי האמינו אמונה גמורה שהיה השם ושלוחו, ולא היה בכלם שום ספק ולא שום דופי, בראותם המסוות הגדולות אשר חדש בעולם אשר לא יוכלון להעשה כי אם במצוות השם ב"ה, אבל היו מסתפקין בדברים ידועים אולי היה עשה אותם מלבוadam שיש לו שטר מן המלך להודיע כי הוא שלחו, ואולי יוסיף השילוח על מצות המלך, על כן כשהיו מסתפקין במעשה פרטיה היה עשה להם פרטיה כדי לאמת בדעתם כי עשה אותו המעשה במצוות השם כי לא מלוב, וכשהיה בא האות היו מאמנים ללא ספק כי במצוות השם עשה אותו מעשה, כמו שאמר במחוליקת קרת: "ויאמר משה בזאת תדעון כי ד' שלחני" וגוי¹⁰¹, ונאמר: "אם כמות האדם ימתוון אלה" וגוי¹⁰², וכאשר פתחה הארץ את פיה ובלעה אותן נסתלק הספק מלובם, והאמינו כי השם בוחר באחרון מצד עצמו של אהרן ולא בקרת, אבל נסתפקו אם רצונן השם שתהייה לעולם הכהונה משבט לוי, ואמרו לו הנגה ראיינו כי בחר השם באחרון מכל שבט לו¹⁰³, בראותם הפלא הגדול שנבעל בארץ החולק עליו משבט לוי, אבל שמא יבחר השם באיש אחד משאר השבטים להיות לו כהן, ועשה להם את המתוות, וכשראו האות שככה תלונותם ונסתלק הספק מלובם כי אין להיות כהן כי אם משבט לוי, כי כן נאמר: "ויהי ממחורת ויבא משה אל אהל העדות והגנה פרח מטה אהרן לבית לוי", וכתיב: "ויאצא משה את כל המתוות מלפני ד' אל כל בני ישראל ויראו ויקחו איש מטהו"¹⁰⁴, תדע שכן הוא כי לעולם היו מאמנים על פי האות אמונה גמורה, כי בשתייה המחוליקת בין איש לאיש בין אהרן ובין קרת נבדקו באות: "ואתה ואהרן איש מטהו"¹⁰⁵, אבל נבע קרת ונתרברר לעם למי בחר השם בין שני האנשים אשר להם הריב, אבל נסתפקו אם בחר בשבט לוי לכהונה משאר השבטים, ואע"פ שרואו שנשறפו המאותים ותמישים איש ולא משבט לוי, חשבו כי לפי שעורו את קרת עצמה ואולי אם עוזרו אחריו איש אחר משאר השבטים שמא יהיה נבחר לכהנות ולא היו נשרפים, על כן נבדקת מחלוקת קרת זו באותות לשבטים לא لأنאים ידועים משבט אחר כי אם מטה מטה לוי¹⁰⁶, כדי לבדוק השפט לא על מטהו, ואת שם אהרן כתוב על מטה לוי¹⁰⁷, כדי לבדוק השפט לא

⁹⁹ במדבר טז, כט. ¹⁰⁰ שמוט יט, ט. ¹⁰¹ במדבר טז, כה.

¹⁰² שם שם, כט.

¹⁰³ שם יז, כרכ'.

¹⁰⁴ שם טז, ז'

¹⁰⁵ שם יז, יודית.

לאחרו עצמו, והעד כי נתן הטעם: "כי מטה אחד בראש בית אבותם"¹⁰⁵, וככיניב: "ויאמר ד' אל משה השב את מטה אהרון וגוי, ותכל חלונותם מעלי ולא ימתו"¹⁰⁶, הנה כתיב ומובא כי באותה יכלו התלונות ויסתלקו הספיקות ויבחנו דברי הנביאים האמתתם, וידוע לעיני הכל כי כנים הם, אמת היא על כן אמרתי אל נטיריך מהשבחנו שהיתה בלב ישראל דופי על האותות, וגם לא נטריך לחקור את הנסائم נתונים בטבע הדברים בראשית יען וביען כי זה הטעם הוא נמנע מצד אמונה התורה, שאם כן הוא מה תועלות יש בהם, לא להזרות על החידוש ולא להצדיק הנביא, והנה איןם כי אם מעשה שוא, חילילה וחיללה, ואיה שירת הים: "שירו לד' כי גאה גאה"¹⁰⁷, ואיה: "גורא תהלות עשו פלא"¹⁰⁸, ואיה שירת הבאר, ואיה כל המקומות שבתורה: "המסות הגדולות אשר ראו עיניך"¹⁰⁹, ואיה יעדיו למשה בחירה: "אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים", ואיה אמרו: אשר ראית כבודו, ואיה: "שמעו עמים ירגזון, או נבהלו אלופי אדום" וגוי¹¹⁰, ואיה: "לא קמה עוד רוח באיש מפניכם"¹¹¹, ואיה: אשר הוביש ד' את מי ים סוף מפניכם"¹¹², ואיה: "הובש ד' את מי הירדן"¹¹³, וישעתה הנביא אמר: "לצולחה הרבבי"¹¹⁴, ודוד אמר: החופשי הצור אגם מים¹¹⁵, כל זה מוסף על הראות הנזכרות אשר לא יחולוק עליהם כי אם מבקש תואנת על תורה האמת, ואפילו היינו מוצאים מקרים מורים על זה הטעם ומאמרתו להז"ל היה לנו להוציאם ממשמעותם ואפילו בעזות מרוחק, ואם היינו מוצאים להם פנים אחרים היה לנו לתלות הדבר במיעוט שכלו וחולשת דעתנו שלא השגנו לעומקן של אותם המקרים והמאמרים, אבל להatial שום ספק באותות ובמופתים שנעשה על ידי משה רבינו ע"ה ושאר נבאי השם תלמידיו לא תھא כזואת בישראל, והנה עצת הרב ז"ל בספר מדע היא תקום, ונחוור לבור דברי יונתן בן עוזיאל, דעת כי אלו התנאים שהוא אומר תנאי התנה כד וכך על דבר פלוני אין הטעם שהוא הפלוני יש לו חוק ומשפט ידוע טبعי כליל לא ילו ממנו, ושהתנו עמו תנאי פרטני לעבור חזקו ולשנות טבעו בשעה ידועה כشيخה מקרה ידוע לאדם, כי זה שגעון אשר לא היה כמוותו, כשגענותה המדברים שאומרים: האל רציה כסיפגוש צבע פלוני בוגד שיתהדר בוגד עין פלוני לא שיש בתולדות הצבע והוא לצבוע הוגד, חילילה ליונתן בן עוזיאל שהיה ידוע סתרי תורה לומר טעם תפל מריר חלומות. תפל מצד הדעת, ובטל מצד הדת, שהוא מכחיש האותה ומופתיהם ומteil דופי בגבאים שמתפארים בשקר, ומראים שהם עושים מה שהוא עשוי מאלין, אין הדבר כן אלא מה שאמר: תנאי התנה ר"ל שכן משפט אותו הדבר והקנו מצד חלקו של אותו דבר במציאות, והטעם כי כל הנמצאים המורוגשים שהם השמים וכל צבאם, והד' יסודות וכל אשר יתהווה מהם הם משועבדים לעולם

105 שם שם, ית.

106 שם יז, כה.

107 שם טו, כא.

108 שם שם, יא.

109 דברים ג, יט.

110 שמota טז, י"ט-טו.

111 יהושע ב, יא.

112 שם שם, ח.

113 שם ד, בג.

114 ישעה מד, כט.

115 תהילים קיד, ח.

השלל, והוא פועל בהם והם נעלמים ממנה, והכל ברצון המלך הגבורה מעלה גבורה ב"ה. ובמאמרו, ובניאי השם רואי פניו המלך השם המיחוד מצילם עליהם מרוחו ונוטן עליהם מלכות ושם משטרם במורגים לשנותם מנגנים לעת הצורך להודיע לכל בני גבורותיו וכבוד הדר מלכותו ליראה את השם הנכבד והנורא בראותם מעשים נפלאים, תדע שכן הוא טעם אלו התנאים שוכר, הלא תורה כי חז"ל אומרם בהרבה מקומות כי בתורה נבראו שמים ואין, ואומר: „בראשית בראשו“ ואין ראשית אלא תורה שנייה: „ד' קניי ראשית דרכו¹¹⁶, ואומר: כי העולם איןנו עומד אלא על התורה¹¹⁷ ואין אחד מהם חולק על זה, ואעפ"כ למדנו: תנאי התנה הבה"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין את התורה וככ"ז, ואין זה תנאי פרטיו שהם הסכימו שכן הוא חוקם הכללי ומשפטם אשר לא נבראו אלא בו, ואמרו: שהסתכל בתורה ובורא העולם¹¹⁸, ואין להם העמدة כי אם בה, וזאת ראייה ברורה עדות נאמנה, כי חז"ל מפילים לשון תנאי על חוק הדבר ומשפטו. ועוד ידוע כי תנאי וברית שווים בטעם, ואומרים: ברית ברוחה שלש עשרה מדות וככ"ז, וכן חוקם ומשפטם הכללי כشنעשה סדרן כהוגן, ובלשון זה אמרו על שrix פחות הרבה: ברית ברוחה לבקי Shell המולו מריחו¹¹⁹, הטעם שכן הוא דרכו, ואלו התנאים שאמרו אלו החכמים זיל ע"ה: התנה לך וכך, זו היא כוונתם כי חוק המורגן ומשפטו הכללי הוא שיחיה ופועל במאמר הנגבים הדבקים בשם לצורך כבוד השם, וכוכר מעשים פרטיים להיותם עדים על התנאים הכללים, והתחמה הגדול איך גלה דעתנו הרם זיל במורחת הנבוכים שהטעם הזה طفل שאין בו עיקר כמו שהשעתיך שאומר עליון, ואם הטעם כמו שאתה רואה והמזכיר לשון ערבי יכיר כי אין אומרים כוה כי אם על טעם חלש שאין ראוי להשגייה עליון, ובכאן הוא בונה עליון עליותיו, ועוד כי לפי הטעם הזה אפיקו נאמר שהוא חזק כשמיר היאן הוא אומר כי נבראו ביום השישי והארץ ביום ראשון נבראת, וכי הארץ שעלה היה לו להבראות, וכן פי הבהיר, כי קרע עולם היהת, פי האתון ביום השישי שנבראו הבהמות, והקשת ביום רביעי היה לו להבראות כי מהתפותות ניצוץ המשם בענן הוא נعشת, והמתה ביום שלישי שבו נבראו האילנות, והכתיב והמכתב והלחות לא יציריך בהם טעם זה, וקבעתו של משה ביום ראשון שבו נבראת הארץ, כי תר העברים מהריי קדם היה, ומהזיקן לא ידענו להם שם חומר, והצבת ביום ראשון כי: „ביזל מעperf יוקח, ואבן יזוק נוחשה"¹²⁰, וכן שאר המתכות, לא נשאל כי אם השמי, ואילו של אברהם אבינו, ובهم לבדים נוכל לומר זה הטעם, ואיך דבר שפתים כי נתן השמיר בטבע השרצן, והאל בטבע הבהמות שנבראו ביום שיש, והמתה אין בו בעצםו שניי מנהגו של עולם אלא בו נעשו האותות,

116 משליח, כב. 117 עי' תורה שלמה לבראש', א, אאות מז, נג.

118 עז ג, א. 120 ב"ר א, ב. ר"ה ז, ב.

122 איוב כת, ב. 121 נדה נת, ב.

והלוות שנים שהיה פלא גדול יותר מאשר מנתינת הראשונים, וכן אחות' של אם משה ימי בראשית הושם בטבע האגנים שמהם פסל משה שיקחו אותם מיד משה מן השמים חלקיים ויזירם אליו כתובים, לפי זה מוכחה היה שישתברו הראשונים, וכי לסופם יומם היה נקרא משה שנית מן התה והוא גותנים לו להוות שניים, או איה הטבע שקבעו בהם בתקלת הבရיה, וישע' הנביא ע"ה באור זה הטעם, כי כל אשר עושים הנבאים, וכל האותרות שמזהירין ואמורים כך וכך יארע לפפי שעשיהם כך וכך, או יארע אם תעשו כי לשעתם גבראו כלם, וכי אין שם דבר שמייבב אותם קודם לכך לא גלגל ולא כוכב, ולא שום גורם כי אם מאמר הנביא תחלה דבריו באotta פרשה תוכיה את ישראל לפפי שהיה שואלים להובי שמים, ואמר: "יעמדו נא ווישועך הובי שמים" וגוי¹²³, ובסמו¹²⁴ אמר: "הרשות הראשונות מאי הגדי ומפני יצאו ואשימים פחאים עשיתי ותבאגה"¹²⁴, פ"י המאורעות הראשונות שכבר באו אני הגדי והשמעתית אותן לכם מאן בואה פחאים עשיתי אותן לשעתן, ואחר כך אמר להם: כי הוודיע אתם קודם בואם כדי שלא יאמרו כי העצבים והפסלים אשר היו עושים גורמו אותם, ואמר: אם חכמי בני קדם או מעוננים כפלשתים ובילדני נקרים ישפיקו¹²⁵, ידעו בהם מה לא הגdots אוטם כמווני, הוא אמרו אחר: "פחאים עשיתי... ומדעתתי כי קשה אתה וגדי ברול ערפק וגוי, ואגיד לך מאן בטרם חבא השמעתיך פן תאמיר עכבי עשם ופסלי ונכסי צום שמעת חזה כלה, ואתם הלא הגידו השמעתיך חדשות מעתה ונוצרות ולא יידעתם, עתה גבראו ולא מאן ולפנינו יומם, ולא שמעתם פן תאמיר הנה ידעtiny"¹²⁶, ועתה המערין הנשאר לטוען או חולק לחלק, אחר אלו המקראות הගלים המבוירים אשר לא יסבלו ולא יוכלו שאות שום משמעות להעוזר בו שום חילוק ואפילו עוזր מעט, ובכל תלמודך נהג ורק שאם הדרשם וככל מנ הנתיבות הקיצרים ובכל מבקש אשר תבקש לבאו ולחצחו בקש מקראות גלויים פשוטים, או משנה, או גمرا, ורק מהם הטעם הנגלה לעין אשר כל המקרא או כל הסוגיא נמשכים אחריו ומורים עליו, ואפילו חמצו עליו שום טענה תוכל לסתור אותה סתור, ואם לא הרפה לה וקח לך דרכ הישרה, שכן ספק להוציא מידך ודאי, ועל תמי טוענה והולך כי לעולם לא יצתחצץ לך טעם אחד מני אלfat, אם ככה את עשה לי ועל כיוצא בה אמר החכם: "איש תוכחות מקשה עורף"¹²⁷, כיוצא בה בנדון הואיל והראתיך בו הריאות אשר ראית כי כל האותות לשעתן הן נעשין, אל יספק אותך לך דבר זאת המשגה עשרה דברים גבראו וכו', והסתכל בכל ה תלמוד ותמצא מדרשויות ומאמורות חלקיים לא יספרו מרובה, וכל טעם שאין יוצא ממנו מעשה לא ימצא שהשתדלן לא לקימנו, ולא לבטלה, ולא להכרייע דעת החלקים, על כן אשר הנקנו השם לדעת מוסר השכל שהטעם שנדע ונתיסך על אי זה דרך נקנה לנו השכל אין לו לקיים בהם שום מבקש ר"ל במדרשים חלקיים או בדבר ייחדים ולא למדוד מהם

123 ישעה מז, יג.

124 שם מה, ג.

125 שם ב, ו.

126 שם מה, גז.

127 משליכט, א.

על זולחם, הואיל והם עצם לא נתקיימו לנו שאין לנו לבטל בהם טעם גליוי
ומבוואר מכל מקום השמר לך פון תדחת אותם כעולה עליך, אלא שמרם
בתוך לבך עד שיבא מורה צדק, הון מדעת זולחך, ובין כה,
ובין כך אם יזדמן לך טעם ויש לך עליו ראיות לשורת לא מוכחות לקיימו
או לבטלו הנה מה טוב ומה נעים שתעשה ספר לאוthon ראיות מהמדרשות
והמאמרות ההם ואם המה חלוקים כי כבר שך חכם גדול שטוער ראיותיך,
ויעוד משנה זו או לוי היא דברי יחיד או דברי יהידים, ויש אחרים שדעתם אחרת,
וחרב זיל' עצמו אומר בספר מדע על השלשה מלאו העשרה דברים שנשענו
לשעתן, כמו שהשטעתיך, וידעתיך כי הארוכתי, אבל כדי להתיר אלו הספיקות
הגדרות אשר יסתלק מעל כל הנביאים ממשת ע"ה ומועל שאר הנביאים תלמידיו
מייחסו ועד מלאכי תמצא כי לא הארוכתי אבל קצרתי, ונתחדש לי טעם בזה
המופת של קrho וישראל בעניין, וראיתי לכתבו, כאשר יעדתי בתפלה, וזהו חז"ל
משתדרלים לבאר ולפרנס כי מידותיו של הב"ה מידה כנגד מידה¹²⁸, ומצתאי
כי עקר עבדות הכהונה היא בשתי יסודות, העפר, והאש, העפר: „מזבח אדמה
תעשה לי"¹²⁹, פצתה האדמה את פיה ותבלע למי שבא לגולן מזבח אדמה.
יסוד האש: „אש תוקד תמיד"¹³⁰, ונשspo באש תחת אשר נועדו על השם
להשתמש בה לפניו באש אשר לא צוה אוטם, ולהעביר האיש אשר בחר ב"ה
להשתמש בה לפניו: „הצור תמים פועלו כי כל דרכיו משפט"¹³¹, ודע כל
אלת העשר עשרות שהזכיר בפרק זה טעםם עיר גודל במציאות, והוא כי עשר
ספריות בלמה המعتمדים את העולם את השם ואת הארץ, והם הם העשרה
מאמרות כאשר השטעתיך כבר, ועוד עשרה דורות לא נתמלאת סאותם, כי העמידות
העשרה מליצים ומשנשתתקה הלאצה העשר בא המבול לעולם ונמלט נח לבדו,
ברוך אשר לא יגער מצדיק עיננו, גם: „בשטו מים רבים אלוי לא הגיעו"¹³²,
ועשרה שמנוח ועוד אברהם גם כן נשתקה הלאצה עד שבא אברהם אבינו וננתן
פתחון פה לעשר להליץ יושר ונצלול, ובמה זכת אברהם تحت פתחון פה
לעשר בוכות עשרה נסיונות שנרגסה ועמד בכולן, עשרה נסים נעשנו לאבותינו
וכו' בוכות עשרה נסיונות שנרגסה ועמד הלייצו העשר עליהם יושר. עשר
מכות וככו', שנעשו להם על העשר קטיבוריין.

עשיה נסיונות וכו': „וינפו אותיך זה עשר פעמיים"¹³³, הטעם שיוזהרנו
שכבר יצאו שכיר העשרה נסיונות של אברהם בהפסד עשרה נסיונות שליהם.

עשירה נסיט בבית המקדש, שבו השכינה שורה, שהיא מקבלת שפע מן
העשר, ושם ג' עשרה הדברים שמושיכין השפע, ולכוננה הזאת היה גבוח:
השולחן עם המסגרת עשרה טפחים, שני: „ואמתה וחצי קומתו" הרי תשעת
טפחים, וכתוב: „ועשית לו מסגרת טפח סביב"¹³⁴, ובית קדשי הקדשים
עשר אמות על עשר אמות במסכן ובבית עולמים שהיה גבוהה עשרים, עשת

129. שמota ב', כד.

130. ויקרא ג', י.

131. דברים לב, ד.

132. תהילים לב, ג.

133. במדבר יד, כב.

134. שמota כה, כgcd.

שלמה כרכבים עשר אמות סוככים על הארון לשומר כוונת העשר. עשרה דברים נבראו וכו', כשהתבונן בהם תמצא כי לא היה קיום לשראל אם געדר אחד מהם, אם נתקינה מחלוקת קרה בטלה התורה מעיקרת, ולפי שנותבר לחייב האמת אמרו בגמרה תעניתות¹³⁶: המשמש זהירות אמרו לפניו הב"ה על מחלוקת קרה אם אתה עושה דין לבן עמרם אנו מאירין, ואם לאו אין אנו מאידין.

פי הבאר, היהיטה אדם בלי מים. פי האתונה, כי אלו הפיק השם זמנו של רשיים בלבד ובטעם לא נשתייר משונאייהן של ישראל שריד ופליט, תדע שכן אמר הנביא: עמי זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב, ומה ענה אותו בלעם בן בעור"¹³⁶, ונתחדש לי טעם לשבח למה פרט צדקה זו משאר הצדקות ומהם גודלות, ומoms גודלות ממנה, אולי כי פרט זאת בעבר שהיו ישראל לבטה עם בלק ומדין והם חורשים עליהם רעה, ו: "האשימים אלקיים והפילם ממעוצותיהם, וברוב פשעיהם הדיכים כי מרנו בו"¹³⁷, וקל את הרשות וברך את הצדיק, וכל זה שלא על ידי נבי שעדם בכאן לפניו ולא על ידי חטפה שהתפללו ישראל, כי לא ידעו בכלל אלה והוא לבדו ביה ידע עצמן, ובאהבתו ובצדקתו הוא נאל את עמו מידם, הוא: "למען דעת צדקות ה"¹³⁸, ונחזר לעניינו.

הקשת, לבתני הכות את כל חי.

המן, טומו כתעם הבאר. המטה, בו נעשו האותות להושיע את ישראל. השמור, בו נבנה בית המקדש לשכון כבוד בארץנו, והוא קיום העולם, ובפרט קיומו של ישראל.

ואילו של אברהם אבינו, היא שעמדה לאבותינו ולנו. וכברתו של משה, עדות, עדות של יקר תפארת גודלו במוחו, ולא נגמר כאחד העם לומר: זה קברו, נתאמת בעולם כי נאמנה לאל רוחנו, ומה שיתו אמרת קיומם של עולם ובפרט קיומם של ישראל, שם עיקר העולם, הוא מן העשר, מן העשר נבראו אלה העشرת קיומים, המלמד אדם דעת, יגלו עינינו ונבניט נפלאות מחותרתו וירינו דרך חקיו, ונצרגנה עקב¹³⁹. טעם הכתב והמכתב והלהות, דבר אחד, דע כי כל דבר שינוי על דברים שונים כי אותו הדבר הגה הוא עניין נפרד בעצמו, ונפרד בדעות מכל דבר ודבר מהדברים אשר הוא נח עליהם, כגון מספר ינוח על סיפורים שונים בامرם כך וכך בני אדם וכך וכך בהמות, וכך וכך צמחים, היה הספר אינו מה שהיה משנים ועד סוף המספרים, הדעת מכרת כי עניין הספר אינו עניין עצמו האדם ולא עצם הבהמות, ולא עניין עצם הצמחים, וכן שאר דברים בוטא באלן, אשר מכללם הכתיבה שהיא נחה ונופלת על צורות אחרות שונות, הדעת מכרת כי אין עצם עניין הכתיבה שהוא נחה ונופלת עניין עצם אותן האות,

135 גדרים לט, ב. 136 מיכה ג, ה. 137 עי' תהילים ה, יא. 138 מיכה ג, ה. 139 עי' תהילים קיט, יח, לג.

ה שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם: חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה, ואיןו נכנס לתוך דברי הבהיר, ואיןו נבהל להшиб; שואל כענין ומשיב ההלכה, ואומר על ראשון — ראשון, ועל אחרון — אחרון, ועל מה שלא שמע אומר: לא שמעתי, ומודה על האמת. והילופיהן — בגולם.

אבל האות הוא נושא הכתיבה והכתיבה נשוא עליו, והמכتب שהם האותיות נושאים הכתב, והלהות נושא למכתב, והמכتب נשוא, והנה המכתב כאיש הבינים בין הכתב ולהחותה, נשוא לכתב ונושא להחות, והנה הוא המחבר ביניהם והוא לאחדים, ואין מכתב זה כשאר המכתבים, כי שאר המכתבים תוכל למחקם, וישאר הדבר שנקתב עליו חלק. אבל החותות לא כן כי המכתב מתפלש בהם והנה הוא עצם החותות זולתי הרים שיש בין אותן ואות, וממלעלן וממלטן, והנה לא ימצא זה בלתי זה, יתכלדו ולא יתפרדו, ולכך מנאן דבר אחד, ולאלה הנשיאים אשר אין להם מציאות כי אם בדעת שהוא מפרד אותם מן הנשיאים, אולי יש להם עיקרים שכליים, כי כן אמרו חכמי האמת: התהנות בסאות לעליונות, והנת מצאנו לעניין הכתב שאמרנו עקר לרעה, והוא אשר נאמר עליו: "אשר כתבתי להרומות"¹⁴⁰, והמספר ג' יש לו עיקר לרעה, העשר ושאר המספרים כגון: "ארבע חיות"¹⁴¹, עשר ספירות: "שבעה רואי פניו המלך"¹⁴², וכן המדות קומה ורותב ואורך, והעינות ג' לבן ושותרו וכיוצא בהן אין העין עצמו עצם הדבר הצבע באוטו העין, ואולי יש לו עיקר שכלי, שאלוילן כן לא הקפידה תורה האמת ביריעות המשכן ובכוסוי כל הארץ והמנורה והמזבח עינות שונים כי לא דבר ריק הוא חיללה. ויש לטעם זה עיון, כי תראה לאיש השמה בעין אחד והעצב בעין אחר, וכן היראה והבטחות והכוונות והרצוי והגאה וכיוצא באלו המאורעות כי ארעוו בכהות הנפש, וזה מופת וראיה כי המהנות שהם העינות מורים על הדעות, וכן המספר ארון אחד, ומספר אמות וטפחים, כי לא לחנם צוה כן חמים דעתם ב"ה, אשרי העם שככה לו:

ה. שבעה דברים בגולם, ושבעה בחכם וגור. דע כי הטעמי לדעת הם דוגמת המזונות לגוף, וכאשר הגוף נזון ומתגדל במזונות, כן הדעת מרבה ומתגדל בטעמיים, וכאשר כה יעיכול האסוטומא יפה, יעכל המזון כפי הצורך, ואם המזון מאכל שומם ותעלל אותו עד אשר יעשה מכלם גולם אחד וצורה אחת, ולא ישאר בהם חלק כל שהוא אשר יאמר כי הוא זה מן הгалמים הראשונים ולא מן הצורות הראשונות ויתהבר הכל חבר דומה לחיבור הטבעי, או יתבשל המזון בכבד בישול יפה והוא העיכול השני, וכאשר יתבשל כפי צרכו יתחלק לאבירים, ויתקבל בהם יפה ויעכלו אותו بكل, ויתפרק כל חלק וחלק כפי חומרו של אותו האבר, ובזה יעמוד הגוף על בוריין, והיא אך צומת, ואם כשל כה

העיכול עד אשר ישארו גלמי המאכלים הראשונים נברים ויצאו מן האסתומכה בalthי מיעכלות יקלקו המעים ויצאו המאכלים בשילוש והאבירים לא יאכלו חלקם, ואם יאכלו יהיה להם לזרא, ווילדיו בגוף חולעים ותחלאים, וממהטעם זהה אומר על התלמוד מאכל: „אכל את המגלה“¹⁴³; „דבש מצאת אכל דין“¹⁴⁴ וכאשר התבונן במORGש הזה התבוננות יתרה תמצא בו פרטיטם רביים אשר לא נזכרנו, ותחזור לה התבונן במושכל ותשמרו בדעתך פרטיט המORGש הנזכר, ופרטיט המושכל ותקיף ותשכילד על דבר ותמצא טוב, כיצד אם הטעמים הרבות התבונן בכל אחד ואחד עד שתביןיהם על, בורין, ומשתבין את כלם על בורין אסף את כל מין למינו עד שישו בדעתך טעמי אותו המין טעם אחד וציריך אחד, ואחר כן תחזור לה התבונן בצורת המינים ובקש מקום ההשואה אשר בו ישתו מין פלוני עם מין פלוני, ושוב תחזור לבקש על מקום ההשואה אשר בו מרבה הדעת ויחסרו המינים, ובראותך כי מצאת מקום ההשואה תראה כי ישתו הציריים כלם אשר נצטירו בדעתך מן המתברות אשר נתחברו אליהם המינים זה זהה. אם תמצאננו, דע כי כבר מצאה ידר, וכי אפשר לעלות אל המעלת הזואת כי אם בהפשיט גלמי הטעמים ועל צורתם, ותלקוט בדעתך הזורה פשוטה אז תוכל לבקש מקום ההשואה כי החמורים הקרובים הם שונים ולא ספק, כאשר לא יעשו המאכלים צורה אחת כי אם בהתעלל חמוריהם ויתחboro החיבור הנזכר ויעדרו הצורות הראשונות, ואם לא מצאת מקום ההשואה בטעמיים דע כי חסורת דבר ולא מצאה ידר די מחשוך בלבד ספק, כי כל הטעמים האמתיים אב אחד לכלם, נתנן מרועה אחד, וכלם ישבוון אל אחד, וכי ליהיר הלבות הישנים ולהזירם ולזרום, וכי יעשה להם לטהרם, אמרו חכמי האמת: „אנכי“; „ולא יהיה לך“¹⁴⁵, בדבר אחד נאמרו¹⁴⁶, ואמרו ג”כ: עשרה הדברים בדבר אחד נאמרו¹⁴⁷, שכלים נתלים מעיקר אחד, תדע שכן אמרו: „לא תלבש שעטנזו“ ו,„גדיילים תעשה לך“¹⁴⁸, בדבר אחד נאמרו: „לא תעברו אש“¹⁴⁹; „וביום השבת שני כבשים“¹⁵⁰, בדבר אחד נאמרו, „ערות אשת אחיך“¹⁵¹; „יבמה יבוא עליה“¹⁵² בדבר אחד נאמרו¹⁵³, והטעם שטעם אחד, ואם נראים כהפלים הנה כי בהפשטן החומר הנראה, תראה מקום השוואת הצורות, וזה טעם: „משפט ד“ אמרת צדקו יתדו“¹⁵⁴, ושלמה המלך ע”ה המשיל הטעמים כ,„ענקים“¹⁵⁵, והטעם כי האמן המכיר האבני הוא מרצף אותם ומסדרן כהוגן, כמו החקם ששאל כענין, ואחר שסדר האבניים כל מין למינו הוא מבקש נקיי האבניים שהוא מקום ההשואה, ומכוnis בהם חות שמשווה אותם, והחות המחבר אותם מביריה בתוכם מן הקצה אל הקצה, והנה שינוי גלמי האבניים נראית לכל והחות המחבר נסתר בתוך, ואין מרגיש בו כי אם האמן, כמו שהוא בטעמיים אינו רוואה

143. יחזקאל ג, א.

144. משללי כת, טו.

145. שמות כ, ב-ג.

146. מכות כד, א.

147. תנומה יתרו, יא.

148. דברים בב, יא-יב.

149. שמוטה לה, ג.

150. במדבר כח, ט.

151. ויקרא ח, טו.

152. דברים כת, ה.

153. מכילתא יתרו, פ"ז, ה.

154. תהילים יט, ג.

155. משלי א, ט.

144. יחזקאל ג, א.

145. שמות כ, ב-ג.

146. מכות כד, א.

147. תנומה יתרו, יא.

148. דברים בב, יא-יב.

149. שמוטה לה, ג.

150. במדבר כח, ט.

151. ויקרא ח, טו.

152. דברים כת, ה.

153. מכילתא יתרו, פ"ז, ה.

154. תהילים יט, ג.

155. משלי א, ט.

מקום ההשואה כי אם החכם לא הגולם אמר: „כי געים כי תשמרם בבטן יכנו יתדו על שפטיך“¹⁵⁶, הטעם אם תשמרם ותתנגן בהם כמנגוג המאלכים בבטן שמעכל אותם ווועשיים אותם צורה אחת, „או יכנו יתדו על שפטיך“, והוא טעם שואל בעניין ומשיב כהלכה, ואומר על ראשון ראשון וכי, ואם לא השיגת יד דעתך להפשיט חומר הטעם מעלה צורתו ישאר הגולם מציריך בדעתך, והנת דעתך גם כן גולם. על כן אמר התנא שבעה דברים בגולם, כי אם לא יפושט גולם הטעם מעלה הצורה לא ישיג להתנגן בתלמידיו כשרה, אבל החכם דרכו ערוכה בכל וсмерורה.

יאנו מריך בפניו מי שהוא גדול ממננו בהכמה, כי הוא מכיר מעלה החכמה וחולק כבוד לבעליה, יען וביען כי טעם החכמה ערום וגדו ותמונהו בית כי יסיר מעליו מסותה הגולם. טעם איינו מדבר, שאינו מדבר לפניו דרך חברה, כי אם בשואל מפנוי היראה, ויזהר שלא יכайд עליו ואפילו בשאלות, על כן יהיו דבריו מעטים.

ואינו נבנム לטור דברי היראה, ואפילו שהוא קטן ממננו, כי אונאת גדולה היא: „ואל תונו איש את עמיתו“¹⁵⁷, קטן וגדול במשמעותו. ואינו נבהל להשיב: כי דעתו מיישבת עליון, ולא תבהל ותחרד בקהל, כי יקרה היא ועד שיבחנו לו דברי היראו לא ישוב עליהם. בשואל בעניין, כי הוא מכיר עיקרו וצורתו הפנימית של עניין, ואין הגולם הנראה של עניין שהוא חומרו מבדיל בין העניין ובינו.

ומшиб הלהה, כי לא ישוב עד שתהייה התשובה לו ברורה כבקר, ודין לא ידע יחקתו, בטעם: „כי אכח מועד אני מישרים אשפטו“¹⁵⁸. ואומר על ראשון ראשון, כי כאשר ידע העיקר מהטעם יוכל לסדר אותם על סדר הבוכן.

ועל מה שלא שמע וכו', כי לבו גוהג בחכמה הצורנית, ואינו אווח בסככות הדמיון להתפאר בעניין ההמן ולגנבו דעתם ומראת להם שהוא יודע אשר לא ידע ואשם.

ומורה על האמת, דעת כי יש טעמים הרבה וענינים אשר לא תוקם עליהם ראיות וכל שכן מופת חתוך, אלא שהדעת נוטה להם, והנפש שותה אליהם, ובטעמים האלה יכול הטוען ולמ侃טר לנקטר, מבקש דין ודין, ועליו אמר החכם: „לא יהפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו“¹⁵⁹ (אצל) [אבל] מי שדעתו זכה ונפשו ישרה והוא נקי, משיג המחשבה ואין כונתו להתפאר על היראו, יודת בהם וישבות דין וקלון.

וחילופיוין בגולם, כי בגולם הנראה יד הכל שווה בו, על כן איינו רואת לחבירו מעלה עליון, ומדבר בפנוי שווה ונכנס לטור דברי היראו, כי: „אנשי רע לא יבינו משפטך“¹⁶⁰, ואיינו מכיר באשמה האונאה ואין רע כרוע הפתיות, ונבהה להסביר כי אין מעזר לרוחו, כי הדעת היא גברת אiomת ואימתה

156 שם כב, יח. 157 ויקרא כה, ז. 158 תהילים עה, ג.

160 שם כה, ה.

159 משלי יט, ב.

ט שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירות. מקצתן מעשרין ומקצתן איןין מעשרין — רעב של בורות בא: מקצתן רעבים ומקצתן שבעים. גמורו שלא לעשר — רעב של מהומה ושל בורות בא. שלא לטול את הלה — רעב של כליה בא. דבר בא לעולם על מיות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין, ועל פירוט שביעית. חרב בא לעולם על עינוי הדין, ועל עותה הדין, ועל המורדים בתורה שלא כהלכה. היה רעה באה לעולם על שבועת שוא, ועל חלול השם. גלות בא לעולם על עובדה זרה, ועל גלי עריות, ועל שפיכות דמים, ועל שמיטת הארץ.

מוטלת על הדמיון, וזה העני אין עליו מושל. ואינו שואל כי אינו מכיר אותן, כי גדרו דרכיו בגזית, כי החומר שהוא הגולם מבידיל בין דעתו ובין גדרו הטעים, לכן לא יכיר. מי זה מין הם כדי לסדרם כהונגן, ועל מה שלא שמע אומר שמעתי כי הדמיון שולט עליו, והדמיון מושל מקשיב על שפת שקר, כדמותך סלע פורה באיר, וכל משרותיו רשעים בדינם. ואינו מודה על האמת, כי לא ידע מכמה אתה, כי האמת והשקר שני הפקים ואלקה האמת ירנו קושט אמרי אמת.

ט. שבעה מיני פורעניות וכור, דבר בא לעולם על מיות ובור, חרב בא לעולם וכי גלות בא לעולם על ע"ז וכור. פורעניות מלשון פרעון, כי היסורים הם פרעון חובות החטאיהם. בורות מלשון בצרו, ובשמות נאמר: "יפתח ד' לך" ¹⁶¹ וגו' ¹⁶², כאלו השעריים פתו חן, ובהעוצר הגשמיים הם נצרים מן הארץ, כמו: "ולא יבצר ממד מזומה".

מקצתן רעבים, ומקצתן שבעים, לפי שבברכות יקרו התבותות, ויש שידם משגות לנטות, ואם דל הוא אין ידו משגת, יש שיש לו זרע במוגרתו ואפילו פת בסלה. מהומה, מלשון "המית נבליך" ¹⁶³, שתכנס מהומהقلب העם ללחם ובמدة זו עשיר ורש נפגשו.

שלא נמסרו לבית דין, כגון כרת ומיתה בידי שמיים. על עינוי הדין ועל עותה הדין, על הרוב אין מעבירין הדין כי אם על יתומים ואלמנות ועל הדלים שהם הרוב תשי כת, ועל עינוי היתומים והאלמנות אמר: "וחורה אפי בכם והרגתי אתכם בחרב" ¹⁶⁴. ועל המורדים בתורה נקראת "ברית" ¹⁶⁵, ואומר בקהלת: "חרב נוקמת נקם ברית" ¹⁶⁶.

161 דברים כה, יב.

162 איזוב מב, ב.

163 ישעיה יד, יא.

164 דברים כת, כד.

165 ויקרא כו, כת.

166 שמות כב, כג.

163 ישעיה יד, יא.

165 ויקרא כו, כת.

166 דברים כת, כד.

יב ארבעה פרקים הדבר מרובה: ברביעית, ובשביעית, ובמוצאי שביעית, ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה. ברביעית — מפני מעשר עני شبששית; בשביעית — מפני מעשר עני شبששית; במוצאי שביעית — מפני פירות שביעית; ובמוצאי החג שבכל שנה — מפני גול מנות עניות.

יא ארבע מנות באדם: האומר: שלוי שלוי, ושלך שלך — זו מדחה ביגוניות, ויש אומרים: זו מחת סדום; שלוי שלך, ושלך שלוי — עם הארץ; שלוי שלך, ושלך שלך — חסיד; שלך שלוי, ושלוי שלוי — רשות.

יחיה רעה בא לעולם, על שכובות שווא הם חטאו בפה: „וישן בהמות אשלהhem בם“¹⁶⁷.

על חלול השם, הוא ב”ה: „כבוד והדר עטרנו וכל שת תחת רגליו צאנת אלףים כלם“¹⁶⁸, ונחפוך הוא אשר ישלטו הבהמות בבני אדם מחללי כבוד השם הנכבד והנורא ב”ה.

גלוות בא לעולם על עז, הם עבדו אלהים אחרים, יגלו מארצם לארצות הזרים ויעבדום.

ועל גiley עריות, הם גלו בתיהם סתרים, יתגלו מסתוריהם בארץ אויביהם, ועוד כי במלאת הארץ זמה, אינם מכירין אבות לבנים, ולא יוכרו השארים, יבא הגלות ולא יכירו איש את אחיו.

ועל שפיכות דמים, כי „הדם הוא יתניף את הארץ“¹⁶⁹, ותתניף גם היא מושביה ותקיא אותן.

ועל שמיתת הארץ מפורש בתורה: „או תרצה הארץ“¹⁷⁰.

יג. בארבעה פרקים הרבר מרובה ומוי, כל אלה החטאיהם הם גולם של עניים, ובענינים אמר החכם: „אל תגול דל כי דל הוא, כי די ריבר ריבם וקבע את קובעיהם נפש“¹⁷¹.

ובמוצאי החג, הטעם כי באסיפה הפירות גולים בני אדם זה את זה, לפי שההמון משולחים לראות באסיפה הפירות.

יא. ארבע מנות באדם, האומר שלוי שלוי וגרא, מדחה ביגוניות, לא טובת, שאינו מהנה את חבריו, ואינו רעה שאינו רוצה ליתנות מחבירו, זו מרת סדום, שהפליג הנביא במדות שהיו בהם ואמר: „גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבונתה ייד עני ואביוון לא החזקה“¹⁷², וזה האומר שלוי

167 דברים לב, כד. 168 עי תהילים ח, ויה. 169 במדבר לה, לג.

170 ויקרא כו, לד. 171 משלי כב, כב-כב. 172 יחזקאל טו, מט.

יב. ארבע מדרות בדעתות: נוח לכעוס ונוח לרצות — יצא שכרו בהפסדו; קשה לכעוס וקשה לרצות — יצא הפסדו בשכרו; קשה לכעוס ונוח לרצות — חסיד; נוח לכעוס וקשה לרצות — רשע.

שלוי, גלה דעתו שהוא גובל להונן, איש רע עין, ויאכל פתו לבדו ולא אל יתום ממנה¹⁷³, והוא גובל ופחות, ומה שאינו רוצה ליהנות משלה ביריו אינו כי אם כזאתה מדבר שמא יבא ביריו למחר ליהנות ממנה, ולולי שאינו כדי הייתי אומר שהלכה כיש אומרים. עם הארץ, שדעתו מעורבת עם הבריות, ובזאת גמدة מתישר חברה בני אדם זה עם זה, וימצאו חן זה בעניין זה, איש את אחיו יעוזו, ותישיב הארץ, ועל כן נקרא עם הארץ שמדתו טובה לארץ. חפיך, אין צריך ביאור למה קראו לו זה צדיק ולזה רשע.

יב. ארבע מדרות בדעתות, נוח לכעוס וכו', הדעה היא הכוונה בנפש, הкус רעה מגונה עד מאד בעניינים אלקים ואדם, ואמרו על הкусון: אם נביא הוּא נבואה מסתלקת ממנו¹⁷⁴, ואם הנבואה תסתלק נבואה תשאר לו דעתו שלו, אבל שאר בני אדם אם תסתלק דעתם ישטטו, והלא מראה כי הкус יביא את האדם להרוג את ביריו, ולהחוט ולקלל את אביו ואת אמו, ולברך את השם ולהשתווות לאל נכר, שנאמר: „לא יהיה לך אל זר“ וגו' ¹⁷⁵, וכן נקרא אל מלשון „איילות“ ¹⁷⁶ שהוא רב ושליין. ומאחר שתשליטנו עליו לא יוכל לסלק את על סובלן, ואת מטה שכמו, ואם החלות לנפלו לפניו לא תוכל לו, כי נפל תפלול לפניו, ועל כן השמר והשקט ואל תירא: „ואל תבהל ברוחך לביעוס“ ¹⁷⁷, כי איפלו תמלט מן העבירות הנוכרות עוד תשוב תראת נאותות גדולות, כי תתרחק בענייני הבריות, ואיפלו בני ביתך ואמהותיך לזר יחשבו, מזור תהיה לאחיך, ונכרי לבני אמר, ואותה חייך אינם חיים בשכבר ובוקמן תחרד, לא תטעו את אשר תאכל, בכל אשר תעשה תסכל, חייך תמאס, גופך כהמס דונג מפני אש המס, הкус ימלך חביריך עלייך, ותשמע את עבדיך מקליך, אתה נשנא לעצמך, ואם תחונן דעתך תטיב לך וודוך אחריו לך למס ועבדוך, אויל לה למדה שיכשימחול לך עלייך חבירך הוּא והדר תשוה עלייך, ואתה תכסף בושה, זכור זאת אויב חרף נפשו: „והסר כסע מלבר“ ¹⁷⁸: „ומצא חן ושכל טוב בעניינים אלקיים ואדם“ ¹⁷⁹.

נוח לכעוס ונוח לרצות, מנוגה שוטה וקטן. קשה לכעוס וקשה לרצות, אך לפ שיצא שכרו בהפסדו אינו מגונה בראשון, שהוא נהפך מצד אל צד, וזה אינו מתקפעל בכאן. קשה לכעוס ונוח לרצות, יקר רוח ואיש תבונה, ושכלו מושל בדמיונו, ועליו אמר החכם: „שכל אדם הארייך אף ותפארתו עבור על פשע“ ¹⁸⁰.

173 עי אירוב לא, יז. 174 פשחים טו, ב. 175 מהלימים פא, ז.

176 שם כת, ט. 177 קתלה ז, ט. 178 שם יא, ז.

179 משלי ג, ד. 180 שם יט, יא.

יג ארבע מדרות בתלמידים: ממהר לשמווע וממהר לאבד — יצא שכרו בהפסדו; קשה לשמווע וקשה לאבד — יצא הפסדו בשכוו; ממהר לשמווע וקשה לאבד — חכם; קשה לשמווע וממהר לאבד — זה חלק רע. יד ארבע מדרות בנותני צדקה: רוצה שניתן ולא יתנו אחרים — עינו רעה בשלו; רעה בשל אחרים, יתנו אחרים והוא לא יתנו — עינו רעה בשלו; יתנו ויתנו אחרים — חסיד; לא יתנו ולא יתנו אחרים — רשע.

נוח לביעום וקשה לריצות, חמתו חמת עכשוב, ולא ישוב מפני כל, ווברתו שמרה נצט, עלייו אמר החכם: „וכעס בחיק כסילים ננוח“¹⁸¹, הטעם כי מצא מנוח אשר ייטב לו, שם הגיעעה לילות ומצאה לה מנוח, ואמר: „כובד אבן וגטול החול וכעס אויל כבד משגיניהם“¹⁸², הטעם כאשר אלו הגופים המכדים אין מזין אותן ממקום כי אם בקושי גדול, אך לא תסור מעליו אלתו.

יג. ארבע מדרות בתלמידים ממהר לשמווע וכי ממהר לשמווע וממהר לאבד. מודה זו תמצואמי שהוא מוג כחו לח ורך יותר מדי, קיבל הצורה בכל הצד הלחחות, אבל לא תוכל לעמוד מפני הרוך ונופסתה קל מהרה,adam שמציר צורות בטיט שהוא רך הרבה.

קשה לשמווע וקשה לאבד, מוגים של מותו של זה הוא חזק וקשה יותר מדי, לא קיבל הצורה כי אם בקושי, וכישكبב אותה תעמוד זמן מרובה ולא תפסיד כי אם בקושי, adam החוצב אותוities ביצור החלימי שציד עט ברזול כדי לחצם ויעמדו לעד. וזהו טעם,, והstoroti את לב האבן מבשרכם וננתתי לכם לב בשור"¹⁸³, שלא תהיו מאנים שובבים בעלי הפטזר מהזוקים בשירותם לבכם שהוא אבן,, וננתתי לכם לב בשור" שעומד בו הכתב עד שמוחקים אותו בידים, וכשותמזהקין אותו יכולין לכתוב עליו כתוב אחר, גם אתם תקבלו התוכחות שמוכחים אתכם הנביאים, ותמאסו ברע ותבהיר בטוב, מפי אדוני אבי ז"ל.

ממהר לשמווע וקשה לאבד, שמווג כחו בין קשה ללח בינווני גוטה מעט להחות, מקבל הצורה קל מהרה מצד להחותו, ומעמידה מצד קשו adam הכותב על השעהה.

קשה לשמווע וממהר לאבד, אין המדה הזאת תלויה בתולדת המוג, על כן זה חלק רע.

lid. ארבע מדרות בנותני צדקה וכי עינו רעה בשל אחרים, רוע העין הזה הוא מרוע הלב שהוא שונה את הבריות ואינו רוצה שתיברכו נכסיהם, ולא ימצאו

¹⁸¹ קהלה ז, ט. ¹⁸² משליכו, ג. ¹⁸³ יחזקאל יא, יט.

טו ארבע מדרות בהולכי לבית המדרש: הולך ואינו עושה — שכר הליכה בידו; עושה ואינו הולך — שכר מעשה בידו; הולך ועושה — חסיד, לא הולך ולא עושה — רשות.

טו ארבע מדרות ביישבי לפני החכמים: ספוג ומשperf, משמרת ונפה; ספוג — שהוא סופג את הכל, ומשperf — שמכוונים בזו ומוציאו בזו; משמרת — שהיא מוציאת את היין וקולטה את השמרין; נפה — שהיא מוציאת את הקמה וקולטה את הסולת.

יז כל אהבה שהיא תלולה בדבר, — בטל דבר ובטל אהבה; ושאינה

חן בעניין אלקים ואדם, ועליו אמר החכם: „נפש רשות אותה רעה"¹⁸⁴. עינו רעה בשלו, אין זה רוע לב כי אם התגברות אהבת הממון בלבו, ועליו נאמר: „גביהל להון איש רע עין"¹⁸⁵.

יתן יתנו אחרים חփר, ועליו אמר החכם: „טוב עין הוא יבורך"¹⁸⁶, והוא רוצה בברכת חבריו ובצדוקותם, והוא מקיים מצות: „ואהבת לרעך כמוך"¹⁸⁷, ועליו נאמר: „ונדיבב נדיבות ייעץ" וגורי¹⁸⁸, מה הוא זה שרואי לקרותו נדיב, מי שהוא ייעץ לחבריו לעשנות נדיבות, ושתהיה העצה היוזחה הזאת ממנה לחבריו, מצד שהוא עצמו הוא אוהב הנדיבות ועשה אותן, והוא טעם: „והוא על נדיבות ייקום"¹⁸⁹, שהוא עצמו עומד קיים במידת הנדיבות הפז ועושה, ומה: נאים דברים היוצאים מפי עושיהם¹⁹⁰, ומה זו גננת לפנים מסורת הדין הצדק לשורת החסד על כן קראו חסיד.

לא יתן ולא יתנו אחרים רשות, כי עינו רעה בשלו ובשל אחרים ולא יוחנו העניים בעניינו.

טו. ארבע מדרות בהולכי לבית המדרש וכו', הטעם בהליכת לבית המדרש.

טו. ארבע מדרות ביישבי לפני החכמים: ספוג, וגור, ספוג הוא צמר הים, ויש לה בלשון ערבי שני שמות אספנגיא, וגפאפה.

משperf, הוא כלי שマーיקין בו המשקין מכליל אל כל וקורין לו בערבי אל כמה הקוף בחיריק שלו.

משמרת, הוא כלי מנוקב נקבים דקים עד מאד, וקורין לו בערבי מוציאפת המ"ס בשורק והצדדי דגושא והperf א' פתחא, והה"א קמושה רפואה, וטעמו מזרך, זד בערבי צפי.

נפה, הוא כבירה, ונפה זו הנזכרת כאן היא נפה שהיו מנפין בה את המנהות.

יז. כל אהבה שהיא תלולה בדבר וכו', בדבר משפט בטל, והטעם מבואר.

184. משלי כא, ג.

185. שם כת, כב.

186. שם נב, ט.

187. ויקריא ט, ית.

188. ישעה לב, ח.

189. שם.

190. מוספთא יבמות סוף"ה.

תלויה בדבר — אינה בטלת לועלם. איזו אהבה שהיה תלויה בדבר? — זו אהבת אמונה ותמר; ושאינה תלולה בדבר — זו אהבת דוד ויהונתן.

אם העלה בטלת מעצמה איך אפשר שיימוד הульול, אך אם יום או ימים יימוד לא יקום, כי אם בחברת הקול לאונים והתמונה נגד העיניים.

זו זו היא אהבה שהוא תלולה בדבר וכו', בדבר, משפטו דבר בטל, והטעם כי אם בדבר קיים: "יראת ד' טהורה עומדת לעד"¹⁹¹, ואהבת החברים שהסכמה דעת שנייהם על יראת השם ולעוסק בה לא תבטל עה. וرأיתי להודיעכם גם נכבד כי כן ייעתיך, דוד המלך ע"ה אמר: "תורת ד' חמייה"¹⁹² כנגד התמיימות שהוא הלימוד, הטעם כמו: "שה תמים"¹⁹³, שטעמו שלא יהיה בו מום, אמר: "משicket נפש", שהטעם שתששוב אל האלקים אשר נתנה, ואם הנפש בעלת מום שהוא החטא לא תשוב כהוגן, כי מום בה לא תקרב, וכגンド: "עדות ז'" אמר: "נאמנת", כי אל אמונה נתנה, ואמר: "מחכימת פחוי", לפי שהפתני לא ייחמנו כי אם עדות הרגשי מבחו צי אין לו בחינה ממשון, וכגנד: "פקודי יי' ישראל", אמר משיחי לב, כי הענין הישר הוא נאה ומתתקבל על הדעת, וישמה הלב, וכגנד: "מצוות השם ברה", אמר: "מאירת עיניים" לפי שהדבר הבהיר והצח מריא את העיניים, כי תהאה הוא לעיניים, וכגנד: "יראת ד' טהורה", אמר: "עומדת לעד". משל ללשון של אדם אם הוא טהור מכל סיג יהיו כל החלקי החברים שלמה איש באחיו יזבקו וזה לא יבוא בינויהם, על כן יעמוד ועצם כהן, ואם יש בו סיג הוא בין אחיהם יפרח, כי הוא חלקם פטע ישבר ואין מרפא, ויראת ד' טהורה: "אתה היא לامة ברה היא לילודתך ראה בנות ואשרה מלכות ופלגושים ויהלולה"¹⁹⁴, וכל דרכיה נוכחות يتלכו ולא יתפרקן, ואין שום הפרך בה, כי ההפכים סותרים זה את זה, והטהור מכל הפרך יעמוד טומו בנו, וכי הטעם הזה, ואמר: "משפט ז' אמר צדקיו יהדיו", כי כשתחבונם בהם תמצאים כלם נאותים זה לזה צדיקים אין פרץ ואין יוצאת, ואשלים לך הענין, וראה כי טוב הוא, אמר: "תורת ד' על כל התורה, עדות ד' על ספר בראשית שבו העדויות, עדות ראשונה כי בראש השם את העולם על ההשגחה הפרטית, צוה לאדם וחוה וונשם לפני שעברו על מצותו, ומעשה קין והבל והמבול והפלגה וסדרם, ועל זה אמר: "מחכימת פחוי", בטעם: "לץ תהה וופתינו יערלים", מצות ד' ברה¹⁹⁵, ספר ויקרא, שבו מצות הרבה, ובו ישראל, שורת הדברים. מצות ד' ברה, פקודיו ד' ברה, ספר ויקרא, שבו מצות הרבה, וזהו לשמו על הכהן או אל השופט, שנאמר: "כי יפלא מך דבר למשפט"¹⁹⁶, וזה היא תורה שבבעל פה, ועל כן קראה מצוה כמאמר חז"ל: "ותורתה" זו תורה שבכתב. "ומצויה"¹⁹⁷ זו תורה שבבעל פה¹⁹⁸ והיא היתה במסורת, והיו שואלים

191 תהילים יט, י. 192 שם שם, ח. 193 שמות יב, ה.

194 שיר השירים ג, ט. 195 משליש ט, כה. 196 דברים יג, ח.

197 שמות כד, יב.

198 ברכות ה, א. ועי' בפתחה לתורה שלמה ח"א עמוד ט.

יח' כל מחלוקת שהיא לשום שמים — סופה להתקיים ; ושהינה לשום
שמות — אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשום שמים ?
— זו מחלוקת היל ושםאי. ושהינה לשום שמים ? — זו מחלוקת קורתה
וזעתרו.

עליה לכהנים ולשופטים. ואמר : „מאירת עינים“ כי הפתיע כאלו אין לו עינים,
וכאשר יורחו דרך השכל יאورو עיניו, וב”ך שבירושים היו עיניהם של ישראל,
שנאמר : „ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהלה“¹⁹⁹, ואחזה אל
סנהדרין שטו בחראה²⁰⁰. „יראת ד“ ספר בדברי סני, שכן צוה על הדוגלים
הטמיטילים אמרה שנאמר : „איומה בנדגולות“²⁰¹, ובה זההיר על יראת המקדש
שנאמר : „ומקדשי תיראו“²⁰², והלוויים סביב לשמשו לשומר משמרת המקדש.
„משפטדי אמרת“ ספר אלה הדברים שבו כלל הכל יהודו, ואולי כי והוא הטעם
משנה תורה להראות את יפה כי יפה היא : „אחד היא לאמה“ כתעם אשר השמעיתן,
קחנו ועינך שם עליון, כי הוא אילן גדול בספר שבוח תורה במומר הזה שבו
אמר : „השימים מספרים כבוד אל“²⁰³, ושאר העניין, לפי שכם שהשימים קיימים
כז הם קיימים העוסקים בתורה ומקיים מצותיה נפשות האנשים הפרטיטים
הণפעריטים בעולם הנפשות, ובעולם הזה המני הכללי לא שנה ולא ישנה לכוכבים
לעולם ועד, שנאמר בקבלה : „כי אני ד לא שניתי ואתם בני ישראל לא
כלתיהם“²⁰⁴, וכן אמר ירמיה הנביא ע”ה : „גנותם שמש לאור יומם חוקות
ירחה וכוכבים לאור לילה וגוו“. אם ימושו החוקים האהלה לפני נאם ד, גם
ידע ישראל מהיות גוי לפניו כל הימים“²⁰⁵.

ית, כל מחלוקת שהיא לשום שמים וכו’, או זו היא מחלוקת שהיא לשום וכו’,
לשום שמים, שככל עזמן לא נחלקו כי אם להוציא הדין לאמתו ולהעמיד את
חוקי האלקים ואת תורהיו על תלם. כה הכתוב בברית החדשה בפרק ירמיהו
ופופה להתקיים, כי מתוך דבריהם תחבר האמת והתקיים, ועוד כי תפסיק
הhalacha על פיהם, ואפלו אותו שאין halacha ממשם אינים עושים מעשים כי אם
בדברי חביריהם, כי אם במקצת גדרים והם מתי מספר, הלא תורה במשמעות
יבמות²⁰⁶ כי נחלקו בית שmai ובית היל ...
ולפי שהוקשה לי מאמר המשנה : اي זו היא מחלוקת שהיא לשום שמים וכו’,
משמע כי בית היל וקרת שתי קצוות, בית היל שנחלקו על בית שmai לשום
שמות נתקימה מחלוקת כי מפורסם הוא כי בכל דבר שנחלקו בית היל על
בית שmai כמו דברי בית היל, אלא באותו שמוונה עשר דברים. ואפלו, אותם
דברים לא נתקימו אלא בקושי כמו שנתבאר²⁰⁷. וכי קרת ועתרו שנחלקו שלא

199. זיירא ד, יג. 200. הורות ה, א. 201. שיר השירים ו, ג.

202. זיירא יט, ל. 203. תהילים יט, ב.

205. ירמיה לא, לד-לה. 206. יד, א. 207. שבת יג, ב.

יט כל המזוכה את הרבים אין חטא בא על ידו ; וכל המחתיא את הרבים — אין מספיקין בידיו לעשות תשובה. משה זכה וויכה את

לשם שמים, אם כן בית שמאי גם כן לא נחקרו על בית היל אלא לשום שמיים, על כן פרשטי סופת לתקיים שמתוך דבריהם תתברר האמת ותתקיים. מחלוקת קrho ועדתו, כי לא מבקש הכהונה כי אם להשתרר, לא מאשר היה נפשו וחושכת במצבות והיה רודף לקיום המצוות של הכהונה, כי אפילו מצות שנכללים בהם לויים וישראלים היה רוצה להכחיש: „אוֹרְשָׁעַ רֵעַ כִּי גָמֹל יִשְׂשָׂה לְוַיִּה²⁰⁸“, וברוח הנונן לאיש כדריכון, קrho ועדתו נזכרנו להיות האמת נעדרת ולרשת מעילות לא להם, נעדרו הם, ותכס עלייהם הארץ ויאבדו מתוך הקhal, והמעילות נחנו יקר לבעליהם, וזה חלק אדם רשות, וגומ: „צָדִיק בָּאָרֶץ יִשְׁלָמֶם“²⁰⁹, כי אין לפניו משוא פנים, עוזיה המלך צדיק גדול היה, ולא ערב אל לבו לגשת להקטיר הקטורת כדי להכחיש האמת ולסליך הכהונה מורעעו של אחרן חיללה, כי אם מאשר היה חפץ במצבות השם ב"ה, מ"מ אשום אשם על כן יסרתו שבשבט אנוש ובגעמי בני אדם, ובנו יושב על כסאו וורעעו כמשמעות יגאל, ווירחתה לנו שם צדקה, ואולי נגען בצרעתה לפי שרצת ליכנס בתחוםם של כהנים שהם מבקרים את הצרעת והם דניין אותה, ודע המעין כי לא לחנן הארכתי כדי לסבב את פני דבר עוזיה המלך ע"ה, כי אם כדי ליתן עפר בפי המתפלסים מבני עמנו וمبקשים תואנה על המצוות, וגם איש אשר נאמנה אל אל רוחו מפורסם בחכמה וביראת שמים כתוב, כי מה שנינתה הכהונה לאהרן ולזרענו והור הקרב ימות, כי הטעם לפי שכד בדור שאין מפקידין אותו לאיש ידוע אין הדבר הזה נשמר כהוגן, ואולי יבטל למגורי בטעם: קדרה דבר שותפי²¹⁰, ואם אין זה לשונו זהו היוצא מדבריו ז"ל ומעשה עוזיהו מבטל את כל זה בוטול גמור, כי אין טעם עלינו אילקי מזוכה את אחרן בזאת המעלת ואת זרענו אחרינו, ואין הטעם כי אם בחכמת אנשיים מלמדת, לא היה השם ב"ה מנגע את עוזיהו בנגע צרעת כל ימיו יושב בבית החפות²¹¹, שפירioso הבית הקטן, ולא נקבע בקדרי המלכים על אשר שלח ידו בכהונה עם היותו משיח השם, וצדיק גדול היה. . . . וזה אחר שנעשה כבודו של משה רבבי ע"ה ורבנן של כל הנביאים מעל הארץ, ולא הספקתי בשעה קrho בלבד, כי ידעת את זדון לב המתפלסים בזמןנו זה, ואת רוע לבם, הרוצה בתשובתן של רשעים, ב"ה יטה לבם ולביבנו להאמין בו ובתרתו ולבחרור דרך אמונה.

יט. כל המזוכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכו'. אין חטא בא על ידו לא תארע תקלה על ידו לשום אדם לא יהוד ולא רビם, והבטיחו זהה שהוא מזוכה את הרבים שלא יארע לו כן, מדה כנגד מדה, אבל אם יתכוין הוא לחטא

208 ישעיה ג, יא. 209 משלו יא, לא. 210 עירובין ג, א.

211 עי' דברי הימים ב, כו.

הרבים — זכות הרבים תלוי בו, שנאמר: צדקת יי' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים לג, כא). ירבעם חטא והחטיא את הרבים — חטא הרבים תלוי בו, שנאמר: על חטאך ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל (מלכים א' טו, ל).

בעצמו הרי הוא כשאר האדם שוכם ותבים כחפצם ובחירותם, והלשון מוכיה כי לא אמר מונעין אותו מלהחותו אלא אין חטא בא על ידו, כי כמה בני אדם תארע תקלה על ידם שלא במתכוין ולא יוכל לתקן את אשר עותנו, וזה טעם: „לא יאונה לצדיק כל און“. ²¹²

איו מספיקו, לא אמר: מונעין אותו אלא שאין מספיקו, כי אחר שנכשלו רבים לחתוא בגלו רחוק הוא וקרוב לנמנע שיוכל הוא להחזיר כל אחד ואחד בתשובה כתגה, ואותה המעיין אל יעלה על דעתך כי הצור תמים פועל ימנע מעבדיו התשובה כאשר יד הטעם משגת, וגם כן לא ימנע משום אדם לעשוות בחיתתו הן לטוב הן למוטב, כי בשני יצרים בראו ולא ימנענו מלעשות חפזו כי אם על דרך אזהרה וגינויו זואת תורה האדם.

אייש, אליהם אישים אקרא אשר שם לבם המליך משער הארץ, ברור אשר נתן כזאת בלב המליך, וברוך המליך לאל עליון, שמעו נא רבותי, כשתובנו התבוננות אמיתתי, בכל הגדים שנעשו מני שים אדם עלי ארץ, נמצא כי הנש הוה גדול מכלם בשני דברים לפלייתו של נס ובמשיכות הtmpדתו בפליאתו כי כל הגדים היו שנוי מנהגו של חומר, וזה הנש שנוי מנהגה של نفس, כי מנהגה של נפש חפזה באשר היא אוהבת ורוצה לקימנו ונחבע אליה הפכו ורוצה לבטלן, והשם ב"ה אשר לא רצתה להשביט גואל ל תורה הפליא לעשות נתון בלב מלכי הארץ לחתן לנו כח ורשות לצווות ולדון לקיים התורה ולקנוט את העוברים הן למות הן לשירושי הן לעונש נכסין ואסורים עם היהות דעתנו הפל דחם עם הטענה שהם טוענים אותנו מה שהיא, הנהיה לדבר הזה או הנשמע כמהו, ואפיו היה נס זה עומדת שני מסדר היה פלא למתבוננים חסדי השם כי"ש וכי"ש כי כבר נעשה כמו טבע שני, ואילו פינו מלא שירה כים, אין אנו מספיקין להחות את השם אחת אלף אלף מן הרואי, כי אלולי זה החסד הגדל אבדה מקותינו באבדן מלכותינו ואבדה תקותינו היה לנו אהירית וחוכה כי אם בברית הכרותה לנו: „כי לא תשכח מפני זרעך“. והנה האיש אשר לו משטר בארץ אם יזכה את הרבים אשריו ואשר חלקו כי השלים חוץ השם אשר נתן כזאת בלב המליך, והשלים דבר המליך אשר שם ממשרו וקיים מוסר: „ירא את ד' בני ומלך“ ²¹³, והמלכה המשטר הוה לחוטר גואה אויל לו ואובי לו, ועליו יאמרו רואיך: „ברך אלקיהם וממלך“. ²¹⁵

212 משל יב, כא. 213 דברים לא, כא. 214 משל כד, כא.

215 מלכים א' כא, ג.

כ כל מי שיש בו שלשה דברים טובים הללו — מתלמידיו של אברהם אבינו; וכל מי שיש בו שלשה דברים רעים הללו — הרין זה מתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו — עין טוביה, ונפש שפה, ורוח נמוכה, תלמידיו של בלעם הרשע — עין רעה, ונפש רחבה, ורוח גבואה מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע? — תלמידיו של אברהם אבינו אוכלים העולם הזה ונוהלים העולם הבא, שנאמר: להנihil אהבי יש ואוצרותיהם אמלא (משל ח'א), אבל תלמידיו של בלעם הרשע ירושין גיהנם וירידין באר שחת, שנאמר: אתה אלקים תורדים לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחציו ימיהם ואני אבטה בר (תהלים נה, כד).

כ. כל מי שיש בו שלשה דברים הללו מתלמידיו וכו'. כל האוחז דרך חברו ומתנהג על פי מדתו נקרא תלמידו לפי שלמד מעשיו. עין טובה, שתיה שנאה הממן ואפלו ממון עצמו, כאמור מלך סdom: „אם מחוט ועד שרוך נעל“²¹⁶, וכן עצמו היה כי מד' היהת לו. נפש שפה, הפטzo של אדם ותאותו נקרא נפש, כאמור: „בכל אות נשךך“²¹⁷; „מה תאמיר נפשך ואעשה לך“²¹⁸; „ובכל אשר תשאלך נשךך“²¹⁹. שפה היהת דעתו גוברת עליה ותשפילנה, השפה עז עפר, ואמרו עליו: חכמי האמת זיל: כי לא הסתכל ביזופיה של שרה, ולמדו זה ממקרא שנאמר: „(עתה) הנה נא ידעת כי איש יפת מראה את“²²⁰, וממלת נא משמע כי לא הכיר ביפה קודם לכך²²¹.

וروح הדמיון שמננו מدت הגאות נקרא רוח כאמור: „והעולה על רוחכם“²²². נמוכה. כי היה קטן בעיניו והיה מך מערכו כמו שהעידה עליו התורה בשני מקומות כשרה שלשות אנשים נצבים עליון, אמר להם: „כי על כן עברתם על עבדכם“²²³, והוא עומד עליהם, וاعז'פ' שלא הכיר שהיו מלאכים. וכן כאשר ביקש על סdom אמר: „ואנכי עפר ואפר“²²⁴. ובלעם הרשע היו בו הפך אלו בשלש מדות, וכולם מבוארות בתורה. עין רעה באמרו: „אם יתנו לי בלק מלא ביתור“²²⁵. ונפש רחבה, הטעם כי היהת תאותו רחבה ולא היהת מתמלאת ולולות היהת נפשו ריקת, והיה בת בית קיבול לקבל המורות, ונtabaraה המדה הזאת בימה שייעץ למך מדרין להונגות את נשי עמו²²⁶ וכל יועץ בליעל יועץ לפי דרכן. רוח גבואה. שהיה אומר: „באם שומע אמר אל“²²⁷.

יורשים גהנם, והביא ראייה: „אתה אלקים תורדים לבאר שחת“ וכו', כי

216 בראשית יד, כב. 217 דברים יב, כ. 218 שמואלי-א, ב, ד.

219 דברים יד, כו. 220 בראשית יב, יא. 221 ב"ב טז, א.

222 יהוקאל כ, לב. 223 בראשית יח, ה. 224 שם שם, כו.

225 במדבר כב, יח. 226 ע"י שם לא, טז. 227 שם כד, טז.

כא יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר وكل כנשר ורץ כצבי וగבור
כארى לעשות רצון אביך שבשמי.

בלעם היה איש דמים שהוא גרם מגפה במעשה זמה, והוא בעל מרמה:
„מחשב להרע לו בעל מזימות יקראו“. ²²⁸

אוכלים העולם הזה ונזהלים העולם הבא. הקדים התנא טוב העולם הזה
לפי שהוא קדום בזמן העולם הבא, והפסיק הקדום העולם הבא לפי שהוא
קדום במעלה העולם הזה, ואמר: „להנחיל לאוהבי יש“, והעולם הבא הוא
היש האמתי, כי כל ענייני העולם הזה טובו ומוטבו אין להם ישות כלל כי
אם התעדר המוחלט, ואין לנו אמורים עליהם לשון יש כי אם דרך עברת,
כי כל נמצא גופני התעדר לעומתו עד כלותו אותו, ובمعدיר יעדرون. והגענו
אבלנו לך בקוצר, כי כל הזרעים הן של בעלי חיים, הן של צמחים, אבל
התעדר השודד תמיד עליהם וمعدיר צורתם לא היו מקלים צורה אחרת
להעתותם אדם ובכמה עצמה האדמה, וכן המונות לא היו נזוניין מהם הגופות
אליהם היו עומדים בזרותם הראשונה, וגם כן הדברים המלאכים אלולי שתעדר
צורת המקמת לא יעשה הכוון, ואלולי שתעדר הכוון לא תשנה המחבת, וכן
כל כיווץ בוה ולא רצתי בביואר הטעם הזה מן היסודות שהם החומר הראשונות
כדי שלא לחתיר דעת מי שלא למד, ובארתי אותו מן החמורים הקרובים אשר
הוא מרגיש בם במאיה עיבניה.

ואוצרותיהםamlא זה העולם הזה ואוהבי השם ב"ה זוכים לשתי
שולחות הללו, ובארם היה אהוב ד' ב"ה שנאמר: „זרע אברהם אהובי“. ²²⁹

כא. יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו', עז בוגר, הטעם שלא יבוש מזו
השוגים מצחו השם ב"ה אם מליעגים עליו על עשותו המצאות, והיותו חרד על
דבר השם לעשות וליזהר. ועתה בני הנצלocabi מיד הפתיות הגדלות זוית,
וכצפוך מזו הפח אשר נוקשו בו רבים ונוקשו ונולדו, אך אבוש אני מזו
העליל אשר לא ידע בשתי והוא ישכב בבשטו ותכסחו כלמתו: „ואני בה"
על צמי פני כהמלחיש ואדע כי לא אברוש" ²³⁰, ועתה המעיין
תחת בר גURAה זאת והיא זאת איך תsha פנים לשקר ותעביר הדין על האמת
וזאין דופי בות נמצוא כי אם במאי שנסמכה בו רוחעוועם,ומי שהיא עז כנמר
ביראת השם רוח השם תניח על ידו שעשה רצונו, ועליו תניח רוח דעת
ויראת ד'. ²³¹

כל כנשר, שהוא הקל שבעופות שני: „כנשר יטויש עלי אוכלי“ ²³².
ורץ כצבי, שהוא רץ יותר משאר בעלי חיים, שני, „ועשהאל כל ברגלו
באחד הצבים“ ²³³, הטעם שלא יתעסק בעבודת השם ב"ה כמתעצל ומתרשל

228 משליכך, ח. 229 ישעה מא, ח. 230 חבקוק ג, ית.

232 איוב ט, כו. 233 שמואלב-ב, ית.

כבר הוא היה אומר: עז פנים לגיהנם, ובוש פנים לגן עדן. יהיו רצון מלפנייך יי' אלקינו שתנו חלקנו בתורתך, ותבנה עירך במהרה בימינו.

כפי אם בחריזות יתרה והשתדלות בשמה ובטוב לבב, ויזכרו אפילו אם היה מושכב על מטו בليل סגריר ואפל והוא אומרים לו שהי' ארנקי של זהב מוטל בדור אין רואת, כמה היה נבהל וחרד לком ולא היה יכול לכזון מלבושים אי' זה ילبس תחלה, והיה פוטע פסיעות גסות ולא היה מרגיש באבני הנגף ובצורי המכשול אשר בדרך, הכהו בל' חלה פצעויהם בל' ידע, וכל החדרה הזאת הוא כדי לקחת האrnקי ואולי לא ימצאהו ולא ימצאוהו לא אסף בחפניו כי אם רוח וועל ורעות רוח, קל וחומר שאין עליו תשובה, כמה אנו חייבין לרווח וכצבי העשות רצון אבינו שבשמיים, אשר כל הפסים לא ישוו בה לחיותינו כהיום הזה, ואין אנו נגעים על הספק כי כן אמר החכם: „אוי אותבי אתב“.²⁸⁴

ונגמר בארי, הטעם שכשש שהארי גבור בבחמה, ולא ישוב מפני כל גם האדם שלא ישוב מפני כל לא מפני אהוב ולא מפני שונא כדי להתרשל כל בעבודת השם ב"ה, ויתהנון האדם בשכר שהוא יכול להשתרך משום אהוב, והשכר שהוא יכול להשתרך בעשותו רצון קונו, כי אפילו שנערוך שכר לשכר, מי יבטיחו שאתו אהוב לא ימות בשעתו, ובCKER בא בשילרו, וזהו שאמר דוד ע"ה: „אל תבטחו בנדיים, תצא רוחו ישוב לאדמותו ביום ההוא אבדו עשנותוני“,²⁸⁵ וג"כ יתבונן בהפסד שיכל להגיע לו מן האויב, וההפסד שיוכל להגעה לו אם ישוב מעבודת השם מפניפחד האויב, המשיטים אותו שיורגן היוכל להבטיח אותו שלא יהרג על ידי זולתו אדם או היה או יפול מן הגג ושאר המקרים, על כן אמר: „כי אני אני הוא, אני אמת ואחיה“,²⁸⁶ ו„הבותה בר' חדס יסובבונו“²⁸⁷; „אשרי אגוש יעשה זאת ובן אדם יחויק בה“.²⁸⁸ ויש כאן ספק לכארה ורואי לבארן, דעת כי טעם „תצא רוחו ישוב לאדמותו“, וכן מה שאמר על העושר: „התעיף עיניך בו ואיבנו“,²⁸⁹ וربים בכללם ובדברי חז"ל, אין הכוונה כי אם האדם יעמוד חי עוד כל ימי הארץ וההוער לא יעוף כי יש שום השואה ביןיהם ובין עבודת השם ב"ה, רק הכוונה כי מתחכה הדעת עם הדמיון ואמי' לו הייך אתה רואת דרך השכל ותתעה ממנה, והיתה משוגע מרירה עיניך אשר תראה. והאגאון רב' סעדיה ז"ל הפליג בזה הטעטם בפירשו לספר משליו והפליא לבארו על: „קירה היא מפניים“,²⁴⁰ „ואם תבקשנה ככסף²⁴¹ וכיוצא בהם.

כב. הוא היה אומר: עז פנים לגיהנם ובו, עז פנים, אחר שزوינו אותנו שנשים פגינו כחלמייש ונעינו אותם כגמל

234 משלוי ח, יז.

235 תהילים קמו, גיד.

236 דברים לב, לט.

237 תהילים לב, י.

238 ישעיה נו, ב.

239 משלוי בג, ה.

240 שם ג, טו.

241 שם ב, ד.

כג הוא היה אומר: בן חמש שנים — למקרא, בן עשר — למשנה, בן שלש עשרה — למצות, בן חמש עשרה — לתלמוד, בן שמונה עשרה — לחופה; בן עשרים — לרדוּף; בן שלשים — לכח, בן ארבעים — לבינה; בן חמישים — לעצחה; בן ששים — לזקנה; בן שבעים — לשיבה; בן שמונים — לגבורה; בן תשעים — לשוחה; בן מאה — כאלו מות ועבר ובטל מן העולם. כד בן בג בג אומר הפוּך בה והפְּך בה דכוּלה בה; וסיב ובליל בה, ובבה תחזוי ומינה לא תיוּע — שאין לך מידה טוביה הימנה.

זההיר שלא מתהגה במדת הזאת כי אם לעשות רצון השם ב"ה, אבל בענייני יישובו של עולם שתתהגה בביטחון הפנים, ובבשת הפנים בענייני העולם נגד ליעות הפנים כנמר האמור למלعلاה. יהי רצון מלפנייך ד' וכו', הטעם כי כאשר ההשתדלות בעבודת השם היא שנחפכל לשם ב"ה שורינו דרך חוקין ויט לבבינו אל עדותיו ואל אל בצע²⁴², וכאשר נשים אל לבינו התפללה והתחמה הזאת יתישרו דעתינו ותהייה סוף מגמת כוונתינו לדעת האמת, זאת הקונה תשלם בבניין ירושלים כמו שאמר הנביא: "כי אzo אהפוך אל עמים שפה ברורה"²⁴³, ואמר: "כי מלאה הארץ דעה את ד'"²⁴⁴, ואומר: "לכו ונעלת אל הָר ד'"²⁴⁵, השם ברחמייו יראנו בבניין הארץ אל כל ציון גואל ונכיר גודלת גודל העצה ב"ה, ונאמר: "הנה אלקינו זה"²⁴⁶.

כג. הוא היה אומר: בן חמש שנים למקרא וכו'.

כד. בן בג בג אומר: הפוּך בה וגוי, הפוּך בה, הטעם שנחזר ענייני התורה קצחים על קצחים ושננעווּ סופן בטהלהן ותחלתן בסופן, ובזה יצרכו לנו ויתלבנו שם מעלהם ואת יקר תפארת גודלם, ונדע ונשביל ממוֹצָא דבר השם אשר היא התורה, כי בה בכלל הכל בכל אשר הגיעו אליו לא חסר כל, וממנה נחזה כל האמתות אשר כלים אל אמת אחת, ושלא נתעסק בollowת, ולא נכח זרה לצור עליה בחיה והיא חי עומדת לעולם, וכן ייעדנו אל אמת כי לא תשכח מפניו, ואמר משיחו נעים וmirot ישראל: "יראת ד' טהורה עומדת לעד"²⁴⁷, וכל הכותמות הפלוסופים הם צורותיה והיא פוטרת צורתיה מן החליצה ומן הי้อม, כי אין לשום אחד מזורע הקדש זיקה על אחת מהם, אבל חובה על כל איש ואיש העומדים בברית השם ורתו הנזונה על יד נאמן ביתו לדחות

242 תהילים קיט, לו.

243 צפניה ג, ט.

244 ישעיה יא, ט.

245 תהילים יט, י.

246 ישעיה כה, ט.

247 שם ב, ג.

כה בן הא אומר: לפום צערא — אגרא.

כל אלה הוכחות הנכריות גראשו ממנה גירוש לב וגורוש בית לא מהם ולא מהם, ברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים וננתן לנו תורה אמת: „איילת אהבים ויעלה חן“²⁴⁸; „דרך דרכי נעם וכל נמיותיהם שלום“²⁴⁹.

כה. בן הא אומר: לפום צערא אגרא. פ' בן אברהם ושרה שנוטשו בהם שני הילין, והמביט אל אברהם אבינו ואל שרה תחוללו²⁵⁰, יהיה בעיניו כל צער שבעולם עונג ושמחה וכל יגיעה הנחת, כשיטריה גופו לעבודת קונו כשייריך הצער ההוא לצער אשר למעלה ממנה, והוא שיעשה נחת רוח ליוצרו ונעשה רצונו ונעללה למעלה הזאת בזוכרנו שאנו בני אברהם שמסר עצמו לבשן האש על קדושת השם ב"ה, ולהלך לשחות את בנו יהידו אשר אהב ולנתחו ולשרפו מאשר היהת בלבו אהבת השם עזה עצורת עצמותיו רשביה רשביה אש שלבתה יה וככחתה בלבו אש הקנהה והתאות, וכאשר כבש רחמייו כן יכחשו רחמי השם את מעסנו, ויגלו רחמיין, ויתנגן עמו במדת רחמים אמרן כן יאמר השם. „ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום“²⁵¹.

248 משליה ה, יט.

249 שם ג, יז.

250 עי' ישעיה נא, ב.

251 תהילים כט, יא.

פרק שני

(פרק "קנין תורה")

שנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם.
 א' רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשם — זוכה לדברים הרבה;
 ולא עוד אלא שכל העולם כלו כראוי הוא לו. נקרא: רע אהוב; אהוב את
 את המקום, אהוב את הבריתות; משמה את המקום, ומשמה את הבריות,
 ומלבשתו ענוה ויראה; ומשכתו להיות צדיק, חסיד, ישר, ונאמנו;
 ומרחクトו מן החטא, ומרקמו לדיין וכותה; וננהנה ממנה עצה ותושית,
 ובינה וגבורה. שנאמר: לי עצה ותושית, אני בינה. לי גבורה (משל ת),
 וכן נתנת לו מלכות, וממשלה, וחזקתו דין, ומגלים לו רזי תורה;
 ונעשה כמוין שאינו פוסק את מימייו, וכנהר שמתגבר והולך; והוא צנוע,
 ואיך רוח, ומוחל על עלבונו, מגדלתו ומרוממתו על כל המעשיים.
 ב' אמר רבי יהושע בן לוי: בכל יום ויום בת קול יוצאת [מהר חורב]
 ומכרות ואומרת: אויל להם לבריות מעלבונה של תורה: שכל מי
 שאינו עוסק בתורה — נקרא: נזוף, שנאמר: "נזום זהב באף חביר"
 אשה יפה וסרת טעם" (משל יא, כב). ואומר: והלחות מעשה אליהם
 ההמה והמכבת מכתב אליהם הוא הרים על הלהבות (שםות לב, טז).
 אל תקרא: הרים — אלא הירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק
 בתלמוד תורה. וכל מי שעוסק בתלמוד תורה — הרי זה מתעלת,
 שנאמר: ומחנה נחליאל ומנהליאל במות (במדבר כא, יט).

ג' הלמד מהברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או אפילו
 אחת אחת — צריך לנוהג בו כבוד, שכן מצינו בדור מלך ישראל
 שלא למד מאחיתפלו אלא שני דברים בלבד, עשו: רבו אלף,
 שנאמר: ואותה אנוש כערבי אלף ומידעי (מלחים נה, יד). והלא
 דברים קל וחומר: ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתפלו אלא
 שני דברים בלבד עשו: רבו; הלמד מהברו פרק אחד, או הלכה
 אחת, או פסוק אחד, — על אחת כמה וכמה שצורך לנוהג בו כבוד.
 ואין כבוד — אלא לחכמים, שנאמר: כבוד חכמים ינהלו (משל ג, לה);
 ותמיימים ינהלו טוב (שם כה, י). ואין טוב אלא תורה, שנאמר: כי
 לקח טוב נתתי לכם תורה אל תעוזבו (שם ד, ב).

ד'vr היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במושורה תשתה,
ועל הארץ תישן, וחyi צער תחיה — ובתורה אתה עמל. ואם אתה
עשהvr כך, אשريك וטוב לך (זהללים קכת, ב). אשريك — בעולם הזה,
וטוב לך לעולם הבא.

ה אל תבקש גודלה, ולא תחמד כבוד יותר מלמודך, עשה ולא תתואה
לשלהנים של מלכים — שלחהן גדול משלחן וכתרך גדול מכתרם,
נאמן הוא בעל מלאכיך שישלם לך שכיר פועלתך.

ו גודלה תורה יותר מן הכהונה ומון המלכות: שהמלכות בשלשים
מעלות, והכהונה בעשרים וארבע, וההתורה נקנית בארכבים ושמונה
דברים. ואלו הן: בישוב, במרקא, במשנה, בדרד ארץ, במעטות שנייה,
במעטות סחרה, במעטות שחוק, במעטות תענוג, בארד אפים,قلب טוב,
ובשימוש חכמים, ובדקוק חכמים, ובפלפול התלמידים, במעטות שיחה,
והמכיר את מקומו, והשמה בחילו, באמנות חכמים, ובקבלה היסורים,
בשמייעת האוזן, בתלמוד, בבנית הלב, באימה, ביראה, בשמחה, ואינו
מחזיק טובה לעצמו, ועושה סייג לתורה, אוהב את הצדקות, אוהב את
התוכחות, אהוב, אהוב את המקומ, אהוב את הבריות, מתרחק מן
הכבוד, ולא מגיס לבו בתלמוד, ואינו שמה בהוראה, נושא בעול
עם הבירן, מכריינו לכף זכות, מעמידו על האמת, מעמידו על השלום,
בעירicity שפתים, בבנית הלב, בשכלה הלב, שואל ומשיב, שומע
מוסיף, הלומד על מנת ללמד, והלומד על מנת לעשות, המחכם את
רב, והמקווין את שמוועתו, והואומר דבר בשם אומרו. הא למדת: כל
הואמר דבר בשם אומרו — מביא גואלה לעולם, שנאמר: ותאמיר אסתר
למלך בשם מרדכי (אסתר ב, כב).

ז גודלה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא
שנאמר: כי חיים הם למצאים ולכל בשרו מרפא (משל י, כב).
ואומר: רפאות תהיל לשרכך ושקי לעצמותיך (שם ג, ח). ואומר: עץ
חיים היא למחזיקם בה ותמכיה מאשר (שם ג, יי). ואומר: כי לויית
זה הם לראש וענקים לגרגרתיך (שם א, ט). ואומר: נתן לראש לויית
זה עטרת תפארת תמנגן (שם ז, ט). ואומר: כי ביי ירבו ימיך וIOSIFPO
לך שנות חיים (שם ט, יא). ואומר: אריך ימים בימינה, בשמאולה

עשר וכבוד (שם ג, טו). ואומר: כי ארץ ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך (שם ג, ב).

ח רבי שמעון בן יהודה משומך רבי שמעון בן יוחאי אומר: הנוי, והכח, והעשר, והכבוד, והחכמה, והזקנה, והשيبة, והבנין — נאה לצדיקים ונאה לעולם. שנאמר: עטרת תפארת שיבת בדורך צדקה תמצוא (שם ט, לא). ואומר: תפארת בחווים כחם, והדר זקנים שיבת (שם ב, כט), ואומר: עטרת חכמים עשרם (שם יד, כד). ואומר: עטרת זקנים בני בנים ותפארת בניים אבותם (שם יז, ו). ואומר: והפרה הלבנה ובושת החמה כי מלך יי' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקנו כבוד (ישעה כד, כג). רבי שמעון בן מנשיא אומר: אלו מדות שמנו חכמים לצדיקים — כלם נתקיים ברבי ובבניו.

ט אמר רבי יוסי בן כסמא: פעם אחת הייתה מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחוורתי לו שלום. אמר לי: ,,רבי מאי זה מקום אתה? אמרתי לו: מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, אמר לי: ,,רבי, רצונך שתדור עמו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפי דינרי זהב ואבני טובות ומרגליות''. אמרתי לו: אם אתה טועוץ לי כל כסף וזהב ואבני טובות ומרגליות שבעולם אין-דר אלא במקומות תורה. וכן כתוב בספר תהילים על ידי דוד מלך ישראל: טוב לי תורה פיך מאלפי זהב וכסף (תהילים קיט, עב); ולא עוד, אלא שבעשת פטירתו של אדם אין מלוי לו לאדם לא כסף, ולא זהב, ולא אבני טובות ומרגליות — אלא תורה ומעשים טובים בלבד, שנאמר: באתהלך תנחה אתק, בשכבר תשمر עלייך, והקיצות היא תשחר (משל ו, כב). באתהלך תנחה אותך — בעולם הזה; בשכבר תשמר עלייך — בקביר; והקיצות היא תשיחך — לעולם הבא. ואומר: לי הכסףولي הזוהב נאים יי' צבאות (אגי ב, ח).

י חמשה קנים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמו, ואלו הם: תורה — קניין אחד, שמים הארץ — קניין אחד, אברהם — קניין אחד, ישראל — קניין אחד, בית המקדש — קניין אחד, תורה מנין? דכתיב: יי' קניין ריאשית דרכו, קדם מפעלו מאז (משל ו, ח, כב). שמים הארץ מנין? דכתיב: כה אמר יי': השמים כסאי והארץ הדם רגלי, اي זה בית אשר תבנו לי וαι זה מקום מנוחתי (ישעה טו, א). ואומר: מה רבו

מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניינך (תהלים קה, כד). אברהם מנין זרכתי: ויברכו ויאמר: ברוך אברהם לאל עליון קנה שמיים וארץ (בראשית יד, יט). ישראל מנין זרכתי: עד יعبر עמד יי עד י עבר עם זו קנית (שמות טו, טו). ואומר: לקודושים אשר בארץ המה ואדריכי כל חפצי בם (תהלים טז, ג). בית המקדש מנין זרכתי: מכון לשבתך פעלה יי מקדש אドני כוננו ידיך (שמות טו, יי). ואומר: ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנחה ימינו (תהלים עט, נד).

יא כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא בראשו אלא לכבודו, שנאמר: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראשתו יצרתיו אף עשיתיו (ישעה מג, ז). ואומר: יי מלך לעלם ועד (שמות טו, יח).

רבי חנניה בן עקשיא אומר: רציה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל — לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדריך (ישעה מב, כא).